

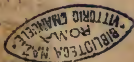
VALERII MAXIMI DICTORVM FACTORVMQ. MEMORABILIVM EXEMPLA.

Adiecto indice Propriorum nominum, Rerumq́; memoria dignarum locupletissimo.

Coll. S. Ioc. Iesu Coeal. Inuict.

LVGDVNI APVD SEB. GRYPHIVM.

1551.

VALERII MAXIMI VITA.

ALERIVS Maximus ciuis Romanus, Patricio genere natus, omnem pueritiã, & magnã adolescentiæ partẽ literis percipiendis, & honestis artibus dedit. Inde, sumpta uirili toga, se cõtulit ad rei militaris disciplinã, ubi aliquãdiu stipendia fecisse, & in Asiã cum Sexto Pompeio nauigasse dicitur. Vnde reuersus, cùm uideret se patriæ suæ tam benedicẽdo, quã benefaciẽdo posse prodesse, à quo incepto studio militiæ gloria detinuerat, eodẽ regressus statuit urbis Romæ, exterarũq; gentiũ facta, simul ac dicta memoratu digna, ut ipse fatetur, literarum monumẽtis cõmendare: quod feliciter, & gloriosè consecutus est. Floruit autẽ Tiberij Cæsaris temporibus, & sub eius imperio, hanc scripsit historiam, cuius etiam numen inuocat. Imperatores enim Romani, cùm uirtute sua iustè sanctèq; gessissent imperium, diuino celebrabãtur honore, & in deorum numerum transferebantur, unde etiam Diuos imperatores appellamus. Genus uerò suũ paternũ à gente Valeria, maternũ, à Fabia duxisse fertur, Vnde Valerius Maximus ex utraq; familia ei nomẽ est, de cuius morte certi nihil potest afferri.

CAPITVM INDEX.

VALERII MAXIMI FACTORVM, AC DICTORVM MEMORABILIVM LIBER PRIMVS, AD TIBERIVM CAESAREM

PROLOGVS.

RBIS ROMAE, exterarumq; gentium facta simul ac dicta memoratu digna, quæ apud alios latius diffusa sunt, quàm ut breuiter cognosci poßint, ab illustribus electa autoribus deligere constitui: ut documēta sumere uolentibus longæ inquisitionis labor absit. Nec mihi cuncta complectendi cupido incesit. Quis enim omnis æui gesta, modico uoluminũm numero comprehenderit? Aut quis compos mentis, domesticæ, peregrinæq; historiæ seriem, felici superiorum stylo conditam, uel attentiore cura, uel præstantiore facundia, traditurum se sperauerit? Te igitur huic cœpto, penes quem hominum, Deorumq; cōsensus, maris, ac terræ regimen esse uoluit, certißima salus patriæ Cæsar, inuoco: cuius cœlesti prouidentia uirtutes, de quibus dicturus sum, benignißimè fouentur: uitia seuerißimè uindicātur. Nam si prisci Oratores ab Ioue Opt. Max. bene orsi sunt, si excellentißimi uates à numine aliquo principia traxerunt, mea prauitas eò iustius ad fauorem tuũ decurrerit, quòd cætera diuinitas opinione col-

 lig-

ligitur: tua, præsenti fide, paterno auitoq; syderi par uidetur: quorũ eximio fulgore multũ ceremonijs nostris inclytæ claritatis accessit. Reliquos enim deos accepimus, Cæsares dedimus. Et quoniam initium à cultu deorũ petere in animo est, de conditione eius summatim disseram.

DE CVLTV DEORVM.

CAPVT I.

AIORES, statas, solennesq; ceremonias, Pontificum scientia: bene gerendarum rerũ autoritates, Augurũ obseruatione: Apollinis prædictiones, uatum libris, portentorũ depulsa, Hetrusca disciplina explicari uoluerũt: Prisco etiam instituto rebus diuinis opera datur: cùm aliquid commendandum est, precatione: cùm exposcendum, uoto: cùm soluendum, gratulatione: cùm inquirẽdum, uel extis, uel sortibus, imperito: cum solenni ritu peragendum, sacrificio: quo etiam ostentorum, ac fulgurum denuntiationes procurantur.

DE CERERE PLACANDA.

Tantum autem studium antiquis non solùm obseruandæ, sed etiam amplificandæ religionis fuit, ut florentissima tum, & opulentissima ciuitate, decem principum filij s. c. singulis Hetruriæ populis, percipiendæ sacrorũ disciplinæ gratia traderentur: Cereriq;, quam more Græcò uenerari instituerãt, sacerdotem à Velia, cùm id oppidũ nondũ ciuitatis nomen accepisset, Chalcitanam peterent: uel, ut alij dicũt, Caliphenũ: ne deæ uetustis ritibus perita deesset Antistes. Cuius cùm in urbe pulcherrimũ templũ haberent, Gracchano interitu pollutũ, moniti Sibyllinis libris, ut uetustissimam Cererem placarent, Ennam (quoniam sacra eius inde orta credebant) quindecim uiros ad

eam

ram propitiandam miserunt, Item matri Deûm sæpenumero Imperatores nostri, cõpotes uictoriarum, suscepta uota Peßinuntem profecti, soluerunt.

DE METELLO PONTIFICE.

Metellus uerò Pont. Max. Posthumiũ Consulem, eundemq; Flaminẽ Martialem, ad bellum gerendum Africam petentem, ne à sacris discederet, multa indicta, urbẽ egredi passus non est: religioniq; summum imperium cessit: quòd tutò se Posthumius Martio certamini commissurus non uidebatur, ceremonijs Martis desertis.

DE TIBERIO GRACCHO.

Laudabile XII. fascium religiosum obsequium: laudabilior quatuor & uiginti in consimili re obedientia: à Tiberio enim Graccho ad collegium augurũ literis ex prouincia mißis: quibus significabat se, cùm libros ad sacra populi pertinentes legeret, animaduertisse uitio tabernaculum captũ, comitijs consularibus, quæ ipse fecisset, eaq; re ab auguribus ad senatum relata, iussu eius C. Figulus è Gallia, Scipio Nasica è Corsica Romam redierũt, & se consulatu abdicauerunt.

DE P. CAELIO, M. CORNELIO.

Consimili ratione pòst P. Cælius, Marcus Cornelius, M. Cethegus, & C. Claudius propter exta parũ curiosè admota aris deorum immortalium, uarijs tẽporibus, bellisq; diuersis, Flaminio abire iußi sunt, coactiq; etiam.

DE SVLPITIO.

At Sulpitio inter sacrificandum è capite apex prolapsus, eidem sacerdotium abstulit.

DE FABIO MAX.

Occentusq; soricis auditus, Fabio Max. dictaturã, C. Flaminio magisteriũ equitũ deponendi causam præbuit.

DE PVBLIO LICINIO.

Adijciendũ his, quòd P. Licinio Pontifici Max. uirgo Vestalis, quia quadam nocte parum diligens æterni ignis custos fuisset, digna uisa est, quæ flagro admoueretur.

DE VIRGINE AEMILIA.

Maximè uerò uirginis Aemiliæ disciplinam, extincto igne, tutam ab omni reprehensione Vestæ numen præstitit, qua adorante, cùm carbasum, quam optimam habebat, foculo imposuisset, subito ignis emicuit.

DE MARCELLO, ET templo Honoris.

Non mirum igitur si pro eo imperio augendo, custodiendoq́; pertinax eorũ indulgẽtia Deorum semper excubuit, quòd tam scrupulosa cura, paruula quoq́; momenta religionis examinari uidentur; quia nunquam remotos ab exactissimo cultu ceremoniarum oculos habuisse nostra ciuitas existimãda est. In qua cùm Marcellus quintum Consulatum gerens, Templum Honori, & Virtuti Clastidio prius, deinde Syracusis potitus nuncupatis debitum uotis consecrare uellet, à collegio pontificum impeditus est: negante unam cellam duobus Dijs rectè dicari: futurũ enim, si quid prodigij accidisset in ea, ne dignosceretur, utri rem diuinam fieri oporteret: nec duobus nisi certis Dijs unà sacrificari solere: ea pontificum admonitione effectum est, ut Marcellus separatis ædibus, Honoris, ac Virtutis simulachra statueret: neq́; aut collegio põtificũ autoritas amplissimi uiri, aut Marcello adiectio impensæ impedimento fuit, quo minus religionibus suus tenor, suaq́; obseruatio redderetur.

DE L. FVRIO BIBACVLO.

Obruitur etiam tot illustribus consularibus L. Furius

Bibaculus, exemplisq; locum uix post Marcellũ inuenit. Sed pij simul, ac religiosi animi laude fraudandus nõ est: qui prætor à patre suo collegij Saliorum magistro iussus sex lictoribus præcedentibus arma ancylia tulit: quãuis uacationẽ huius officij, honoris beneficio haberet. Omnia nanque post religionem ponenda semper nostra ciuitas duxit: etenim in quibus summæ maiestatis conspici decus uoluit. Quapropter non dubitauerunt sacris imperia seruire: ita se humanarum rerum futura regimen existimantia, si diuinæ potentiæ bene, atque constanter fuissent famulata. Quod animi iudicium in priuatorum quoq; pectoribus uersatum est. Vrbe enim à Gallis capta, cùm Flamen Quirinalis uirginesq; Vestales sacra onere partito ferrent, easq; Pontem Subliciũ transgressas, & cliuum, qui ducit ad Ianiculum, descendere incipientes, L. Albanius plaustro coniugẽ, & liberos uehens aspexisset, propior publicæ religioni, quàm priuatæ charitati, suis ut plaustro descenderent, imperauit: atque in id uirgines & sacra imposita, omisso cœpto itinere, Cerete oppidũ peruexit: ubi cum summa ueneratione recepta, grata memoria, ad hoc usque tempus hospitalem humanitatem testantur. Inde enim institutũ est sacra, Ceremonias uocari: quia Caeretani ea, infracto Reipub. statu, perinde ac florente, coluerunt. Quare agreste illud, & sordidum plaustrum, tempestiuè capax cuiuslibet fulgentißimi triumphalis currus, uel æquauerit gloriam, uel antecesserit.

DE CAIO FABIO.

Eadem Reipublicæ tempestate C. Fabius Dorso memorabile exemplum seruatæ religionis dedit. Nanq; Gallis Capitolium obsidentibus: ne statutum Fabiæ gentis sacrificium interrũperetur, Gabino ritu cinctus, manibus hu-

merisq; sacra gerens, per medias hostium stationes, in Quirinalem collem peruenit: ubi omnibus solenni more peractis, in Capitolium post diuinam uenerationem, uictricium armorum perinde ac uictor, rediit.

DE P. CORNELIO, ET BEBIO Pamphilo Consulibus.

Magna conseruandæ religionis etiam Pub. *Cornelio,* & Bebio Pamphilo COSS. *apud maiores nostros acta cura est.* Siquidem *in agro* Lucij Petilij *scribæ sub* Ianiculo *cultoribus terrā altius uersantibus: duabus arcis lapideis repertis, quarū in altera scriptura indicabat corpus* Numæ, Pomponij *filij fuisse: in altera libri reconditi erant,*Latini *septem de iure* Pontificum, *totidēq;* Græci *de disciplina sapientiæ:* Latinos *magna diligentia asseruandos curauerunt:*Græcos,*quia aliqua ex parte ad soluendam religionem pertinere existimabantur,* Petilius *prætor* Vrbanus *ex autoritate* Senatus *per* Victimarios *facto igne, in conspectu populi cremauit.* Noluerūt *enim prisci uiri quicquam in hac ciuitate asseruari, quo animi hominum à* Deorum *cultu auocarentur.*

DE TARQVINIO REGE.

Tarquinius *autem rex* M. Tullium *Duumuirū, quod librum secreta ciuilium sacrorum continentem, custodiæ suæ commissum, corruptus* Petronio Sabino *describendū dedisset, culeo insutum in mare abijci iußit: idq; supplicij genus non multò post parricidis lege irrogatum est.* Iustißimè *quidem: quia pari uindicta parentum, ac deorum uiolatio expianda est.*

DE M. REGVLO ATTILIO.

Sed *in ijs quæ ad custodiam religionis attinent, nescio an omnes* M. Attilius Regulus *præcesserit, qui ex uicto-*

re

re speciosissimo, insidijs Hasdrubalis, & Xanthippi Lacedæmonij ducis, ad miserabilẽ captiui fortunã deductus, ac missus ad S. P. Q. R. legatus, ut ex se & uno, & sene compluges Pœnorum iuuenes pensarentur: in contrarium dato consilio, Carthaginem petijt: non ignarus ad quàm crudeles, quamq; etiã meritò sibi infestos deos reuerteretur: uerùm quia his iurauerat, si captiui eorũ redditi non forent, ad eos sese rediturum. Potuerunt profectò Dij immortales efferatã mitigare sæuitiam: cæterùm quo clarior esset Attilij gloria, Carthaginienses moribus suis uti passi sunt: tertio Punico bello religiosissimi spiritus tam crudeliter uexati, urbis eorum interitũ, iusta exacturi piacula. Quantò nostræ ciuitatis Senatus uenerabilior in Deos? qui post Cannensem cladẽ decreuit, ne matronæ ultra trigesimũ diem luctus suos extenderent, uti ab his sacra Cereris peragi possent: quia maiore penè Romanorũ uirium parte in execrabili, ac diro solo iacente, nullius penates mœroris expertes erant. Itaq; matres, ac filiæ, cõiugesq;, & sorores, nuper interfectorũ abstersis lacrymis, depositisq; doloris insignibus, candidam induere uestem, & aris thura dare coactæ sunt: qua quidem constantia obtinendæ religionis, magnus cœlestibus iniectus est rubor, ulterius aduersus eam sæuiendi gentẽ, quæ ne iniuriarum quidem acerbitate ab eorum cultu absterreri potuerit.

DE PERSARVM IN Apollinem religione.

Persæ mille nauiũ numero Delũ compulsi, tẽplo Apollinis religiosas potius manus, quàm rapaces adhibuerunt.

DE RELIGIONE ATHENIENsium, qui philosophos etiam irreligiose disputantes non tulerunt.

Athen

Athenienses Diagoram philosophum pepulerunt, quia scribere ausus fuerat, primum ignorasse an Dij essent: deinde si sint, quales sint. Iidem Socratē damnauerunt, quòd nouam religionē introducere uidebatur. Iidem Phidiam tulerunt, quandiu is marmore potius, quàm ebore Mineruam fieri debere dicebat, quòd diutius nitor esset mansurus: sed ut adiecit, & uilius, tacere iusserunt.

DE NEGLECTA RELIGIONE CAPVT II.

DE VARRONE CONSVLE dimicante cum Carthaginiensibus.

Creditum est Varronem Consulem apud Cannas cum Carthaginiensibus tam infeliciter dimicasse ob iram Iunonis: quòd cùm ludos Circēses Aedilis faceret in Iouis Optimi Maximi templo, eximia facie puerū histrionem ad excubias tenendas posuisset: quod factum post aliquot annos memoria repetitum, sacrificijs expiatum est.

DE POTITIO NON observante sacra.

Hercules quoq; detractæ religionis suæ, & grauē & manifestam pœnā exegisse traditur. Nam cùm Potitij sacrorum eius ritum, quem pro dono genti eorum ab ipso aßignatū, uelut hæreditarium obtinuerāt, auctore Appio Censore, ad humile seruorum ministerium transtulissent: omnes qui erant numero super x x x, puberes intra annū extincti sunt. Nomenq; Potitium in duodecim familias diuisum propè interijt. Appius uerò luminibus captus est.

DE APOLLINE VINDICANTE se de sacrilegio.

Acer etiā sui numinis uindex Apollo, qui Carthagine

à Rom

à Romanis oppressa, ueste aurea nudatus, id egit, ut sacrilegæ manus inter fragmenta eius abscissæ inuenirentur. Brennus Gallorum dux Delphis Apollinis templum ingressus, Dei uoluntate in se manus uertit.

DE TVRVLIO.

Nec minus efficax ultor contemptæ religionis filius quoque eius Aesculapius: qui consecratum templo suo lucum à Turulio præfecto Antonij, ad naues ei faciendas, magna ex parte succisum dolens, inter ipsum nefarium ministerium deuictis partibus Antonij, imperio Cæsaris morti destinatum Turulium, manifestis numinis sui uiribus in eum locum, quem uiolauerat, traxit: effecitq́ue, ut ibi potißimum à militibus Cæsarianis occisus, eodem exitio, & reuersis iam arboribus pœnas lueret, et adhuc superantibus, impunitatē consimilis iniuriæ pareret: suamq́ue uenerationem, quam apud colentes maximam semper habuerat, Deus multiplicauit.

DE Q. FVLVIO.

Quintus autem Fuluius Flaccus impunè nō tulit, quòd in censura tegulas marmoreas ex Iunonis Laciniæ tēplo in ædem Fortunæ Equestris, quā Romæ faciebat, transtulit. Negatur enim post hoc factum mente constitisse: quin etiam per summam ægritudinem animi expirauit, cùm ex duobus filijs in Illyrico militantibus, alterū deceßisse, alterum grauiter audisset affectum: cuius casu motus Senatus, tegulas Locros reportādas curauit: decretiq́ue circunspectißima sanctitate impium opus Censoris retexuit.

DE PLEMINIO LEgato Scipionis.

Tam mehercule, quàm Pleminij legati Scipionis in thesauro Proserpinæ spoliando sceleratā auaritiam iustè animad

animaduersione uindicauit. Cùm enim eum uinctum Romam protrahi iußisset, ante causæ dictionem in carcere teterrimo genere morbi consumptus est: pecuniam Dea eiusdem Senatus imperio, & quidem summã duplicando, recuperauit. Quæ quod ad Pleminij facinus pertinuit, bene à patribus C. uindicata. Quod ad uiolentas regis Pyrrhi sordeis attinuerat, seipsam potenter atq; efficaciter defendit: coactis enim Locrensibus ex thesauro eius, magnam illi pecuniam dare: cùm onustus nefaria præda nauigaret, ui subitæ tẽpestatis tota cum classe, uicinis Deæ littoribus illisus est: in quibus pecunia incolumis reperta, sanctißimi thesauri custodiæ restituta est.

Pyrrhi sordes.

EXTERNA.

DE MASINISSA REGE.

At non similiter Masinissa Rex Numidarũ: cuius cùm præfectus claßis Melitã appulisset, eq; fano Iunonis denteis eburneos eximiæ magnitudinis sublatos, ad eum pro dono attulisset: ut comperit unde aduecti essent, quinqueremi reportandos Melitã, inq; templo Iunonis collocandos curauit, insculptos gentis suæ literis, significantibus regem ignorantẽ eos accepisse, libenter Deæ reddidisse. Factum Masinissæ animo, quàm Punico sanguini conuenientius: quanquàm quid attinet mores natione pendi? in media barbaria ortus, sacrilegium rescidit alienum.

DE DIONYSIO SYRACVSANO.

Syracusis genitus Dionysius, tot sacrilegia sua, quot iam recognoscimus, iocosis dictis prosequi uoluptatis loco duxit: fano enim Proserpinæ spoliato Locris, cùm per altum, secundo uento classe ueheretur: ridens amicis, Videtis'ne, ait, quàm bona nauigatio ab ipsis Dijs immortalibus sacrilegis tribuatur? Detracto etiam Ioui Olympio

magni

magni ponderis aureo amiculo, quo eũ Tyrannus Hiero è manubijs Carthaginiensium ornauerat: iniectoq; ei laneo pallio: dixit, Aestate grauem esse aureum amiculum, hyeme frigidum: laneum autem ad utrunq; tempus anni aptius. Idem Epidauri Aesculapio barbam auream demi iußit: quod affirmaret, non conuenire patrem Apollinem imberbem, ipsum uerò barbatum conspici. Idem mẽsas argẽteas, atq; aureas è fanis sustulit. Quodq; in his more Graeciæ scriptum erat, bonorũ deorũ eas esse: Vti se bonitate eorum prædicauit. Idem uictorias aureas, & pateras, & coronas, quæ simulacrorum porrectis manibus sustinebantur, tollebat: & eas se accipere, nõ auferre, dicebat: perquàm stultum esse argumẽtando, à quibus bona precamur, ab his porrigentibus nolle sumere. Qui tametsi debita supplicia non exoluit: dedecore tamẽ filij, mortuus pœnas rependit, quas uiuus effugerat. Lento enim gradu ad uindictam sui diuina procedit ira: tarditatemq; supplicij, grauitate compensat.

DE THYMASITHEO PRINcipe Liparitanorum.

In quam ne incideret Thymasitheus Liparitanorum princeps, consilio sibi aliter, atq; uniuersæ patriæ, utili prouidit exemplo. Excepta nanq; in freto à ciuibus suis, piraticam exercentibus magni põderis aurea cratera, incitatoq; ad eam partiendam populo: ut comperit à Romanis Pythio Apollini decimarũ nomine dicatam, eam Delphos perferendam curauit.

DE VINDICTA CERERIS in Alexandri milites exercita.

Milesia Ceres, Mileto ab Alexãdro capta, milites, qui tẽplũ spoliaturi irruperãt, flãma obiecta priuauit oculis.

DE

DE DIOMEDONTE.

Diomedon unus ex decem ducibus, qui eadem pugna Athenienſibus uictoriam, ſibi uerò damnationem pepererunt: cùm iam ad meritum ſupplicium duceretur: nihil aliud locutus eſt, quàm ut uota pro incolumitate exercitus ab ipſo nuncupata ſoluerentur.

DE SIMVLATA RELIGIONE. CAP. III.

NVma Pompilius, ut populum Romanum ſacris obligaret: uolebat uideri ſibi cum dea Aegeria congreſſus eſſe nocturnos: eiusq; monitu, ſe, quæ accepta Dijs immortalibus ſacra forent, inſtituere,

DE SCIPIONE AFRICANO.

Scipio Africanus non ante ad negotia publica, uel priuata ibat, quàm in cella Iouis Capitolini moratus fuiſſet: & ideo Ioue genitus credebatur.

DE L. SYLLA.

L. Sylla quoties prælium committere deſtinabat, paruum Apollinis ſignum Delphis ſublatum, in conſpectu militum complexus, orabat uti promiſſa maturaret.

DE Q. SERTORIO.

Q. Sertorius per aſperos Luſitaniæ colles Ceruam albam trahebat: ab ea ſe, quænam aut agenda, aut uitanda eſſent, prædicans admoneri.

EXTERNA.

DE MINOE, CRETAE inſulæ rege.

Minos Cretenſium rex nono quoque anno quoddam præaltum, & uetuſta religione conſecratum ſpecus ſecedere ſolebat: & in eo moratus, tanquam à Ioue, quo ſeorſum ferebat, traditas ſibi leges prærogabat.

DE PISISTRATO ATHE-
niensium tyranno.

Pisistratus in recuperandã tyrannidem, quam amiserat, simulatione reducẽtis se in arcem Mineruæ est usus: cùm per ostẽtationem ignotæ mulieris, quæ Phya uocabatur formatæ ad habitum Deæ, Athenienses deciperet.

DE LYCVRGO LACEDAE-
moniorum legislatore.

Lycurgus cõsilio Apollinis grauissimè Lacedæmoniorum ciuitati leges compositas ferre se persuasit.

DE SELEVCHO.

Seleuchus sub nomine Mineruæ apud Locrẽses prudẽtissimus habitus est. Bacchanaliũ sacrorũ mos nouus institutus, cùm ad perniciosam uesaniã iretur, sublatus est.

DE AVSPICIIS. CAP. IIII.

DE LVCTATIO.

LVctatius, qui primum Punicũ bellũ confecit, à senatu prohibitus est sortes Fortunæ Prænestinæ audire. Auspicijs enim patrijs, non alienigenis. Remp. administrare oportere iudicabant.

DE C. CORNELIO HISPALO.

Caius Cornelius Hispalus prætor peregrinus M. Põpilio Lenate, L. Calpurn. Coss. edicto Chaldæos intra decimum diẽ abire ex urbe, atq; Italia iussit: leuibus, & ineptis ingenijs, fallaci syderũ interpretatione quæstuosam mendacijs suis caliginem inijcientes.

Idem qui Sabazij Iouis cultu sublato mores Romanos inficere conati sunt domos suas repetere coëgit.

DE L. AEMILIO PAVLO.

Lucius Aemilius Paulus cõsul, cùm Senatus Isidis & Serapis phana diruenda censuisset, eaq; nemo opificum

attingere auderet, posita prætexta securim arripuit, templiq; eius foribus inflixit.

DE L. TARQVINIO.

Lucius Tarquinius Rex centurijs equitum, quas Romulus auspicato conscripserat, alias adijcere cupiēs: cùm ab Decio Accio Nauio augere prohiberetur: offensus interrogauit, Posset'ne fieri, quod ipse mente conceperat. posse fieri dicēte: iussit nouacula cotam discindi: qua Decius allata, administrato incredibili facto, effectum suæ professionis oculis regis subiecit.

DE TIBERIO GRACCHO.

Tiberius Gracchus, cùm ad res nouas pararetur, auspicia domi prima luce petijt: quæ illi perquā tristia responderunt: & ianua egressus ita pedem offendit, ut digitus ei decuteretur: tres deinde corui in eū aduersum occinētes, partē tegulæ decussam ante ipsum protulerūt: quibus omnibus cōtēptis, à Scipione Nasica Pōtifice maximo decussus Capitolio, fragmēto subsellij ictus ꝓcubuit.

DE PVBLIO CLAVDIO.

Publius claudius bello Punico primo, cùm præliū nauale cōmittere uellet, auspiciaq; more maiorū petijsset, & pullarius nō exire pullos cauea nuntiasset: abijci eos in mare iussit: dicens, Quia esse nolunt, bibant.

DE L. IVNIO.

Lucius Iunius P. Cl. collega neglectis auspicijs, classem tempestate amisit: damnationisq; ignominiam uoluntaria morte præuenit.

DE METELLO.

Cùm Metellus Pontifex Maximus, Tusculanum petens iret: corui duo in os eius aduersum ueluti iter impediētes aduolauerūt: uixq; extuderūt: ut domum rediret: inseq

insequẽte noctu ædes Vestæ arsit: quo incẽdio, Metellus inter ipsos ignes raptum Palladium incolume seruauit.

DE M. TVL. CICERONE.

Marco Ciceroni mors imminẽs auspicio prædicta est: cùm enim in uilla Caietana esset, coruus in cõspectu eius horologij ferrũ loco motũ excußit, et protinus ad ipsum tetendit, ac laciniã togæ eò usq; morsu tenuit, donec seruus ad occidendum eum milites uenisse nuntiaret.

DE M. BRVTO.

Marcus Brutus cùm reliquias exercitus sui aduersus Cæsarẽ et Antoniũ eduxisset, duæ Aquilæ ex diuersis castris aduolauerũt, & edita inter se pugna, ea quæ ex parte Bruti fuerat, malè multata, fugit.

EXTERNA.

DE REGE ALEXANDRO.

Cùm rex Alexander urbẽ in Aegypto cõstituere uellet: architectus Democrates cùm cretã nõ haberet, polentáq; futuræ urbis lineamẽta deduxisset: ingens auiũ multitudo primo lacu emersa, polentã depasta est: quod sacerdotes Aegyptiorũ interpretati sunt aduenarum frequentiæ alimentis suffecturam urbem.

DE DEIOTARO REGE.

Deiotaro uerò regi omnia ferè auspicato gerẽti salutaris aquilæ conspectus fuit: qua uisa, abstinuit se ab eius tecti usu: quod nocte insequenti, ruina solo æquatum est.

DE OMINIBVS.

CAPVT V.

Ominum etiã obseruatio aliquo contactu religionis innexa est: quoniam non fortuito motu, sed diuina prouidentia constare creditur: quæ efficit, ut Vrbe à Gallis delata, deliberantibus P. C. utrum Veios migra-

rent, an sua mœnia restituerēt: fortè eo tempore è præsidio cohortibus redeūtibus, centurio in Comitio exclamaret: Signifer, statue signū: hic optimè manebimus: ea enim uoce audita, Senatus accipere omē se respōdit: e uestigio q; Veios trāseūdi cōsiliū omisit. Quàm paucis uerbis de domicilio futuri summi imperij confirmata est conditio. Credo indignū Dijs existimātibus, prosperis auspicijs Romanū nomē ortū, Veientanæ urbis appellatione mutari: inclytæq; uictoriæ decus modo abiectæ urbis ruinis infundi. Huius tā præclari operis autor Camillus, cū esset precatus, ut si cui Deorū nimia felicitas Populi Rom. uideretur, eius inuidia, suo aliquo incōmodo satiaretur: subito lapsu decidit, quod omen ad damnationē, qua postea oppressus est, pertinuisse uisum est: meritò autē de laude inter se, uictoria, & pia precatio amplißimi uiri certauerunt: æquè enim uirtutis est & bona patriæ auxisse, & mala in se transferre uoluisse.

DE L. PAVLO, ET FILIA.

Quid illud, quod L. Paulo cōsuli euenit, quàm memorabile? cùm ei sorte euenisset, ut bellū cum rege Persa gereret, & domū è curia regressus, filiolam suam nomine Tertiam, quæ tum erat admodum paruula, osculatus, tristē animaduerteret: interrogauit, quid ita eo uultu esset. Quæ respōdit. Persam perisse. decesserat autē catellus: quem puella in delitijs habuerat nomine Persa. arripuit igitur omē Paulus, eq; fortuito dicto, quasi certam spem clarißimi triumphi animo præsumpsit.

DE CAECILIA METALLI.

At Cæcilia Metelli dū sororis filiæ adultæ ætatis uirginis, more prisco, nocte concubia nuptialia petit, omē ipsa fecit: nā cùm in sacello quodam eius rei gratia aliquandiu

diu persedisset, nec aliqua uox proposito cõgruens esset audita: fessa lõga stãdi mora puella, rogauit materterã, ut sibi paulisper locum residendi accommodaret: cui illa: Ego uerò, inquit libẽter tibi mea sede cedo. Quod dictũ ab indulgentia profectum, ad certi ominis processit euentum: quoniam Metellus non multò pòst, mortua Cæcilia, uirginem de qua loquor, in matrimonium duxit.

DE CAIO MARIO, ET Ominis obseruatione.

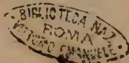
Caio autẽ Mario obseruatio ominis proculdubio saluti fuit, quo tẽpore hostis à Senatu iudicatus, in domũ Fanniæ Minturnis custodiæ causa deductus est: animaduertit enim asellũ, cùm ei pabulum obijceretur, neglecto eo, ad aquam procurrentẽ: quo spectaculo, Deorũ prouidentia quod sequeretur, oblatum ratus: alioqui etiã interpretandarum religionũ peritißimus: à multitudine, quæ ad opẽ illi ferendam confluxerat, impetrauit, ut ad mare perduceretur: ac protinus nauiculam conscendit: eaq; in Africam prouectus, arma Syllæ uictricia effugit.

DE POMPEIO MAGNO.

Põpeius uerò Magnus in acie Pharsalica uictus à Cæsare: fuga quærens salutem, cursu in insulam Cyprum (ut aliquid in ea uirium contraheret) classem direxit: appellensq; ad oppidum Paphũ, conspexit in littore speciosum ædificiũ: gubernatoremq; interrogauit, quod ei nomẽ esset: qui respondit, κακοβασιλέα uocari: quæ uox spẽ eius, quantulacunq; restabat, cõminuit. Neq; id dißimulanter tulit: auertit enim oculos ab illis tectis, ac dolorem, quem ex diro omine conceperat, gemitu patefecit.

DE M. BRVTO.

Marci etiam Bruti dignus, admisso parricidio, euen-

tus est omine designatus: si quidē post illud nefariū opus, natalē suum celebrans, cùm Græcum uersum exprimere uellet, ad illud potißimum Homericum referendum animo tetendit.

Ἀλλά με μοῖρ᾽ ὀλοὴ καὶ Λητοῦς ἔκτανεν υἱός.

qui Deus Philippēsi acie, à Cæsare & Antonio signo datus, in eum tela conuertit.

DE C. CASSIO.

Consentaneo uocis iactu C. Caßij aurē fortuna peruellit: quæ orātibus Rhodijs, ne ab eo cunctis deorum simulacris spoliarētur, Solem à se relinqui respondere uoluit: ut rapacißimi uictoris insolentiā, dicti tumore protraheret: abiectūq; Macedonica pugna, non effigiē Solis, quā tantummodo supplicibus cesserat: sed ipsum Solē re uera relinquere coēgit.

DE PETILIO.

Annotatu dignū illud quoq; omen, sub quo Petilius cōsul in Liguria bellū gerens occiderit. Nam cùm montem, cui Letū cognomen erat, oppugnaret: interq́; adhortationem militum dixisset: hodie ego Letum utiq; capiam: inconsideratius præliando, fortuitum iactum uocis leto suo confirmauit.

DE EXTERNIS OMINIBVS.

Adijci nostris duo eiusdē generis alienigena exempla non absurdè possunt, Samij Prienēsibus auxiliū aduersus Carras implorātibus, arrogātia instincti, pro classe & exercitu, Sybillā eis derisus gratia miserūt, quā illi uelut diuinitus datū præsidium interpretati, libēter receptam uera fatorū prædictione, Victoriæ ducem habuerunt.

DE APOLLONIATARVM OMINE.

Ne Apolloniatæ quidē pœnitentiam egerunt, qui cùm bello

bello Illyrico preßi, Epidamnios, ut ſibi opem ferrent, oraſſent: atq; illi flumen uicinum mœnibus ſuis nomine Aeãtem in adiutorium ſe mittere dixiſſent: Accipimus, quod datur, reſponderunt: eiq; primum in acie locum, perinde ac duci aßignauerunt: ex inſperato enim ſuperatis hoſtibus, ſucceſſum ſuum omini acceptum referentes, & tunc Aeanti ut deo immolauerunt, & deinceps omnibus prælijs duce uti inſtituerunt.

DE PRODIGIIS. CAP. VI.

DE SERVIO TVLLO.

PRodigiorum quoque, quæ aut aduerſa, aut ſecundà acciderunt, debita propoſito noſtro relatio eſt. Seruio Tullo etiã tum puerulo dormiẽti, circa caput flammã emicuiſſe domeſtici oculi annotauerunt. Quod prodigium Priſci Tarquinij regis uxor Tanaquil admirata, Seruium ſerua natum, in modum filij educauit, & ad regium faſtigium euexit.

DE MARTIO.

Aequè felicis euentus illa flamma, quæ ex L. Martij ducis duorũm exercituũ, quos interitus Publij, & Cnei Scipionũ in Hiſpania debilitauerat, capite concionantis eluxit. Nanq; eius aſpectu pauidi adhuc milites, priſtinã recuperare fortitudinem admoniti: octo & triginta hoſtium milibus cæſis, magnoq; numero in poteſtatem redacto, bina caſtra, Punicis opibus referta, receperunt.

DE LACV ALBANO.

Item cùm bello acri, & diutino Veientes à Romanis intra mœnia cõpulſi, capi non poſſent, eaq; mora nõ minus obſidẽtibus, ꝙ obſeſſis intolerabilis uideretur, exoptatæ uictoriæ iter miro prodigio Dij immortales pate-

ficerũt. Subitò enim Albanus lacus, neq; cœlestibus auctus imbribus, neq; inũdatione ullius amnis adiutus, solitũ stagni modũ excessit: cuius rei explorãdæ gratia, legati ad Delphicũ oraculum missi, retulerunt præcipi sortibus ut aquam eius lacus emissam, per agros diffunderent, sic enim Veios in potestatẽ Populi Romani uẽturos. Quod prius quàm legati renuntiarẽt. Aruspex Veientiũ à milite nostro (quia domestici interpretes deerãt) raptus, & in castra perlatus futurũ dixerat. Ergo senatus duplici prædictione monitus, eodẽ penè tempore, & religioni paruit, & hostiũ urbe potitus est. Nec parum prosperi successus est, quod sequitur.

DE L. SYLLA CONSVLE.

Lucius Sylla Cõsul Sociali bello cùm in agro Nolano ante prætoriũ immolaret, subitò ab una parte aræ prolapsam anguẽ prospexit: qua uisa, Posthumi aruspicis hortatu continuò exercitũ in expeditionem eduxit, ac fortissima Samnitũ castra cepit: quæ uictoriæ futuræ eius amplissimæ potentiæ gradus, & fundamentum extitit.

DE C. VOLVMNIO, ET Seruio Sulpitio.

Præcipuæ admirationis etiam illa prodigia, quæ C. Volumnio, & Ser. Sulpitio CONS. *in urbe nostra inter initia, motusq; bellorum acciderunt. Bos nanque, mugitu suo in sermonem humanum conuerso, nouitate monstri, audientiũ animos exterruit. Carnis quoq; in modum nimbi dissipatæ partes ceciderunt: quarum maiorem numerum præpetes diripuere aues, reliquum humi per aliquot dies, neque odore tetro, neque deformi aspectu mutatum iacuit. Eiusdẽ generis monstra alio tumultu cre-*

dita

dita sunt, puerum infantem semestrem in foro Boario triumphum proclamasse. Alium cum elephantino capite natum. In piceno lapides pluisse. In Gallia lupum uigili è uagina gladium abstulisse. In Sicilia scuta duo sanguinem sudasse. Etiam metentibus cruentas spicas in orbem decidisse. Cerites aquas sanguine mistas fluxisse. Bello etiam Punico secundo constitit Cn. Domitio bouem dixisse: Caue tibi Roma.

DE CAIO FLAMINIO.

Caius autem Flaminius inauspicatò Consul creatus, cùm apud lacum Trasimenum, cum Annibale conflicturus conuelli signa iußisset, lapso equo, super caput eius humi prostratus est: nihilq́; eo prodigio inhibitus, signiferis signa moueri sua sede posse negātibus, malum, ni continuò ea effodissent, minatus est. Verùm huius temeritatis utinam sua tantùm, non etiam populi Romani maxima clade pœnas pependisset: in ea nanq; acie XV. millia Romanorum cæsa, VI. millia capta, XX. millia fugata sunt. Consulis obtruncati corpus ad funerandum ab Annibale quæsitum est: qui quantum in ipso fuerat, Romanum sepelierat imperium.

DE C. HOSTILIO.

Flaminij autem præcipitem audaciam C. Hostilius Mancinus uesana perseuerātia subsequitur: cui Cōsuli in Hispaniam ituro hæc prodigia acciderunt. cùm Lanuuij sacrificiū facere uellet, pulli cauea emißi in proximā syluam fugerūt, summaq́; diligētia quæsiti reperiri nequiuerunt: cumq́; ab Herculis portu, quò pedibus peruenerat, nauē conscēderet: talis uox sine ullo autore ad aures eius peruenit: Mācine mane: qua territus, cùm itinere cōuerso Genuam petisset, & ibi scaphā esset ingressus: anguis

eximiæ magnitudinis uisus è conspectu abijt: ergo nume rum prodigiorum numero calamitatum æquauit, infelici pugna, turpi fœdere, deditione funesta.

ALIVD DE TITO GRACCHO.

Minus miram in homine parū considerato temeritatē Titi Gracchi grauißimi ciuis exitus tristis, & prodigio denūtiatus, nec euitatus cōsilio, facit. Cōsul enim cùm in Lucanis sacrificasset, angues duo ex occulto prolapsi repentè hostiæ, quam immolauerat, adeso iocinore, in easdem latebras se retulerūt: ob id deinde factū, instaurato sacrificio idem prodigij euenit. Tertia quoq; cæsa uictima, diligētiusq; asseruatis extis, neq; allapsus serpētum arceri, neq; fuga impediri potuit: quod quàuis Aruspices ad salutē Imperatoris pertinere dixissent: Gracchus tamen non cauit, ne perfidi hospitis sui Flauij insidijs, in cū locum deductus, in quo Pœnorum Dux Mago cum armata manu delituerat, inermis occideretur.

DE MARCELLO.

Et Consulatus collegium, & erroris societas, & par genus mortis à Tito Graccho, ad Marcelli memoriam me trahit. Is enim captarum Syracusarum, & Annibalis ante Nolana mœnia à se primùm fugere coacti, gloria inflammatus, cùm summo studio niteretur, ut Pœnorum exercitū aut in Italia prosterneret, aut Italia pelleret, solenniq; sacrificio uoluntates Deorum exploraret: quæ prima hostia ante foculum decidit, eius iecur sine capite inuentum est: proxima iocinoris duplex caput habuit. quibus inspectis Aruspex tristi uultu, non placere sibi exta, quia prima trunca, secūda nimis læta apparuissent, respondit. Ita monitus M. Marcellus ne quid temere conaretur: insequenti nocte speculandi gratia cum

pauc

paucis egredi ausus, à multitudine hostiũ in Brutijs circumuentus, æquè magnum dolorem, ac detrimentum patriæ, interitu suo attulit.

DE OCTAVIO CONSVLE.

Iam Octauius Consul dirum omen quemadmodum timuit, ita uitare non potuit: è simulacro enim Apollinis per se abrupto capite, & ita infixo humi, ut auelli nequiret, armis à Collega suo Cinna dißidẽs, præsumpsit animo ea re significari exitium suum: in quẽ metus augurij, tristi fine uitæ incidit: ac tum demum immobile Dei caput terra refigi potuit.

DE M. CRASSO.

Nõ sinit nos M. Crassus inter grauißimas Romani imperij iacturas numerãdus, hoc loco de se silentium agere: plurimis & euidentißimis, ante tantam ruinam monstrorũ pulsatus ictibus (ducturus enim erat à Carris aduersus Parthos exercitũ) pullum ei traditũ est paludamentum, cùm in prælium exeuntibus album, aut purpureum dari soleret: mœsti, & taciti milites ad principia conuenerũt, qui uetere instituto cum clamore alacri accurrere debebant: aquilarũ altera uix conuelli à primipilo potuit: altera ægerrimè extracta in contrariam, ac ferebatur, partem, seipsam conuertit. Magna hæc prodigia: sed & illæ clades aliquãtò maiores: tot pulcherrimarũ legionum interitus, tam multa signa hostilibus intercepta manibus, tantũ Romanæ militiæ decus Barbarorũ obtritum equitatu, optimæ indolis filij cruore paterni respersi oculi, corpus Imperatoris inter promiscuas cadauerũ strues, auiũ, ferarũq; laniatibus obiectũ: uellem quidem placidius, sed relatu uerum est. Sic Deorum spreti præmonitus excãdescũt. Sic humana consilia

castig

castigantur, ubi se cœlestibus præferunt.

DE CN. POMPEIO.

Cneium etiam Pompeium Iupiter omnipotens abunde monuerat, ne cum C. Cæsare ultimam belli fortunā experiri contenderet. Egresso à Dyrrhachio aduersa agmini eius fulmina iaciens, examinibus apū signa obscurando, subita tristitia implicatis militū animis, nocturnis totius exercitus terroribus, ab ipsis altaribus hostiarum fuga: sed inuictæ leges necessitudinis, pectus alioqui procul ab amentia remotū, prodigia ista iusta æstimatione perpendere passæ non sunt. Itaq; dū ille eleuat autoritatem amplissimā, & opes priuato fastigio excelsiores, omnia ornamenta, quæ ab ineunte adolescentia ad inuidiā usq; contraxerat, spatio unius diei confregit. Quo constat in delubris Deûm, sua sponte signa conuersa: militarem clamorem, strepitumq; armorum, adeò magnū Antiochiæ, & Ptolemaide auditum, ut in muros concurreretur: sonum tympanorum Pergami abditis delubris editum: palmam uiridem Trallibus in æde Victoriæ, sub Cæsaris statua inter coagmenta lapidū iustæ magnitudinis enatam: quibus appareret cœlestiū numen, & Cæsaris gloriæ fauisse, & Pompeij errorem inhibere uoluisse. Tuas aras, tuaq; sanctissima tēpla, Diue Iuli ueneratus oro, ut propitio, ac fauenti numine tantorum casus uirorum sub tui exempli præsidio, ac tutela delitescere patiaris. Te enim accepimus, eo die, quo purpurea ueste uelatus aurea in sella consedisti, ne maximo studio Senatus exquisitū, & delatum honorē spreuisse uidereris: prius quàm exoptatum ciuium oculis conspectū tui offerres, cultui religionis, in quā mox eras transiturus, uacasse: mactatoq; opimo boue cor in extis non reperisse: ac responsum tibi à

Spur

Spurina Aruſpice, pertinere id ſignum ad uitam, & conſilium tuum, quòd utraq; hæc corde cõtinerentur: erupit deinde eorum parricidium, qui dum te hominum numero ſubtrahere uolunt, Deorum concilio adiecerunt. Clauditur hoc exemplo talium oſtentorũ domeſtica relatio, ne ſi ulterius Romana apprehendero, è cœleſti tẽplo ad priuatas domos, nõ cõſentaneos uſus tranſtuliſſe uidear. Attingam igitur externa: quæ Latinis inſerta literis, ut autoritatis minus habent, ita aliquid gratæ uarietatis afferre poſſunt.

EXTERNA.

DE EQVA PARIENTE LEPOREM.

In exercitu Xerxis, quem aduerſus prouinciam Græciam contraxerat, equæ partu leporem editum conſtat: quo genere monſtri tanti apparatus ſignificatus eſt euentus. Nam qui mare claßibus, terrã pedeſtri operuit exercitu, ut fugax animal, pauido regreſſu regnũ ſuum repetere eſt coactus. Eidem mõtem Athon iuxta Idam tranſgreſſo, prius quàm Athenas deleret, Lacedæmonis inuadendæ conſiliũ agitanti, admirabile inter cœnam prodigium incidit: infuſum nanq; pateræ eius uinum, in ſanguinẽ nec ſemel, ſed iterũ, & tertiò conuerſum eſt. Qua de re conſulti magi monuerũt, ut ſe ab incepto propoſito abſtineret: & ſi quod ueſtigium in uecordi pectore ſenſus fuiſſet, cauere potuiſſet: antè de Leonida, & Spartanis abunde monitus.

DE MIDA.

Midæ uerò cuius imperio Phrygia fuit ſubiecta, puero dormiẽti formicæ in os grana tritici cõgeſſerũt, Parẽtibus deinde eius, quorſum prodigiũ tenderet explorãtibus, Augures reſponderunt, omniũ illum mortaliũ futurum

rum ditißimum: nec uana prædictio extitit: Nam Midas cunctorum penè Regum opes, abũdantia pecuniæ anteceßit: infantiæq́; incunabula utili Deorum munere donata, onustus auro, atq́; argento gazis pensauit.

DE PLATONE ALIVD MIRVM.

Formicis Midæ, iure meritoq́; apes Platonis prætulerim: illæ enim caducæ, ac fragiles: hæ solidæ, et æternæ felicitatis indices extiterũt, dormientis in cunis paruuli labellis mel inserẽdo, Qua re audita, prodigiorũ interpretes singularẽ eloquij suauitatem ore eius emanaturam dixerunt. At mihi quidem illæ apes nõ montem Hymetum thymi flore redolentem, sed musarum Heliconios colles omni genere doctrinæ uirentes, Dearum instinctu depastæ, maximo ingenio dulcißima alimẽta summæ eloquentiæ instillasse uidentur.

DE SOMNIIS. CAP. VII.

SEd quoniam diutius Midæ, disertumq́; Platonis somnum attigi: referam, quàm certis imaginibus, multorum quies adumbrata sit: quẽ locum unde potius ordiar quàm à diui Augusti sacratißima memoria? Eius medico Artorio somnum capiẽti nocte, quam dies insecutus est, quo in cãpis Philippicis Romani inter se exercitus concurrẽre, Mineruæ species oborta præcepit, ut illũ graui morbo implicitũ moneret, ne propter aduersam ualetudinem proximo prælio nõ interesset, Quod cum Cesar audisset, lectica se deferri in aciẽ iußit: ubi dum supra uires corporis pro adipiscẽda uictoria excubat, castra eius à Bruto capta sunt. Quid ergo aliud putamus, quã diuino munere effectum, ne destinatũ iam immortalitati caput, indignã cœlesti spiritu Fortunæ uiolentiam sentiret? Augustum uerò præter naturalem animi in omnibus rebus

subt

ſubtiliter proſpiciendis uigorem, etiam recens, & domeſticum exemplum, ut Artorij ſomnio obtemperaret, admonuit. Audiuerat enim Diui Iulij patris ſui uxorem Calphurniam nocte, quam is ultimã in terris egit, in quiete uidiſſe, multis eum confectum uulneribus in ſuo ſinu iacentem, ſomnijq́; atrocitate uehementer exterritam, rogare non deſtitiſſe, ut proxima die à curia ſe abſtineret. At illum, ne muliebri ſomnio motus id feciſſe exiſtimaretur, Senatum in quo ei parricidarum manus allatæ ſunt, adire contendiſſe. Non eſt inter patrem, & filium ullius rei comparationem fieri præſertim diuinitatis faſtigio iunctos: ſed iam alter operibus ſuis aditum ſibi ad cœlum inſtruxerat, alteri longus adhuc terreſtrium uirtutum orbis reſtabat. Quapropter ab hoc tantummodo pendentem mutationem ſtatus cognoſci, ab illo etiam differri Dij immortales uoluerunt, ut aliud cœlo decus daretur, aliud promitteretur.

DE P. DECIO, ET T. Manlio Torquato,

Illud etiã ſomniũ magnæ admirationis, & clari exitus, quod eadẽ nocte duo COSS. P. Decius, & T. Manlius Torquatus, Latino bello, & graui, & periculoſo, nõ procul à Veſuuij mõtis radicibus poſitis caſtris uiderũt. Vtriq; enim quidã per quietis ſpeciẽ prædixit, ex altera acie Imperatorẽ, ex altera exercitũ, Dijs Manibus, Matriq; Terræ deberi. Vtrius autẽ dux copias hoſtiũ aggrederetur, ſuperq́; eas ſeſe ipſum deuouiſſet, uictoriã habiturũ: id luce ꝓxima COSS. ſacrificio, uel expiaturis, ſi poſſet auerti, uel ſi certũ Deorũ etiã monitu uiſum foret executuris; hoſtiarũ exta ſomnio congruerunt

runt. Cõuenitq́; inter eos, cuius cornu prius laborare cœpisset, ut is capite suo fata patriæ lueret: quæ neutro formidante, Decium depoposcerunt.

Sequitur æquè ad publicã religionem pertinens somnium. Cùm plebeijs ludis quidã paterfamiliâs per circum Flaminiũ, prius quàm pompa induceretur, seruum suum uerberibus multatum, sub furca ad suppliciũ egisset, Latino homini ex plebe Iupiter inquiete præcepit, ut COS. *diceret, sibi præsultorẽ ludis Circensibus proximis non placuisse: quæ res, nisi attẽta ludorum instauratione expiata esset, secuturũ non mediocre urbis periculum. Ille ueritus ne cum aliquo incõmodo suo religione summum implicaret imperiũ, silẽtium egit. E uestigioq́; filius eius subita ui morbi correptus, interijt. Ipse etiã per quietem ab eodem Deo interrogatus, an satis magnã pœnam neglecti imperij sui pepẽdisset, in proposito perseuerãs debilitate corporis solutus est: ac tum demum ex consilio amicorum, lectica ad tribunal* COSS. *& inde ad Senatum perlatus ordine totius casus sui exposito, magna cũ omnium admiratione, recuperata membrorum firmitate, pedibus domum redijt.*

DE M. CICERONE.

Ac ne illud quidem inuoluendum silentio: Inimicorum conspiratione urbe pulsus M. Cicero, cũ in uilla quadam campi Atinatis diuersaretur, is animo in somnũ profuso, per loca deserta, & inuias regiones uaganti sibi C. Marium consulatus ornatum insignibus, putauit obuium factum, interrogantẽ eum, quid ita tam tristi uultu, incerto itinere ferretur: audito deinde casu, quo cõflictabatur, cõprehẽdisse dexterã suã, ac se proximo lictori in monimẽtum ipsius deducendũ tradidisse. quòd diceret ibi esse ei lætior

lætiorem ſtatus ſpem repoſitam:nec aliter euenit. Nam in æde Iouis Mariana Senatuſc. de reditu eius eſt factum.

DE C. GRACCHO.

Caio autē Graccho imminentis caſus atrocitas palàm, atq; apertè per quietem denuntiata eſt:ſomno enim preſſus, Tiberij Gracchi fratris effigiē uidit, dicētis ſibi, nulla ratione eum uitare poſſe, ut eo fato nō periret, quo ipſe occidiſſet. Id ex Graccho prius, quàm tribunatū, in quo fraternum exitum habuit, iniret, multi audiuerūt. Cœlius etiam certus Romanæ hiſtoriæ autor, ſermonem de ea re ad ſuas aures, illo adhuc uiuo, perueniſſe ſcribit.

DE CASSIO PARMENSI.

Vincit huiuſcemodi ſomnij dirum aſpectum, quod ſequitur. Apud Actium M. Antonij fractis opibus, Caßius Parmenſis, qui partes eius ſecutus fuerat, Athenas confugit:ubi concubia nocte, cùm ſolicitudinibus, & curis, mente ſopita, in lectulo iacèret, exiſtimauit ad ſe uenire hominem ingentis magnitudinis, coloris nigri, ſqualidum barba, & capillo demiſſo. Interrogatumq; quisnam eſſet, reſpondiſſe κακοδαίμονα. Perterritus deinde tam tetro uiſu, & nomine horrendo, ſeruos inclamauit. Sciſcitatusq; eſt ſi quem talis habitus, aut intrantem cubiculum, aut exeuntem uidiſſent:quibus affirmantibus neminem illuc acceßiſſe, iterum quieti & ſomno ſe dedit: atq; eadem animo eius obuerſata eſt ſpecies. Itaq; fugato ſomno, lumen introferri iußit, puerosq; à ſe diſcedere uetuit. Inter hanc noctem, & ſupplicium capitis, quo eum Cæſar afficit, paruulum admodum tempus acceßit.

DE ATTERIO RVFO.

Propioribus tamen (ut ita dicam) lineis Atterij Rufi equitis Romani ſomnium certo euentu admonitum eſt:

qui, cùm gladiatorium munus Syracusis ederetur, inter quietem Retiarij se manu confodi uidit, idq; postero die in spectaculo consessoribus narrauit. Incidit deinde, ut proximo ab equite loco, Retiarius cum Mirmillone introduceretur: cuius cùm faciem uidisset, idem dixit ab illo se Retiario trucidari putasse, protinusq; inde discedere uoluit. Illi sermone suo metu eius discusso, causam exitij misero attulerunt. Retiarius enim in eum locum compulso Mirmillone, & abiecto, dum iacentem ferire conatur, transiectum gladio Atterium interemit.

EXTERNA.

DE ANNIBALE.

Annibalis quoque ut detestandum Romano sanguini, ita certæ prædictionis somnium: cuius non uigiliæ tantùm sed etiam ipsa quies, hostilis imperio nostro fuit: hausit enim proposito & uotis suis conuenientem imaginem, existimauitq; missum sibi à Ioue mortali specie excelsiorem iuuenem, inuadendæ Italiæ ducem: cuius monitu primò, uestigia nullam in partem secutis oculis, moxq; humani ingenij prona uoluntate uetita scrutandi pone respiciens, animaduertit immensæ magnitudinis serpentẽ, concitato impetu, omne quicquid obuium fuerat, proterentem: postq; eam magno cum cœli fragore erumpẽtes nimbos, lucẽq; caliginosis inuolutam tenebris. Attonitus deinde quid'nam esset monstri, ecquid portẽderet, interrogauit: hic Dux: Italiæ uides, inquit, uastitatem: proinde sile, & cætera tacitis permitte fatis.

DE ALEXANDRO.

Quàm bene Macedoniæ Rex Alexander per quietẽ uisa imagine præmonitus erat, ut uitæ suæ custos esset diligentior, si eum etiam cauendi periculi consilio Fortuna

inst

instruere uoluisset. Nanque Cassandri pestiferam sibi dexteram somnio prius cognouit, quàm exitu sensit: existimauit enim se ab illo interfici, cùm eum nunquàm uidisset. Interposito deinde tempore, postquàm in cõspectum uenisset, nocturni metus patefacta imagine, ut Antipatri filium esse cognouit, adiecto uersu Græco, qui fidem somniorum eleuat, præparati iam aduersus caput suum ueneficij, quo occidisse Cassandri manu creditur, suspicionem animo repulit.

DE SIMONIDE POETA.

Longè indulgentius Dij in poëta Simonide, cuius salutarem inter quietem admonitionẽ consilij firmitate roborauerunt. Is enim, cùm ad littus nauem appulisset, inhumatumq; corpus iacens, sepulturæ mandasset, admonitus ab eo, ne proximo die nauigaret, in terra remansit: qui inde soluerãt, fluctibus & procellis, in conspectu eius obruti sunt. Ipse lætatus est, quòd uitam suam somnio, quàm naui credere maluisset. Memor autem beneficij, elegantißimo eum carmine æternitati consecrauit. Melius illi, & diuturnius, in animis hominum sepulcrum cõstituens, quàm in desertis, & ignotis arenis struxerat.

DE CROESO.

Efficax & illa quietis imago, quæ Crœsi regis animũ maximo prius metu, deinde etiam dolore confecit. Nam è duobus filijs, & ingenti agilitate, & corporis dotibus præstantiorẽ, imperijq; succeßioni destinatũ Atym, existimauit ferro sibi ereptum. Itaq; quicquid ad euitandam denunciatæ cladis acerbitatem pertinebat, nulla ex parte patria cura cessauit auertere. Solitus erat iuuenis ad bella gerẽda mitti: domi detentus est. Habebat armamentarium omnis generis telorum copia refertum: id quoq; amoueri

iußit. Gladio cinctis comitibus utebatur: uetiti sunt propius accedere: necessitas tamẽ aditũ luctui dedit. Cũ enim ingentis magnitudinis aper, Olympi montis culta, crebra cũ agrestiũ strage uastaret, inusitatoq; malo regiũ imploratũ esset auxiliũ: filius à patre extorsit, ut ad eũ opprimendũ mitteretur: eò quidẽ facilius, quòd non dentis, sed ferri sæuitia in metu reponebatur. Verùm dũ acri studio interficiẽdi suem omnes sunt intẽti, pertinax casus imminentis uiolentiæ, lanceã petendæ feræ gratia mißã, in eum detorsit: & quidẽ eam potißimũ dexteram nefariæ cædis crimine uoluit aspergi, cui tutela filij à patre mandata erat; quãq; Crœsus imprudẽtis homicidij sanguine uiolatã, hospitales ueritus Deos, supplicem sacrificio expiauerat.

DE CYRO.

Nec Cyrus quidem superior inuictæ fatorum neceßitatis paruulum argumentum est: cuius ortus ad imperium totius Asiæ spectãtis, maternus auus Astyages, duos prænuncios somnij frustra discutere tentauit: Mandanen filiam suam (quòd in quiete uiderat urina eius omnes Asiaticas gentes inundasse) non Medorũ excellentißimo, ne in eius familiam regni decus transferretur: sed Persarum modicæ fortunæ uiro collocãdo, natumq; Cyrum exponi iubendo. Quia similiter quietis tẽporibus existimauerat genitali parte Mandanes enatam uitem eousque creuisse, donec cunctas dominationis suæ partes inumbraret: frustratus est enim se ipse, nepotis felicitatem, cœlestium iudicio destinatam, humanis consilijs impedire conando.

DE DIONYSIO.

Intra priuatum autem habitum Dionysio Syracusano adhuc se continente, Himera quædam, non obscuri generis fœmina, inter quietem opinione sua cœlum conscendit,

atq; ibidem Deorum omniũ lustratis sedibus, animaduertit præualentem uirum flaui coloris, lentiginosi oris, ferreis catenis uinctum, Iouis solio, pedibusq; subiectum: interrogatoq; iuuene, quo gratia considerandi cœli duce fuerat usa, quisnam esset: audiuit illum Siciliæ atq; Italiæ dirum esse fatũ, solutumq; uinculis multis urbibus exitio futurum: quod somnium postero die sermone uulgauit. Postquàm deinde Dionysium inimica Syracusarũ libertati, capitibusq; insontium infesta fortuna cœlesti custodia liberatum, uelut fulmen aliquod otio, ac tranquillitati iniecit. Himera eum mœnia inter effusam ad officium & ad spectaculum eius turbam intrantem ut aspexit: hunc esse, quem in quiete uiderat, uociferata est. Id cognitũ tyranno, curã tollendæ mulieris dedit. Tutioris somnij mater eiusdem Dionysij: quæ cùm eum conceptum utero haberet, parere uisa est Satyriscum: cõsultoq; prodigiorum interprete, clarißimum, ac potentißimum Graij sanguinis futurum, certo cum euentu cognouit.

DE AMILCARE.

At Carthaginiensium dux Amilcar, cùm obsideret Syracusas, inter somnium uocem exaudisse credidit nunciantem futurum, ut proximo die in ea urbe cœnaret. Lætus igitur perinde, ac diuinitus promissa uictoria, exercitum pugnæ comparabat: in quo inter Siculos, & Pœnos, orta dissensione, castris eius Syracusani subita irruptione oppreßis, ipsum intra mœnia sua uinctum pertraxerunt. Itaq; magis spe, quàm somnio deceptus, cœnauit Syracusis captiuus: non ut animo præsumpserat, uictor.

DE ALCIBIADE.

Alcibiades quoq; miserabilem exitum suum haud fallaci nocturna imagine speculatus est. quo enim pallio ami-

cæ suæ dormiens opertum se uiderat, eo interfectus, & insepultus iacens, contectus est.

DE DVOBVS ARCADIBVS.

Proximum somnium, etsi paulò est longius, propter nimiam tamen euidentiam ne omittatur, impetrat. Duo familiares Arcades iter unà facientes, Megaram uenerunt: quorum alter ad hospitem se contulit, alter in tabernam meritoriam diuertit. Is, qui in hospitio erat, uidit in somnijs comitem suum orantem, ut sibi Cauponis insidijs circumuento subueniret: posse enim celeri eius accursu se imminēti periculo subtrahi: quo uiso excitatus, prosiluit, tabernamq́; , in qua is diuersabatur, petere conatus est. Pestifero deinde fato eius humanißimum propositū tanquam superuacuum damnauit, & lectum, ac somnum repetijt. Tunc idem ei saucius oblatus obsecrauit, ut qui uitæ suæ auxilium ferre neglexisset, neci saltem ultionem non negaret. Corpus enim suum à caupone trucidatum, tum maximè plaustro ferri ad portam stercore coopertum. Tam constantibus familiaris precibus compulsus, protinus ad portam cucurrit, & plaustrum, quod in quiete demonstratum erat, comprehendit, cauponemq́; ad capitale supplicium perduxit.

DE MIRACVLIS. CAP. VIII.

MVlta etiam interdiu, & uigilantibus acciderunt, perinde ac tenebrarum, somnijq́; nube inuoluta: quæ quia unde manauerint, aut qua ratione constiterint, dignoscere arduum est, meritò miracula uocentur. Quorum è magno aceruo in primis illud occurrit. Cùm apud lacum Regillum Aulus Posthumius dictator, & Tusculanorum dux Manilius Octauius magnis uiribus inter se

concurrerent, ac neutra acies aliquandiu pedem referret, Castor, ac Pollux Romanorum partium propugnatores uisi, hostiles copias penitus fuderunt.

DE P. VATINIO.

ITEM bello Macedonico Publius Vatinius, Reatinæ præfecturæ uir, noctu urbem petẽs, existimauit duos iuuenes excellentis formæ, albis equis residentes, obuios sibi factos nũtiare, die qui præterierat, Persen regem à Paulo captum. Quod cùm Senatui indicasset, tanquam maiestatis eius, & amplitudinis, uano sermone contẽptor, in carcerem coniectus. postquã Pauli literis illo die Persen captum apparuit, & custodia liberatus, & insuper agro, ac uacatione donatus est. Castorem uerò, & Pollucem, etiam illo tempore pro imperio pop. Rom. excubuisse cognitum est, quo apud lacum Iuturnæ, suũ equorumq; sudorem abluisse uisi sunt. Iunctaq; fonti ædes eorum, nullius hominum manu reserata patuit.

DE PESTILENTIA.

Sed ut cæterorum quoq; Deorum propensum huic urbi numen exequamur: triennio continuo uexata pestilentia ciuitas nostra, cùm finem tanti, & tam diuturni mali, neque diuina misericordia, neq; humano auxilio, imponi uideret: cura sacerdotum, inspectis Sibyllinis libris, animaduertit, non aliter pristinam recuperari salubritatem posse, quàm si ab Epidauro Aesculapius esset accersitus. Itaque eò legatis missis, unicam fatalis remedij opem autoritate sua, quæ iam in terris erat amplissima, impetraturam se credidit: neq; eam opinio decepit: pari nanq; studio petitum ac promissum est præsidium: e uestigioq; Epidaurij, Romanorum legatos in templum Aesculapij, quod ab eorum urbe quinque millibus passuum,

distat, perductos: ut quicquid inde salubre patriæ laturos se existimassent, pro suo iure sumerent, benignißimè inuitauerunt: quorum tam promptam indulgentiam, numen ipsius Dei *subsecutũ, uerba mortalium, cœlesti obsequio comprobauit.* Siquidem *is anguis, quem* Epidaurij *rarò sed nunquam sine magno ipsorum bono uisum, in modum* Aesculapij *uenerati fuerunt, per urbis celeberrimas partes, mitibus oculis, & leni tractu labi cœpit, triduoq; inter religiosam omniũ admirationẽ cõspectus, haud dubiã præ se appetitæ clarioris sedis alacritatẽ ferens, ad triremem* Romanã *perrexit: pauẽtibusq; inusitato spectaculo nautis, eò cõscendit, ubi* Quinti Ogulini *legati tabernaculum erat, inq; multiplicẽ orbẽ, per summã quietem est cõuolutus.* Tũ *legati perinde atq; exoptatæ rei cõpotes, expleta gratiarum actione, cultuq; anguis à peritis excepto, læti inde soluerũt: ac prosperam emensi nauigationem, postquam* Antium *appulerunt: anguis, qui ubiq; in nauigio remanserat, prolapsus in uestibulo ædis* Aesculapij, *myrto frequẽtibus ramis diffusæ, supereminentem excelsæ altitudinis palmam circundedit: perq; tres dies positus, quibus uesci solebat, non sine magno metu legatorũ, ne in triremem reuerti nollet,* Antiensis *templi hospitio usus, urbi se nostræ ad uehẽdum restituit, atque in ripam* Tyberis *egreßis legatis, in insulam, ubi templum dicatum est, transnauit: aduentuq; suo tempestatem, cui remedio quæsitus erat, dispulit.*

DE FVRIO CAMILLO.

Nec *minus uoluntarius in urbem nostram* Iunonis *transitus.* Captis *à* Furio Camillo Veijs, *milites iussu* Imperatoris *simulacrum* Iunonis Monetæ, *quod ibi præcipua religione cultum erat, in urbem tralaturi, sede sua*

mouere

mouere conabantur: quorum ab uno per iocum interrogata Dea, an Romam migrare uellet: uelle se respōdit. Hac uoce audita, lusus in admirationē uersus est. Iamq́; non simulacrum, sed ipsam cœlo Iunonem petitam, portare se credentes, læti in ea parte Auentini montis, in qua nunc templum eius cernimus, collocauerunt.

DE SIMVLACRO FORTVNAE.

Fortunæ etiam muliebris simulacrum, quod est in Latina uia ad quartum milliarium, eo tempore cum æde sua consecratum, quo Coriolanum ab excidio urbis maternæ preces repulerunt, nō semel, sed bis locutū cōstitit, prius his uerbis: Ritè me matronæ uidistis, riteq́; dedicastis.

DE VALERIO PVBLICOLA.

Valerio autem Publicola COS. *qui post exactos reges bellum cum Veientibus, & Hetruscis gessit: illis Tarquinio pristinum imperium restituere, Romanis nuper partam libertatē retinere cupientibus: Hetruscis, & Tarquinio in cornu dextro prælio superioribus tātus terror subitò incessit, ut non solùm uictores ipsi profugerent, sed etiam pauoris sui consortes secum Veientes traherēt: cui rei pro argumento miraculum adijcitur ingens: repentè uox è proxima sylua Arsia, quæ ore Syluani in hunc penè modum missa trahitur: Vno plus Hetrusci cadent: Romanus exercitus uictor abibit. Miram dicti fidem digesta numero cadauera exhibuere.*

DE C. FABRICIO.

Quid? Martis auxilium, quo uictoriam Romanorum adiuuit: nońne memoria celebrādum est? cum Brutij, atq; Lucani, odio incitatissimo, maximisq́; uiribus Turinæ urbis peterent exitium, ac præcipuo studio eius incolumitatem C. Fabricius Lucinus COS. *protegeret, resq́; anci-*

piti euentu, collatis unum in locum utriusq; partis copijs, gereretur: non audentibus Romanis prælium ingredi, eximiæ magnitudinis iuuenis, primùm eos hortari ad capessendam fortitudinē cœpit: deinde, ubi tardiores animaduertit, arreptis scalis per mediam hostium aciē ad cōtraria castra euasit: & admotis, uallum cōscendit. Inde uoce ingenti clamitans, factum uictoriæ gradū, & nostros ad aliena castra capienda, & Lucanos, Brutiosq; ad sua defendenda, illuc traxit, ubi conserti dubio certamine terebantur. Sed idem impulsu armorū suorum prostratos hostes iugulandos, capiendosq; Romanis tradidit. XX. enim millia cæsa, quinq; millia cum Statio Statilio duce utriusque gentis, & tribus atq; XX. militaribus signis capta sunt. Postero die cum COS. inter honorandos, quorum strenua opera fuerat usus, uallarem coronam ei se seruare dixisset, à quo castra erant oppressa, nec inueniretur qui id præmium peteret, cognitum pariter, atq; creditū est, Martem patrem tunc populo suo affuisse. Inter cætera huiusce rei manifesta iudicia, galea quoq; duabus distincta pinnis, qua cœleste caput tectum fuerat, argumētum præbuit. Itaq; Fabricij edicto, supplicatio Marti est habita: & à laureatis militibus, magna cum animorum lætitia oblati auxilij testimonium ei est redditum.

DE DIIS TROIANIS MIRUM.

Referam nunc quod suo seculo cognitum manauit ad posteros, Penates Deos Aeneam Troia aduectos Lauinij collocasse. Inde ab Ascanio filio eius Albam, quam ipse condiderat, translatos, pristinum sacrarium repetisse: & quia id humana manu factum existimari poterat, relatos Albam, uoluntatem suam altero transitu significasse. Nec me præterit de motu, & uoce Deorum immortalium humanis

manis

manis oculis, auribusq; percepto, quàm ancipiti opinione æstimatio uersetur. Sed quia non noua dicuntur, sed tradita repetuntur, fidem autores uendicent: & nostrum sit, inclytis literarum monimentis consecrata, perinde ac uana non refugisse.

DE DIVO IVLIO.

Facta mentione urbis, è qua primordia ciuitas nostra traxit, Diuus Iulius Fausta proles eius, se nobis offert: quē C. Caßius (nunquam sine præfatione publici parricidij nominandus) cùm acie Philippensi ardentißimo animo perstaret, uidit humano habitu augustiorem, purpureo paludamento amictum, minaci uultu, & concitato equo, in se impetum facientem: quo aspectu perterritus, tergum hosti dedit, uoce illa prius emissa: Quid enim amplius agas, si occidisse parum est? Non occideras tu quidē Caßi Cæsarem. Neque enim extingui ulla diuinitas potest: sed mortali adhuc corpore utentem uiolando, meruisti ut tam infestum haberes Deum.

DE L. LENTVLO.

Iam quidem L. Lentulus littus prænauigans, in quo Cnei Pompeij Magni, perfidia Ptolemæi regis interēpti, corpus cōscissæ scaphæ lignis comburebatur: ignarus casus eius, cùm ipsi Fortunæ erubescendum rogum uidisset, cōmilitonibus dixit: Quid scimus an in hac flamma Cneus Pompeius cremetur? diuinitus missæ uocis miraculum est. Atq; hoc quidem hominis. Illud tamē ore ipsius Apollinis editum, quo Appij interitum ueridica Pythicæ uaticinationis fides præcurrit. Is bello Ciuili, quo se Cneus Pompeius à Cæsaris concordia pestifero sibi, nec Reipub. utili consilio abruperat, euentum grauißimi motus explorare cupiens (uiribus nanq; imperij Achaiæ præerat) Antistitem

tem Delphicæ Cortinæ, in intimam sacri specus partem coëgit descendere: unde ut certæ consulentibus sortes petuntur, ita nimius diuini spiritus haustus reddentibus pestifer existit. Igitur impulsu capti numinis instincta uirgo horrendo sono uocis, Appio inter obscuras uerborũ ambages fata cecinit. Nihil enim, inquit, ad te hoc Romane bellum: Eubœæ cellam obtinebis. At is ratus consilijs se Apollinis moneri, ne illi discrimini interesset: in eam regionem secessit, quæ inter Rhamnunta nobilẽ Attici soli partem, Caristumq; Chalcidico freto uicinam interiacẽs, cellæ Eubœæ nomen obtinet, ubi ante Pharsalicum certamen morbo consumptus, prædictum à Deo locum pro sepultura possedit. Possunt & illa miraculorum loco referri, quòd deusto sacrario Saliorum, nihil in eo, præter lituum Romuli integrũ repertum est. Quòd Seruij Tullij statua, cùm ædes Fortunæ cõflagrasset, inuiolata permansit. Quòd Qu. Claud. statua in uestibulo templi Matris Deûm posita, bis ea æde incendio consumpta, prius P. Nasica Scipione, & L. Bestia: item M. Seruio, & L. Lamia coss. in sua basi flammis intacta stetit.

DE ATTILIO.

Aliquid admirationis ciuitati nostræ Attilij etiã Auiolæ rogus attulit, qui & à medicis, & à domesticis mortuus creditus, cùm aliquandiu humi iacuisset: elatus, postquam corpus eius ignis corripuit, uiuere se proclamauit, auxiliumq; pædagogi sui (nam is solus ibi remanserat) inuocauit. Sed iam flammis circundatus fato subtrahi non potuit. Lucio quoque Lamiæ prætorio uiro æquè uocem fuisse super rogum constitit.

EXTERNA.

Quæ minus admirabilia Eri Pamphilij casus facit: quẽ

Plato

Plato scribit inter eos, qui in acie ceciderant, decem diebus iacuisse, biduoq; postquàm inde sublatus esset, impositum rogo reuixisse, ac mira quædam tempore mortis uisa narrasse. Et quoniam ad externa transgreßi sumus, quidā Athenis uir eruditißimus, cùm ictum lapidis capite excepisset, cætera omnia tenacißima memoria retinens, literarū tantummodo, quibus præcipuè inseruierat, oblitus est. Dirū, malignumq; uulnus in animo percußi, quasi de industria scrutatis sensibus, in eum potißimum locum, quò maximè lætabatur, acerbitate nocendi erupit, singularem doctrinam hominis pleno inuidiæ funere efferendo, cui si talibus studijs perfrui fas non erat, utilius aliquanto fuit ad illa aditum non impetrasse, quàm iam percepta eorum dulcedine caruisse.

DE NAVSIMENIS VXORE.

Mirabilior tamen sequentis casus narratio. Nausimenis enim Atheniensis uxor, cùm filij, ac filiæ suæ stupro interuenisset, inopinati monstri perculsa conspectu, & in præsens tempus ad indignandum, & in posterum ad loquendum obmutuit. Illi nefarium concubitum uoluntaria morte pensarunt. Hoc modo fortuna sæuiens huic uocem, ijs uitam ademit: illi propitia donat.

DE AEGLE SAMIO.

Aegles Samius athleta mutus, cùm ei uictoriæ, quam adeptus erat, titulus et præmium eriperetur, indignatione accensus, uocalis euasit.

DE GORGIA EPIROTA.

Gorgiæ quoque Epirotæ fortis, & clari uiri origo, qui in funere matris suæ utero elapsus, inopinato uagitu suo lectum ferentes consistere coëgit, nouumq; spectaculum patriæ præbuit: non tantum ex ipso genitricis rogo

lucem, sed etiam cunas assecutus: eodem enim momento temporis, altera iam fato functa parit, alter antè elatus quàm natus est.

DE QVODAM IASONE.

Diuinæ fortunæ uulnus Pheræo Iasoni quidam exitij eius cupidus intulit. Nam cùm inter insidias gladio eum percußisset, uomicam, quæ à nullo medicorum sanari potuerat, ita rupit, ut hominem pestifero malo liberaret.

DE SIMONIDE.

Aequè Dijs immortalibus acceptus Simonides, cuius salus ab imminenti exitio defensa, ruinæ quoque subtracta est. Cœnanti enim apud Scopam in Cranone (quod est in Thessalia oppidum) nuntiatum est duos iuuenes ad ianuam uenisse, magnopere rogantes, ut ad eos continuò prodiret: ad quos egressus, neminem reperit ibi. Cæterùm eo momento temporis triclinium in quo Scopas epulabatur, collapsum, & ipsum, & omnes conuiuas oppreßit. Quid hac felicitate locupletius, quam nec mare, nec terra sæuiens extinguere ualuit?

DE DAPHIDA.

Non inuictus huic subnecto Daphidam, ne quis ignoret quantum interfuerit cecinisse Deorum laudes, & numen obtrectasse. Hic cùm eius studij esset, cuius profeßores Sophistæ uocantur: ineptæ, & mordacis opinationis Apollinem Delphis irridendi causa consuluit. An equum inuenire posset, cùm omnino nullum habuisset. Cuius ex oraculo reddita uox est, inuenturum equum, sed ut eo perturbatus, periret. Inde cùm iocabundus, quasi delusa sacrarum sortium fide, reuerteretur, incidit in regẽ Attalum, sæpenumero à se contumeliosis dictis absentẽ laceßitum: eiusq; iussu, saxo cui nomen erat Equi, præcipitatus, ad

Deos

Deos usque cauillandos, dementis animi iusta supplicia pependit.

DE REGE PHILIPPO.

Eodem oraculo Macedonum rex Philippus admonitus, ut à quadrigæ uiolentia salutem suam custodiret, toto regno disiungi currus iussit, eumq; locum, qui in Bœotia Quadriga uocatur, semper uitauit: nec tamen denuntiatum periculi genus effugit: nam Pausanias in capulo gladij, quo eum occîdit, quadrigam habuit cælatam.

DE CALANO.

Quæ tã pertinax necessitas in patre, & filio Alexandro consimilis apparuit. Siquidẽ Calanus Indus sua spõte se ardentissimo rogo superiacturus, interpellatus ab eo, ecquid aut mandaret, aut dicere uellet: Breui, inquit, te uidebo. Nec id sine causa, quia uoluntarium eius è uita excessum, rapida mors Alexandri subsecuta est.

DE QVODAM REMIGE.

Regios interitus magnitudine miraculi Remigis casus æquat: quem in littore Tyriorum sentinam haurientem, cùm è naui fluctus abiecisset, altero latere repercussum, contrarius fluctus in nauem retulit. Itaque miseri simul, ac felicis, complorationi permista fuit gratulatio.

DE PRVSIA, FILIO
Regis Bithyniæ.

Quid illa? non'ne ludibria Naturæ in corporibus humanis fuisse credenda sunt? tolerabilia quidem, quia sæuitia caruerunt: cæterùm & ipsa miraculis annumeranda. Nam & Prusiæ regis filius eodem nomine quo pater, pro superiori ordine dentium unum os æqualiter extentum habuit, nec ad speciem deforme, nec ad usum ulla ex parte incommodum.

DE FILIA MITHRIDATIS REGIS.

Mithridatis uerò regis filia Dripetine Laodice regina nata, duplici ordine dentium deformi admodũ, comes fugæ patris, à Pompeio deuicti, fuit.

DE LYNCEO.

Nec illius quidem paruæ admirationis oculi, quẽ cõstat tam certa acie luminũ usum esse: ut à Lilybæo portu Carthaginiensium egrediẽtes classes intueretur. Oculis eius admirabilius Aristomenis Messenij cor: quod Atheniẽses ob eximiam calliditatẽ exectum, pilis refertũ inuenerunt: cùm eum aliquoties captũ, & astutia elapsum, cepissent.

DE ANTIPATRO POETA

At poëta Antipater Sidonius, omnibus annis, uno tantummodo die, quo genitus erat, febri implicabatur. Cũq; ad ultimam ætatem peruenisset: natali suo certo illo circuitu morbi consumptus est.

DE POLISTRATO, ET Hippoclide.

Hoc loco aptè referantur Polistratus, & Hippoclides philosophi eodem die nati, eiusdem præceptoris Epicuri sectam secuti, patrimonij etiã possidendi, alendæq; scholæ communione coniuncti, eodemq; momento temporis ultima senectute extincti. Tam æqualẽ fortunæ pariter, atque amicitiæ societatem, quis non ipsius cœlestis Concordiæ sinu genitam, nutritam, & finitã putet? Quapropter hoc potissimum fuerit, aut in liberis potentissimi regis, aut in rege clarissimo, aut in uate ingenij florentis, aut in uiris eruditissimis, aut in homine sortis ignotæ: ne ipsa quidem, omnis bonæ malæq; materiæ fœcunda artifex Natura rationem rerum reddiderit. Non magis quàm quid ita syluestres capreas, Cretæ genitas, tãtopere dilex

dilexerit, quas sagittis confixas ad salutare auxiliū herbæ Dictami, tantum non suis manibus deducit: efficitq; ut concepta ea, continuò & tela, & uim ueneni, uulneribus respuant. Aut in Cephalenia insula, cùm omnia ubique pecora haustu aquæ quotidie recreentur, in ea pecudes maiore ex parte anni ore aperto ex alto uentos recipientes, sitim suam sedare instituerit. Aut quapropter Crotonæ in templo Iunonis Laciniæ aram ad omnes uentos immobili cinere donauerit potißimum. Vel quare alteram in Macedonia, alteram in Caleno agro aquam proprietatem uini, qua homines inebrientur, poßidere uoluerit. Non admiratione ista, sed memoria prosequi debemus: cùm sciamus rectè ab ea plurimum licentiæ uendicari, penes quam infinitus cuncta gignendi labor consistit.

DE MIRABILI MAGNITVDINE, & longitudine serpentis.

Quæ quia supra usitatam rationem excedentia attigimus, serpentis quoq; à Tito Liuio curiosè pariter, ac facundè relatæ fiat mentio. Is enim ait in Africa apud Bagradam flumen tantæ magnitudinis anguem fuisse, ut Atilij Reguli exercitum usu amnis prohiberet: multisq; militibus ingenti ore correptis, compluribus uoluminibus caudæ elisis, cùm telorum iactu perforari nequiret, ad ultimum ballistarum tormentis undiq; petitam, silicum crebris, & ponderosis uerberibus procubuisse, omnibusq; & cohortibus, & legionibus ipsa Carthagine uisam terribiliorem: atq; etiam cruore suo gurgitibus imbutis, corporisq; iacentis pestifero afflatu uicina regione polluta, Romana inde summouisse castra. dicit belluæ corium C X X. pedum longum, in urbem missum.

VALERII MAXIMI

LIBER SECVN-
DVS.

DE INSTITVTIS AN-
TIQVIS. CAP. I.

IVES & præpotens Naturæ regnum scrutatus, inijciam stylum tam nostræ urbis, quàm cæterarum gentium priscis, ac memorabilibus institutis. Opus est enim cognosci huiusce uitæ, quam sub optimo principe felicem agimus, quænam fuerint elementa, ut eorum quoq; respectus aliquid præsentibus moribus prosit.

DE NVPTIIS.

Apud antiquos non solùm publicè, sed etiam priuatim nihil gerebatur, nisi auspicio prius sumpto: quo ex more nuptijs etiamnũ Auspices interponuntur: qui quamuis auspicia petere desierint, ipso tamen nomine ueteris consuetudinis uestigia usurpantur. Fœminæ cũ uiris cubantibus sedentes cœnitabãt: quæ consuetudo ex hominũ conuictu ad diuina penetrauit: nam Iouis epulo ipse in lectulum, Iuno & Minerua in sellas ad cœnã inuitabantur. Quod genus seueritatis ætas nostra diligentius in Capitolio, quàm in suis domibus seruat: uidelicet quia magis ad rem pertinet Dearũ, quàm mulierũ disciplina contineri. Quæ uno contentæ matrimonio fuerant, corona pudicitiæ honorabantur. Existimabãt enim eum præcipuè matronæ syncera fide incorruptum esse animũ, qui post depositæ uirginitatis cubile, in publicum egredi nesciret: multorum matrimoniorum experientiam, quasi legitimæ cuiusdam intemp

temperantiæ signum esse credentes.

DE PRIMO REPVDIO.

Repudium inter uxorem & uirum, à condita Vrbe usq; ad uicesimum & quingentesimum annũ nullum intercessit. Primus autem Spurius Carbilius uxorem sterilitatis causa dimisit. Qui quanquã tolerabili ratione motus uidebatur, reprehensione tamen non caruit: quia nec cupiditatem quidem liberorum coniugali fidei præponi debuisse arbitrabãtur. Sed quò matronale decus uerecundiæ munimento tutius esset, in ius uocanti matronam corpus eius attingere non permiserunt, ut inuiolata manus alienæ tactu stolæ relinqueretur.

DE VSV VINI MVLIEribus interdicto.

Vini usus olim Romanis fœminis ignotus fuit, ne scilicet in aliquod dedecus prolaberentur: quia proximus à Libero patre intemperantiæ gradus ad inconcessam Venerem esse consueuit. Cæterùm ut non tristis earum & horrida pudicitia, sed honesto comitatis genere tẽperata esset, indulgentibus maritis, & auro abundãti, & multa purpura usæ sunt: & quò formam suam concinniorem efficerent, summa cum diligentia capillos cinere rutilarunt. Nulli enim tũc subsessores alienorum matrimoniorum oculi metuebantur: sed pariter & uidere sanctè, & aspici, mutuo pudore custodiebantur.

DE SACELLO DEAE VIRIPLACAE.

Quoties uerò inter uirum & uxorem aliquid iurgij intercesserat, in sacellũ deæ Viriplacæ, quod est in palatio, ueniebant: & ibi inuicem locuti, quæ uoluerant, contentione animorum deposita concordes reuertebantur. Dea nomẽ hoc à placandis uiris assecuta fertur: ueneranda

da quidem, & nescio an præcipuis, & exquisitis sacrificijs colẽda: utpote quotidianæ ac domesticæ pacis custos, in pari iugo charitatis ipsa sui appellatione uirorum maiestati debitũ ac fœminis reddẽs honorẽ. Huiusmodi inter cõiuges uerecundia, quid? inter cæteras necessitudines, non'ne apparet consentanea? Nam ut minimo indicio maximam uim eius significem, aliquandiu nec pater cum filio pubere, nec socer cùm genero lauabatur. Manifestum igitur est tantũ religioni sanguini & affinitati, quantũ ipsis Dijs immortalibus tributũ: quia inter ista tam sancta uincula, nõ magis, quàm in aliquo sacrato loco nudare se nefas esse credebatur. Conuiuium etiam solenne maiores instituerũt, idq; Charistia appellauerũt, cui præter cognatos, & affines nemo interponebatur: ut si qua inter necessarias personas querela esset orta, apud sacra mensæ, & inter hilaritatem animorum, fautoribus Concordiæ adhibitis, tolleretur.

DE HONORE IMPENSO senibus à iuuenibus.

Senectuti iuuentus ita cumulatũ, & circunspectũ honorem reddebat, tanquã maiores natu adulescentiũ communes patres essent. Quocirca iuuenes, Senatus die, utiq; aliquẽ ex patribus cõscriptis, aut propinquũ, aut paternum amicũ ad curiã deducebãt, affixiq; ualuis expectabãt, donec reducẽdi officio etiã fungerentur: qua quidem uolũtaria statione, & corpora, & animos, ad publica officia sustinẽda impigrè roborabant, breuiq; processu morarũ, clarã in lucẽ uirtutum suarũ uerecunda laboris meditatione, ipsi doctores erant. Inuitati ad cœnã diligenter quærebãt, quinã ei cõuiuio essent interfuturi: ne senioris aduentũ discubitu præcurrerent: sublataq; mẽsa

priores

priores consurgere, & abire patiebãtur: è quibus apparet cœnæ quoq; tempore quàm parco, & quàm modesto sermone his præsentibus soliti sint uti.

DE MAIORIBVS DANTIBVS exemplum uirtutis iuuenibus.

Maiores natu in conuiuijs ad tibias egregia superiorum opera carmine comprehensa pangebant, quo ad ea imitanda iuuentutem alacriorem redderent. Quid hoc splendidius, quid etiam utilius certamine? pubertas canis suum honorem reddebat: defuncta uirium cursu ætas, ingredientes actuosam uitam fauoris nutrimẽtis prosequebatur. Quas Athenas? quã scholam? quæ alienigena studia huic domesticæ disciplinæ prætulerim? Inde oriebantur Camilli, Scipiones, Fabricij, Marcelli, Fabij, ac ne singula imperij nostri lumina simul percurrendo sim longior, inde inquam cœli clarissima pars diui fulserunt Cæsares. Adeò autem magna charitate patriæ tenebantur, ut arcana consilia patrum C. multis seculis nemo Senator enuntiauerit. Quintus Fabius Maximus tantũmodo & is ipse per imprudentiam de tertio Punico bello indicendo, quòd secretò in curia erat actum, Publio Crasso, rus petens, domum reuertenti in itinere narrauit, memor cum triennio ante Quæstorẽ factum, ignarusq; nõdum à Censoribus in ordinem senatorũ electum: quo uno modo etiam ijs, qui iam honores gesserant, aditus in curiam dabatur. Sed quãuis honestus error Fabij esset, uehementer tamen à COS S. obiurgatus est. Nunquã enim taciturnitatem, optimum ac tutissimum administrandarũ rerum uinculum labefactari uolebant.

DE EVMENE REGE ASIAE.

Ergo cùm Asiæ rex Eumenes, amantissimus nostræ

urbis, bellum à Perse aduersus P. R. comparari Senatui nūtiasset, non antè sciri potuit, quid aut ille locutus esset, aut patres respōdissent, quàm captū Persen cognitū est. Fidum erat, & altum Reipu. pectus cura, silentijq; salubritate munitū, & uallatum undiq;: cuius limen intrātes abiecta priuata charitate publicā induebāt. Itaq; non dicam unum, sed neminē audisse crederes, quod tam multorum auribus fuerat cōmissum. Magistratus uerò prisci quantopere suam, populiq; Romani maiestatem retinentes se gesserint, hinc cognosci potest, quòd inter cætera obtinēdæ grauitatis indicia, illud quoq; magna cū perseuerantia custodiebant, ne Græcis unquā, nisi Latinè responsa darent: quinctiā ipsa linguæ uolubilitate, qua plurimum ualent, excussa, per interpretem loqui cogebant, non in urbe tantùm nostra, sed etiam in Græcia, et Asia: quo scilicet Latinæ uocis honos, per omnes gentes uenerabilior diffunderetur: nec illis deerant studia doctrinæ, sed nulla non in re palliū togæ subijci debere arbitrabantur: indignum esse existimantes illecebris, & suauitati literarum imperij pondus & autoritatem donari.

DE C. MARIO.

Quapropter non es damnandus rigoris rustici crimine C. Mari, quia gemina lauro coronatam senectutē tuā Numidicis, & Germanicis illustrē trophæis, uictor deuictæ gentis facundia politiorem fieri noluisti: credo ne alienigena ingenij exercitatione, patrij ritus seruus trāsfuga existeres. Quis ergo huic consuetudini, qua nunc Græcis actionibus aures curiæ exurdātur, ianuam patefecit? ut opinor, Molo Rhetor, qui studia M. Ciceronis acuit. eum nanq; ante omnes exterarū gentium in senatu sine interprete auditum constat, quem honorem non immer

merito cepit, quoniam summam uim Romanæ eloquëtiæ adiuuerat. Conspicuæ felicitatis Arpinas, unicum siue literarum gloriosissimum contemptorem, siue abundantissimum fontem intueri uelis.

DE MORE, QVEM MAIORES obseruabant in urbe.

Maxima autem diligentia maiores hunc morem retinuerunt, ne quis se inter COS. *& proximum lictorem, quamuis officij causa unà progrederetur, interponeret: filio duntaxat, & ei puero ante patrem* COS. *ambulãdi ius erat. Qui mos adeò pertinaciter retẽtus est, ut Q. Fabius Maximus quinquies* COS. *uir etiam pridẽ summæ autoritatis, & tũc ultimæ senectutis à filio* COS. *inuitatus, ut inter se, et lictorẽ procederet, ne hostiũ Samnitũ turba (ad quorum colloquium descendebant) eliderettur, id facere noluerit. Idem à Senatu legatus missus ad filium* COS. *Suessam, postquàm animaduertit eum ad officiũ suum extra mœnia oppidi processisse, indignatus quoq; quòd ex lictoribus nemo se equo descẽdere iussisset, plenus iræ sedere perseuerauit: quod cùm filius sensisset, proximo lictori, ut sibi appareret, imperauit: cuius uoci Fabius continuò obsecutus, Non ego, inquit, fili summum imperium tuum contempsi, sed experiri uolui, an scires* COS. *agere: nec ignoro quid patriæ uenerationi debeatur: uerùm publica instituta priuata pietate potiora iudico.*

DE MIRA CONSTANTIA legatorum Ro.

Relatis Q. Fabij laudibus, offerunt se mirificæ cõstantiæ uiri: qui legati à senatu Tarentum ad res petendas missi, cùm grauissimas ibi iniurias accepissent, unus etiã urina respersus esset, in theatrum (ut est cõsuetudo Græ-

ciæ) introducti, legationē quibus acceperant uerbis, peregerunt: de his, quæ passi erant, questi non sunt: ne quid ultrà ac mandatum esset, loquerentur: intimisq́; pectoribus eorum antiqui moris respectus, dolore qui ex contumelia grauissimus sentitur, conuelli non potuit. Finē profectò fruendarum opum, quibus ad inuidiam diu abundaueras Tarentina ciuitas, quæsisti. Nam dum horridæ uirtutis in seipsum connexum stabilimentum, nitore Fortunæ præsentis inflata, fastidiosè æstimas, in præualidū imperij nostri mucronem cæca & amens irruisti. Sed ut à luxu perditis moribus, ad seuerissima maiorum instituta transgrediar, antea senatus assiduam stationem eo loci peragebat, qui hodie quoq; Senaculū appellatur: nec expectabat, ut edicto contraheretur, sed inde citatus protinus in curiam ueniebat: ambiguæ laudis ciuē existimans, qui debitis R. P. *officijs non sua sponte, sed iussus fungeretur: quia quicquid imperio cogitur, exigenti magis, quā præstanti acceptum refertur.*

ALIVD INSTITVTVM
contra Tribb. ple.

Illud quoque memoria repetendum est, quòd Tribb. ple. intrare Curiam non licebat: ante ualuas autem positis subsellijs, decreta patrum attentissima cura examinabant: ut si qua ex eis improbassent, rata esse non sinerēt. Itaque ueteribus Senatusconsultis T, litera subscribi solebat: eaq́; nota significabatur, illa Tribb. quoq; censuisse: qui quamuis pro commodis plebis excubabant, inq́; imperijs compescendis occupati erant, instrui tamen ea argenteis uasis, & anulis aureis publicè præbitis, patiebātur, quò talium rerum usu autoritas magistratuum esset ornatior. Quorum quemadmodum maiestas amplificabatur,

tur, ita abstinētia arctißimè constringebatur. Immolatarum enim ab his hostiarū exta, ad Quæstores ærarij delata ueniebant. Sacrificijsq́; pop. Rom. tum Deorum immortalium cultus, tum etiam hominū continentia inerat. Imperatoribus nostris quàm sacras manus habere deberent, apud ista altaria discentibus: continentiæq́; tantum tribuebatur, ut multorū æs alienū, quia prouincias syncerè administrauerant, à senatu persolutū sit. Nam quorum opera, publicā autoritatem, splendorē suum procul obtinuisse uiderant: eorum dignitatem domi collabi indignum, sibiq́; deforme esse arbitrabantur.

DE ORDINE EQVESTRI.

Equestris uerò ordinis iuuentus omnibus annis bis urbem spectaculo sui, sub magnis autoribus celebrabat, die Lupercalium, & equitū probatione. Lupercaliū enim mos à Romulo, & Remo inchoatus est, tunc cùm lætitia exultantes, quòd his auus Numitor, rex Albanorū, eo loco, ubi educati erāt, urbem condere permiserat sub monte Palatino (hortatu Faustuli educatoris sui) quem Euander Argiuus consecrauerat: facto sacrificio, cæsisq́; capris, epularum hilaritate, ac uino largiore prouecti, diuisa pastorali turba, cincti omnes pellibus immolatarū hostiarum, iocantes, obuios petiuerunt: cuius hilaritatis memoria annuo circuitu feriarū repetitur. Trabeatos uerò equites Idibus Iulij Q. Fabius transuehi instituit. Idem censor cum P. Decio seditionis finiendæ gratia, quia Comitia in humilimi cuiusque potestatem redacta accesserant, omnem forensem turbam, in quatuor tantummodo Tribus descripsit, easq́; urbanas appellauit: quo tam salubri R. P. facto, uir alioqui bellicis operibus excellens, Maximus cognominatus est. Lupercalia.

DE C. MARIO.

Laudanda etiam populi uerecundia est, qui impigrè se laboribus & periculis militiæ offerendo, dabat operã ne imperatoribus, Capitecensos sacramento rogare esset necesse: quorũ nimia inopia suspecta erat, ideoq; his publica arma non committebantur. Sed hãc diutina usurpatione firmatam consuetudinem C. Marius Capite censum legendo militem, abrupit. Ciuis alioqui magnificus, sed nouitatis suæ conscientia, uetustati nõ sanè propitius, memorq;, si militaris ignauia humilitatem spernere perseuerraret, se à maligno uirtutum interprete uelut Capitecensum imperatorẽ compellari posse. Itaq; fastidiosum delectus genus in exercitibus Romanis obliterandum duxit, ne talis notæ contagio ad ipsius quoq; gloriæ suggillationem penetraret.

DE P. RVTILIO, ET C. Mallio Consulib.

Armorum tractandorum meditatio à P. Rutilio cos. C. Mallij collega militibus est tradita. Is enim nullius ante se imperatoris exemplum secutus, ex ludo C. Aurelij Scauri doctoribus gladiatorũ accersitis, uitandi atq; inferendi ictus subtiliorem rationẽ legibus ingenerauit: uirtutemq; arti, & artem rursus uirtuti miscuit, ut illa impetu huius fortior, hæc illius scientia cautior fieret.

DE VSV VELITVM primò reperto.

Velitum usus eo bello primùm repertus est, quo Capuam Fuluius Flaccus imperator obsedit. Nam cùm equitatui Campanorum crebris excursationibus equites nostri, quia numero pauciores erant, resistere non possent, Q. Næuius Centurio e peditibus lectos expediti corporis

ris, breuibus & incuruis septenis armatos hastis, paruo tegmine munitos, ueloci saltu iungere se equitantibus, et rursus celeri motu dilabi instituit: quò facilius equestri prælio subiecti pedites, uiros pariter atq; equos hostium telis incesserent. Eaq; nouitas pugnæ unicum Campanæ perfidiæ debilitauit auxilium. Ideoq; autori eius Næuio adhuc honos est habitus. Proximus militaribus institutis ad urbana castra, id est, theatra gradus faciēdus est: quoniā hæc quoq; sæpenumero animosas acies instruxerūt: Excogitata nanq; cultus Deorum, & hominum delectationis causa, non sine aliquo pacis rubore uoluptatē et religionem ciuili sanguine, scenicorum portentorum gratia, macularunt: quæ inchoata quidem sunt à Messala, et Caßio Cen. Cæterùm autore P. Scipione Nasica omnem apparatū operis eorum subiectū hastæ uænire placuit. Atque etiam s. c. cautum est, ne quis in urbe propius'ue passus mille subsellia posuisse, sedens'ue ludos spectare uellet, ut scilicet remißioni animorum iniuncta standi uirilitas, propria Romanæ gentis nota esset.

MOS LVDORVM.

Per quingentos autem & quinquagintaocto annos Senatus populo mistus spectaculo ludorum interfuit. Sed hunc morem Attilius Seranus, & L. Scribonius ædiles, ludos Matri deûm facientes, superioris Africani sententiam secuti, discretis Senatus & populi locis, soluerunt: eaq; res auertit uulgi animum, & fauorem Scipionis magnopere quassauit. Nunc causam instituendorum ludorum ab origine sua repetam. C. Sulpitio Bætico, C. Licinio Stolone cos. intoleranda uis ortæ pestilentiæ, ciuitatem nostram à bellicosis operibus reuocatam domestici atque intestini mali cura afflixerat: iam'que plus in *Ludorū origo*

exquis

exquisito & nouo cultu religionis, quàm in ullo humano consilio positum opis uidebatur. Itaq; placandi cœlestis numinis gratia compositis carminibus uacuas aures præbuit, ad id tempus Circensi spectaculo contēta, quòd primus Romulus, raptis uirginibus Sabinis, Consualiū nomine celebrauit. Verùm ut est mos hominū, paruula initia pertinaci studio prosequēdi, uenerabilibus erga deos obsequijs iuuentus, rudi atque incomposito motu corporum iocabunda, gestus dedit: eaq; res Ludium ex Hetruria accersendi causam præbuit: cuius decora pernicitas uetusto ex more Curetū, Lydorumq;(à quibus Hetrusci originem traxerunt) nouitate grata Romanorum oculos permulsit. Et quia Ludius apud eos Histrio appellabatur, scenico nomen histrionis inditum est. Paulatim deinde ludicra ars ad Satyrarum modos perrexit: à quibus primus omnium poeta Liuius, ad fabularum argumenta spectantium oculos & animos transtulit. Isq; sui operis actor, cùm sæpius à populo reuocatus, uocem obtudisset, adhibito pueri & tibicinis concentu, gesticulationem tacitus peregit. Attelani autem ab Oscis acciti sunt: quod genus delectationis Italica seueritate tēperatum, ideoq; uacuum nota est: nam neque tribu mouetur, neque à militaribus stipendijs repellitur. Et quia cæteri ludi ipsis appellationibus unde trahantur, apparet, nō absurdum uidetur Secularibus initiū suum, cuius generis munus trita notitia est, reddere.

Ludij. *Histrio.* *Attellani.*

DE QVODAM VALESIO.

Cùm ingenti pestilentia urbs antiqua, agriq; uastarentur: Valesius uir locuples, rusticæ uitæ, duobus filijs & filia ad desperationem usque medicorum laborantibus, aquam calidam ijs a foco petens, genibus nixus, Lares

familia

familiares, ut puerorum periculum in ipsius caput transferrent, orauit: orta deinde uox est, habiturũ eos saluos si continuo flumine Tyberis deuectos Tarẽtum portasset, ibiq; ex Ditis patris, & Proserpinæ ara petita aqua calida, quam illi desiderarẽt, recreasset. Eo prædicto magnopere confusus, quòd & longa & periculosa nauigatio imperabatur: spe tamen dubia præsentem metum uincente, pueros ad ripam Tyberis protinus detulit: habitabat enim in uilla sua propè uicum Sabinæ regionis Heretum: ac lyntre Hostiam petens, nocte concubia ad Martium campum appulit, sitientibusq; ægris succurrere cupiens, igne in nauigio nõ suppetẽte, ex gubernatore cognoscit, haud procul apparere fumum: & ab eo iussus egredi Tarentũ (id nomẽ ei loco est) cupidè arrepto calice, aquã flumine haustã, eò unde fumus erat obortus, iam lætior pertulit, diuinitus dati remedij quasi uestigia quædam in propinquo se existimans nactum: inq; solo magis fumante, quàm ullas ignis habẽte reliquias, dum tenacius omen apprehendit, contractis leuibus, & quæ sors obtulerat nutrimentis, pertinaci spiritu, flãmam euomuit, calefactamq; aquã pueris bibendã dedit: qua potata, salutari quiete sopiti diutina ui morbi repẽte sunt liberati, patriq; indicauerũt uidisse se in somnijs nescio à quo Deorũ, spongia corpora sua pertergi, & præcipi, ut ad Ditis patris, & Proserpinæ arã, à qua potio ipsis fuerat allata, furuæ hostiæ immolarẽtur, Lectisterniaq;, & ludi nocturni fierẽt. Is qui eo loci nullã arã uiderat, desiderari credẽs, ut à se cõstrueretur, arã empturus in urbẽ perrexit, relictis qui fundamentorũ constituendorum gratia terram ad solidum foderẽt: ij domini imperium exequẽtes, cùm ad x x. pedum altitudinẽ humo egesta peruenissent

Tarentum.

uenisʃ

uenissent, animaduerterunt aram Diti patri, Proserpinæq; inscriptã. Hoc postquàm Valesius nuntiante seruo accepit, omisso emẽdæ proposito, hostias nigras, quæ antiquitus furuæ dicebãtur, Tarenti immolauit, ludosq; & Lectisternia, continuis tribus noctibus, quia totidem filij periculo liberati erant, fecit.

Ludi seculares.

DE P. VALERIO PVBLICOLA.

Cuius exemplũ Valerius Publicola, qui primus cos. fuit, studio succurrẽdi ciuibus, secutus, apud eandẽ aram publicè nuncupatis uotis, cæsisq; atris bobus, Diti maribus, fœminis Proserpinæ, Lectisternioq;, ac ludis trinoctio factis: aram terra, ut antè fuerat, obruit.

DE Q. CATVLO.

Religionem Ludorum crescẽtibus opibus secuta lætitia est. Eius instinctu Qu. Catulus Campanã imitatus luxuriam, primus spectantium consessum uelorum umbraculis texit.

DE CN. POMPEIO.

Cneus Pompeius ante omnes, aquæ per semitas decursu, æstiuum minuit feruorem.

DE CLAVDIO PVLCHRO.

Claudius pulcher scenam uarietate colorũ adumbrauit, uacuis antè pictura tabulis extentã, quã totam argento C. Antonius, auro Petreius, ebore Qu. Catulus, prætexuit. Versatilẽ fecerunt Lucius & Cinna locũ, quem argẽtatis choragijs P. Lẽtulus Spinter adornauit. Trãslatum antea Phœniceis indutum tunicis M. Scaurus exquisito genere uestis cultum induxit. Nam gladiatorum munus primum Romæ datum est in foro Boario, Appio Claudio, Qu. Fuluio cos. dederunt M. & Decius filij Bruti funebri memoria, patris cineres honorando.

Gladiatorum munus.

DE

DE ATHLETIS.

Athletarum certamen à M. Scauri tractum est munificentia.

DE PRIMA STATVA aurata in Italia.

Statuam auratam nec in urbe, nec in ulla parte Italiæ quisquam prius aspexit, quàm à M. Attilio Glabrione equestris patri poneretur in æde Pietatis: eam autē ædem P. Cornelio Lētulo, & M. Bebio Pamphilo coss. ipse dedicauerat, compos uoti factus, rege Antiocho apud Thermopylas superato.

DE CN. FLAVIO VVLgante Ius ciuile.

Ius ciuile per multa secula inter sacra ceremoniasq; Deorū immortalium abditum, solisq; Pontificibus notū, Cn. Flauius libertino patre genitus, & scriba, cum ingenti nobilitatis indignatione factus Aedilis Curulis, uulgauit, ac fastos penè toto foro exposuit: qui cùm ad uisendū ægrum collegam suum ueniret, neq; à nobilibus, quorum frequentia cubiculum erat completum, sedendi loco reciperetur: sellam curulem afferri iussit, & in ea honoris pariter, atque contemptus sui uindex, consedit.

DE VENEFICIIS IN VRBE.

Veneficij quæstio & moribus, & legibus Romanis ignota, complurimū matronarū patefacto scelere orta est: quæ cùm uiros suos clandestinis insidijs ueneno perimerēt, unius ancillæ indicio protractæ, pars capitali iudicio damnatæ, centum septuaginta numerum compleuerunt.

DE TIBICINVM COLLEGIO.

Tibicinum quoq; collegium solet in foro uulgi oculos in se conuertere, cùm inter publicas, priuatasq; ferias, action

actiones personis tecto capite, uariaq; ueste uelatis concentus edit. Inde tracta licentia quondam uetiti in æde Iouis, quod prisco more factitauerant, uesci: Tibur irati se contulerũt. quorum ministerio senatus deserta sacra non æquo animo ferẽs, per legatos à Tiburtibus petijt, ut eos gratia sua Romanis templis restituerẽt. quos illi in proposito perseuerantes, interposita festæ epulationis simulatione, mero, somnoq; sopitos, plaustris in urbem deuehendos curauerũt: quibus & honos pristinus restitutus, & huiusce lusus ius est datum. Personarũ usus pudorem circumuentæ temulentiæ causam habet.

DE MODO COMEDENDI antiquorum.

Fuit etiam illa simplicitas antiquorũ in cibo capiẽdo, humanitatis simul, & cõtinentiæ certißima index. Nam maximis uiris prãdere & cœnare in propatulo, uerecundiæ non erat: nec sanè ullas epulas habebant, quas populi oculis subijcere erubescerent: erant autem adeò continentiæ attenti, ut frequẽtior apud eos pultis usus, quam panis esset. Ideoq; in sacrificijs mola, quæ uocabatur, ex farre et sale cõstat: exta farre spargũtur: et pullis, quibus auspicia petũtur, puls obijcitur: primitus enim ex libamẽtis uictus sui deos eò efficacius, quò simplicius placabãt. Et cæteros quidẽ ad benefaciendum uenerabantur: Febrem autem ad minus nocendum templis colebãt, quorum adhuc unum in Palatio, alterũ in area Marianorũ monimentorum, tertiũ in summa parte Vici longi extat. In eaq; remedia, quæ corporibus ægrorũ adnexa fuerant, deferebantur. Hæc ad humanæ mẽtis æstus leniendos cũ aliqua usus ratione excogitata, cæterũ salubritatẽ suã industriæ certißimo ac fidelißimo monimẽto tuebantur: bonæq; ualetud-

Febris.

letudinis eorum quasi quædam mater erat frugalitas, inimica luxuriosis epulis, & aliena nimiæ uini abundantiæ, & ab omni immoderato ueneris usu euersa. *Frugalitas.*

EXTERNA.

DE CIVITATE SPARTANA.

Idem sensit proxima maiorum nostrorum grauitati Spartana ciuitas: quæ seuerißimis Lycurgi legibus obtemperans, aliquandiu ciuium suorum oculos à contemplanda Asia retraxit, ne illecebris eius capti, ad delicatius uitæ genus prolaberentur. Audierant enim lautitiam inde, & immodicos sumptus, & omnia nõ necessaria uoluptatis genera fluxisse: primosq; Ionas unguenti, coronarumq; in conuiuio dandarũ, & secundæ mensæ ponendæ consuetudinem, haud parua luxuriæ irritamenta reperisse: ac minimè mirum est, quòd homines labore ac patientia gaudentes, tenacißimos patriæ neruos, externarum deliciarum contagione solui, & hebetari noluerunt: cùm aliquanto faciliorem uirtutis ad luxuriam, quàm luxuriæ ad uirtutem transitum uiderent. *Iones.*

DE PAVSANIA.

Quod eos non frustra timuisse dux ipsorum Pausanias patefecit: Qui maximis operibus editis, ut primùm se Asiæ moribus permisit, fortitudinem suam, effœminato eius cultu, mollire non erubuit.

DE CIVITATE IPSA.

Eiusdem ciuitatis exercitus non antè ad dimicandũ descendere solebant, quàm tibiæ concentu, & anapæsti pedis modulo cohortationis calorẽ animo traxissent, uegeto, & crebro ictus sono strenuè hostẽ inuadere admoniti. Idem ad dißimulandum, & occultandum uulnerum suorum cruorẽ, Puniceis tunicis in prælio utebantur, non ut

ipsis aspectus earum terrorem, sed ne hostibus fiduciæ aliquid afferret.

DE ATHENIENSIBVS.

Egregios uirtutis bellicæ spiritus Lacedæmoniorum, prudentißimi pacis moribus Athenienses subsequuntur: apud quos inertia è latebris suis, languore marcens, in forum perinde ac delictum aliquod protrahitur, fitq; ut facinorosæ, ita erubescendæ rea culpæ.

DE AREOPAGO.

Eiusdem urbis & sanctißimum consilium Areopagus, quid quisq; Atheniensium ageret, aut quo'nam quæstu sustentaretur diligentißimè inquirere solebat, ut homines honestatem, uitæ rationem memores reddendam esse, sequerentur.

DE EADEM VRBE.

Eadem bonos ciues corona decorandi primò cõsuetudinem introduxit, duobus oleæ connexis ramulis clarum Periclis cingendo caput. Probabile institutum, siue rem, siue personam intueri uelis. Nam & uirtutis uberrimum alimentum est honos, & Pericles dignus à quo talis muneris dandi posteritas potißimum initium caperet.

Age quid illud institutum Athenarum, quàm memorabile? quòd conuictus à patrono libertus ingratus, iure libertatis exuitur. Supersedeo te, inquit, habere ciuem tanti muneris impium æstimatorẽ. Nec adduci possum, ut credam urbi utilem, quem domi scelestum cerno: abi igitur & esto seruus, quoniam liber esse nescisti.

DE MASSILIENSIBVS.

Inde Maßilienses quoq; ad hoc tempus usurpant disciplinæ grauitatẽ, prisci moris obseruantia, charitate Pop. Rom. præcipuè conspicui, qui tres in eodẽ manumißiones

rescindi permittunt, si ter ab eodem deceptum dominum cognouerint: quarto errori subueniendũ non putant: quia sua iam culpa iniuriam accepit, qui ei se toties obiecit. Eadem ciuitas seueritatis custos acerrima est. Nullum aditũ in scenam mimis dando, quorũ argumenta maiore ex parte stuprorum continent actus, ne talia spectandi consuetudo, etiam imitandi licentiam sumat. Omnibus autẽ, qui per aliquam religionis simulationẽ alimenta inertiæ quærunt, clausas portas habet, & mendacem, & fucosam superstitionem submouendam esse existimans. Cæterùm à condita urbe gladius est ibi, quo noxij iugulantur: rubigine quidem exesus, & uix sufficiens ministerio, sed index in minimis quoq; rebus omnia antiquæ consuetudinis momenta seruanda.

DE DVABVS ARCIS.

Duæ etiam ante portas eorum arcæ iacent: altera, qua liberorum, altera qua seruorum corpora ad sepulturæ locum plaustro deuehuntur sine lamentatione, sine planctu, sine luctu: funeris dies, domestico sacrificio, adiectoq; necessariorũ conuiuio, finitur. Etenim quid attinet humano dolori indulgere? aut diuino numini inuidiam fieri, quòd immortalitatem suam nobiscum partiri noluerit?

Venenum cicuta temperatum, in ea ciuitate publicè custoditur, quod datur ei, qui causas sexcentis (id enim Senatus eius nomen est) exhibuit, propter quas mors sit illi expetenda, cognitione uirili, beneuolentia temperata: quæ neq; egredi uita temere patitur, & sapienter excedere cupienti celerem fati uiam præbet, ut uel aduersa, uel prospera nimis usi Fortuna (utraque enim finiendi spiritus, illa ne perseueret, hæc ne destituat, rationem præbuerit) comprobato exitu terminetur. Quàm Sexcenti.

consuetudinem Maßiliensium non in Gallia ortum, sed è Græcia tralatam inde existimo, quod illam etiam in insula Cæa seruari animaduerti, quo tempore Asiam cum Sex. Pomp. petens, Iulide oppidum intraui. Fortè enim tunc euenit, ut summæ dignitatis ibi fœmina, sed ultimæ iam senectutis, reddita ratione ciuibus, cur excedere uita deberet, ueneno consumere se destinarit, mortemq; suam Pomp. præsentia clariorē fieri magni æstimarit. Nec preces eius uir ille, ut omnibus uirtutibus, ita humanitatis quoque laudibus instructißimus, aspernari sustinuit. Venit itaque ad eam, facundißimoq; sermone, qui ore eius quasi è beato quodam eloquentiæ fonte manabat, ab incepto consilio diu nequicquam reuocare conatus, ad ultimum propositum exequi paßus est: quæ nonagesimum annum transgressa cum summa & animi & corporis synceritate, lectulo, quantum dignoscere erat, quotidiana consuetudine cultius structo recubans, & innixa cubito, Tibi, inquit, Sex. Pomp. Dij magis, quos relinquo, quàm quos peto gratias referant: quia ne hortator uitæ meæ, nec mortis spectator esse fastidisti. Cæterùm ipsa hilarē Fortunæ uultū semper experta, ne auiditate lucis tristē intueri cogar, reliquias spiritus mei prospero fine, duas filias, & unū nepotū gregem relictura superstitem, permitto. Cohortata deinde ad concordiam suos, distributo eis patrimonio, & cultu suo sacrisq; domesticis maiori filiæ traditis, poculum in quo uenenum temperatum erat, constanti dextra arripuit. Tunc defusis Mercurio delibamentis, & inuocato numine eius, ut se placido itinere in meliorem sedis infernæ deduceret partem, cupido haustu mortiferam traxit potionem, ac sermone significans quas'nā subinde partes corporis sui rigor occuparet: cùm iam

iam uisceribus eum, & cordi imminere esset locuta, filiarum manus ad supremũ opprimendorum oculorum officium aduocauit: nostros autem, tametsi nouo spectaculo obstupefacti erant, suffusos tamen lacrymis dimisit.

DE RITV MASSILIENSIVM.

Sed ut ad Maßiliensium ciuitatem, unde in hoc diuerticulum exceßi, reuertar: intrare oppidum eorum nulli cũ telo licet, præstoq; est, qui id custodiæ gratia acceptum, exituro reddat, ut hospitia sua, quemadmodum aduenientibus humana sunt, ita ipsis quoq; tuta sint.

DE MORE QVEM OBseruabant Galli.

Horum mœnia egresso uetus ille mos Gallorum occurrit, quos memoria proditũ est, pecunias mutuas, quæ his apud inferos redderẽtur, dare: quia persuasum habuerint, animas hominũ immortales esse. dicerem stultos, nisi idem bracchati sensissent, quod palliatus Pythagoras credidit. Animam esse immortalem.

DE GALLIS.

Auara, & fœneratoria Gallorum philosophia. Alacris & fortis Cimbrorum, & Celtiberorum, qui in acie gaudio exultabant, tanquam gloriosè, & feliciter uita excessuri: lamentabantur in morbo quasi turpiter, & miserabiliter perituri.

DE CELTIBERIS.

Celtiberi etiam nefas esse ducebant prælio superesse: cùm is occidisset, pro cuius salute spiritũ deuouerant. Laudanda utrorunq; populorum animi præstantia, quòd & patriæ incolumitatem fortitèr tueri, & fidem amicitiæ constanter præstandam arbitrabantur.

DE THRACIA.

Thraciæ uerò illa natio meritò sibi sapientiæ laudem

uendicauerit: quæ natales hominum flebiliter, exequias cũ hilaritate celebrat, sine ullis doctorum præceptis: uerùm conditionis nostræ habitum præuidit. Remoueatur itaq; naturalis omnium animaliũ dulcedo uitæ, quæ multa & facere, & pati turpiter cogit, si ea mortua, aliquantò eius felicior, ac beatior reperietur finis.

DE MORIBVS ET
ritu Lyciorum.

Quocirca rectè Lycij, cùm ijs luctum incidit, muliebrem uestem induunt: ut deformitate cultus commoniti, maturius stultum proijcere mœrorem uelint.

DE FOEMINIS INDICIS.

Verũ quid ego fortißimos in hoc genere prudẽtiæ uiros laudem? Respiciãtur Indorum fœminæ, quæ cùm more patrio complures eidem nuptæ esse soleant, mortuo marito, in certamen, indiciumq; ueniũt, quam ex ijs maximè dilexerit: uictrix gaudio exultãs, deductaq; à necessarijs lætum præferens uultum, coniugis se flammis superiacit, & cum eo tanquam felicißima crematur: superatæ cũ tristitia, & mœrore in uita remanent. Protrahe in medium Cimbricam audaciam. Adijce Celtibericam fidem. Iunge animosam Thraciæ sapientiam. Annecte Lyciorum in luctibus abijciendis callidè quæsitam rationem. Indico tamen rogo nihil eorum præferes, quem uxoris pietas in modum genialis tori propinquæ mortis secura conscendit.

DE PVNICIS FOEMINIS,
& fano Veneris.

Cui gloriæ, Punicarum fœminarum, ut ex comparatione turpius appareat dedecus, subnectam. Siccæ enim fanum Veneris est, in quod se matronæ conferebant, atq; inde procedentes, quæstum dotis, corporis iniuria cõtrahebant

hebant, honesta nimirum tam inhonesto uinculo coniugia iunctura.

DE INSTITVTO PROBABILI Persarum.

Nam Persarum admodum probabile institutum fuit, quòd liberos suos non prius aspiciebant, quàm septimum implessent annum, quò paruulorum amißionem æquiore animo sustinerent.

DE NVMIDIS.

Ne Numidæ quidem reges uituperandi, qui more gentis suæ nulli mortalium osculum ferebant. Quicquid enim in excelso fastigio positum est, humili, & trita consuetudine, quò sit uenerabilius, uacuum esse conuenit.

DE DISCIPLINA MILITARI. CAP. II.

VEnio nunc ad præcipuum decus, & ad stabilimentum Rom. Imperij, salutari perseuerātia ad hoc tempus syncerum, & incolume seruatum, militaris disciplinæ tenacißimum uinculum, in cuius sinu, ac tutela, serenus, tranquillusq; beatæ pacis status acquiescit.

DE SCIPIONE.

Publius Cor. Scipio, cui deleta Carthago auitū cognomen dedit, COS. in Hispaniam missus: ut insolentißimos Numantinæ urbis spiritus, superiorum ducum culpa nutritos, cōtunderet, eodem temporis momento, quo castra intrauit, edixit, ut omnia ex ijs, quæ uoluptatis causa cōparata erant, auferrentur, ac summouerentur. Nam constat tum maximum inde institorum, & lixarum numerum, cum duobus millibus scortorum abijsse. Hac turpi, atq; erubescēda sentina uacuefactus exercitus noster, qui

paulò antè, metu mortis, deformi se fœderis ictu maculauerat, erecta uirtute, recreatáq;, acrem illam, & animosam Numantiam incendijs exustam, ruinisq; prostratam, solo æquauit. Itaque neglectæ disciplinæ militaris indicium, Mancini miserabilis deditio, seruatæ merces, speciosissimus Scipionis triumphus extitit.

DE METELLO.

Eius sectam Metellus secutus, cùm exercitũ in Africa, Iugurthino bello nimia Spu. Albini indulgentia corruptum COS. *accepisset: omnibus imperij neruis ad reuocãdam pristinæ disciplinã militiæ connixus est: nec singulas partes apprehendit, sed totam continuò in statũ suum redegit. Protinus namq; Lixas è castris summouit, cibumq; coctum uenalem proponi uetuit: in agmine neminem militum ministerio seruorum, iumentorumq;, ut arma sua, & alimenta ipsi ferrent, uti passus est. Castrorum subinde locum mutauit: eadem tanquam Iugurtha semper adesset, uallo, fossáq; aptissimè cinxit. Quid ergo restituta continentia? quid repetita industria profecit? Crebras scilicet uictorias, & multa trophæa peperit ex eo hoste, cuius tergum, sub ambitioso imperatore, Rom. militi uidere non contigerat. Bene etiam illi disciplinæ militari affuerunt, qui necessitudinum præruptis uinculis, ultionẽ; uindictamq; læsæ cum ignominia domum suarũ exigere non dubitauerũt. Nam P. Rutilius* COS. *eo bello, quod in Sicilia cum fugitiuis gessit, Qu. Fabium generũ suum, quia negligentia Taurominitanam arcem amiserat, prouincia iussit decedere.*

DE COTTA.

Nam C. Cotta P. Aurelium Pecuniolam, sanguine sibi iunctum, quem obsidioni Liparitanæ ad auspicia repetenda

da Messanam transiturus præfecerat, uirgis cæsum, militiæ munere inter pedites fungi coëgit, quòd eius culpa ager incensus, & pene castra erant capta.

DE QVINTO FVLVIO.

Quintus etiam Fuluius Flaccus Censor, Fuluium fratrem cohortem legionis, in qua Trib. militũ erat, iniussu Consulis domum dimittere ausum, Senatu amouit. Tam digna exempla, tam breuiter, nisi maioribus urgerer, non referrentur. Quid enim tam difficile factu, quàm copulatæ societati generis, & imaginũ, deformem in patriam reditum indicere? aut communioni nominis, ac familiæ ueteris propinquitatis serie cohærenti, uirgarum contumeliosa uerbera adhibere? aut Censorium supercilium aduersus fraternam charitatem distringere? Dentur hæc singula quamuis claris ciuitatibus, abunde tamen gloria disciplinæ militaris instructæ uidebuntur.

DE POSTHVMIO TIBVRTO, & T. Manlio Torquato.

At nostra urbs, quæ omni genere mirificorũ exemplorum totum orbem terrarum repleuit: Imperatorum proprio sanguine manãtes secures, ne turbato militiæ ordine uindicta deesset, è castris publicè speciosas, priuatim lugubres duplici uultu recepit: incerta gratulãdi prius, an lugendi officio fungeretur. Igitur ego quoque hæsitante animo uos bellicarũ rerũ seuerissimi custodes, Posthumi Tiburte, et Manli Torquate memoria ac relatione complector: quia animaduerto fore, ut pondere laudis, quam meruistis, obrutus, magis imbecillitatẽ ingenij mei detegam, quàm uestrã uirtutem, sicut par est, repræsentẽ. Tu nanq; Posthumi Dictator, Aulum Posthumium, quem ad generis, penetraliumq; sacrorum successionẽ propagan-

dam genueras, cuius infantiæ blandimenta sinu atq; osculis foueras, quem puerum literis, quem iuuenem armis instruxeras, sanctum, fortem, amantẽ tui pariter ac patriæ, quia non tuo iussu, sed sua sponte præsidio progressus hostes fuderat, uictorẽ securi feriri iußisti, & ad hoc imperium peragendum, paternæ uocis ministerio sufficere ualuisti: nam oculos tuos, certum scio, clarißima in luce tenebris offusos, ingens opus animi intueri nequiuisse. Tu item Manli Torquate Latino bello COS. filium, quòd prouocatus à Geminio Metio duce Tusculanorum ad dimicandum te ignaro descenderat, gloriosam uictoriã, & speciosa spolia referentem, abripi à lictore, & in modum hostiæ mactari iußisti: satius esse iudicans, patrem forti filio, quàm patriam militari disciplina carere.

DE LVCIO QVINTIO Cincinnato.

Age quanto spiritu putamus usum L. Quintiũ Cincinnatum Dictatorẽ eo tempore, quo deuictis Equiculis, & sub iugum mißis L. Minutium Consulatũ deponere coëgit, quòd castra eius hostes ijdem obsederant? Indignum enim maximo imperio credidit, quem non sua uirtus, sed fossa, uallumq; tutum præstiterat: cuiq; uerecundiæ non fuerat, arma Romana metu trepida, clausis portis cõtineri. Ergo imperiosißimi XII. fasces, penes quos Senatus, & Equestris ordinis, & uniuersæ plebis summũ decus erat, quorumq; nutu Latium, ac totius Italiæ uires regebãtur, contusi atq; fracti Dictatoriæ se animaduersioni substrauerunt. Ac ne inulta foret gloria militaris, COS. delicti omnis uindex punitus est. His (ut ita dicã) piaculis, mars imperij nostri pater, ubi aliqua ex parte à tuis auspicijs degenerat

neratum erat, numen tuum propitiabatur nota affinium & cognatorum, fratrum, filiorumq; strage, ignominiosa Consulum eiuratione.

DE PAPIRIO.

Eiusdē ordinis quod sequitur. Papirius Dictator, cùm aduersus imperium eius Quintus Fabius Rutilianus magister equitum exercitum in aciem eduxisset, quanquàm fusis Samnitibus in castra redierat, tamē neq; uirtute eius, neq; successu, neq; nobilitate motus, uirgas expediri, eūq; nudari iußit. O` spectaculū admirabile! & Rutilianus, & magister equitū, & uictor, scissa ueste, spoliatoq; corpore, lictorum se uerberibus lacerandū præbuit, ut in acie exceptorū uulnerū nodosis ictibus cruore renouato. uictoriarū, quas modò speciosißimas adeptus erat, titulos respergeret: precibus deinde sui exercitus, occasionē Fabio confugiendi in urbē dedit, ubi frustra Senatus auxilium implorauit. Nihilo minus enim Papirius in exigēda pœna perseuerauit: itaq; coactus est pater eius, post Dictaturam, tertiumq; Consulatū, rem ad populum deuocare, auxiliumq; Trib. pleb. supplex pro filio petere: neq; hac re seueritas Papirij refrænari potuit. Cæterùm, cùm ab uniuersis ciuibus, & Trib. plebis rogaretur, testatus est, non pœnam illam se Fabio, sed populo Romano & Trib. concedere potestati.

DE L. CALPHVRNIO.

Lucius quoq; Calfurnius Piso Cōsul, cùm in Sicilia bellum aduersus fugitiuos gereret, & Titius equitū præfectus, fugitiuorum multitudine hostiū circumuētus arma his tradidisset, his præfectum ignominiæ generibus affici iußit, cū toga lacinijs abscißis amictū, discinctaq; tunica indutum, nudis pedibus à mane noctem usq;, ad principia

per

per omne tempus militiæ adesse. Interdixit etiam ei cōuictum honūnum, usumq́; balnearum: turmasq́; equitū, quibus præfuerat, ademptis equis in funditorum alas trāscripsit. Magnum profectò dedecus patriæ magno Pisonis decore uindicatum est: quoniam quidem id egit Piso, ut qui cupiditate uitæ adducti, cruce dignißimis fugitiuis trophæa de se statuere concesserant, libertatiq́; suæ seruili manu flagitiosum imponi iugum non erubuerant, amarū lucis usum experirentur, mortemq́;, quam effœminatè timuerant, uiriliter optarent.

DE Q. METELLO.

Nec minus Pisone acriter Q. Metellus: qui, cùm apud Trebiam res gereretur, collocatas à se in quadā statione quinq; cohortes, atq; ex ea uiribus hostiū depulsas, repetere eandē stationē e uestigio iußit: non quòd speraret ab ijs amissum locum recuperari posse, sed ut præteritæ culpam pugnæ, insequentis certaminis manifesto periculo puniret. Edixit etiam, ut si quis ex his fugiens castra petijsset, pro hoste interficeretur: qua seueritate compreßi milites, corporibus fatigatis, & animis desperatione uitæ implicatis, loci tamen iniquitatem, multitudinemq́; hostium superarunt. Humanæ igitur imbecillitatis efficacissimum duramentum est neceßitas.

DE Q. FABIO.

In eadem prouincia Q. Fabius Maximus ferocißimæ gentis animos contundere, & debilitare cupiens, māsuetißimum ingenium suum, ad tempus deposita clementia, sæuiore uti seueritate coëgit: omnium enim, qui ex præsidijs Romanorū ad hostes trāsfugerant, captiq́; erāt, manus abscidit: ut trunca præ se brachia gestantes, metū defectionis reliqs inijceret: rebelles itaq; manus à corporibus

suis

suis distractæ, inq; cruentato solo sparsæ, cæteris, ne idem committere auderent, documento fuerunt.

DE AFRICANO SVPERIORE.

Nihil mitius superiore Africano: is tamen ad firmandam disciplinam militarem, aliquid ab alienißima crudelitate sibi amaritudinis mutuandum existimauit: siquidem deuicta Carthagine, cùm omnes, qui ex nostris exercitibus ad Pœnos transierant, in suam potestatem redegisset, grauius in Romanos, quàm in Latinos transfugas animaduertit. Hos enim tanquam patriæ fugitiuos crucibus affixit, illos autem tanquam perfidos socios securi percußit. Non prosequar hoc factum ulterius, & quia Scipionis est, & quia Romano sanguini, quamuis meritò perpesso, seruile supplicium insultare non attinet: cùm præsertim transire ad eas liceat, quæ sine domestico uulnere gesta narrari possunt.

DE AFRICANO POSTERIORE.

Nam posterior Africanus, euerso Punico imperio, exterarum gentium transfugas, in edendis populo spectaculis, feris bestijs obiecit. Et L. Paulus Perse Rege superato, eiusdem generis & culpæ homines, elephantis proterendos substrauit: utilißimo quidem exemplo, si tamen acta excellentißimorum uirorum humiliter æstimare sine insolentiæ reprehensione permittitur. Aspero enim, & abscisso castigationis genere militaris disciplina indiget: quia uires armis constant: quæ ubi à recto itinere desciuerunt, oppressura sunt, nisi opprimantur.

DE L. MARTIO TRIbuno militum.

Sed tempus est eorum quoq; mentionem fieri, quæ iam nõ in singulis, uerùm ab uniuerso Senatu pro militari more

re

re obtinendo, defendēdoq; administrata sunt. L. Martius Trib. militum, cùm reliquias duorum exercituum Publij & Cnei Scipionū, quos arma Punica in Hispania absumpserant, dispersas mira uirtute collegisset, earumq; suffragijs dux esset creatus, Senatui de rebus actis à se scribēs, in hunc modum orsus est: L. M. Proprætore. cuius honoris usurpatione uti eū patribus C. non placuit, quia duces à populo, non à militibus solerent creari: quo tēpore tam angusto, tamq; graui, propter immane Reipub. damnum, etiam Tribunus militū adulandus erat, quoniam quidem ad statum totius ciuitatis corrigēdum unus suffecerat: sed nulla clades, nullum meritū ualentius militari disciplina fuit. Succurrebat enim illis quàm animosa seueritate Tarētino bello maiores eorum usi fuissent. In quo quassatis & attritis Reipub. uiribus, cùm magnū captiuorū ciuiū suorum numerū à Pyrrho rege ultrò missum recepissent, decreuerunt, ut ex ijs, qui equo meruerant, peditū numero militarent: qui pedites fuerant, in funditorum auxilia transcriberentur: ne'ue quis eorum intra castra tēderet, ne'ue locum extra aßignatum, uallo aut fossa cingeret, ne'ue tentorium ex pellibus haberet: recursum autē ijs ad pristinum militiæ ordinem proposuerunt, siquis bina spolia ex hostibus tulisset: quibus supplicijs compreßi ex deformibus Pyrrhi munusculis, acerrimi hostes extiterunt. Parem iram aduersus illos Senatus distrinxit, qui apud Cannas Rempub. deseruerūt. Nā cùm eos grauitate decreti, ultra mortaliū conditionē relegasset, acceptis à M. Marcello literis, ut eorum sibi opera ad expugnationem Syracusanorū uti liceret: rescripsit indignos esse, qui in castra reciperentur. Cæterùm se ei permittere, ut faceret quod expedire Reipub. iudicasset, dū ne quis ex eis munere

nere

nere uacaret, aut dono militiæ donaretur, aut in Italiam, donec hostes in ea essent, accederet. Sic eneructes animos odisse uirtus solet.

Agè, quàm grauiter Senatus tulit, quòd Quintũ Petilium cos. fortißimè aduersus Ligures pugnantẽ occidere milites paßi essent? Legioni neq; stipendium anni procedere, neque æra dari uoluit, quia pro salute Imperatoris, hostium telis se non obtulerant. Idq; decretum amplißimi ordinis, speciosum, & æternum Petilij monimentum extitit, sub quo in acie morte, in Curia ultione clari cineres eius acquiescunt. Consimili animo, cùm ei Annibal sex milium Romanorum, quæ capta in castris habebat, redimendorum potestatem fecisset, conditionẽ spreuit, memor tantam multitudinem armatorum iuuenum, si honestè mori uoluissent, turpiter capi non potuisse. Quorum nescio utrũ maius dedecus fuerit, quòd patria spei, an quòd hostis metus nihil in his reposuerit: hæc pro se, ille ne aduersus se dimicarent, parui ducendo.

Sed cùm aliquoties Senatus pro militari disciplina seuerè excubuerit, nescio an tũc præcipuè, cùm milites, qui Rhegyum iniusto bello occupauerãt, mortuoq; duce Bubelio, M. Cæsium scribã eius sua sponte Imperatorẽ delegerant, carcere inclusit, ac M. Furio Flacco Trib. plebis denuntiante, ne in ciues Romanos aduersus morẽ maiorum animaduerteret, nihilominus propositũ executus est. Cæterùm minore cũ inuidia, ut id perageretur, quinquagenos per singulos dies uirgis cæsos, securi percuti iußit, eorumq; nullũ sepulturæ mandari, mortẽq; lugeri uetuit.

EXTERNA EXEMPLA.

DE CARTHAGINIENSIVM SENATV.

Leniter hoc patres C. si Carthaginiensium Senatus in

milit

militiæ negotijs procurandis uiolentiam intueri uelimus, à quo duces bella prauo consilio gerentes, etiam si prospera fortuna subsecuta esset, cruci tamen affigebantur: quod bene gesserant, Deorum immortalium adiutorio, quod malè commiserant, ipsorum culpæ imputantes.

DE CLEARCHO.

Clearchus uerò Lacedæmoniorum dux egregio dicto disciplinam militiæ continebat, identidem exercitus sui auribus inculcãdo, A militibus imperatorẽ potius, quàm hostem metui debere. Quo apertè denuntiabat futurum ut spiritum pœnæ impenderent, quem pugnæ acceptum ferre dubitassent. Idq; à duce præcipi non mirabantur, maternarum blanditiarum memores: quæ exituros eos ad præliandum monebant, ut aut uiui cum armis in conspectum earũ uenirent, aut mortui in armis referrentur. Hoc intra domesticos parietes accepto signo, Spartanæ acies dimicabant. Sed aliena prospexisse tantummodo satis est, cùm proprijs, multoq; uberioribus, & felicioribus exemplis gloriari liceat. Disciplina militaris acriter retenta, principatum Italiæ Romano imperio peperit: & multarum urbium, magnorum Regum, ualidissimarũ gentium regimen largita est: fauces Pontici sinus patefecit: Alpiũ, Tauriq; montis cõuulsa claustra tradidit: ortumq; è paruula Romuli casa totius terrarum orbis fecit columen. Ex cuius sinu quoniam omnes triumphi manarunt, sequitur ut de iure triumphandi dicere incipiam.

DE IVRE TRIVMPHANDI. CAP. III.

OB læuia prælia quidam Imperatores triumphos sibi decerni desiderabant: quibus ut occurreretur, lege cautum est, ne quis triumpharet, nisi quinque millia ho-

stium una acie cecidisset. Non enim numero, sed gloria triumphorum excelsius urbis nostræ futurum decus maiores existimabāt. Cæterùm ne tam præclara lex cupiditate laureæ obliteraretur, legis alterius adiutorio fulta est, quā L. Marius, & M. Cato Tribb. Pl. tulerūt. Pœnā enim Imperatoribus minatur, qui aut hostium occisorum in prælio, aut amissorum ciuium falsum numerum, literis Senatui ausi essent referre. Iubetq; eos, cùm primum urbem intrassent, apud Quæstores urbanos iurare de utroque numero uerè ab his Senatui esse scriptum. Post has leges iudicij illius tempestiua mētio introducetur, in quo de iure triumphandi inter clarißimas personas & actū, & excussum est. Luctatius COS. & *Qu. Valerius* P.R. *circa Siciliam insignē Pœnorum classem deleuerant, quo nomine Luctatio* COS. *triumphum Senatus decreuit. Cùm autem Valerius sibi eū quoq; decerni desideraret, negauit id fieri oportere Luctatius, ne in honore triumphi minor potestas maiori æquaretur: pertinaciusq; progressa cōtentione, Valerius sponsione Luctatiū prouocauit, non se petiturū triumphū, nisi suo ductu Punica classis esset oppressa: nec dubitauit restipulari Luctatius. Itaque iudex inter eos cōuenit Attilius Calatinus, apud quē Valerius in hūc modū egit: Consulem ea pugna in lectica clandum iacuisse, se autē omnibus imperatorijs partibus functū. Tūc Calatinus prius, quàm Luctatius causam suā ordiretur, Quæro, inquit, Valeri à te, si dimicādū nec'ne esset, cōtrarijs inter uos sentētijs dissedissetis, utrū quod* COS. *an quod* P.R. *imperasset, maius habiturum fuerit momentum? Respondit Valerius non facere se controuersiam, quin priores partes* COS. *eßēt futuræ. Age deinde, inquit Calatinus, Si diuersa auspicia accepissetis, cuius*

magis auspicio staretur? Item respondit Valerius, eos. Iam mehercule, inquit, cùm de imperio, et auspicio, inter uos disceptationem susceperim, & tu utroq; aduersariũ tuum superiorẽ fuisse fatearis, nihil est, quod ulterius dubitem. Itaq; Luctati, quamuis adhuc tacueris, secundũ te litem do. Mirifice iudex, quòd in manifesto negotio tempus teri passus non est. Probabilius Luctatius, quòd ius amplißimi honoris constanter defendit. Sed nec Valerius quidem improbè, quia fortis & prosperæ pugnæ ut non legitimum, ita se dignum præmium petijt.

DE CN. FVLVIO FLACCO.

Quid facias Cn. Fuluio Flacco, qui tam expetendum alijs honorem triumphi, decretam sibi à senatu ob res bene gestas spreuit, ac repudiauit? Nimirum nõ plura percerpens, quàm acciderunt. Nam ut urbem intrauit, continuò quæstione publica afflictus, exilio multatus est: ut si quid religionis insolentia commisisset, pœna expiaret.

DE Q. FVLVIO.

Sapientiores igitur Qu. Fuluius, qui Capua capta, & L. Opimius, qui Fregellanis ad deditionẽ cõpulsis triumphandi potestatem à senatu petierunt. Vterq; editis operibus magnificus, sed neuter petitæ rei compos. Non quidem inuidia Patrum C. cui numquam aditum in curia esse uoluerunt: sed summa diligentia obseruandi iuris, quo cautum erat, ut pro aucto imperio, non pro recuperatis, quæ pop. Rom. fuissent, triumphus decerneretur. Tantũ enim interest adijcias aliquid, an detractũ restituas, quantum distat beneficij initium ab iniuriæ fine.

DE PVB. SCIPIONE,
& Marco Marcello.

Quinetiam ius de quo loquor, sic custoditum est, ut P.

Scipioni ob recuperatas Hispanias, M. Marcello ob captas Syracusas triumphus nõ decerneretur, quòd ad eas res gerendas sine ullo missi erant magistratu. Probētur nunc cuiuslibet gloriæ cupidi, qui ex desertis montibus, Myoparonumq́; piraticis rostris, laudis inopes, laureæ ramulos festinabunda manu decerpserunt. Carthaginis imperio rupta Hispania, & Siciliæ caput abscissum Syracusæ, triumphales iungere currus nequiuerũt: & quibus uiris? Scipioni, et Marcello: quorũ ipsa nomina instar sunt æterni triumphi. Sed clarissimos solidæ, ueræq; uirtutis autores, humeris suis salutem patriæ gestantes, etsi coronatos intueri senatus cupiebat, iustiori tamen reseruandos laureæ putauit. His illud subnectam. Moris erat ab Imperatore triumphum ducturo, COSS. inuitari ad cœnam, deinde rogari, ut uenire supersedeant, nequis eo die, quo ille triumphauerit, maioris in eodem cõuiuio sit imperij. Verùm quamuis quis præclaras res, maximeq́; utiles Reipub. ciuili bello gessisset, Imperator tamen eo nomine appellatus non est, neq; ullæ supplicationes decretæ sunt, neq; aut ouans, aut curru triũphauit: quia ut necessariæ istæ, ita lugubres semper existimatæ uictoriæ sunt: utpote non externo, sed domestico partæ cruore. Itaq; & Nasica Tiberium Gracchum, & Opimius C. Gracchi factiones mœsti trucidarunt.

DE Q. CATVLO.

Qu. Catulus Marco Lepido collega suo cum omnibus copijs seditiosis extincto, moderatum præ se ferens gaudium, in urbem reuertitur. C. etiam Antonius Catilinæ uictor, abstersos gladios in castra retulit.

DE CINNA.

L. Cinna, & C. Marius hauserant quidem auidi ciui-

lem sanguinem: sed non protinus ad templa Deorum, & aras tetenderunt. Iam L. Sylla, qui plurima bella ciuilia cõfecit, cuius crudelißimi, & insolentißimi successus fuerunt, cùm consummata, ac constructa potentia sua triumphum duceret, ut Graeciae, et Asiae multas urbes, ita ciuiũ Rom. nullum oppidum uexit, piget, taedetq; per uulnera Reipub. ulterius procedere: lauream nec senatus cuiquã dedit, nec quisquam sibi dari desiderauit, ciuitatis parte lacrymãte. Caeterùm ad quercũ pronae manus porriguntur, ubi ob ciues seruatos corona danda est, qua postes Augustae domus sempiterna gloria triumphant.

DE CENSORIA NOTA.

CAP. IIII.

CAstrensis disciplinae tenacißimum uinculum, & militaris rationis diligens obseruatio, admonet me, ut ad Censuram pacis magistrã, custodemq;, transgrediar. Nam ut opes pop. Rom. in tantũ amplitudinis imperatorum uirtutibus excesserũt, ita probitas, & cõtinẽtia censorio supercilio examinata est. Opus effectu par bellicis laudibus. Quid enim prodest foris esse strenuum, si domi malè uiuitur? Expugnẽtur licet urbes, corripiãtur gẽtes regnis manus injiciãtur, nisi foro & curiae officiũ, ac uerecundia sua constiterit, partarum rerum coelo cumulus aequatus, sedem stabilem non habebit. Ad rem igitur pertinet nosse, atq; adeò recordari acta censoriae potestatis.

DE CAMILLO, ET POSTHVMIO.

Camillus, & Posthumius censores, aera poenae nomine eos qui ad senectutem coelibes peruenerãt, in aerariũ deferre iusserũt: iterum puniri dignos, si quo modo de tam iusta constitutione queri sunt ausi. Cùm in hunc modum

increp

increparentur: Natura uobis quẽadmodum nascendi, ita gignendi legem scribit, parẽtesq; uos alendo nepotum nutriendorũ debito (si quis est pudor) alligauerũt. Accedit etiã ijs, quòd in Fortuna longã præstãdi huiusce muneris uacationẽ estis assecuti, cùm interim cõsumpti sunt anni uestri, & mariti, et patris nomine uacui. Ite igitur, & nodosam exoluite stipẽ, utilẽ posteritati numerosæ.

DE M. VALERIO MAX. & C. Iunio.

Horum seueritatem M. Valerius Max. & C. Iunius Brutus Bubulcus censores in consimili genere animaduersionis imitati, L. Antonium senatu mouerũt: quòd quã uirginem in matrimoniũ duxerat, repudiasset, nullo amicorum in consilium adhibito. At hoc crimen nescio an superiore maius: illo nanq; cõiugalia sacra spreta tantùm: hoc etiam iniuriosè tractata sunt. Optimo ergo iudicio censores indignum eum aditu curiæ existimauerunt.

DE PORCIO CATONE.

Sicut porcius Cato L. Flaminium, quem è numero Senatorum sustulit, quia in prouincia quendã damnatũ securi percusserat: tẽpore supplicij ad arbitriũ, & spectaculum mulierculæ, cuius amore tenebatur, electo. Et poterat inhiberi respectu cõsulatus, quẽ is gesserat, atq; autoritate fratris eius Titi Flaminij. Sed & censor, & Cato duplex seueritatis exemplũ, eo magis illum notandum statuit, quòd amplißimi honoris maiestatẽ, tam tetro facinore inquinauerat: nec indignum pensi duxerat, ijsdem imaginibus adscribi, meretricis oculos humano sanguine delectatos, & Regis Philippi supplices manus.

DE FABRICIO LVCINO.

Quid de Fabricij Lucini censura loquar? narrauit

enim omnis ætas, & deinceps narrabit, ab eo Cor. Rufinum duobus consulatibus, & dictatura speciosissime functum, quòd decem pōdo uasa argentea comparasset, perinde ac malo exemplo luxuriosum, in ordine senatorio retentum non esse. Ipse mediusfidius mihi literæ seculi nostri obstupescere uidentur, cùm ad tantā seueritatem referendam ministerium accommodare coguntur, ac uereri, ne non nostræ urbis acta commemorare existimentur. Vix enim credibile est intra idem pomerium decem pondo argenti, & inuidiosum fuisse censum, & inopiam haberi contemptissimum.

DE M. ANTONIO ET L. FLACCO.

Marcus autem Antonius, & L. Flaccus censores Duronium Senatu mouerunt, quòd legem de coërcēdis conuiuiorum sumptibus latam Tribunus Pleb. abrogauerat, mirifica notæ causa. Quàm enim impudenter Duronius Rostra conscendit, illa dicturus: Fræni sunt iniecti nobis Quirites nullo modo perpetiendi: alligati, & constricti estis amaro uinculo seruitutis: lex enim lata est, quæ nos esse frugi iubet: abrogemus igitur istud horridæ uetustatis rubigine obsitum imperium. Etenim quid opus est libertate, si uolentibus luxu perire, non licet?

DE CL. NERONE ET L. SALINATORE.

Age par proferamus æquali iugo uirtutis, honorúmq; societate iunctum, instinctu autē æmulationis animo dissidens Cl. Nero, Liuiusq; Salinator secūdi Punici belli tēporibus firmissima Reip. latera, quàm districtā simul egerunt censuram? Nam cùm equitum centurias recognoscerent, & ipsi propter robur ætatis etiamnum eorum è numero essent, ut est ad Poliā uentū tribum, præco lecto nomine Salinatoris, citandum nec'ne sibi esset, hæsitauit, quod

quod ut intellexit Nero, & citari collegam, & arma, & equum uendere iußit, quia populi iudicio dãnatus esset. Salinator quoq; eadem animaduersione Neronem persecutus est, adiecta causa, quòd nõ syncera fide secũ in gratiam redijsset. Quibus uiris si quis cœlestiũ significasset futurum, ut eorum sanguis illustrium imaginum serie deductus, in ortum salutaris principis nostri conflueret, depositis inimicitijs, arctißimo se amicitiæ fœdere iunxissent, seruatam ab ipsis patriam communi stirpe seruandã relicturi. Salinator uerò quatuor, atq; triginta tribus inter ærarios referre nõ dubitauit, quòd cùm se dãnassent, posteà COS. & *censorem fecissent: prætextuitq; causam, quia necesse esset eas alterutro facto, crimine temeritatis, uel periurij teneri. Vnã tantummodo tribum Metiam uacuam nota reliquit, quæ cum suffragijs suis, ut non damnatione, ita nec honore quidem dignum iudicauerat. Quàm putemus constantis, & prævalidi illum ingenij fuisse, qui neq; tristi iudiciorum exitu compelli, neq; honorum magnitudine adduci potuit, quo se blandiorẽ in administratione Reipub. gereret?*

DE M. VAL. ET L. SEMPRONIO.

Equestris quoq; ordinis bona, magnaq; pars quadringenti iuuenes censoriã notã patiente animo sustinuerũt, quos M. Val. & L. Semp. quia in Sicilia ad munitionũ opus explicandũ ire iußi, facere id neglexerant, equis publicis spoliatos, in numerum ærariorum retulerunt.

DE M. ATTILIO REGVLO, & L. Furio.

Turpis etiam metus pœnam Censores summa cum seueritate exegerunt. M. enim Attilius Regulus, & L. Furius Philippus M. Metellum Quæstorem, compluresq;

equites Romanos, qui post infeliciter commissam Cannensem pugnam cum eo abituros se Italia iurauerant, direptis equis publicis, inter ærarios referendos curauerunt, eosq; graui nota affecerunt: qui cùm in potestatem Annibalis uenissent, legati ab eo missi ad senatum de permutandis captiuis, neq; impetrassent, quod petebant, in urbe manserunt: quia & Romano sanguini fidem præstare conueniẽs erat, & M. Attilius Regulus censor perfidiã notabat, cuius pater per summos cruciatus expirare, quã fallere Carthaginienses satius esse duxerat. Iam hæc censura ex foro in castra transcendit, quæ neq; timeri, neque decipi uoluit hostem.

Sequuntur duo eiusdẽ generis exempla, eaq; adiecisse satis erit. Geta, cũ à Lucio Metello, & Cn. Domitio Censoribus senatu motus esset, postea censor factus.

DE M. VALERIO.

Item M. Valerius Messala censoria nota perstrictus, censoria postmodum potestate imperauit: quorũ ignominia uirtutem acuit: rubore enim eius excitati, omnibus uiribus incubuerunt, ut digni ciuibus uiderentur, quibus dari potius, quàm abijci censura deberet.

DE MAIESTATE.

EST & illa quasi priuata censura maiestas clarorum uirorum sine tribunalium fastigio, sine apparitorum ministerio, potens in amplitudine sua obtinenda. Grato enim, & iucundo introitu animis hominum illabitur admirationis prætexta uelata: quàm rectè quis dixerit longum & beatum honorẽ esse sine honore. Nam quid plus honoris tribui potuit cos. quàm est datum reo Metello? qui cùm causam repetundarum diceret, tabulæq; eius ab

accusatore expostulatæ, & ad nomen iuspiciendum circa iudicium ferrentur, totum consilium ab earũ contemplatione oculos auertit: ne de aliqua re, quæ in his relata erat, uideretur dubitasse. Nõ in tabulis, sed in uita Q. Metelli argumenta syncerè administratæ prouinciæ legenda sibi iudices crediderũt: indignum rati integritatem tanti uiri, exigua cera, & paucis literis perpendi.

DE REGE ANTIOCHO, & superiore Africano.

Sed quid mirum, si debitus honos à ciuibus Metello tributus est, quem superiori Africano etiam hostis præstare non dubitauit? Siquidem rex Antiochus bello, quod cum Romanis gerebat, filiũ eius à militibus suis interceptum, honoratißimè excepit, regijsq́; muneribus donatum, ultro, & celeriter patri remisit: quanquàm ab eo tũ maximè finibus imperij pellebatur. Sed & rex laceßitus, maiestatem excellentißimi uiri uenerari, quàm dolorem suum ulcisci maluit.

DE AFRICANO SCIPIONE.

Ad Africanum eundem, in Linternina uilla se continentem, complures prædonum duces uidendum eodem tempore fortè confluxerant: quos cùm ad uim faciendam uenire existimasset, præsidium domesticorũ in tecto collocauit, eratq́; in his repellendis & animo & apparatu occupatus. Quod ut prædones animaduerterunt, dimißis militibus, abiectisq́; armis, ianuæ appropinquant, & clara uoce nuntiant Scipioni, Non uitæ eius hostes, sed uirtutis admiratores uenisse: cõspectum, & congressum tanti uiri, quasi cœleste aliquod beneficium expetentes: proinde securum se nobis præstandum præbere ne grauetur. Hæc postquam domestici Scipioni retulerunt: fores reserari

rari, eosq; intromitti iußit: qui postes ianuæ tanquã aliquam religiosißimam aram, sanctumq; templum uenerati, cupidè Scipionis dexteram apprehenderunt, ac diu osculati, positis ante uestibulum donis, quæ deorum immortalium numini consecrari solent, læti, quia Scipionẽ uidisse contigisset, ad lares proprios reuerterunt. Quid hoc fructu maiestatis excelsius? Quid etiam iucundius? Hostis iram admiratione sui placauit: spectaculo præsentiæ suæ latronum gestientes oculos obstupefecit. Delapsa cœlo sydera hominibus si se offerant, uenerationis amplius non recipient.

DE PAVLO AEMILIO.

Hoc quidem uiuo Scipioni: illud autem Aemilio Paulo exanimi contigit. Nã cùm exequiæ eius celebrarẽtur, ac fortè tunc principes Macedoniæ, legationis nomine Romæ morarentur, funebri lecto sponte sua sese subiecerũt. Quod aliquantò maius uidebitur, si quis cognoscat lecti illius frontem Macedonicis triumphis, fuisse adornatam. Quantum enim Paulo tribuerunt, propter quem gentis suæ cladiũ indicia, per ora uulgi ferre nõ exhorruerunt? quod spectaculum, funeri speciẽ alterius triũphi adiecit. Bis enim te Paule Macedonia urbi nostræ illustrẽ ostendit: incolumem, spolijs suis: fato functum, humeris.

DE AEMILIANO SCIPIONE.

Nec filij quidem tui Scipionis Aemiliani, quem in adoptionem dando, duarum familiarum ornamentum esse uoluisti, maiestati parum honoris tributum est: cùm eum adolescentem admodum à Lucullo cos. petendi auxilij gratia ex Hispania in Africam missum, Carthaginienses, & Masinissa Rex de pace disceptatorem, uelut cos. & Imperatorẽ habuerunt. Ignara quidem fatorum suorum

Carth

Carthago. Orientis enim illud iuuētæ decus, deorum, atque hominum indulgentia, ad excidium eius alebatur: ut superius cognomen Africanum capta, posterius euersa Corneliæ genti daret.

DE P. RVTILIO.

Quid damnatione, quid exilio miserius? Atqui P. Rutilio conspiratione publicanorum perculso, autoritatem adimere non ualuerunt. Cui Asiam petenti omnes prouinciæ illius ciuitates legatos eius secessum opperientes obuiam miserunt. Exulare aliquis hoc loco, an triumphare iustius dixerit?

DE MARIO.

Caius etiam Marius in profundum ultimarum miseriarum abiectus, ex ipso uitæ discrimine, beneficio maiestatis emersit. missus enim ad eū occidēdum in priuata domo Minturnis clausum seruus publicus, natione Cimber, & senem, & inermē, & squalore obsitum, strictū gladiū tenens, aggredi nō sustinuit: sed claritate uiri occæcatus, abiecto ferro attonitus inde, ac tremens fugit. Cimbrica nimirum calamitas oculos hominis perstrinxit, deuictæq; suæ gentis interitus, animū cōminuit: etiam Dijs immortalibus indignum ratis, ab uno nationis eius interfici Marium, quā totam deleuerat. Minturnenses autē maiestate illius capti, compressum iam, & cōstrictum dira fati necessitate, incolumē præstiterunt: nec fuit eis timori asperrima Syllæ uictoria, cùm præsertim ipse Marius eos à conseruando Mario absterrere posset.

DE MAR. PORCIO CATONE.

Marcum quoque Porcium Catonem admiratio fortis, ac syncerae uitæ, adeò admirabilem Senatui fecit, ut cùm inuito C. Cæsare COS. *aduersus publicanos dicendo in*

curia

curia diē extraheret, & ob id eius iussu à lictore in carcerem duceretur, uniuersus Senatus illum sequi non dubitaret: quæ res diuini animi perseuerantiam flexit.

DE EODEM.

Eodem ludos Florales, quos Messius ædilis faciebat, spectante: populus, ut mimæ nudarentur, postulare erubuit: quod cùm ex Fauonio amicißimo sibi unà sedēte cognouisset, discesßit è theatro, ne præsentia sua spectaculi consuetudinem impediret: quem abeuntem ingenti plausu populus prosecutus, priscum morē iocorum in scenam reuocauit, confessus se plus maiestatis illi uni tribuere, quàm uniuerso sibi uindicare. Quibus opibus, quibus imperijs, quibus triumphis hoc datum est? exiguum uiri patrimonium, astricti cōtinentia mores, modicæ clientelæ, domus ambitioni clausa, paterni generis una imago, minime blanda frons, sed omnibus numeris perfecta uirtus, quæ quidē effecit, ut si quis sanctum, & egregium ciuē significare uelit, sub nomine Catonis definiat.

EXTERNA.

DE HARMODIO, ET Aristogitone.

Dandum est aliquid loci etiam alienigenis exemplis: ut domesticis aspersa, uarietate ipsa delectēt. Harmodij, & Aristogitonis, qui Athenas tyrannide liberare conati sunt, effigies æneas Xerxes rex ea urbe deuicta in regnū suum trāstulit: longo deinde interiecto tempore, Seleucus in pristinam sedem reportandas curauit. Rhodij quoq; eas urbi suæ appulsas, cùm in hospitiū publicè inuitassent, sacris etiam puluinaribus collocauerunt. Nihil hac memoria felicius, quæ tantùm uenerationis, in tam paruulo ære possedit.

DE

DE XENOCRATE.

Quantũ porrò honoris Athenis Xenocrati sapientia pariter, ac sanctitate claro, tributum est? cùm testimoniũ dicere coactus ad arã accessisset, ut more eius ciuitatis iuraret, omnia se uerè retulisse: uniuersi iudices consurrexerunt, proclamaruntq́; ne iusiurandum diceret: quodq́; sibimetipsis postmodum dicẽdæ sententiæ loco remissuri non erant, synceritati eius concedendum existimarunt.

VALERII MAXIMI

LIBER TERTIVS.

DE INDOLE.

CAP. I.

TTINGAM *nunc quasi cunabula quædam & elementa uirtutis: animiq́; procedente tempore ad summum gloriæ cumulum peruenturi, certo cum indolis experimento, datos gestus referam.*

DE AEMILIO LEPIDO.

Aemilius Lepidus puer etiã tũ progressus in aciem, hostem interemit, ciuem seruauit: cuius tam memorabilis operis index est in Capitolio statua bullata, & incincta prætexta S. consulto posita. Iniquum enim putauit eum honori nondum tempestiuum uideri, qui iã uirtuti maturus fuisset. Præcurrit igitur Lepidus ætatis stabilimẽtum fortiter faciendi celeritate: duplicemq́; laudẽ è prælio retulit, cuius eum uix spectatorem anni esse patiebantur. Arma enim infesta, & districti gladij, & discursus telorum, & aduentantis equitatus fragor, & concurrẽtium

exer

hoc admirabilius. Puer in officina crudelitatis deprehensus, uictorem non extimuit, tum maximè coss. Municipia, Legiones, Equestris ordinis maiorem partem trucidantem: ipsum Marium si quis eo loci statuisset, celerius aliquid de fuga sua, quàm de Syllæ nece cogitasset.

DE CAIO CASSIO.

Cuius filium Faustum C. Caßius condiscipulum suum in schola proscriptionem paternam laudantem, ipsumq; cùm per ætatem potuisset, idem facturum minitantem colapho percußit. Dignam manum, quæ se publico parricidio non contaminaret.

EXTERNA.

DE ALCIBIADE.

Et ut à Græcis aliquid: Alcibiades ille, cuius nescio utrum bona, an uitia patriæ perniciosiora fuerint: illis enim ciues suos decepit, his afflixit: cùm adhuc puer ad Periclem auunculũ suum uenisset, eumq; secretò tristem sedentem uidisset, interrogauit, quid ita tantam in uultu confusionem gereret: at illo dicente, mandato se ciuitatis Propylea Mineruæ, quæ sunt ianuæ arcis, ædificasse, consumptaq; in id opus ingenti pecunia, non inuenire quo pacto ministerij rationem redderet, atq; ideo cõflictari. Ergo, inquit, quære potius quemadmodũ rationẽ nõ reddas. Itaq; uir amplißimus, & prudentißimus, suo consilio defectus, puerili usus est, atq; id egit, ut Atheniẽses finitimo implicati bello rationibus exigẽdis nõ uacarent. Sed uiderint Athenæ utrum Alcibiadem lamententur, an glorientur: quoniam adhuc inter execrationem hominis, & admirationem, dubio mentis iudicio fluctuatur. Nos quia iam initia, procursusq; uirtutis patefecimus, actum ipsum prosequemur, cuius ponderosißima uis, & efficacißimi lacerti, in fortitudine consistunt.

DE FORTITVDINE.

CAP. II.

DE HORATIO COCLITE.

NEc præterit me, cõditor urbis nostræ Romule principatum tibi hoc in genere laudis aßignari oportere. Sed patere obsecro uno te præcurri exemplo, cui & ipse aliquantum honoris debes: quia beneficio illius effectum est, ne tam præclarum opus tuũ Roma dilaberetur. Hetruscis in Vrbẽ, ponte sublicio irrumpentibus, Horatius Cocles extremam eius partẽ occupauit: totumq; hostium agmen, donec post tergum suum pons abrumperetur, infatigabili pugna sustinuit: atque, ut patriam periculo imminenti liberatam uidit, armatus se in Tyberim misit: cuius fortitudinem Dij immortales admirati, incolumitatem synceram ei præstiterunt. Nam neque altitudine deiectus, quassatus'ue, neque pondere armorum pressus, nec ullo uorticis circuitu actus, nec telis quidem, quæ undique congerebantur, læsus, tutum natandi euentum habuit. Vnus itaque tot ciuium, tot hostium in se oculos conuertit, stupẽtes illos admiratione, hos inter lætitiam, metumq; hæsitantes: unusq; duos acerrima pugna consertos exercitus, alterum repellendo, alterum propugnando, distraxit. Deniq; unus urbi nostræ tantum scuto suo, quantum Tyberis alueo, munimenti attulit: quapropter discedentes Hetrusci dicere potuerunt: Romanos uicimus, ab Horatio uicti sumus.

DE CHLOELIA VIRGINE.

Immemorem me propositi mei Chlœlia penè facit: eadem enim tempestate, certè aduersus eundem hostem, & in eodem Tyberi inclytum ausa facinus. Inter cæteras enim uirgines obses Porsennæ data hosti, nocturno temp

tempore custodiam egressa, equũ conscendit, celeriq; traiectu fluminis, non solum obsidione, sed etiam metu patriam soluit. Viris puella lumine uirtutis præferenda.

DE ROMVLO.

Redeo nunc ad Romulum, qui ab Acrone Ceninensiũ rege ad dimicandum prouocatus, quanquam & numero, & fortitudine militum, superiorem se crederet, tutiusq; erat toto cum exercitu, quàm solum in aciem descẽdere, sua potißimum dextra omen uictoriæ rapuit: nec incepto eius Fortuna defuit. Occiso enim Acrone, fusisq; hostibus, opima de eo spolia Ioui Feretrio retulit. Hactenus istud: quia publica religione consecrata uirtus, nulla priuata laudatione indiget.

DE CORNELIO COSSO.

À Romulo proximus Cornelius Cossus, eidẽ deo spolia consecrauit, cùm Magister equitum ducem Fidenatiũ in aciem congressus interemisset. Magnus initio huiusce generis inchoatæ gloriæ Romulus: Cosso quoq; multum acquisitum est, qui imitari Romulum ualuit.

DE M. MARCELLO.

Nec Marci quidem Marcelli memoriam ab his exemplis separare debemus, in quo tantus animi uigor fuit, ut apud Padum Gallorum regem, ingenti exercitu stipatũ, cum paucis equitibus inuaderet: quem protinus obtruncatum, armis exuit, eaq; Ioui Feretrio dicauit.

DE T. MANLIO TORQVATO, & Scipione Aemiliano.

Eodem & uirtutis, & pugnæ genere usi sunt T. Manlius Torquatus, & Valerius Coruinus, et Aemilianus Scipio. Hi etiã ultro prouocatos hostiũ duces interemerunt: sed quia sub alienis auspicijs rem gesserant, spolia Ioui

Feretrio non posuerunt consecranda. Item Scipio Aemilianus, cùm in Hispania sub Lucullo duce militaret, atq; Intercacia praeualidum oppidũ circumsederetur, primus moenia eius conscendit: neq; erat in eo exercitu quisquam aut nobilitate, aut animi indole, aut futuris actis, cuius magis saluti consuli, & parci deberet: sed tunc clarißimus quisq; iuuenum, pro amplificanda, & tuenda patria, plurimum laboris, ac periculi sustinebat, deforme sibi existimans, quos dignitate praestaret, ab ijs uirtute superari. Ideoq; Aemilianus hanc militiam alijs propter difficultatem uitantibus, sibi depoposcit.

DE C. ATTILIO.

Magnum inter haec fortitudinis exemplum antiquitas offert. Romani Gallorum exercitu pulsi, cùm se in Capitolium, & in arcem conferrent, inq; his collibus morari omnes non possent, necessarium consilium in plana parte urbis relinquendorum seniorum ceperunt, quo facilius iuuentus reliquias imperij tueretur. Caeterùm ne illo quidem tam misero, tamq; luctuoso tempore, ciuitas nostra uirtutis suae oblita est: defuncti enim honoribus, apertis ianuis, in curulibus sellis, cum insignibus magistratuum, quos gesserant, sacerdotiorumq; quae erant adepti, consederunt: ut & ipsi in occasu suo, splendorem, & ornamenta uitae praeteritae retinerent, & plebẽ ad fortius sustinendos casus suos prouocarent. Venerabilis eorũ aspectus primo hostibus fuit, & nouitate rei, & magnificẽtia cultus, & ipso audaciae genere cõmotis. Sed quis dubitaret, quin & Galli, & uictores, illam admirationem mox in risum, & in omne cõtumeliae genus conuersuri essent? Non expectauit igitur hãc iniuriae maturitatem C. Attilius, uerum barbam suã permulcenti Gallo scipionẽ uehementi

menti

menti ictu capiti inflixit, eiq; propter dolorem ad se occidendum ruenti corpus cupidius obtulit. Capi ergo uirtus nescit, patientia dedecus ignorat. Fortunæ succumbere, tristius, omni fato ducit, noua & speciosa genera interitus excogitat, si quisquam interit, qui sic extinguitur.

DE C. SEMPRONIO.

Reddendus est nunc Romanæ iuuentuti debitus gloriæ titulus. Q. Catulo Sempronio Atracinio COS. cum Volscis apud Veruginem parũ prosperè dimicante, ne acies nostra iam inclinata propelleretur, equis delapsa, seipsam centuriauit, atq; hostium exercitum irrupit: quo dimoto, proximum tumulũ occupauit, effecitq;, ut omnis Volscorum in se cõuersus impetus, legionibus nostris ad confirmandos animos salutare laxamẽtum daret. Itaq; cùm iam de trophæis statuendis cogitarẽt, prælium noctæ dirimente uictores'ne, an uicti discederent, incerti abierunt.

DE FABIO MAXIMO.

Strenuus ille quoque flos ordinis equestris, cuius mira uirtute Fabius Max. Rutilianus magister equitum bello, quod aduersus Samnites gerebatur, malè cõmißi prælij crimine leuatus est. Nanque Papyrio Cursore propter auspicia repetenda in urbem proficiscente, castris præpositus, ac uetitus in aciem exercitum ducere, nihilominus manus cum hoste, sed non tam feliciter, quàm temere conseruit. procul enim dubio superabatur. Cæterum optimæ indolis iuuentus, detractis equorum frænis, uehementer eos calcaribus stimulatos, in aduersos Samnites egit: obstinatáq; animi præstantia extortam manibus hostium uictoriam, & cum ea spem maximi ciuis Rutiliani patriæ restituit. Qualis deinde roboris illi milites? qui uehementi ictu remorum concitatam fugæ Punicam clas-

ſem, nantes lubrici pelagi quaſi camporum firmitate pedites in littus retraxerũt? Eiuſdem temporis, & notæ miles, qui Cannenſi prælio, quo Annibal magis uires Romanorum contudit, quàm animos fregit, cùm ad retinenda arma inutiles uulneribus manus haberet, ſpoliare ſe conantis Numidæ ceruicem complexus, os, naribus, & auribus corroſis, deforme reddidit: inq; plenæ ultionis morſibus expirauit. Sepone iniquum pugnæ euentũ, quantum interfectore fortior interfectus? Pœnus enim in uictoria obnoxius, morienti ſolatio fuit: Romanus in ipſo fine uitæ uindex ſui extitit.

DE P. CRASSO.

Militis huius in aduerſo caſu tam egregius, tamq; uirilis animus, quàm relaturus ſum imperatoris. P. enim Craſſus cum Ariſtonico bellum in Aſia gerens, à Thracibus, quorũ is magnum numerũ in præſidio habebat, inter Eleam, & Smyrnam exceptus: ne in ditionẽ eius perueniret, dedecus, accerſita ratione mortis, effugit. Virgam enim, qua ad regendũ equum uſus fuerat, in unius barbari oculum direxit, qui ui doloris accẽſus, latus Craßi ſica confodit: dumq; ſe ulciſcitur, Romanũ imperatorem maieſtatis amiſſæ turpitudine liberauit. Oſtẽdit Fortunæ Craſſus, quàm indignum uirum tam graui contumelia afficere uoluiſſet, quoniam quidem iniectos ab ea libertati ſuæ miſerabiles laqueos prudenter pariter, ac fortiter rupit, donatumq; iam ſe Ariſtonico, dignitati ſuæ reddidit.

DE SCIPIONE.

Eodem mentis propoſito uſus eſt Scipio. Nanq; infeliciter Cn. Pompeij generis ſui defenſis in Africa partibus, claſſe Hiſpaniam petens, cùm animaduertiſſet nauem, qua uehebatur, ab hoſtibus captam, gladio præcordia ſua

transfu

transuerberauit:ac deinde prostratus, in puppi, quærentibus Cæsarianis militibus, ubinam esset imperator: Respondit, Imperator bene se habet: tantumq; eloqui ualuit, quantum ad testandam animi magnitudinem, æternæ laudi satis erat.

DE CATONE.

Tui quoq; clarißimi excessus Cato Vtica monimẽtum est, in qua ex fortißimis uulneribus tuis, plus gloriæ quàm sanguinis manauit. Siquidem constantißimè in gladium incumbendo, magnum hominibus documentum dedisti, quantò potior esse debeat probis dignitas sine uita, quàm uita sine dignitate.

DE PORCIA CATONIS FIlia, & Bruti uxore.

Cuius filia minime muliebris animi: quæ cùm Bruti uiri sui consiliũ, quod de interficiendo Cæsare ceperat, ea nocte, qua dies teterrimi facti secutus est, cognouisset, egressocubiculũ Bruto, cultellum tonsoriũ, quasi unguium resecandorũ causa poposcit, eoq; uelut fortè elapso, se uulnerauit: clamore deinde ancillarum in cubiculum reuocatus Brutus, obiurgare eam cœpit, quòd tonsoris præripuisset officium. Cui secretò Porcia, Non est hoc, inquit, temerarium factum meum, sed in tali statu nostro, amoris mei erga te certißimũ indicium. Experiri enim uolui, si tibi propositum ex sententia parum ceßisset, quàm æquo animo me ferro essem interemptura.

DE CATONE.

Felicior progenie sua superior Cato, à quo Porciæ familiæ principia manarunt. qui cùm ab hoste in acie uehementi periculo peteretur, uagina gladius eius elapsus decidit: quem subiectum præliantium globo, atq; undiq; hostilibus

ſtilibus pedibus circundatum, poſtquàm abeſſe ſibi animaduertit, adeò conſtanti animo in ſuam poteſtatem redegit, ut illum non periculo oppreſſus rapere, ſed metu uacuis ſumere uideretur: quo ſpectaculo attoniti hoſtes, poſtero die ad eum ſupplices pacem petentes uenerunt.

DE P. SCIPIONE NASICA.

Togæ quoq; fortitudo, militaribus operibus inſerenda eſt, quia eandem laudem foro, atq; caſtris edita meretur. Cùm Tib. Gracchus in tribunatu profuſis largitionibus fauore populi occupato Remp. oppreſſã teneret, palamq; dictitaret, interempto ſenatu, omnia per plebẽ agi debere, in ædem Fidei publicæ cõuocati Patres C. à COS. Mutio Scæuola, quidnã in tali tempeſtate faciundum eſſet, deliberebãt, cunctisq; cenſentibus, ut COS. armis Rempub. tueretur, Scæuola negauit ſe quidquam ui eſſe acturum. Tunc Scipio Naſica, Quoniã inquit, COS. dum iuris ordinẽ ſequitur, id agit, ut cum omnibus legibus Romanum imperium corruat, egomet priuatus, uoluntati ueſtræ me offero ducem: ac deinde læuam manũ apertè togæ circundedit, ſublataq; dextera proclamauit: Qui Remp. ſaluam eſſe uolunt, me ſequantur: eaq; uoce, cunctatione bonorum ciuium diſcuſſa, Gracchum cum ſcelerata factione, quas merebatur, pœnas perſoluere coëgit.

DE C. MARIO SENE.

Item cũ Trib. pleb. Saturninus, & Prætor Glaucia, et Equitius deſignatus Tri. ple. maximos in ciuitate noſtra ſeditionũ motus excitaſſent, nec quiſquã ſe populo concitato opponeret: primũ M. Aemilius Scaurus, C. Marium conſulatum ſextum gerentem hortatus eſt, ut libertatẽ, legesq; manu defenderet: protinusq; arma ſibi afferri iuſsit, quibus allatis, ultima ſenectute confectum, & penè dila-

pſum corpus induit, ſpiculoq́; innixus ante fores curiæ cõſtitit, ac paruulis extremi ſpiritus reliquijs ne Reſpub. expiraret, effecit: præſtantia enim animi ſui, ſenatum, & equeſtrem ordinem ad uindictam exigendam impulit.

DE DIVO IVLIO.

Sed ut armorum, & togæ ſuperius, ita nunc etiã ſyderum clarum decus Diuum Iulium, certiſsimam ueræ uirtutis effigiem repræſentemus. Cùm innumerabili multitudine, & feroci impetu Neruiorum, inclinari aciem ſuam uideret, timidius pugnanti militi ſcutum detraxit, eoq́; tectus, acerrimè præliari cœpit: quo facto fortitudinẽ per totum exercitum diffudit, labentemq́; belli fortunam diuino animi ardore reſtituit.

Idem alio prælio legionis Martiæ aquiliferum ineũdæ fugæ gratia iam cõuerſum, faucibus cõprehenſum, in contrariam partem detraxit, dexteramq́; ad hoſtem tendẽs, Quorſum tu, inquit, abis? illic ſunt, cum quibus dimicamus: & manibus quidem unum militẽ, adhortatione uerò tam acri omnium legionum trepidationem correxit, uinciq́; paratas, uincere docuit.

DE VIBIO, ET VAL. FLACCO, & Pedanio Centurione.

Cæterùm ut humanæ uirtutis actum exequamur: cùm Annibal Capuã, in qua Romanus exercitus erat, obſideret: Vibius Aceus Pelignæ cohortis præfectus, uexillum trans Punicum uallum proiecit: ſeipſum, ſuosq́; commilitones, ſi eo hoſtes potiti eſſent, execratus: & ad id petendum ſubſequente cohorte primus impetum fecit: quod ut Valerius Flaccus tribunus tertiæ legionis aſpexit, cõuerſus ad ſuos, Spectatores, inquit, ut uideo alienæ uirtutis huc uenimus: ſed abſit iſtud dedecus à ſanguine no-

ſtro, ut Romani gloria cædere Latinis uelint. Ego certè aut ſpecioſam optaui mortem, aut fœlicem audaciæ exitũ, uel ſolus præcurrere paratus ſum. His auditis, Pedanius Centurio conuulſum ſignum dextra retinẽs: Iam hoc, inquit, intra hoſtile uallum mecũ erit, proinde ſequantur, qui id capi nolunt: & cum eo in caſtra Pœnorum irrupit, totamq; ſecum traxit legionem. Ita trium uirorum fortis temeritas, Annibalem paulò antè ſpe ſua Capuæ potitorẽ, ne caſtrorum quidem ſuum potientem eſſe paſſa eſt.

DE Q. COTIO.

Quorum uirtuti nihil cedit Qu. Cotius: qui propter fortitudinẽ Achilles cognominatus eſt. Nã ut reliqua eius opera non exequar, abunde tamen duobus factis, quæ relaturus ſum, quantus bellator fuerit cognoſcetur. Qu. Metello COSS. legatus in Hiſpaniã profectus, Celtibericũ ſub eo bellum gerens, poſtquam cognouit à quodam gentis huius iuuene, ſe ad dimicandum prouocari: erat autem illi fortè prandendi gratia poſita menſa: relicta ea, arma ſua extra uallũ deferri, equũq; duci clàm iuſsit, ne à Metello impediretur. Et illũ Celtiberum inſolentiſsimè obequitantẽ conſectatus interemit, detractaſq; corpori eius exuuias, ouans lætitia in caſtra retulit. Idẽ Pireſum nobilitate, ac uirtute omnes Celtiberos præſtantem, cùm ab eo in certamen pugnæ prouocatus eſſet, ſuccũbere ſibi coẽgit: nec erubuit flagrantiſsimi pectoris iuuenis, gladiũ ei ſuũ, & ſagulum utroq; exercitu ſpectante tradere. Ille uerò etiam petijt, ut hoſpitij iure inter ſe iuncti eſſent, quãdo inter Romanos, & Celtiberos pax foret reſtituta.

DE ATTILIO.

Nec Attilium quidẽ præterire poſſumus: qui cùm decimæ legionis miles pro C. Cæſaris partibus maritima pu-

gna præliaretur: abſciſſa dextera, quam Maßilienſiũ naui iniecerat, læua puppim apprehendit: nec antè dimicare deſtitit, quàm captam profundo mergeret: quod factum parum iuſta notitia patet.

DE CYNEGIRO.

At Cynegirum Athenienſem ſimili pertinacia in conſectandis hoſtibus uſum, uerboſa cantu laudum ſuarum Græcia, omnium ſeculorum memoriæ literarum præconio inculcat.

DE M. SCEVA, ET SCAEVOLA.

Claßicam Attilij gloriam, terreſtri laude M. Scæua eiuſdẽ Imperatoris Cẽturio ſubſecutus eſt: cùm enim pro caſtello, cui præpoſitus erat, dimicaret, Cneiq; Pompeij præfectus, iuſſu eius, ſummo ſtudio, & magno militum numero ad id capiendũ mitteretur, omnes, qui propius acceſſerant, interemit: ac ſine ullo regreſſu pedes pugnãs, ſuper ingentẽ ſtragẽ, quam ipſe fecerat, corruit: cuius corpus capite, humero, femore ſaucio, oculo eruto, ſcutũ centum & uiginti ictibus perfoſſum apparuit. Tales in caſtris diui Iulij diſciplina milites aluit, quorũ alter dextera, alter oculo amiſſo hoſtibus inhæſit: Ille poſt hanc iacturam uictor: Hic nec hac quidem iactura uictus.

Tuum uerò Scæuola inexuperabilem ſpiritũ in utraq; parte rerum naturæ, qua admiratione proſequar, neſcio: quoniam excellenti uirtute, dubium reliquiſti, inter undaśne pugnam fortiorem ediderıs, an in terra uocem emiſeris. Bullo nanq; Gallico, quo C. Cæſar nõ contẽtus opera ſua littoribus Oceani claudere, Britannicæ inſulæ cœleſtes iniecit manus, cũ quatuor cõmilitonibus rate tranſuectus, in ſcopulum uicinum inſulæ, quam hoſtiũ ingẽtes copiæ obtinebant, poſtquam æſtus regreſſu ſuo ſpatium,

quo scopulus, & insula diuidebantur, in uadum transitu faciliredegit, ingenti multitudine Barbarorum affluēte, cæteris rate ad littus regreßis, solus immobilem stationis gradum retinēs, undiq; ruentibus telis, & ab omni parte acri studio ad te inuadendum nitentibus, quinq; militum diurno prælio suffectura pila, una dextra, hostiū corporibus adegisti: ad ultimum districto gladio, audacißimū quenq; modò umbonis impulsu, modò mucronis ictu depellens, hinc Romanis, illinc Britannicis oculis incredibili, dū cernereris, spectaculo fuisti: postquam deinde ira, ac pudor cuncta conari fessos coēgit, tragula femur traiectus, saxiq; pondere ora cōtusus, galea iā ictibus discussa, & scuto crebris foraminibus absumpto, profundo te credidisti, ac duabus loricis onustus, inter undas, quas hostili cruore infeceras, enatasti: uisoq; Imperatore armis non amißis, sed bene impensis, cùm laudem mereteris, ueniam petijsti. Magnus prælio, sed maior disciplinæ militaris memoria: itaq; ab optimo uirtutis æstimatore, tum facta, tum etiam uerba tua, Centurionatus honore donata sunt.

DE L. SICINIO DENTATO.

Sed quod ad præliatorum excellentem fortitudinē attinet, meritò L. Sicinij Dētati commemoratio omnia Romana exēpla finierit: cuius opera, honoresq; operū, ultra fidē ueri, excedere iudicari possent, nisi ea certi autores, inter quos Marcus Varro, monumētis suis testata esse uoluissent: quem centies & uigesies in aciem descendisse tradunt, eo robore animi, atq; corporis utentem, ut maiorem semper uictoriæ partem traxisse uideretur, sex & xxx. spolia ex hoste retulisse, quorum in numero octo fuisse cū quibus spectāte utroq; exercitu ex prouocatione dimicasset, XIIII. ciues ex media morte raptos seruasse, quinq; &

XL.

XL. uulnera in pectore excepisse, tergo cicatricibus uacuo, nouem triumphales Imperatorũ currus secutũ, totius ciuitatis oculos in se numerosa donorum pompa conuertentem. Præferebantur enim Aureæ coronæ octo: Ciuicæ XIIII. Murales tres: Obsidionalis una: Torques CLXXXIII. Armillæ CLX. Hastæ XVIII. Phaleræ XXV. ornamenta etiam legioni, nedum militi satis multa.

DE T. IVBELIO CAMPANO.

Ille quoq; ex pluribus corporibus in unum magna cum admiratione Calibus cruor cõfusus est: in quo oppido cùm Fuluius Flaccus, propter Campanam perfidiam principes ciuitatis ante tribunal suum capitali supplicio afficiendos iudicaret, literisq; à Senatu acceptis, finem pœnæ eorum statuere cogeretur, ultrò se ei T. Iubelius Taurea Campanus obtulit: & quàm potuit clara uoce: Quoniam inquit, Fului cupiditate tanta hauriendi sanguinis nostri teneris, quid cessas in me cruentã securim distringere? ut gloriari possis aliquantò uirum fortiorem, quàm ipse es, tuo iussu esse interemptum. Eo deinde, libenter id se esse facturum, nisi Senatus uoluntate impediretur, affirmante: At me, inquit, cui nihil Patres C. præceperunt, aspice: oculis tuis quidem gratũ, animo uerò tuo maius opus edentem. protinusq; interfecta coniuge, ac liberis, gladio incubuit. Quem uirum illum putemus fuisse, qui suorum, ac sua cæde testari uoluit, se Fuluij crudelitatem sugillare, quàm Senatus misericordia uti maluisse.

EXTERNA.

DE GOBRIA.

Age Gobriæ quantus ardor animi: qui cùm sordida, & crudeli Magorũ tyrannide Persas liberaret, unumq; ex ijs obscuro loco abiectũ corporis pondere urgeret, præclar

clari operis socio plagam ei inferre dubitanti, ne dum Magum petit, ipsum uulneraret: Tu uerò, inquit, nihil est, quod respectu mei timidius gladio utaris: uel per utrunq; illum agas licet, dum hic quàm celerrimè pereat.

DE LEONIDA.

Hoc loci Leonidas Spartanus nobis occurrit: cuius, proposito opere, exitu nihil fortius. Nam cùm CCC. ciuibus apud Thermopylas toti Asiæ obiectus, grauē illum, & mari, & terræ Xerxem, nec hominibus tantū terribilem, sed Neptuno quoq; cōpedes, & cœlo tenebras minitantē, pertinacia uirtutis ad ultimā desperationē redegit. Cæterùm perfidia, & scelere incolarū eius regionis, & loci opportunitate, qua plurimùm adiuuabatur, spoliatus, occidere dimicans, quàm aßignatam sibi à patria stationē deserere maluit. Ideoq; tam alacri animo suos ad id prælium, quo perituri erant, cohortatus est, ut diceret: Sic prandete commilitones mei tanquā apud inferos cœnaturi. Mors erat denuntiata: Lacedæmonij perinde, ac uictoria esset promissa, ductori intrepidè paruerunt.

DE OTHRYADE.

Othryade quoque pugna pariter, ac morte speciosa Thyræatium laude, quàm spatio latius solum cernitur: qui sanguine suo scriptis literis, direptam hostibus uictoriam, tantum non post fata sua in sinum patriæ, cruento trophæi titulo retulit.

DE EPAMINVNDA.

Excellentißimos Spartanæ uirtutis prouetus, miserabilis lapsus sequitur. Epaminundas maxima Thebarū felicitas, idemq; Lacedæmonis prima clades, cùm uetustam eius urbis gloriam, inuictamq; ad id tempus publicā uirtutem apud Leuctrā, & Mantineā, secundis prælijs contudisset,

tudisset, traiectus hasta, sanguine, & spiritu deficiens, recreare se conantes, primū an clypeus suus saluus esset, deinde an fusi hostes penitus forent, interrogauit: quæ postquam ex animi sententia comperit: Non finis, inquit, commilitones meæ uitæ, sed melius & altius initium aduenit. Nunc enim uester Epaminūdas nascitur, quia sic moritur. Thebas ductu, & auspicijs meis caput Græciæ factas uideo: & fortis, & animosa ciuitas Spartana iacet, armis nostris abiecta: & amara dominatione Græcia liberata est, orbus quoq;, non tamen sine liberis morior, quoniam mirificas filias Leuctram, & Mantineā relinquo. E corpore deinde suo hastam educi iußit, eoq; uulnere expirauit. Quòd si eū Dij immortales uictorijs suis perfrui paßi essent, sospes gloriosior patriæ mœnia non intrasset.

DE THERAMENE, ET THEOGENE.

Ac ne Theramenis quidē Atheniensis in publica custodia mori coacti, parua mētis cōstantia, in qua triginta tyrannorum iussu porrectam ueneni potionem non dubitanter hausit. Quodq; ex ea superfuerat iocabundus illisum humo clarū edere sonū coēgit. Reddensq; seruo publico, qui eam tradiderat, Critiæ, inquit, propino: uide igitur ut hoc poculū ad eū cōtinuò perferas: erat autē is ex XXX. tyrannis crudelißimus. Profectò est supplicio se liberare, tam facilè supplicium perpeti. Itaq; Theramenes perinde ac in domestico lectulo moriēs, uita exceßit. Inimicorum æstimatione punitus, suo iudicio finitus. Sed Theramenes à literis, ad doctrinā uirilitatem traxit, Numantino uerò Theogeni ad consimilem uirtutē capessendam, quasi magistra gentis suæ ferocitas extitit. perditis nanq;, & afflictis rebus Numantinorum, cùm omnes eius ciues nobilitate,

te, pecunia, honoribusq; præstaret: unicum suum, qui in ea urbe speciosissimus erat, cõtractis undiq; nutrimẽtis ignis incendit, protinus strictum gladiũ in medio posuit, ac binos inter se dimicare iussit: ut uictus, incisa ceruice ardentibus tectis superiaceretur: qui cùm tam forti lege mortis omnes assumpsisset, ad ultimum seipsum flammis immisit.

DE VXORE ASDRVBALIS.

Verùm ut æquè pop. Ro. inimicæ urbis excidiũ referã: Carthagine capta, uxor Asdrubalis exprobrata ei impietate, quòd à Scipione soli sibi impetrare uitam contentus fuisset, dextra, læuaq; tres communes filios mortem non recusantes, trahens, incendio se flagrantis patriæ obiecit.

DE DVABVS PVELLIS Syracusanis.

Muliebris fortitudinis exemplo, æquè fortem duarum puellarum casum adijciam. Cùm pestifera seditione Syracusarum, toga regis Gelonis stirps, euidentissimis exhausta cladibus ad unicam filiam Harmoniam uirginem esset redacta, & in eam certatim ab inimicis impetus fieret: nutrix eius, æqualem illi puellam, regio cultu ornatam, hostilibus gladijs obiecit: quæ ne cùm ferro quidem trucidaretur, cuius esset cõditionis, ederet: proclamauit admirata illius animũ Harmonia, & tante fidei superesse non sustinuit: Reuocatosq; interfectores, professa quænã esset, in cædem suam conuertit. Ita alteri tectum mendacium, alteri ueritas aperta finis uitæ fuit.

DE PATIENTIA.

CAP. III.

EGregijs pariter uirorum, ac fœminarũ operibus fortitudo se oculis hominũ subiecit. Patientiamq; in medium procedere hortata est, nõ sanè infirmioribus radicibus

bus stabilitam, aut minus generoso spiritu abundantem, sed ita similitudine iunctam, ut cum ea, uel ex ea nata uideri poßit.

DE MVTIO SCAEVOLA.

Quid enim ijs quæ suprà retuli, facto Mutij conuenientius? cùm à Porsena Rege Hetruscorũ urbẽ nostrã graui, ac diutino bello urgeri ægrè ferret, castra eius clàm ferro cinctus intrauit: immolãtemq; ante altaria, conatus est occidere. Cæterùm inter molitionem pij pariter ac fortis propositi oppreſſus, nec causam aduentus texit: & tormenta quantopere contemneret, mira patientia ostendit. Pertæsus enim (credo) dexteram suã, quòd eius ministerio in cæde Regis uti nequiſſet, iniectam foculo exuri passus est. Nullum profectò Dij immortales admotũ aris cultum attentioribus oculis uiderunt. Ipsum quoq; Porsenã oblitum periculi sui, ultionem suam uertere in admirationem coëgit. Nam, Reuertere, inquit, ad tuos Muti, & eis refer, te cùm uitam meam petieris, à me uita donatum: cuius clementiam non adulatus Mutius, tristior Porsenæ salute, quàm sua lætior, urbi se cum æternæ gloriæ cognomine, Scæuolam reddidit.

DE POMPEII PATIENTIA.

Pompeij etiam probabilis uirtus: qui dũ legationis officio fungeretur, à Gẽthio Rege interceptus, cùm Senatus consilia prodere iuberetur, ardenti lucernæ admotũ digitum cremandũ præbuit: eaq; patientia regi simul, & desperationem tormentis quicquam ex se cognoscẽdi excusſit, & expetendæ P.R. amicitiæ magnam cupiditatẽ ingenerauit. Ac ne plura huiusce generis exẽpla domi scrutando, sæpius ad ciuilium bellorũ detestandam memoriam progredi cogar, duobus Romanis exẽplis cõtentus, quæ

ut

ut clarißimarum familiarum commendationem, ita nullum publicum mœrorem continent, externa subnectam.

EXTERNA.

Vetusto Macedoniæ more Regi Alexandro nobilißimi pueri præstò erant sacrificāti. E quibus unus turibulo accepto, ante ipsum astitit, in cuius brachio carbo ardēs delapsus est: quo, etsi ita urebatur, ut adusti corporis eius odor ad circūstantium nares perueniret, tamen & dolorem silentio preßit, & brachium immobile tenuit, ne sacrificium Alexandri, aut excusso turibulo impediret, aut edito gemitu aures Regias aspergeret. Rex quoque patientia pueri magis delectatus, hoc certius perseuerantiæ experimentum sumere uoluit: solitò enim sacrificauit diutius, nec hac re eum à proposito repulit. Si huic miraculo Darius inseruisset oculos, scisset eius stirpis milites uinci non posse, cuius infirmam ætatem tanto robore præditam animaduertisset. Est & illa uehemens & constans animi militia, literis pollens uenerabiliū doctrinæ sacrorum Antistes Philosophia, quæ ubi pectore recepta est hominum, inhonesto, atq; inutili affectu depulso, totum in solidæ uirtutis munimento confirmat, potentiusq; metu, ac dolore facit.

DE ZENONE ELEATE.

Incipiam autem à Zenone Eleate: qui cùm esset in dispicienda rerum natura maximæ prudentiæ, inq; excitandis ad uigorem iuuenum animis promptißimus, præceptorum fidem exemplo uirtutis suæ publicauit. patriam enim egressus, in qua frui secura libertate poterat, Agrigētum miserabili seruitute obrutum, petijt, tāta fiducia ingenij, ac morum suorū fretus, ut sperauerit & tyrāno, & Phalaridi uesanæ mentis feritatem à se diripi posse. postquam deind

deinde apud illum plus consuetudinē dominationis, quàm cōsilij salubritatē ualere animaduertit, nobilißimos eius ciuitatis adolescentes cupiditate liberandæ patriæ inflāmauit. cuius rei cùm iudicium ad tyrannū manasset, conuocato in forū populo, torquere eum uario cruciatus genere cœpit: subinde quærens quosnam consilij participes haberet: at ille nec eorum quempiam nominauit, & proximum quenq;, ac fidißimū tyranno suspectum reddidit: increpitansq; Agrigentinis ignauiam, ac timiditatē, effecit, ut subito mētis impulsu cōcitati, Phalarim lapidibus prosternerent. Senis ergo unius eculeo impositi, non supplex uox, nec miserabilis eiulatus, sed fortis cohortatio totius urbis animum, fortunamq; mutauit.

DE ALIO ZENONE.

Eiusdem nominis philosophus, cùm à Nearcho tyranno, de cuius nece cōsilium inierat, torqueretur, supplicij pariter, atque indicandorum gratia consciorum, doloris uictor, sed ultionis cupidus, esse dixit, quod secretò audire eum admodum expediret: laxatoq; eculeo, postquam insidijs opportunum tempus animaduertit, aurem eius morsu corripuit, nec antè dimisit, quàm & ipse uita, & ille corporis parte priuaretur.

DE ANAXARCHO.

Paris patientiæ æmulus Anaxarchus, cùm à tyranno Cypriorum Nicocreonte torqueretur, nec ulla ui inhiberi posset, quò minus amarißimorum eum maledictorū uerberibus inuicem ipse torqueret, ad ultimum amputationem linguæ minitāti, Non erit, inquit, effœminate adolescens, hæc quoque pars corpris mei tuæ ditionis, protinusq; dentibus abscissam, & commāducatam linguam, in os eius ira patens expuit. Multorum autem aures illa

lingua, & in primis Alexãdri regis admiratione sui attonitas habuerat, dum terræ conditionem, ambitum maris, syderum motus, totiusq; deniq; mundi naturam prudentißimè & facundißime exprompsit, penè tamen occidit gloriosius, quàm uiguit, quia tam forti fine illustrem profeßionis actum comprobauit, Anaxarchiq; nõ uitam modò deseruit, sed mortem reddidit clariorem.

DE THEODORO.

In Theodoro quoq; uiro grauißimo Hieronymus tyrannus tortorum manus frustra fatigauit. Rupit enim uerbera, fidiculas laxauit, soluit eculeum, laminas extinxit prius, quàm efficeret, ut tyrannicidij cõscios indicaret. Quinetiã satellitem, in quo totius dominationis summa quasi quodam cardine uersabatur, falsa criminatione inquinando, fidum lateri eius custodem eripuit, beneficioq; patientiæ, non solùm, quæ occulta fuerũt, texit, sed etiam tormẽta sua ultus est: quibus Hieronymus dum inimicum cupidè lacerat, amicum temerè perdidit. Apud Indos uerò patientiæ meditatio tam obstinatè usurpari creditur, ut sint, qui omne uitæ tempus nudi exigant, modò Caucasi montis gelido rigore corpora sua durantes, modò flammis sine ullo gemitu obijcientes: atque haud parua his gloria contemptu doloris acquiritur, titulus nanque sapientiæ datur. Hæc è pectoribus altis, & eruditis orta sunt.

DE QVODAM SERVO.

Illud tamen non minus admirabile, quod seruilis animus cepit. Seruus barbarus Asdrubalem, quòd dominũ suum occidisset, grauiter ferens, subitò aggressus interemit. Cumq; comprehensus omni modo cruciaretur, lætitiam tamen, quam ex uindicta ceperat, in ore constantis-

simè

ſime retinuit. Non ergo faſtidioſo aditu uirtus excitata, ingenia uiuida ad ſe penetrare patitur. Neq; hauſtum ſui cum aliquo perſonarũ diſcrimine largum, malignum'ue præbet, ſed omnibus æqualiter expoſita, quid cupiditatis potius, quàm quid dignitatis attuleris, æſtimat: inq; captu bonorum ſuorũ tibi ipſi pondus examinãdum relinquit, ut quantum ſubire animo ſuſtinueris, tantum tecum auferas. Quo euenit, ut & humili loco nati, ad ſummã dignitatem conſurgant, & generoſiſsimarũ imaginum fœtus, in aliquod reuoluti dedecus acceptam à maioribus lucẽ, in tenebras conuertant. quæ quidem planiora ſuis exemplis redduntur: ac prius de ijs ordiar, quorũ in meliorem ſtatum facta mutatio, ſplendidã relatu præbet materiam.

DE IIS, QVI HVMILI LOco nati, clari euaſerunt. CAP. IIII.

INcunabula Tullij Hoſtilij agreſte tugurium cepit: Eiuſdem adoleſcentia in pecore paſcendo fuit occupata: Validior ætas imperium Romanum rexit, & duplicauit: Senectus excellentiſsimis ornamentis decorata, in excellẽtiſsimo maieſtatis faſtigio fulſit: uerùm Tullius etſi magni & admirabilis incremẽti, domeſticum tamen exemplum eſt.

DE TARQVINIO PRISCO.

Tarquinium autem Priſcum ad Romanum imperium occupãdum fortuna in urbem noſtram aduexit: alienum, quòd exactum: alieniorem, quòd ortum Corintho: faſtidiendum, quòd mercatore genitum: erubeſcendum, quòd etiam exule Demarato natũ patre. Cæterũ tam proſperũ conditionis ſuæ euentum, induſtrium, pro inuidioſo: glorioſum, pro inuiſo reddidit: dilatauit enim fines Ro.pop.

cultum Deorũ nouis sacerdotijs auxit, numerũ Senatus amplificauit, equestrem ordinẽ uberiorẽ reliquit: quodq; laudum eius cõsummatio est, præclaris uirtutibus effecit, ne hæc ciuitas pœnitentiam ageret, quòd regem de finitimis potius mutuata esset, quàm de suis elegisset.

DE TVLLIO SERVIO REGE.

In Tullio uerò Seruio fortuna præcipuè uires suas ostendit: Vernam huic urbi natum, regẽ dando: cui quidẽ diutißimè imperium obtinere, quater lustrũ condere, ter triumphare cõtigit: ad summam autem unde processerit, aut quò peruenerit, statuæ ipsius titulus abundè testatur, seruili cognomine, & regia appellatione perplexus.

DE VARRONE.

Miro quoq; gradu Varro ad consulatum ex macellaria patris taberna conscendit: & quidem fortuna parum duxit sordidißimæ mercis capturis inquinari solito, XII. fasces largiri, nisi etiam L. Aemilium Paulũ dedisset collegam, atq; ita se in eius sinũ infudit, ut cùm apud Cãnas culpa sua uires pop. Rom. exhausisset, Paulũ quoq;, qui prælium committere noluerat, occidere pateretur, illũ in urbem incolumem reduceret. Quinetiam senatũ gratias ei agẽtem, quòd redire uoluisset, ante portas eduxit, extuditq;, ut grauißimæ cladis autori Dictatura deferretur

DE M. PERPENNA.

Non paruus consulatus rubor Marcus Perpenna, utpote qui cos. antè, quàm ciuis, sed in bello gerẽdo utilior aliquãto Reip. Varrone imperatore. Regẽ enim Aristonicum cepit: Craßianæq; stragis punitor extitit. Cùm interim cuius uita triũphauit, mors Papia lege dãnata est. Nanq; patrem illius, nihil ad se pertinentia ciuis Romani iura complexum, Sabelli iudicio petitũ, redire in pristinas

nas ſedes coëgerunt. Ita Marci Perpennæ nomen adumbratum, falſus Conſulatus, caliginis ſimile imperiũ, caducus triumphus, aliena in urbe improbè peregrinatus eſt.

DE M. PORCIO CATONE.

Marci uerò Porcij Catonis incrementa publicis uotis expetenda fuerunt: qui nomen ſuum Tuſculi ignobile, Romæ nobiliſsimum reddidit. Ornata ſunt enim ab eo literarum Latinarũ monimẽta, adiuta diſciplina militaris, aucta maieſtas ſenatus, prorogata familia, in qua maximum decus poſterior eſt ortus Cato.

EXTERNA.

DE SOCRATE.

Sed ut Romanis externa iũgamus: Socrates nõ ſolùm hominum conſenſu, uerumetiã Apollinis oraculo ſapientiſsimus iudicatus, Phænarete matre obſtetrice, & Sophroniſco patre marmorario genitus, ad clariſsimum lumen gloriæ exceſsit: neq; immeritò. Nam cùm eruditiſsimorum uirorum ingenia in diſputatione cæca uagarẽtur, menſurasq; Solis, & Lunæ, & cæterorum ſyderũ loquacibus magis, quàm certis argumentis explicare conarentur, totius etiam mundi ambitum complecti auderent, primus ab his indoctis erroribus abductum animum ſuum in intima conditionis humanæ, & in receſſum pectoris repoſitos affectus ſcrutari coëgit: ſi uirtus per ſeipſam æſtimetur, uitæ magiſter optimus.

DE EVRIPIDE, ET DEMOSTHENE.

Quam matrem Euripides, aut quem patrem Demoſthenes habuerit, ipſorum quoq; ſeculo ignotum fuit: alterius autem matrem olera, alterius patrem cultellos uenditaſſe omnium penè doctorum literæ loquũtur: ſed quid aut illius tragica, aut huius oratoria ui clarius?

DE IIS QVI A' PArentibus claris degenerauerunt. CAP. V.

SEquitur duplicis promißi pars adopertis illuſtrium uirorum imaginibus reddenda: quoniam quidem ſunt referēdi, qui ab earū ſplēdore degenerauerūt, teterrimis ignauiæ, ac nequitiæ ſordibus, imbuta nobilia portenta.

DE SCIPIONE IGNOBILI FIL. AFRIC.

Quid enim monſtro ſimilius, quàm ſuperioris Africani filius Scipio? Qui in tanta domeſtica gloria ortus, à paruulo admodū regis Antiochi præſidio capi ſuſtinuit: cùm ei uoluntaria morte abſumi ſatius fuerit, quàm inter duo fulgentißima cognomina patris & patrui, altero oppreſſa Africa iam parto, altero iā maiore ex parte recuperata Aſia, ſurgere incipiēte, manus uinciēdas hoſti tradere, eiusq; beneficio precariū ſpiritum obtinere: de quo mox L. Scipio ſpecioſißimum Deorū, hominumq; oculis ſubiecturus erat triumphū. Idem præturæ petitor candidam togam adeò turpitudinis maculis obſolefactam in campum detulit, ut niſi gratia Ciceri, qui patris eius ſcriba fuerat, adiutus eſſet, honorem à Pop. impetraturus nō uideretur: quanquàm quid interfuit utrum repulſam, an ſic ademptā præturam domū referret? quam cùm propinqui ab eo pollui animaduerterent, id egerunt, ne aut ſellā ponere, aut ius dicere auderet. Inſuperq; è manu eius annulum, in quo caput Africani ſculptum erat, detraxerunt. Dij boni quas tenebras è quo fulmine naſci paßi eſtis?

DE FILIO Q. FABII DEGENERE.

Age Q. Fabij Max. Allobrogici & ciuis, & imperatoris clarißimi filius Qu. Fabius Max. quàm perditā luxuria uitam egit? cuius ut cætera flagitia obliterētur, tamen

men abundè illo dedecore mores nudari possent, quòd ei Qu. Pompeius prætor urbanus, paternis bonis interdixit: neque in tanta ciuitate, qui illud decretum reprehenderet, inuentus est: dolenter enim homines ferebant pecuniam, quæ Fabiæ gentis splendori seruire debebat, flagitijs disijci. Ergo quem nimia patris indulgentia hæredem reliquerat, publica seueritas exhæredauit.

DE FILIO CLODII PVLCHRI.

Possedit fauorē plebis Clodius Pulcher, adhærensq; Fuluianæ stolæ pugio, militare decus muliebri imperio subiectum habuit: quorum filius Pulcher, præterquam quòd eneruem, & frigidam iuuentam egit, perdito etiam amore uulgatissimæ meretricis infamis fuit, mortisque erubescendo genere consumptus est: abdomine enim auidè deuorato, fœdæ, ac sordidæ intemperantiæ spiritum reddidit.

DE HORTENSIO CORBIONE.

Iam Qu. quidem Hortensij, qui in maximo & ingenuorum ciuium, & amplissimorum prouentu, summum autoritatis, atq; eloquentiæ gradum obtinuit: nepos Hortensius Corbio omnibus scortis abiectiorem, & obscœniorē uitam exegit: ad ultimumq; lingua eius tam libidini cunctorum inter lupanaria prostitit, quàm aui pro salute ciuium in foro excubuerat. Animaduerto in quàm periculosum iter processerim. Itaque meipsum reuocabo, ne si reliqua eiusdē generis naufragia consectari perseuerauero, aliqua inutili relatione implicer. Referam igitur pedem, deformesq; umbras in imo gurgite turpitudinis suæ iacere patiar. Satius est enim narrare qui illustres uiri in cultu, cæteroq; uitæ ritu, aliqua ex parte nouando, sibi indulserunt.

QVI EX ILLVSTRIBVS in ueſte aut in cætero cultu licentius, quàm mos patrius permittebat, indulſerunt. CAP. VI.

DE P. SCIPIONE.

Publius Scipio, cùm in Sicilia augendo exercitum, traijciendoq; in Africam opportunũ quærendo gradum, Carthaginis ruinam animo uolueret, inter cõſilia, ac molitiones tãtæ rei operam gymnaſio dedit, pallioq;, & crepidis uſus eſt: nec hac re ſegniores Punicis exercitibus manus intulit: ſed neſcio an ideo alacriores, quia uegeta, & ſtrenua ingenia, quo plus receſſus ſumũt, hoc uehementiores impetus edunt. Crediderim etiam fauorẽ eum ſociorum uberiorem ſe adepturum exiſtimaſſe, ſi uictum eorum & ſolẽnes exercitationes comprobaſſet: ad quas tum ueniebat, cùm multum, ac diu fatigaſſet humeros, & cætera membra militari agitatione firmitatem ſuam probare coëgiſſet: conſiſtebatq; in illis labor eius, in ijs remiſsio laboris.

DE L. SCIPIONE.

Lucij uerò Scipionis ſtatuam chlamydatam, & crepidatam in capitolio cernimus: quo habitu uidelicet, quia aliquãdo uſus erat, effigiem ſuam formatam poni uoluit.

DE L. SYLLA.

Lucius quoq; Sylla, cùm imperator eſſet, chlamydato ſibi, & crepidato Neapoli ambulare deforme non duxit.

DE CAIO DVELLIO.

Caius autem Duellius, qui primus naualem triumphũ ex Pœnis retulit, quotieſcunq; epulaturus erat, ad funalem cereum præeunte tibicine, & fidicine, à cœna domum reuerti ſolitus eſt, inſignem bellicæ rei ſucceſſum,

noct

nocturna celebratione testando.

DE PAPYRIO MASSONE.

Nam Papyrius quidem Masso, cùm bene gesta repub. triumphum à Senatu non impetrasset, in Albano monte triumphãdi & ipse initiũ fecit, & cæteris postea exemplum præbuit, proq; laurea corona cùm alicui spectaculo interesset, myrtea usus est.

DE C. MARIO.

Num C. Marij penè insolens factum? Nam post Iugurthinum, Cimbricumq;, & Theutonicũ triumphum, cantharo semper potauit: quòd Liber pater inclytum ex Asia ducẽs triumphum hoc usus poculi genere ferebatur, ut inter ipsum haustum uini, uictoriæ eius suas uictorias compararet.

DE M. CATONE.

Marcus autem Cato Prætor M. Scauri, cæterorumq; reorum iudicia nulla indutus tunica, sed tantummodo amictus prætexta, egit: sed hæc, atque his similia, uirtutis aliquid sibi in consuetudine nouanda licentiæ sumentis indicia sunt. Illis autem, quæ deinceps subnectam, quantum sui habere fiduciam soleat, cognoscetur.

DE FIDVCIA SVI.

CAP. VII.

PVb. & Cn. Scipionibus in Hispania cum maiore parte exercitus acie Punica oppreßis, omnibusq; prouinciæ eius nationibus Carthaginiensium amicitiã secutis, nullo ducum nostrorũ illic ad corrigendam rem proficisci audẽte, P. Scipio quartum & uigesimum annum agens iturum se pollicitus est. Quæ quidem fiducia P. R. salutis ac uictoriæ spem dedit. Eademq; in ipsa Hispania usus est. Nam, cùm oppidum Badiã circunsederet, tribu-

nal suum adeuntes, in ædẽ, quæ intra mœnia hostiũ erat, uadimoniũ in posterum diẽ facere iußit. continuoq; urbe potitus, & tẽpore, et loco, quo prædixerat, sella posita, ius eis dixit. Nihil hac fiducia generosius, nihil prædictione uerius, nihil celeritate efficacius, nihil etiã dignitate dignius. Nec minus animosus, minus'ue prosper illius in Africã trãsitus, in quã è Sicilia exercitum Senatu uetante traduxit, quia nisi plus in ea re suo, quàm P. A. C O N S C. cõsilio credidisset, secũdi Punici belli finis inuẽtus non esset. Cui facto par illa fiducia, quòd postquàm Africã attigit, speculatores Annibalis in castris deprehẽsos, & ad se perductos, nec supplicio affecit, nec de cõsilijs, ac uiribus Pœnorũ percũctatus est. Sed circa omnes manipulos diligẽtißimè deducendos curauit. Interrogatosq; an satis ea cõsyderassent, quæ speculari iußi erant, prandio dato ipsis, iumentisq; eorum, incolumes dimisit: quo tam pleno fiduciæ spiritu prius animos hostiũ, quàm arma contudit. Verùm ut ad domestica eximiæ eius fiduciæ dicta ueniamus: cùm à L. Scipione ex Antiochensi pecunia H-S. quadragies ratio in curia reposceretur, prolato ab eo libro, quo acceptæ, expẽsæq; summæ cõtinebantur, refelliq; inimicorum accusatio poterat, discerpsit: indignatus de ea re dubitari, quæ sub ipso legato administrata fuerat. Quinetiã in hũc modũ egit: Non reddo P. C. ærario uestro H-S. quadragies rationẽ, alieni imperij minister, quòd meo ductu, meisq; auspicijs bis millies H-S. uberius feci. Neque enim adhuc puto eò malignitatis uentũ, ut de mea innocẽtia quærendũ sit. Nam cùm Africã totã potestati uestræ subiecerim, nihil ex ea quod meũ dicerẽ, præter cognomẽ, retuli. Non igitur me Punicæ, nõ fratrem meũ Asiaticæ gazæ auarum reddiderunt

derunt: sed uterq; nostrum inuidia magis, quàm pecunia locupletior est. Tam constantem defensionem Scipionis uniuersus Senatus comprobauit. Sicut illud factũ: quod cùm ad necessarium Reipub. usum pecuniam ex ærario promi opus esset, idq; Quæstores, quia lex obstare uideretur, aperire non auderent, priuatus claues poposcit, patefactoq; ærario, legem utilitati cedere coëgit: quam quidem fiduciã conscientia illa dedit, quia meminerat omnes leges à se esse seruatas. Non fatigabor eiusdem facta identidem referendo, quoniam nec ille quidem in consimili genere uirtutis edendo fatigatus est. Diem illi ad populum M. Næuius Trib. pleb. aut (ut quidam memorãt) duo Petilij dixerant. qui ingenti frequentia in forũ deductus, rostra conscendit, capitiq; suo corona triumphali imposita, Hac ego, inquit, Quirites, die Carthaginem magna sperantem, leges nostras accipere iussi: proinde æquum est uos mecum ire in Capitolium supplicatum, speciosissimam deinde eius uocem æquè clarus euentus secutus est: siquidem & senatum totum, & uniuersum equestrem ordinem, & cunctam plebem Iouis Opt. Max. puluinaria petens, comitem habuit. Restabat ut Trib. apud populũ sine populo ageret, desertusq; in foro cum magno calumniæ suæ ludibrio, solus moraretur: cuius deuitandi ruboris causa, in Capitolium processit, deq; accusatore, Scipionis uenerator est factus.

DE SCIPIONE AEMILIANO.

Auiti spiritus egregius successor Scipio Aemilianus, cùm urbem præualidam obsideret, suadentibus quibusdã ut circa mœnia eius ferreos murices spargeret, omniaq; uada tabulis plumbatis consterneret, habentibus clauorũ cacumina, ne subita eruptione hostes in præsidia nostra

impet

impetum facere possent: respondit, non esse eiusdem, & capere aliquos uelle, & timere.

DE SCIP. NASICA.

In quamcunque memorabilium partem exemplorum conuertor, uelim, nolim'ue, in cognomine Scipionum hæream necesse est: cui enim licet hoc loci Nasicam præterire fidentis animi, dictiq; clarissimum autorem? Annonæ caritate increbrescēte, C. Curiatius Trib. ple. productos in concionem cos. compellabat, ut de frumento emendo, atq; ad id negotium explicandum mittendis legatis in curiam referrent. Cuius instituti, minimè utilis, interpellandi gratia Nasica contrariam actionem ordiri cœpit: obstrepente deinde plebe, Tacete quæso Quirites, inquit: plus enim ego, quàm uos quid Reip. expediat, intelligo: qua uoce audita, omnes pleno uenerationis silentio, maiorem autoritatem eius, quàm suorum alimentorum respectum egerunt.

DE LIVIO SALINATORE.

Liuij quoque Salinatoris æternæ memoriæ autoritate tradendus animus: qui cùm Asdrubalem, exercitūq; Pœnorum in Vmbria delesset, & ei diceretur, Gallos, ac Ligures ex acie sine ducibus & signis sparsos, ac palantes parua manu opprimi posse: respondit, in hoc eis oportere parci, ne hostibus tantæ cladis domestici nuntij deessent.

DE P. FVRIO PHILO.

Bellica hæc præstantia animi: togata illa, sed nō minus laudabilis, quam Publius Furius Philus cos. in senatu exhibuit. Qu. enim Metellum, Qu.q; Pompeium consulares uiros uehementer inimicos suos, cupitam sibi profectionem in prouinciam Hispaniam, quam sortitus erat, identidem exprobrantes, legatos secum illuc ire coëgit:

fiduciam non solùm fortem, sed penè etiam temerariam exhibens: quæ duobus acerrimis odijs latera sua cingere ausa est, usumq; ministerij uix tutum in amicis, è sinu inimicorum petere sustinuit.

DE L. CRASSO.

Cuius factum, si cui placet, necesse est L. etiam Craßi, qui apud maiores eloquētia clarißimus fuit, propositum non displiceat: nam cùm ex consule prouinciam Galliam obtineret, atq; in eam Cn. Carbo, cuius patrem damnauerat, ad speculanda acta sua uenisset, non solùm eum inde non summouit, sed insuper locum ei in tribunali aßignauit, nec ulla de re, nisi eo in consilium adhibito, cognouit. Itaque acer, & uehemens Carbo, nihil aliud Gallica peregrinatione consecutus est, quàm ut animaduerteret, sontem patrem suum ab integerrimo uiro in exilium missum.

DE CATONE SVPERIORE.

Cato uerò superior sæpenumero ab inimicis ad causæ dictionem uocatus, nec ullo unquam crimine cōuictus: ad ultimum tantum fiduciæ in sua innocentia reposuit, ut ab his in quæstionem publicam deductus, T. Gracchū, à quo in administrationem Reip. ad multum odium dißidebat, iudicem deposceret. Qua quidē animi præstantia, pertinaciam eorum insectandi se inhibuit.

DE M. SCAVRO.

Eadem M. Scauri fortuna, æquè senectus longa ac robusta, idē animus: qui cùm pro Rostris accusaretur, quòd à Rege Mithridate ob Remp. prodendam pecuniā accepisset, causam suā ita egit: Est enim Quirites iniquū, cùm inter alios uixerim, apud alios me rationē uitæ reddere. Sed tamē audebo uos, quorum maior pars honoribus, &

actis

actis meis interesse nõ potuit, interrogare. Varius Sucronensis M. Aemilium Scaurũ regia mercede corruptum imperium pop. Rom. prodidisse ait: M. Aemilius Scaurus huic se affinem esse culpæ negat. Utri creditis? Cuius dicti admiratione populus cõmotus, Varium ab illa dementissima actione pertinaci clamore depulit.

DE M. ANTONIO.

Contrà M. Antonius ille disertus. Nõ enim respuẽdo, sed amplectendo causæ dictionem, quàm innocẽs esset, testatus est. Quæstor proficiscẽs in Asiam, Brundusiũ iam peruenerat: ubi literis certior factus, incesti se postulatũ apud L. Caßiũ Prætorẽ, cuius tribunal propter nimiam seueritatem Scopulus reorũ dicebatur: cùm id uitare beneficio legis Memiæ liceret, quæ eorum, qui Reip. causa abessent, recipi nomina uetabat: in urbem tamẽ recurrit, quo tam pleno fiduciæ bonæ consilio, tum absolutionem celerem, tum profectionem honestiorem consecutus est.

DE SENATV ROMANO.

Sunt & illa speciosæ fiduciæ publica exempla. Nam cùm eo bello, quod aduersus Pyrrhũ gerebatur, Carthaginienses c.ac xxx. nauium classem in præsidium Romanis Hostiam ultro misissent, senatui placuit, legatos eorum ad ducem ire, qui dicerent, pop. Rom. bella suscipere solere, quæ suo milite gerere posset: proinde classem Carthaginem reducerent. Idem post aliquot annos Cannensi clade exhaustis Romani imperij uiribus, supplementum exercitus in Hispaniam mittere ausus, fecit ne hostilium locus castrorũ, tum maximè Capenam portam armis Annibale pulsante, minoris ueniret, quàm si illum Pœni non obtinerẽt. Ita se gerere in aduersis rebus, quid aliud est, quàm sæuientem fortunam, in adiutorium sui, pudore ui-

ctam conuertere.

DE ACCIO POETA.

Magno ſpatio diuiſus eſt à ſenatu ad Poëtam Accium tranſitus. Ceterùm ut ab eo decentius ad externa tranſeamus, producatur in medium. Is Iulio CAES. *ampliſsimo, & florentiſsimo uiro, in collegium poëtarum uenienti nunquam aſſurrexit: non maieſtatis eius immemor, ſed quòd in comparatione communium ſtudiorum, aliquãto ſuperiorem ſe eſſe confideret: quapropter inſolentiæ crimine caruit, quia ibi uoluminum, non imaginum certamina exercebantur.*

EXTERNA.

DE EVRIPIDE TRAGICO.

Nec Euripides quidem Athenis arrogans uiſus eſt, cùm poſtulante populo, ut ex tragœdia quandam ſententiam tolleret, progreſſus in ſcenam, dixit, ſe ut eum doceret, non ut ab eo diſceret, fabulas componere ſolere. Laudanda profectò fiducia eſt, quæ æſtimationem ſui certo pondere examinat, tantum ſibi arrogans, quantum à cõtemptu, & inſolentia diſtare ſatis eſt. Itaq; & quod Alceſtiri tragico poëtæ reſpondit, probabile: apud quem cùm quereretur, quòd eo triduo nõ ultra tres uerſus maximo impenſo labore deducere potuiſſet, atq; is, ſe centũ perfacile ſcripſiſſe gloriaretur: Sed hoc, inquit, intereſt, quòd tui in triduum tantummodo, mei uerò in omne tempus ſufficient. Alterius enim fœcundi curſus ſcripta, intra primas memoriæ metas corruerunt, alterius cunctante ſtylo elucubratum opus, per omne æui tempus plenis gloriæ uelis feretur.

DE ANTIGENIDA.

Adijciã ſcenæ eiuſdem exemplũ: Antigenidas tibicen diſcipulo

discipulo suo magni profectus, sed parum feliciter populo se approbanti, cunctis audientibus, dixit: Mihi cane, & Musis, quia uidelicet perfecta ars fortunæ lenocinio defecta, iusta fiducia non exuitur: quamq; scit se laudē meritam, eam etsi ab alijs impetrat, domestico tamen acceptam iudicio refert.

DE ZEVSI PICTORE.

Zeusis autem cùm Helenam pinxisset, quid de eo opere homines censuri essent, expectandum non putauit: sed protinus hos uersus Græcos adiecit:

Οὐ νέμεσις Τρῶά τε, καὶ ἐϋκνημίδας ἀχαιὺς
Τοὶ ηδ' ἀμφὶ γυναικὶ πολὺν χρόνον ἄλγεα πάσχειν
Αἰνῶς ἀθανάτῃσι θεᾷς εἰς ὦπα ἔοικεν. *Adeò dextræ suæ multum pictor arrogauit, ut ea tantùm forma comprehensum crederet, quantum ut Leda cœlesti partu edere, aut Homerus diuino ingenio exprimere potuit.*

DE PHIDIA.

Phidias quoq; Homeri uersibus egregio dicto allusit. Simulacro enim Iouis Olimpij perfecto, quo nullum præstantius, aut admirabilius humanæ fabricatæ sunt manus, interrogatus ab amico, quonam mentem suam dirigens, uultum Iouis propemodum ex ipso cælo petitum, eboris lineamentis esset amplexus: illis se uersibus quasi magistro usum respondit:

Η καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρῦσι νεῦσι Κρονίων.
Αμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπεῤῥώσαντο ἄνακτος
Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο μέγαν δ' ἐλέλιξεν ὄλυμπον.

DE EPAMINVNDA.

Non patiuntur me tenuioribus exemplis diutius insistere fortißimi duces: siquidem Epaminundas, cùm ei ciues irati, sternendarū in oppido uiarum cōtumeliæ causa curam

curam mandarent (erat enim illud ministerium apud eos sordidissimũ) sine ulla cunctatione id recepit, daturumq́; se operam, ut breui speciosissimum fieret, asseuerauit: mirifica deinde procuratione, abiectissimum negotium, pro amplissimo ornamento expetendum Thebis reddidit.

DE ANNIBALE.

Annibal uerò, cùm apud regem Prusiam exularet, autorq́; ei cõmittendi prælij esset, atq; is non idem sibi extis portendi diceret. An tu, inquit, uitulinæ caronculæ, quàm imperatori ueteri mauis credere? Si uerba numeres, breuiter, & abscisè: si sensum æstimes, copiosè, & ualenter. Hispanias enim direptas Pop. Ro. & Galliarum, ac Liguriæ uires in suam redactas potestatẽ, & nouo transitu Alpium iuga patefacta, & Thrasimenũ lacum dira inustum memoria, & Cannas Punicæ uictoriæ clarissimum monimentum, & Capuam possessam, & Italiam laceratam, ante pedes hominis effudit, uniusq́; hostiæ iocinori, longo experimẽto testatam gloriam suam, postponi æquo animo non tulit: & sanè quod ad exploranda bellica sacrificia, æstimandosq; militares ductus attinebat, omnes foculos, omnes aras Bithyniæ, Marte ipso iudice, pectus Annibalis prægrauasset.

DE COTYE.

Capax generosi spiritus illud quoq; dictum regis Cotys: ut enim Ab Atheniẽsibus ciuitatẽ sibi datã cognouit, Et ego, inquit, illis meæ gentis ius dabo. Aequauit Athenis Thraciam, ne uicissitudine talis beneficij imparem se iudicãdo, humilius de origine sua sentire existimaretur.

DE VTROQVE SPARTANO.

Nobiliter etiam uterque Spartanus, & qui increpitus à quodam, quòd in aciem claudus descenderet: pugnare,

non fugere propositum sibi esse respondit: & qui referente quodam, sagittis Persarũ Solem obscurari solere: Bene narras, inquit, in umbra enim melius præliabimur. Vir eiusdem urbis, atque animi, hospiti suo patriæ muros excelsos, latosq; ostendenti dixit: Si mulieribus istos comparastis, recte: si uiris, turpiter.

DE CONSTANTIA.

CAPVT VIII.

APtum, & animosum bonæ fiduciæ pectus emenso, quasi debitum opus superest, Constantiæ repræsentare naturam. Natura enim sic comparatum est, ut quisquis se aliquid ordine, ac recta mente complexum confidit, uel iam gestum, si obtrectetur, acriter tueatur: uel nondum editum, si interpelletur, sine ulla cunctatione ad effectum perducat.

DE FVLVIO.

Sed dum exẽplar præpositæ rei prosequor, latius mihi circunspicienti, ante omnia se Fuluij Flacci constantia offert. Capuam fallacibus Annibalis promißis Italiæ regnum nefaria defectione pacisci persuasum, armis occupauerat: tandè culpæ hostium tam iustus æstimator, quàm speciosus uictor, Capuanum Senatum impij decreti autorem, funditus delere constituit. Itaque catenis onustum in duas custodias, Theanam, Calenamq; diuisit: consilium executurus, cùm ea peregisset, quorũ administrandorum celerior esse necesitas uidebatur. Rumore deinde de Senatus mitiore sententia orto, ne debitam pœnam scelerati effugerent, nocte admisso equo Theanam contendit, interfectisq; qui ibi asseruabantur, e uestigio Calenam transgressus, perseuerãtiæ suæ opus executus est: & iam deligatis

gatis ad palum hostibus, literas à P.C. nequicquã Capuanis salutares accepit. In sinistra enim eas manu sicut erãt traditæ, reposuit: ac iusso lictore lege agere, tunc demum aperuit, postquàm illis obtemperari non poterat. Quæ constantia uictoriæ quoq; gloriam antecellit: quia si eum intra seipsum partita laude æstimes, maiorem punita Capua, quàm capta reperies.

DE Q. FABIO MAXIMO.

Atq; ista quidem seueritatis, illa uerò pietatis constantia admirabilis, quam Qu. Fabius Max. infatigabilem patriæ præstitit: pecuniã pro captiuis Annibali numerauit, fraudatus ea publicè tacuit. Dictatori ei magistrũ equitum Minutium iure imperij senatus æquauerat, silentiũ egit: compluribus præterea iniurijs lacessitus in eodẽ animi habitu permansit, nec unquam sibi Reipublicæ permisit irasci, tã perseuerans in amore ciuium fuit. Quid in bello gerendo: non'ne par eius constantia? Imperiũ Rom. Cannensi prælio penè destructũ uix sufficere ad exercitus cõparãdos uidebatur. Itaq; frustrari, & eludere Pœnorum impetus, quàm manum cum ijs tota acie conserere melius ratus: pluribus comminationibus Annibalis irritatus, sæpe etiam spe bene gerendæ rei oblata, nunquàm à consilijs salubritate, ne parui quidem certaminis discrimine, recessit: quodq; est difficilimum, ubiq; ira, ac spe superior apparuit. Ergo ut Scipio pugnando, ita hic non dimicando, maximè ciuitati nostræ succurrisse uisus est: alter enim celeritate sua Carthaginem oppressit: alter cunctatione id egit, ne Roma opprimi posset.

DE C. PISONE, ET M. PALICANO.

Caium etiam Pisonem mirificè & constanter turbulento Reipub. statu egisse COS. narratione insequenti pa-

tebit. M. Palicani seditiosißimi hominis pestiferis blanditijs præreptus populi fauor, consularibus comitijs summum dedecus admittere conabatur, amplißimum ei deferre imperium cupiens; cuius teterrimis actis exquisitum potius supplicium, quàm ullus honos debebatur. Nec deerat consternatæ multitudini furialis fax tribunitia, quæ temeritatem eius & ruentem comitaretur, & languentem actionibus suis inflammaret. In hoc miserãdo pariter atq; erubescendo statu ciuitatis, tantummodo manibus Tribunorũ pro rostris Piso collocatus est: cùm hinc, atq; illinc eũ ambissent, ac Palicanum suffragijs populi cos. creatum, an renũtiaturus esset interrogaretur: primò respondit, non existimare se tantis tenebris offusam esse remp. ut huc indignitatis ueniretur. Deinde cùm perseueranter instarent, ac dicerẽt: Agè, si uentum fuerit: Non renuntiabo, inquit, quo quidem tam abscisso responso consulatum Palicano, prius quàm illum adipisceretur, eripuit. Multa & terribilia Piso contempsit, dum speciosum mentis suæ flecti non uult rigorem.

DE METELLO.

Metellus autem Numidicus, propter consimile perseuerantiæ genus, excepit quoq; indignam maiestate, ac moribus sui procellam. Cùm enim animaduerteret, quò tenderent Saturnini Trib. Pleb. funesti conatus: quãtoq; malo Reip. si nõ his occurreretur, erepturi essent: in exiliũ, quàm in legẽ eius ire maluit. Potest aliquis hoc uiro dici cõstantior? qui ne sententia sua pelleretur, patria in qua summũ dignitatis gradũ obtinebat, carere sustinuit.

DE Q. SCAEVOLA.

Cæterùm ut neminẽ ei prætulerim, ita Qu. Scæuolam Augurem meritò cõpararim. Depulsis prostratisq; inimicorum

micorum partibus, Sylla occupata urbe, Senatū armatus coēgerat, ac summa cupiditate ferebatur, ut C. Marius, quā celerrimè hostis iudicaretur: cuius uoluntati nullis obuiam ire audentibus, solus Scæuola interrogatus de hac re, sententiam dicere noluit: quinetiam truculentius sibi minitanti Syllæ, Licet, inquit, mihi agmina militum, quibus curiam circunsedisti, ostentes: licet mortem identidem miniteris, nunquàm tamen efficies, ut propter exiguum, senilemq; sanguinem meum, Marium, à quo urbs, & Italia conseruata est, hostem iudicem.

DE SEMPRONIA.

Quid fœminæ cum concione? si patrius mos seruetur, nihil. Sed ubi domestica quies seditionū agitata fluctibus est, priscæ consuetudinis autoritas cōuellitur: plusq; ualet quod uiolētia cogit, quàm quod suadet, & præcipit uerecundia. Itaq; te Sempronia Tib. & C. Gracchorum soror, uxor Scipionis Aemiliani, nō ut absurdè grauißimis uirorū operibus inserēs, maligna relatione cōprehendā: sed quia à Trib. Pl. producta ad populum, in maxima cōfusione nihil à tuorū amplitudine degenerasti, honorata memoria prosequar. Coacta es eo loci consistere, ubi principū ciuitatis perturbari frons solebat: instabat enim tibi toruo uultu minas profundēs amplißima potestas, cū clamor imperitæ multitudinis obstreperet, totū forū acerrimo studio nitebatur, ut Equitio, cui Semproniæ gentis falsum ius quærebatur, tanquam filio Tiberij fratris tui osculum dares: tu tamē illum, nescio quibus tenebris protractum, ut portentum, execrabili audacia, ad usurpandā alienam propinquitatem tendentem, repulisti.

DE CENTVRIONIBVS.

Non indignabuntur lumina nostræ urbis, si inter eo-

rum eximium fulgorem Centurionum quoq; uirtus spectandam se obtulerit. Nam ut humilitas amplitudinem uenerari debet, ita nobilitate fouenda magis quàm spernanda bonæ indolis nouitas est. Anabigi debet Fontius ab horum exemplorum contextu: qui pro Cæsaris partibus excubans, Scipionis præsidio interceptus, cùm uno modo salus ei daretur, si se futurum Cn. Pompeij generi ipsius militem affirmasset, ita respondere non dubitauit: Tibi quidem Scipio gratias ago: sed mihi uti ista conditione uitæ non est opus. Sine ullis imaginibus nobilem animum, & idem constantiæ propositum secutus C. Meuius Centurio diui Augusti, cum Antoniano bello sæpenumero excellentes pugnas edidisset, improuisis hostium insidijs circumuentus, & ad Antonium Alexandriam perductus, interrogatusq́; quid'nam de eo statui deberet: Iugulari me, inquit, iube: quia non salutis beneficio, nec mortis supplicio adduci possum, ut aut Cæsaris miles desinam, aut tuus esse incipiam. Cæterùm quò constantius uitam contempsit, eò facilius impetrauit. Antonius enim uirtuti eius incolumitatem tribuit.

EXTERNA.

DE BLASIO.

Complura huiusce notæ Romana exempla superãt, sed satietas modo uitanda est. Itaq; stylum meum ad externa iam delabi permittam, quorũ principatũ teneat Blasius, cuius cõstantia nihil pertinacius. Salapiam enim patriam suam præsidio Punico occupatam, Romanis cupiens restituere, Dasium acerrimo studio secum in administratione reipublicæ dißidentem, & alioqui toto animo Annibalis amicitiæ uacantem, sine quo propositum consilium peragi non poterat, ad idem aggrediendum opus

maiore cupiditate, quàm spe certiore, tentare ausus est: qui protinus sermonem eius, adiectis quæ & ipsum commendatiorē, & inimicum inuisiorem factura uidebantur, Annibali retulit: à quo adesse iussi sunt, ut alter crimen probaret, alter defenderet. Cæterùm cùm res pro tribunali gereretur, & illi quæstioni omniū oculi essent intenti, dum aliud fortè certioris curæ negotiū tractatur, Blasius uultu dißimulātē, ac uoce summissa, monere Dasium cœpit, ut Romanorum potius, quàm Carthaginiensium partes foueret. Enimuero tunc ille proclamat, se in conspectu ducis aduersus eum solicitari: quod quia incredibile existimabatur, & ad unius tantùm aures penetrauerat, & iactabatur ab inimico, ueritas fide caruit: sed non ita pòst multò Blasij mira constantia Dasium ad se traxit, Marcelloq; & Salapiam, & quingentos Numidas, qui in ea custodiæ causa erant, tradidit.

DE PHOCIONE.

Phocion uerò, cùm Athenienses rem aliter, quàm ipse suaserat, prosperè administrassent, adeò perseuerās constantiæ suæ propugnator extitit, ut in cōcione lætari quidem se successu eorum, sed consilium tamē suum aliquantò melius fuisse diceret. Non enim damnauit, quòd rectè uiderat: quia quod alius malè cōsuluerat, bene gesserant: felicius illud existimans, hoc sapientius. Plerunque enim temeritatē casus iuuat, ubi priuato consilio propius aspirat: & quò uehemētius noceat, desperatius prodest. Placidi sanè & misericordes, & liberales, omniq; suauitate temperati mores Phocionis, quos optimè profectò consensus omnium, bonitatis cognomine decorandos censuit. Itaq; constantia, quæ natura rigidior uidetur, lenis è mansueto pectore fluxit.

DE SOCRATE

Socratis autem uirilitatis robore palliatus animus, aliquantò præstantius perseuerãtiæ exemplum edidit. Vniuersa ciuitas Atheniensiũ iniquißimo, ac truculentißimo errore instructa, de capite decem Prætorũ, qui apud Arginusas Lacedæmoniam classem deleuerant, tristem sententiam tulerat. forte tunc eius potestatis Socrates, cuius arbitrio plebiscita ordinarentur, indignum iudicans, tot & tam bene meritos, ex indigna causa impetu inuidiæ arripi, temeritati multitudinis constantiam suam obiecit: maximoq; concionis fragore, & incitatißimis minis compulsus non est, ut se publicæ dementiæ autorem adscriberet: quæ opposito eius legitima grassari uia prohibita, iniusto Prætorum cruore manus suas contaminare perseuerauit: nec timuit Socrates, ne consternatæ patriæ, undecimus furor, mors ipsius existeret.

DE EPHILATE.

Proximum, etsi non eiusdem splendoris est, tamen certum cõstantiæ haberi potest experimentũ efficacis operæ forẽsis, fidei non latẽtis. Athenis Ephilates accusare publicè iussus, & inter cæteros Demostrati nomẽ deferre coactus est, cuius filius erat Demochares, excellentis formæ puer, animo eius flagrantißimo inhærens amore. Itaque communis officij sorte truculẽtus accusator, priuati affectus conditione miserabilis reus, puerũ ad se exorandum, quò parcius patris criminibus insisteret, uenientem, neq; repellere, neq; supplicem genibus suis aduolutum intueri sustinuit. Sed operto capite flens, & gemens, preces expromere passus est. Nihiloq; minus syncera fide accusatum Demostratum damnauit: uictoriam nescio laude, an tormento maiore partam: quoniam prius, quàm sontem

oppr

opprimeret, seipsum uicit Ephilates.

DE SYRACVSANO DIONE.

Quem Syracusanus Dion diuersitate exempli prægrauat: qui quibusdam monentibus, ut aduersus Heraclidem, & Calippum, quorum fidei plurimũ credebat, tanquam insidias ei nectentes cautior esset: respondit, se uita malle excedere, quàm in metu uiolentæ mortis amicos, inimicosq; iuxta ponere. Quod sequitur, & rei ipsius admiratione, & claritate autoris illustre.

DE ALEXANDRO MAGNO.

Alexander Macedonum Rex, inclyta iam pugna excellentißimis opibus Darij contusis, æstu & itineris feruore in Cilicia percalefactus, Cydno, qui aquæ liquore conspicuus, Tarsum interfluit, corpus suum immersit: subitò deinde ex nimio haustu, rigore obstupefactis neruis, ac torpore hebetatis artubus, maxima cum exanimatione totius exercitus, in oppidum castris propinquũ defertur: iacebat æger Tarsi, inq; ualetudine eius aduersa instantis uictoriæ spes fluctuabat. Itaque conuocati medici, attentißimo consilio salutis remedia circumspiciebant: qui cùm ad unam potionem sententiam direxissent, atq; eam Philippus medicus suis manibus temperatam Alexandro (erat autem ipsius amicus, & comes) porrexisset, à Parmenione missæ literæ superuenerunt, admonẽtes, ut Rex insidias Philippi perinde ac pecunia corrupti à Dario, caueret: quas cùm legisset, sine ulla cunctatione medicamentum hausit, ac tunc legendas Philippo tradidit: pro quo tam constanti erga amicum iudicio, dignißimam à Dijs immortalibus mercedem recepit: qui incolumitatis eius præsidium falso interpellari iudicio noluerunt.

VALERII MAXIMI LIBER QVARTVS.

DE ANIMI MODERATIONE. CAPVT I.

RANSGREDIAR *ad saluberrimam partem animi moderationem, quæ mentes nostras impotentiæ, & temeritatis incursu transuersas ferri non patitur. quo euenit, ut reprehensionis morsu sit uacua, & laudis quæstu sit opulentißima: itaq; effectus suos in claris uiris recognoscat.*

DE P. VALERIO PVBLICOLA.

Atq; ut ab incunabulis summi honoris incipiã, P. Valerius, qui populi maiestatẽ uenerando, Publicolæ cognomen assecutus est, cùm exactis Regibus, imperij eorũ uim uniuersam, omniaq; insignia sub titulo Consulatus in se tralata cerneret, inuidiosum magistratus fastigium, moderatione sua ad tolerabilem habitum deduxit: fasces securibus uacuefaciendo, & in cõcione populo summittendo, numerum quoq; eorum dimidia ex parte minuit, ultro Spurio Lucretio Collega assumpto: ad quem, quia maior natu erat, priores fasces transferri iußit. legem etiam comicis centuriatis tulit, ne quis magistratus ciuem Romanum aduersus prouocationem uerberare, aut necare uellet. Ita quò ciuitatis conditio liberior esset, imperiũ suum paulatim destruxit. Quid quòd ædes suas diruit, quia excelsiore loco positæ, instar arcis habere uidebãtur? non'ne quantum domo inferior, tantum gloria superior euasit?

DE

DE FVRIO CAMILLO.

Vix iuuat abire à Publicola, sed uenire ad Furium Camillũ libet, cuius tam moderatus ex magna ignominia ad summum imperiũ transitus fuit, ut cùm præsidium eius ciues capta urbe à Gallis Ardeæ exulantis petijssent, non prius Veios ad accipiendum exercitum iret, quàm de Dictatura sua omnia solenni iure acta comperisset. Magnificus Camilli Veientanus triumphus, egregia Gallica uictoria, sed ista cunctatio longè admirabilior. Multò enim, multoq; seipsum quàm hostem superare operosius est: nec aduersa propera festinatione fugientem, nec secunda effuso gaudio apprehendentem.

DE M. RVTILIO CENSORINO.

Par Furio moderatione M. Rutilius Censorinus. Iterũ enim Censor creatus, ad concionẽ populum uocatũ, quàm potuit grauißima oratione corripuit, quòd eam potestatẽ bis sibi detulisset, cuius maiores, quia nimis magna uideretur, tempus coarctandum indicassent. Vterq; rectè, & Censorinus & populus: alter enim, ut moderatè honores crederent, præcepit: alter se moderato credidit.

DE L. QVINTIO.

Agè L. Quintius Cincinnatus qualẽ COS. geßit? cùm honorem eius P.C. continuare uellent, non solùm propter illius egregia opera, sed etiam quòd populus eosdẽ Trib. in proximum annum creare conabatur, quorum neutrũ iure fieri poterat: utrunq; discußit, Senatus studiũ simul inhibendo, & Tribunos uerecundiæ suæ exemplum sequi cogendo: atq; unius causa fuit, ut amplißimus ordo, populusq; tutus esset ab iniusti facti reprehensione.

DE FABIO MAXIMO.

Fabius uerò Maximus cùm à se quinquies, & à patre,

auo, proauo, maioribusq́; suis sæpenumero Consulatũ gestum animaduerteret, in comitijs, quibus filius suus summo consensu COS. creabatur, quàm potuit constanter cũ populo egit, ut aliquando uacationem huius honoris Fabiæ genti daret: non quòd uirtutibus filij diffideret, erat enim illustris, sed ne maximum imperium in una familia continuaretur. Quid hac moderatione efficacius, aut ualentius? quæ etiam patrios affectus, qui potentißimi habentur, superauit.

DE AFRICANO SVPERIORE.

Non defuit maioribus grata mens ad præmia superiori Africano exoluenda. Siquidem maxima eius merita paribus ornamentis decorare conati sunt. Voluerunt illi statuas in comitio, in Rostris, in curia, in ipsa deniq; Iouis Optimi Maximi cella ponere: uoluerunt imaginem eius triumphali ornatu indutam, capitolinis puluinaribus applicare: uoluerunt ei cõtinuum per omnes uitæ annos Consulatum perpetuamq́; Dictaturam tribuere: quorum sibi nil, neq; plebiscito dari, neq; Senatusconsulto decerni patiendo, penè tantum in recusandis honoribus se geßit, quantum egerat in merendis.

DE EODEM AFRICANO.

Eodem robore mẽtis causam Annibalis in Senatu protexit, cùm eum ciues sui mißis legatis tanquam seditiones apud eos mouentem accusarent: adiecit quoq; non oportere P.C. se Reip. Carthaginiensiũ interponere: altißimaq́; moderatione alterius saluti consuluit, alterius dignitati, uictoria tenus, utriusq; hostem egisse contentus.

DE M. MARCELLO.

At M. Marcellus, qui primus & Annibalem uinci, & Syracusas capi posse docuit: cùm in Consulatũ eius Siculi

de

de eo quæstum in urbem uenissent, nec Senatum ulla de re habuit, quia collega Valerius Leuinus fortè aberat, ne ob id Siculi in querēdo timidiores essent: & ut is redijt, ultrò de his admittēdis retulit, querentesq; de se patienter susti nuit: iussos etiam à Leuino discedere, remanere, ut suæ defensioni interessent, coēgit: ac deinde utraq; parte perorata, etiam excedentes curia subsecutus est, quò liberius Senatus sententiam ferret: improbatis quoq; eorum querelis, supplices, & orantes, ut ab eo in clientelam reciperentur, clementer excepit: super hæc Siciliam sortitus, eam prouinciam collegæ cessit. Toties laudatio Marcelli uariari potest, quoties nouis ipse gradibus moderatione aduersus socios usus est.

DE TIB. GRACCHO TRIBVNO PLEB.

Quàm etiā Tiberius Gracchus admirabilem se exhibuit? Tribunus enim plebis cùm ex professo inimicitias cū Africano, & Asiatico Scipionibus gereret, & Asiaticus iudicatæ pecuniæ satisdare non posset, atque ideo à COS. *in uincula publica duci iussus esset, appellassetq; collegiū Tribunorū, nullo uolēte intercedere, secessit à collegis, decretūq; cōposuit: nec quisquā dubitauit, quin eo scribendo, irati hostis aduersus Asiaticum uerbis usurus esset. At is iurauit primùm, cū Scipionibus se in gratiam non redijsse: deinde tale decretū recitauit: Cùm L. Cornelius Scipio die triūphi sui ante currū actos hostiū duces in carcerē cōiecerit, indignū, & alienū à maiestate* P.R. *uideri, eundē ipsum duci. Itaq; id non passurū fieri Libenter tunc opinionem suā* P.R. *à Graccho deceptam cognouit, moderationemq; eius debita laude prosecutus est.*

DE C. CLAVDIO NERONE.

Caius quoq; Claudius Nero inter cætera præcipuæ moderat

derationis exempla numerandus est. Liuij Salinatoris in Asdrubale opprimendo particeps gloriæ fuerat: & tamẽ cum triumphantem equo sequi, quàm triumpho, quem ei Senatus æquè decreuerat, uti maluit, quia res in prouincia Salinatoris gesta fuerat. sine curru ergo triũphauit, eò quidem clarius, quòd illius uictoria tantummodo laudabatur, huius etiam moderatio.

DE AFRICANO POSTERIORE.

Nec Africanus quidem posterior nos de se patitur tacere: qui Censor, cùm lustrum conderet, inq; solito sacrificio scriba ex publicis tabulis solenni eius precationis carmine præiret, quo Dij immortales ut populi Romani res meliores, amplioresq; facerent, rogabantur: Satis, inquit, bonæ ac magnæ sunt. Itaq; precor, ut eas perpetuò incolumes seruent: ac protinus in publicis tabulis ad hunc modum carmen emendari iussit. Qua uotorum uerecundia deinceps Censores in condendis lustris usi sunt. Prudenter enim sensit tunc incrementum Romano imperio petendum fuisse, cùm intra septimum lapidem triumphi quærebantur: maiorem autem totius terrarum orbis partem poßidenti, ut auidum esset quicquam ultrà appetere: ita abundè fœlix, si nihil ex eo, quod obtinebat, amitteret. Neq; alia eius in Censura moderatio pro tribunali apparuit: Centurias recognoscens equitum, postquam C. Licinium Sacerdotem citatum proceßisse animaduertit: dixit illum se scire uerbis conceptis peierasse. Proinde si quis eum accusare uellet, usurum testimonio suo: sed nullo ad id negotio accedente, Traduc equum, inquit, sacerdos, ac lucrifac censoriam notam: ne ego in tua persona, & accusatoris, & testis, & Censoris, & iudicis partes egisse uidear.

DE

DE Q. SCAEVOLA.

Quod animi temperamentum etiam in Quinto Scæuola excellentißimo uiro adnotatum est: testis nanque in reum productus, cùm id respondisset, quod salutem periclitantis magnopere læsurum uidebatur, discedens adiecit, ita sibi credi oportere, si & alij idem asseuerassent: quoniam unius testimonio aliquem credere peßimi esset exempli: & religioni igitur suæ debitam fidem, & communi utilitati salubre consilium reddidit.

DE METELLO MACEDONICO.

Sentio quos ciues, quæ'ue facta eorũ ac dicta quàm angusto ambitu orationis amplectar: sed cùm magna mihi, et multa breuiter dicẽda sint, claritate excellẽtibus infinitis personis, rebusq́; circũfusus, utrunq; præstare nõ possum. Itaq; propositi quoq; nostri ratio nõ laudãda sibi omnia, sed recordanda sumpsit. Quapropter bona cũ uenia duo Metelli Macedonicus, & Numidicus, maxima patriæ ornamenta, strictim se narrari patientur. Acerrimè cũ Scipione Africano Macedonicus dissenserat, eorũq; ab æmulatione uirtutis profecta cõtentio, ad graues testatasq́; inimicitias progressa fuerat. Sed tamẽ cùm interemptũ Scipionem conclamari audisset, in publicũ se proripuit, mœstoq; uultu, & uoce cõfusa: Concurrite, cõcurrite, inquit, ciues, mœnia nostræ urbis euersa sunt. Scipioni enim Africano intra suos penates quiescẽti, nefaria uis allata est. O Rempub. pariter Africani morte miserã, & Macedonici tam humana, tamq́; ciuili lamẽtatione felicẽ. Eodem enim tempore, & quantũ amisisset principẽ, & qualem haberet, recognouit. Idem filios suos monuit, ut funebri eius lecto humeros subijcerent, atq; huic exequiarũ, illum honorem uocis adiecit: Nõ fore, ut postea id officiũ, ab illis maiori

iori uiro præstari posset. Vbi illa tot incuria iurgia? Vbi tam multæ pro rostris altercationes? Vbi maximorũ ciuium & ducum tantorũ togata prælia? omnia nimirũ ista præcipua ueneratione prosequenda deleuit moderatio.

DE METELLO NVMIDICO.

Numidicus autem Metellus, populari factione patria pulsus, in Asiam secesßit: in qua, cùm ei fortè ludos Tralibus spectanti literæ redditæ essent, quibus scriptum erat, maximo Senatus, & populi consensu, reditũ illi in urbem datum: non è theatro prius abijt, quàm spectaculum ederetur: non lætitiam suam proximè sedentibus ulla ex parte patefecit, sed summum gaudium intra se cõtinuit. Eundem constat pari uultu, & exulem fuisse, & restitutum: adeò moderationis beneficio, medius semper inter secundas, & aduersas res animi firmitate uersatus est.

DE CATONE POSTERIORE.

Tot familijs in uno genere laudis enumeratis, Porcium nomen uelut expers huiusce gloriæ silentio prætereundum se negat. Posterior Cato non paruo summæ moderationis fisus indicio Cypriacam pecuniam maxima cum diligentia & sanctitate in urbem deportauerat: cuius ministerij gratia Senatus relationem interponi iubebat, ut Prætorijs comitijs extra ordinẽ ratio eius haberetur: sed ipse id fieri passus non est, iniquum esse affirmans, quod nulli alij tribueretur, sibi decerni: ac nequid in persona sua nouaretur, campestrem experiri temeritatem, quàm curiæ beneficio uti, satius esse duxit.

DE M. BIBVLO.

Ad externa iam mihi exẽpla transire conanti M. Bibulus uir amplisßimæ dignitatis, & summis honorib. functus, manus iniecit: qui cùm in Syria moraretur prouincia,

cia, duos egregiæ indolis filios suos à Gabinianis militibus Aegypti occisos cognouit. Quorũ interfectores ad eũ uinctos, regina Cleopatra misit, ut grauißimæ cladis ultionem, arbitrio suo exigeret: at ille oblato beneficio, quo nullũ maius tribui lugẽti potuerat, dolorẽ moderationi cedere coëgit, carnificesq́; sanguinis sui, intactos e uestigio ad Cleopatrã reduci iußit: dicendo, potestatem huius uindictæ non suam, sed Senatus esse debere.

EXTERNA.

DE ARCHYTA TARENTINO.

Tarentinus Archytas, dum se Pythagoræ præceptis Metaponti penitus immergit, magno labore, longoq́; tempore solidum opus doctrinæ complexus, postquam in patriam reuertitur, ac rura sua reuisere cœpit, animaduertit negligentia uillici corrupta, & perdita: intuensq́; malè meritum: Sumpsissem, inquit, à te supplicium, nisi tibi iratus essem: maluit enim impunitũ dimittere, quàm propter iram grauius iusto punire.

DE PLATONE PHILOSOPHO.

Nimis liberalis Archytæ moderatio, tẽperatior Platonis: nã cùm aduersus delictũ serui uehemẽtius exarsisset, ueritus ne ipse modũ uindictæ dispicere nõ posset, Speusippo amico castigationis arbitriũ mãdauit: deforme sibi futurum existimans, si commisisset, ut parem reprehensionẽ culpa serui, & animaduersio Platonis mereretur.

DE EODEM.

Quo minus miror, quòd in Xenocrate discipulo suo tam constanter moderatus fuit: audierat enim eum multa de se impiè locutum: sine ulla cunctatione criminationem respuit. instabat certo uultu index, quærens causam cur sibi fides non haberetur: adiecit, non esse credibile, ut quẽ

tantopere amaret, ab eo inuicem non diligeretur. Postremò cùm ad iusiurandum inimici asserentis malignitas confugisset, ne de periurio eius disputaretur, affirmauit nunquam Xenocratem illa dicturum fuisse, nisi ea dici sibi expedire iudicasset. Non in corpore mortali, sed in arce cœlesti equidem armatũ animum eius uitæ stationẽ putes peregisse, humanorum uitiorum incursus à se inuicta pugna repellentem, cunctosq; uirtutis numeros, altitudinis suæ sinu clausos custodientem.

DE SYRACVSANO DIONE.

Nequaquam Platoni literarum commendatione par Syracusanus Dion: sed quod ad præstandam moderationem attinet, uehementioris experimenti. Patria pulsus à Dionysio tyrãno, Megaram petierat: ubi cùm Theodorum principem eius urbis domi cõuenire uellet, neq; admitteretur, multùm diuq; ante fores retẽtus, comiti suo, Patienter hoc ferendum est, ait: forsitan enim et nos cùm in gradu dignitatis nostræ essemus, aliquid tale fecimus. qua tranquillitate consilij, ipse sibi conditionẽ exilij placidiorem reddidit.

DE THRASYBVLO.

Thrasybulus etiam hoc loci apprehendendus est: qui populum Atheniensem xxx. tyrannorum sæuitia sedes suas relinquere coactum, dispersamq;, & uagam uitam miserabiliter exigentem, animis pariter, atq; armis cõfirmatum, in patriam reduxit. Insignem deinde restitutione libertatis uictoriam clariorem aliquantò moderationis laude fecit. Plebis enim scitum interposuit, ne qua præteritarum rerum mentio fieret: hæc obliuio, quam Athenienses ἀμνηςίαν uocant, concussum, & labentem ciuitatis statum, in pristinum habitum reuocauit.

DE

DE STASIPPO TEGEATE.

Non minoris admirationis illud: Stasippus Tegeates, hortantibus amicis, ut grauem in administratione reipublicæ æmulum, sed alioqui probum & ornatum uirum qualibet ratione uel tolleret, uel summoueret: negauit se facturum, ne quem in tutelam patriæ bonus ciuis locum obtineret, malus & improbus occuparet: seq; potius uehementer aduersario urgeri, quàm patriam egregio aduocato carere, præoptauit.

DE PITTACO.

Pittaci quoq; moderatione pectus instructum, qui Alcæum poëtam, & amaritudine odij, & uiribus ingenij aduersus se pertinacißimè usum, tyrannidem à ciuibus Mitylenæ delatam adeptus, tantummodo quid in opprimendo posset, admonuit. Alceus poëta

DE SEPTEM SAPIENTIBVS.

Huius uiri mentio subijcit, ut de septem sapientum moderatione referã. A piscatoribus in Milesia regione uerriculum trahentibus, quidam iactũ emerat: extracta deinde magni ponderis aurea Delphica mensa, orta controuersia est: illis piscium se capturam uendidisse affirmantibus, hoc fortunæ ductus emisse dicente: qua contentione propter nouitatem rei, & magnitudinem pecuniæ, ad uniuersum eius ciuitatis populum delata, placuit Apollinem Delphicum consuli, cuinam adiudicari mensa deberet. Deus respondit, illi esse dandam, qui sapientia cæteros præstaret: his uerbis Græcis.

Ἔκγονε μιλήτου τρίποδος πέρι φοῖβον ἐρωτᾶς,
Ὃς σοφίῃ πάντων πρῶτος, τούτῳ τρίποδ' ἂν δίδω.

Tunc illi consensu Thaleti mensam dederunt: ille cessit eam Bianti: Bias Pittaco: is protinus alij: deincepsq;

per omnium septem sapiētum orbem, ad ultimum, ad Solonem peruenit: qui & titulum amplißimæ prudētiæ; & præmium ad ipsum Apollinem transtulit.

DE THEOPOMPO.

Atque ut Theopompo quoq; Spartanorum regi moderationis testimonium reddamus: cùm primus instituisset, ut Ephori Lacedæmone crearentur, ita futuri regiæ potestati oppositi, quemadmodū Romæ consulari imperio Tribb. pl. sunt obiecti: atq; illi uxor dixisset, id egisse illum, ut filijs minorem potestatem relinqueret: Relinquam, inquit, sed diuturniorem. Optimè quidem: ea enim demum tuta potentia, quæ uiribus suis modum imponit. Igitur Theopompus legitimis regnum uinculis constringendo, quò longius à licentia retraxit, hòc ad beneuolentiam ciuium propius admouit.

Ephori.

DE ANTIOCHO.

Antiochus autem à L. Scipione ultra Taurum montem imperij finibus summotus, cùm Asiam prouinciam, uicinasq; ei gētes amisisset; gratias agere pop. Rom. non dißimulanter tulit, quòd nimis magna procuratione liberatus, modicis regni terminis uteretur. Et sanè nihil est tam præclarum, aut tam magnificum, quod non moderatione temperari desyderet.

DE IIS, QVI EX INIMICIS, iuncti sunt amicitia, & necesßitudine.

CAPVT II.

QVæ, quoniam multis & claris autoribus illustrata est, transgrediamur ad egregium humani animi affectum, quem ab odio ad gratiam deflexum, & quidē cùm læto stylo prosequamur: nam sicut placidum mare

ex aspero, cœlumq; ex nubilo serenum hilari aspectu sentitur: sic bellum pace mutatum, plurimum gaudij affert: offensarum etiam acerbitas deposita, candida relatione celebranda est.

DE M. AEMILIO LEPIDO.

Marcus Aemilius Lepidus bis COS. *&* Pont. Max. *splendoriq; honorum par uitæ grauitate, diutinas, ac uehementes inimicitias cum* Fuluio Flacco *eiusdem amplitudinis uiro gessit: quas, ut simul Censores renunciati sunt, in campo deposuit: existimans non oportere eos priuatis odijs dissidere, qui publicè summa iuncti essent potestate: id iudicium animi eius & præsens ætas comprobauit, & nobis ueteres Annaliũ scriptores laudandũ tradiderũt.*

DE SEX. LIVIO SALINATORE.

Sicuti Liuij quoq; Salinatoris finiendarum simultatũ illustre consilium ignotum posteritati esse noluerunt. Is nanq;, etsi Neronis *odio ardens in exilium profectus fuerat, testimonio eius præcipuè afflictus, tamen postquàm eum inde reuocatum ciues collegam illi in cõsulatum dederunt, & ingenij sui, quod erat acerrimum, & iniuriæ, quam grauissimam acceperat, obliuisci sibi imperauit: ne si dissidente animo consortiũ imperij usurpare uoluisset, pertinacem exhibendo inimicũ, malum* COS. *ageret: quæ quidem mentis ad tranquilliorem habitum inclinatio, in aspero ac difficili temporum articulo plurimum salutis urbi nostræ, atq;* Italiæ *attulit: quia pari uirtutis impetu connixi, terribiles* Punicas *uires contuderunt.*

DE AFRICANO, ET TIBERIO.

Clarum etiã in Africano superiore, ac Tib. Graccho *depositarum inimicitiarum exemplum. siquidem ad cuius mensæ sacra odio dissidentes uenerant, ab ea & amici-*

tia, & affinitate iuncti discesserunt: non contentus enim Scipio autore senatu, in Capitolio, Iouis epulo cũ Graccho concordiam communicasse, filiam quoq; ei Corneliã protinus ibidem despondit.

DE CICERONE.

Sed huiusce generis humanitas etiam in M. Cicerone præcipua apparuit. A.nanque Gabinium repetundarum reum summo studio defendit, qui eum in consulatu suo urbe expulerat. Idemq; P. Vatinium dignitati suæ semper infestum, duobus publicis iudicijs tutatus est, ut sine ullo crimine leuitatis, ita cum aliqua laude. Quia speciosius aliquantò iniuriæ beneficijs uincuntur, quàm mutui odij pertinacia pensantur.

DE P. PVLCHRO.

Ciceronis autem factum adeò uisum est probabile, ut imitari id ne inimicißimus quidem illi P. Cl. Pulcher dubitauerit: qui incesti crimine à tribus Lentulis accusatus, unum ex his ambitus reum patrocinio suo protexit, atq; in animum induxit, & iudicem, & Prætorem, & testem, Vestæ ædem intuens, amicum Lẽtulo agere. Intra quàm ille salutem eius fœdo crimine obruere cupiens hostili uoce perorauerat.

DE CANINIO GALLO.

Caninius autem Gallus reum pariter, atq; accusatorẽ admirabilem egit, & C. Antonij, quem damnauerat, filiã in matrimonium ducendo, & M. Colonium, à quo damnatus fuerat, rerum suarum procuratorem habendo.

DE CAELIO RVFO.

Cælij uerò Rufi ut uita inquinata, ita misericordia, quã Qu. Pompeio præstitit, probanda: cui à se publica quæstione prostrato, cùm mater Cornelia fidei cõmissa præ-

dia

dia non redderet, atque iste auxilium suum literis implorasset, pertinacissimè absenti affuit. Recitauit & eius epistolam in iudicio ultimæ necessitatis indicem, qua impiam Corneliæ auaritiam subuertit: factum propter nimiam, & eximiam humanitatem, ne sub Cælio quidem autore repudiandum.

DE ABSTINENTIA, ET Continentia. CAP. III.

MAgna cura, præcipuoq; studio referendũ est, quantopere libidinis, & auaritiæ furori similes impetus, ab illustrium uirorum pectoribus, consilio ac ratione summoti sunt: quia ij demũ penates: ea ciuitas, id regnum æterno in gradu facilè steterit, ubi minimum uirium Veneris, pecuniæq; cupido sibi uendicauerit. Nam quò istæ generis humani certißimæ pestes penetrauerint, iniuria dominatur, infamia flagrat: igitur contrarios his tam diris uitijs mores commemoremus.

DE SCIPIONE.

Quartum & uicesimum annum agens Scipio, cùm in Hispania Carthagine oppressa, maioris Carthaginis capiendæ sumpsisset auspicia, multosq; obsides, quos in ea urbe Pœni clausos habuerãt, in suam potestatem redegisset, eximiæ inter eos formæ uirginem, ætatis adultæ, et iuuenis, & cœlebs, & uictor, postquàm cõperit illustri loco inter Celtiberos natã, nobilißimoq; gentis eius Indibili desponsatam, accersitis parentibus, & sponso inuiolatam tradidit, aurum quoq; quod pro redemptione puellæ allatũ erat, summæ dotis adiecit. Qua continentia, ac munificentia, Indibilis obligatus, Celtiberorum animos Romanis applicando, meritis eius gratiã debitã retulit.

DE M. CATONE.

Verùm ut huius uiri abstinētiæ testis Hispania, ita M. Catonis Epiros, Achaïa, Cyclades insulæ, maritima pars Asiæ, prouincia Cypros. Vnde cùm pecuniæ deportādæ ministeriū sustineret, tam auersum animū ab omni Venere, quàm à lucro habuit, in maxima utriusq; intemperantiæ uersatus materia: nā & regiæ diuitiæ potestate ipsius cōtinebātur, & fertilißimæ deliciarū totius Græciæ urbes, necessaria totius nauigationis diuerticula erant: atq; id Munatius Rufus, Cypriacæ expeditionis fidus comes, scriptis suis significat: cuius testimonium nō amplector: proprio enim argumento laus ista nititur, quoniam ex eodem naturæ utero & continentia nata est, & Cato.

DE DRVSO GERMANICO.

Drusum etiā Germanicum eximiam Claudiæ familiæ gloriam, fratrem Tiberij, patriæq; rarum ornamentum, & quod super omnia est, operū suorū pro habitu ætatis magnitudine, uitrico pariter, ac fratri Augusto duobus Reip. diuinis oculis, mirificè respondentē, constitit, usum Veneris intra coniugis charitatem clausum tenuisse.

DE ANTONIA.

Antonia quoq; fœmina laudibus uirilem familiæ suæ claritatem supergressa, amorem mariti sui egregia fide pensauit: quæ post eius excessum, forma & ætate florens, cubiculum socrus pro coniugio habuit: in eodemq; toro alterius adolescentiæ uigor extinctus est, alterius uiduitatis experientia consenuit. Hoc cubiculum talibus experimentis summa imponat.

DE CN. MARTIO.

Deinceps his uacemus, quorum animus aliquo in momento ponendi pecuniam nunquàm uacauit. Cn. Martius

pat

patritiæ gentis adolescens, Anci regis clara progenies, cui Corioli Volscorum oppidum captum cognomē adiecit, cùm editis conspicuæ fortitudinis operibus à Posthumio Cōmunio COS. accurata oratione apud milites laudatus, omnibus donis militaribus, & agri c. iugeribus, & decem captiuorũ electione, & totidem ornatis equis, centenario boum grege, argentoq́;, quantũ sustinere ualuisset, donaretur: nihil ex his, præter unius captiui salutem hospitis, equumq́;, quo in acie uteretur, accipere uoluit. Qua tam circũspecta animi moderatione, nescias utrum maiore cum laude præmia meruerit, an reiecerit.

DE M. CVRIO.

Marcus autē Curius exactißima norma Romanæ frugalitatis, idemq́; fortitudinis perfectißimum specimen, Samnitum legatis agresti se in scāno aßidentem foco, ac ligneo catino cœnantem (quales epulas, apparatus indicio est) spectãdũ præbuit. Ille enim Samnitum diuitias contempsit. Samnites eius paupertatem mirati sunt. nam cùm ad eum magnum auri pondus publicè missum attulissent, benignis uerbis inuitatus, ut eo uti uellet, uultum risu soluit: protinusq́;, Superuacuæ, inquit, ne dicam ineptæ legationis ministri, narrate Sānitibus, M. Curium malle locupletibus imperare, quàm ipsum fieri locupletem: atque istud ut pretiosum, ita malo hominum excogitatum, munus refertote, & memētote me nec acie uinci, nec pecunia corrumpi posse. Idem cùm Italia Pyrrhum regem exegisset, nihil omninò ex præda regia, qua exercitum, urbemq́; ditauerat, attigit: decretis etiam à Senatu septenis iugeribus agri populo, sibi autē quinquaginta, popularis aßignationis modum non excessit: parum idoneum reipub. ciuem existimans, qui eo quod reliquis

tribueretur contentus non esset.

DE FABRICIO LVCINO.

Idem sensit Fabricius Lucinus honoribus, & autorite omni ciuitate tēporibus suis maior, censu par unicuiq; pauperrimo: qui à Samnitibus, quos uniuersos in clientela habebat, decem æris, & quinque pondo argenti, totidemq; seruos sibi missos, in Samnium remisit, continētiæ suæ beneficio sine pecunia prædiues, sine usu familiæ abunde comitatus: quia locupletem illum faciebat, nō multa poßidere, sed modica desyderare: ergo domus eius, quemadmodum ære, & argento, & mācipijs Samnitum uacua, ita gloria, ex his contemptis parta, referta fuit.

DE EODEM FABRICIO.

Cōsentanea repudiatis donis Fabricij uota extiterūt: legatus enim ad Pyrrhum profectus, cùm apud eum Cyneam Thessalum narrantē audisset, quendam Atheniensem clarum sapientia, suadentem ne quid aliud homines, quàm uoluptatis causa facere uellēt: pro mōstro eam uocem accepit, continuoq; Pyrrho, & Samnitibus istam sapientiam deprecatus est. Licet Athenæ doctrina sua glorientur, uir tamen prudens, Fabricij detestationē, quàm Epicuri maluit præcepta: quod euētus quoque indicauit. Nam quæ urbs uoluptati plurimū tribuit, imperium maximum amisit: quæ labore delectata est, occupauit: & illa libertatem tueri non ualuit, hæc etiam donare potuit.

DE Q. TVBERONE CATELIO.

Curij, & Fabricij Qu. Tuberonem, cognomine Catelium, discipulū fuisse meritò quis existimauerit: cui consulatum gerenti, cum Aetolorū gens omnis usus uasa argētea, magno pōdere, exquisita arte fabricata, per legatos misisset: qui superiori tēpore gratulādi causa ad eum

prof-

profecti retulerant, fictilia se in eius mensa uasa uidisse, monitos ne continentiæ, quasi paupertati succurrendum putarent, cum suis sarcinis abire iussit. Quàm bene Aetolicis domestica prætulerat, si frugalitatis eius exemplum potior ætas sequi uoluisset? Nunc quò uentum est? à seruis uix impetrari potest, ne eam supellectilem fastidiant, qua uti COS. non erubuit.

DE PAVLO AEMILIO.

At Perse rege deuicto, Paulus cùm Macedonicis opibus ueterem, atq; hæreditariã urbis nostræ paupertatem eò usq; satiasset, ut illo tempore primũ pop. Rom. tributi præstandi onere se liberaret, penates suos nulla ex parte locupletiores fecit: præclarè secum actũ existimãs, quòd ex illa uictoria alij pecuniam, ipse gloriam occupasset.

DE Q. FABIO GVRGITE, C. NVMErio, Fabio Pictore, & Q. Vgolino.

Atq; huic animi eius iudicio Q. Fabius Gurges, C. Numerius, Fabius Pictor, Q. Vgolinus se subscripserunt: qui legati ad Ptolemæũ regem missi, munera, quæ ab eo priuatim acceperant, in ærariũ quidem prius, quàm ad senatum legationem referrent, detulerunt: scilicet de publico ministerio nihil cuiquã, præter laudem bene administrati officij, accedere debere iudicantes. Iam illud humanitatis senatus, & attẽtæ maiorum disciplinæ indicium est: data enim sunt legatis, quæ in ærariũ reposuerant, non solùm Patrum C. decreto, sed etiã populi permissu, eaq; legatis Quæstores promptè unicuiq; distribuerunt. Ita in ijsdẽ, Ptolemæi liberalitas, legatorũ abstinentia, senatus ac populi æquitas debitam probabilis facti portionẽ obtinuit.

DE CALPVRNIO PISONE.

Fabiorum & Vgolini continentiæ Calpurnium Pisonem

nem in consimili genere laudis æmulum fuisse res ipsa documento est. COS. graui fugitiuorum bello à se liberata Sicilia, eos, quorum præcipua opera usus fuerat, imperatorio more donis prosequebatur: inter quos filium suum aliquot locis præliatum fortißimè, titulo trium librarum aureæ coronæ decorauit, præfatus non oportere à magistratu è publica pecunia erogari, quod in ipsius domum rediturũ esset: tantumq; põderis se testamento adolescenti legaturum promisit: ut honorem publicè à duce, pretium priuatim à patre reciperet.

DE CATONE SVPERIORE.

Age si quis hoc seculo uir illustris pellibus hœdinis pro stragulis utatur, tribusq; seruis comitatus Hispaniam regat, & quingentorũ aßium sumptu transmarinam prouinciam petat, eodem cibo eodemq; uino, quo nautæ uti contentus sit, non'ne mirabilis existimetur? Atqui ista patientißimè superior Cato tolerauit, quia illum grata frugalitatis consuetudo, in hoc genere uitæ, cùm summa dulcedine continebat.

DE CATONE POSTERIORE.

Multùm à prisca continentia spatio annorũ posterior Cato discedit, utpote in ciuitate iã diuite & lauticia gaudente natus: is tamen cùm bellis ciuilibus interesset, filiũ secum trahens, duodecim seruos habuit, numero plures, quàm superior: temporũ diuersis moribus, pauciores. Exultat animus maximorũ uirorum memoriam percurrẽs.

DE SCIPIONE AEMILIANO.

Scipio Aemilianus post duos inclytos consulatus, totidemq; suæ præcipuæ gloriæ triumphos, septem seruis sequentibus officio legationis functus est: & puto Carthaginis, ac Numantiæ spolijs comparare plures potuerat,

nisi

nisi operum suorum ad se laudem, manubias ad patriam redũdare maluisset, Itaq; cùm per socios, & exteras gentes iter faceret, non mancipia eius, sed uictoriæ numerabantur: nec quantum auri, & argenti, sed quantum amplitudinis pondus secum ferret, æstimabatur. Cõtinentia uerò etiam uniuersis plebis animis sæpenumero cognita est: sed abundè erit ex his duo exempla, longè inter se distantium seculorum, retulisse.

DE PYRRHO.

Pyrrhus impetus sui terrore soluto, ac iam Epiroticis armis languentibus, beneuolentiam pop. Rom. mercari, quia uirtutem debilitare nequiuerat, cupiens: penè totum regiarum opum apparatũ in urbem nostram transtulit. Cæterùm cùm et magni pretij, & uarij generis à legatis eius, tam uirorum, quàm fœminarũ apta usui munera circa domos ferrẽtur, nulla cuiquam dono ianua patuit. Tarentinæq; petulantiæ animosus magis, quàm efficax defensor, haud scio maiore cum gloria huius urbis armis, quàm moribus repulsus sit.

DE C. MARIO, ET L. CINNA.

In illa quoq; procella, quam C. Marius, & L. Cinna Reip. inflixerãt, abstinẽtia pop. Rom. mirifica cõspecta est. Nã cùm à se proscriptorũ penates, uulgi manibus diripiẽdos abiecissent, inueniri potuit nemo, qui ciuili luctu prædam peteret. Vnus enim quisq; se ab his perinde ac sacris ædibus abstinuit. Quæ quidẽ tam misericors continentia plebis, tacitũ crudelium uictorum conuitium fuit.

EXTERNA.

DE PERICLE.

Ac ne eiusdem laudis commemorationem externis inuideamus: Pericles Atheniensium princeps, cùm tragœdiarum

diarum scriptorem Sophoclem in Prætura collegam haberet, ac is publico officio unà districtus, pueri ingenui prætereuntis formam impensioribus uerbis laudasset: intemperantiam eius increpitans, dixit: Prætoris nō solùm manus à pecuniæ lucro, sed etiā oculos à libidinoso aspectu continentes esse debere.

DE SOPHOCLE.

Sophocles autem ætate iam senior, cùm ab eo quidam quæreret, an etiamnum rebus uenereis uteretur: Dij meliora, inquit. Libenter enim istinc tanquam ex aliqua furiosa profugi dominatione.

DE XENOCRATE.

Aequè abstinentis senectæ Xenocratem fuisse accepimus, cuius opinionis non parua fides erit narratio, quæ sequitur. In Peruigilio Phryne nobile Athenarum scortum, iuxta eum uino grauem accubuit, pignore cum quibusdam iuuenibus posito, an temperantiam eius corrumpere posset: quam nec tactu, nec sermone aspernatus, quo ad uoluerat in sinu suo moratam, propositi irritā dimisit: factum sapientia imbuti animi abstinēs. Sed meretriculæ quoq; dictū perquàm facetum: deridentibus enim se adolescentibus, quia tā formosa, tamq; elegans, poti senis animum illecebris pellicere nō potuisset, pactumq; uictoriæ pretium flagitantibus: De homine se cū ijs, non de statua pignus posuisse respōdit. Potest'ne Xenocratis continentia à quoquam magis uerè, magisq; propriè demōstrari, quàm ab ipsa meretricula expressa est? Phryne pulchritudine sua, nulla ex parte constantißimam eius continentiam labefecit. Quid rex Alexander? diuitijs eum quatere potuit? ab illo quoq; statuam equidem æquè frustra tentatam putes. legatos ad eum cùm aliquot talentis miserat

rat

rat, quos in Academiam perductos, solito sibi, id est, modico apparatu, & admodum paruulis copijs excepit: postero die interrogantibus: cuinam adnumerari pecuniam uellet: Quid uos? (inquit) hesterna cœna nõ intellexistis, ea me nõ indigere? Ita Rex Philosophi amicitiam emere uoluit: Philosophus Regi suam uendere noluit.

DE DIOGENE.

Alexander uerò cognomen inuicti assecutus, continẽtiam Diogenis Cynici uincere non potuit: ad quem, cùm in sole sedẽtẽ accessisset, hortareturq; ut si qua sibi præstari uellet, indicaret: quẽadmodũ erat in crepidine collocatus, sordidæ appellationis, sed robustæ uir præstantiæ: Mox, inquit, de cæteris: interim uelim à Sole mihi nõ obstes. Quibus uerbis illa nimirum inhæsit sentẽtia, Alexãder Diogenem gradu suo diuitijs pellere tentat, celerius Darium armis. Idem Syracusis, cùm olera ei lauãti Aristippus dixisset, si Dionysio adulari uelles, ista non esses. Imò inquit, si tu ista esse uelles, Dionysio non adulareris.

DE PAVPERTATE CAP. IIII.

DE CORNELIA.

MAxima ornamẽta esse matronis liberos, apud Pomponium Rufum Collectorum libro sic inuenimus: Cornelia Gracchorum mater, cùm Campana matrona apud illam hospita, ornamenta sua pulcherrima seculi illius ei ostenderet: traxit eam sermone, quousq; è schola redirent liberi: & hæc, inquit, ornamenta mea sunt. Omnia nimirum habet, qui nihil concupiscit: eò quidem certius, quàm qui cuncta possidet: quia dominium rerum collabi solet, bonæ mẽtis usurpatio nullum tristioris Fortunæ recipit incursum. Itaque quorsum attinet, aut diuitias

tias in prima felicitatis parte, aut paupertatem in ultimo miseriarũ statu ponere? cùm et illarum frõs hilaris, multis intus amaritudinibus sit referta: et huius horridior aspectus, solidis, et certis bonis abũdet: quod melius personis, quàm uerbis repræsẽtabitur.

DE VALERIO PVBLICOLA.

Regio imperio propter nimiã Tarquinij superbiã finito, cõsulatus initiũ Valerius Publicola cũ Iunio Bruto auspicatus est. Idemq; postea tres consulatus acceptißimos Pop. Rom. geßit: & plurimorũ, ac maximorũ operum prætextu, titulũ imaginum suarũ amplificauit, cùm interim fastorũ illud columen, patrimonio ne ad exequiarum quidem impẽsam sufficiente deceßit: ideoq; publica pecunia ductæ sunt. nõ attinet ulteriore disputatione tanti uiri paupertatẽ scrutari. Abũdè enim patet, quid uiuus possederit, cui mortuo lectus funebris, & rogus defuit.

DE MENENIO, AGRIPPA.

Quãtæ amplitudinis M. Menenium Agrippam fuisse arbitremur, quem Senatus, & Plebs pacis inter se faciẽdæ autorem elegit? quãtæ scilicet esse debuit arbiter publicæ salutis. Hic nisi à populo collatis in capita sextantibus funeratus esset, ita pecuniæ inops deceßit, ut sepulturæ honore caruisset: uerùm iccirco perniciosa seditiõe diuidua ciuitas, manibus Agrippæ in ũnum contrahi uoluit: quia eas pauperes quidem, sed sanctas animaduerterat: cuius ut superstitis nullum fuit, quod in censum deferretur, ita extincti, hodie quod amplißimum est, patrimonium, Romana concordia.

DE CAIO FABRICIO,
& Qu. Aemilio.

In C. uerò Fabricij, & Qu. Aemilij Pappi principũ

seculi sui domibus, argentũ fuisse cõfitear oportet: uterq; enim patellam Deorum, & salinã habuit. Sed eo lautius Fabricius, quòd patellam suam corneo pediculo sustineri uoluit. Pappus quoq; satis animose, qui cùm hæreditatis nomine ea accepisset, religionis causa abalienanda non putauit. Illi etiam prædiuites, qui ab aratro accersebantur, ut coss. fierent, uoluptatis causa sterile, atq; æstuosissimum Pupiniæ solum uersabant: deliciarumq́; ignari, uastissimas glebas plurimo cum sudore dissipabant: imò uerò quos pericula Reip. Imperatores accersebant, angustiæ rei familiaris (quid cesso proprium nomen ueritati reddere?) bubulcos fieri cogebant.

DE ATTILIO CALATINO.

Attilium autem, qui ad eum accersendũ à Senatu missi erant ad imperium Po. Ro. suscipiendũ, semen aspergentem uiderunt: sed illæ rustico opere attritæ manus, salutẽ publicã stabilierunt: ingentes hostiũ copias pessundéderunt: quæq; modo arantium boum iugum rexerant, triũphalis currus habenas retinuerũt: nec fuit ijs rubor, eburneo scipione deposito, agrestem stiuam aratri repetere. Potest pauperes consolari Attilius, sed multò magis docere locupletes, quàm non sit necessaria solidæ laudis cupidini, anxia diuitiarum comparatio.

DE ATTILIO REGVLO.

Eiusdem nominis & sanguinis Attilius Regulus, primi Punici belli gloria, cladesq́; maxima: cùm in Africa insolentissimæ Carthaginis opes, crebris uictorijs contunderet, ac prorogatũ sibi ob bene gestas res in proximum annum imperium cognouisset, Consulibus scripsit: uillicũ in agello, quem septem iugerum in Pupinia habebat, mortuum esse, occasionemq́ue nactum mercenarium amoto

inde rustico instrumento discessisse: ideoq; petere, ut sibi successor mitteretur, ne deserto agro, non esset unde uxor, ac liberi sui alerentur. Quæ postquàm Senatus à COSS. *accepit, & agrum alij uillico colendum locari, & alimenta coniugi eius. ac liberis præberi: resq;, quas amiserat, redimi publicè iussit. Tanti ærario nostro uirtutis Attilianæ exemplum, quo omnis ætas Romana gloriabitur, stetit.*

DE QVINTIO CINCINNATO.

Aequè magna latifundia L. Quintij Cincinnati fuerũt: septẽ enim iugera agri possedit: ex his tria, quæ pro amico ad ærarium obsignauerat, multæ nomine amisit. pœnam quoq; pro filio Cæsone, quòd ad causam dicendam non occurrisset, huius agelli reditus soluit: & tamen ei quatuor iugera aranti, non solùm dignitas patris familiæ constitit, sed etiam dictatura delata est. Angustè se habitare nunc putat, cuius domus tantum patet, quantum Cincinnati rura patuerunt.

DE AELIA FAMILIA.

Quid Aelia familia, quàm locuples? sexdecim eodem tempore Aelij fuerũt, quibus una domuncula fuerat eodẽ loci, quo nunc sunt Mariana monimenta: & unus in agro Veiente fundus, minus multò cultores desiderans quàm dominos habebat. Inq; maximo circo Flaminio spectaculi locus: quæ quidẽ loca ob uirtutẽ publicè donata possidebant. Eadẽ gens nullum antè scrupulum argenti habuit, quàm Paulus Perse rege deuicto, Qu. Aelio Tuberoni genero suo quinq; põdo argẽti ex præda donaret. Taceo enim quòd princeps ciuitatis filiam ei nuptui dedit, cuius pecunia tam ieiunos penates uidebat: quin ipse quoq; adeo inops decessit, ut nisi fundus, quem unũ reliquerat, uænisset

set, uxor eius dotem unde reciperet, non extitisset. Animi uirorum, & fœminarũ uigebant in ciuitate: eorumq; bonis, dignitatis æstimatio cunctis in rebus ponderabatur: hæc imperia conciliabant, hæc iungebant affinitates: hæc in foro, hæc in curia, hæc intra priuatos parietes plurimum poterant: patriæ enim rem unusquisque, non suam augere properabat: pauperq́ue in diuite, quam diues in paupere imperio uersari malebat: atq; huic tam præclaro proposito illa merces reddebatur, quòd nihil eorum, quæ uirtuti debentur, emere pecunia licebat, inopiæq; illustrium uirorum, publicè succurrebatur.

DE CN. SCIPIONE.

Itaque cum secundo Punico bello Cn. Scipio ex Hispania Senatui scripsisset, petens ut sibi successor mitteretur, quia filiam uirginem adultæ iam ætatis haberet, neque ei sine se dos expediri posset: Senatus ne Respublica bono duce careret, patris sibi partes desumpsit: consilioq; uxoris, ac propinquorum Scipionis constituta dote summam eius ex ærario erogauit, ac puellam nuptui dedit, dotis modus XL. milia æris fuit: qua non solum humanitas Patrum C. sed etiam habitus ueterum patrimoniorum cognosci potest: nanque adeò fuerunt arcta, ut Tatia Cæsonis filia maximam dotem ad uirum X. millia æris attulisse uisa sit: & Megulia, quia cum quingentis millibus æris mariti domum intrauit, Dotatæ cognomen inuenerit. Idem Senatus Fabricij Lucini, Scipionisq; filias ab indotatis nuptijs liberalitate sua uindicauit: quoniam paternæ hæreditati præter opimam gloriam, nihil erat quod acceptum referret.

DE M. SCAVRO.

Marcus autem Scaurus, quantulam à patre hæredita-

tem accepit, in primo libro eorum, quos de uita sua scripsit, refert: ait enim sibi decem sola mancipia, totum'que censum quinq; atque triginta millium numûm relictum: in hac enim ille pecunia futurus senatus princeps nutritus est spiritus. Hæc igitur exempla respicere, his acquiescere solatijs debemus, qui paruulos census nostros nũquam querelis uacuos esse sinimus. Nullum autem uel admodum parui ponderis argentum, paucos seruos, septem iugera aridæ terræ, indigentia domestica, impensa funera, inopes dotum filias, sed egregios Consulatus, mirificas Dictaturas, innumerabiles triumphos cernimus. Quid ergo mendicam Fortunam quasi præcipuum generis humani malum, diuturnis conuitijs laceramus? quæ ut non abundantibus, ita fidis uberibus Publicolas, Aemilios, Fabricios, Curios, Scipiones, Scauros, hisq; paria robora uirtutis aluit. Exurgamus potius animis, pecuniæq; aspectu debilitatos spiritus, pristini tẽporis memoria recreemus: nanque per Romuli casam, perq; ueteris Capitolij humilia tecta, & æternos Vestæ focos, fictilibus etiamnum uasis contentos, iuro, nullas diuitias, paupertati talium uirorum posse præferri.

DE VERECVNDIA.

CAPVT V.

EA Qua tempestiuus ad Verecundiã transitus uidetur. Hæc enim iustißimis uiris præcepit, ut priuatas facultates negligerent, publicas quàm amplißimas esse cuperent, digna cui perinde ac cœlesti numini templa extruantur, aræq; consecrentur: quia parens est omnis honesti consilij, tutela solennium officiorum, magistra innocentiæ, chara proximis, accepta alienis, omni loco, omni tempore fauorabilem præ se ferens uultum.

DE

DE POPVLI VERECVNDIA.

Sed ut à laudibus eius ad facta ueniamus, à condita urbe usque ad Africanum, & Tiberium Longum coss. promiscuus Senatui & populo spectandorum ludorum locus erat: nunquam tamen quisquam ex plebe in theatro ante p.c. spectare sustinuit. Adeò circunspecta nostræ ciuitatis uerecundia fuit. Quæ quidem certißimum sui documentum etiam illo die exhibuit, quo L. Flaminius extrema in parte theatri constitit, qui à M. Catone, & L. Flacco censoribus senatu motus fuerat consulatus iam honore defunctus, frater etiam T. Flaminij, Macedoniæ, Philippiq; uictoris: omnes enim eum transire in locum dignitati suæ debitum coëgerunt.

DE TER. VARRONE.

Confregit Rempublicam Terentius Varro Cannensis pugnæ temerario ingressu: idem delatam sibi ab uniuerso senatu & populo dictaturam recipere non sustinendo, pudore culpam maximæ cladis redemit: effecitq;, ut acres deorum iræ modestia ipsius moribus imputarentur. Itaq; titulo imaginis eius speciosius non recepta Dictatura, quàm aliorum gesta adscribi potest.

DE CN. SCIPIONE & Scriba Cicereio.

Nos autem ad præclarum uerecundiæ opus transgrediamur. Magna cum inuidia fortuna Prætorijs comitijs Africani superioris filium Cn. Scipionẽ, & Scribam Cicereium in campum deduxerat, utq; nimis impotens sermone uulgi carpebatur, quòd tanti uiri sanguinem clientelamq; comitiali certamine confuderat. Cæterùm crimen eius in suam laudem Cicereius conuertit. Nam ut uidit omnibus se centurijs Scipioni anteferri, templo descendit,

tribueretur contentus non esset.

DE FABRICIO LVCINO.

Idem sensit Fabricius Lucinus honoribus, & autorite omni ciuitate tẽporibus suis maior, censu par unicuiq; pauperrimo: qui à Samnitibus, quos uniuersos in clientela habebat, decem æris, & quinque pondo argenti, totidemq; seruos sibi missos, in Samnium remisit, continẽtiæ suæ beneficio sine pecunia prædiues, sine usu familiæ abundè comitatus: quia locupletem illum faciebat, nõ multa poßidere, sed modica desyderare: ergo domus eius, quemadmodum ære, & argento, & mãcipijs Samnitum uacua, ita gloria, ex his contemptis parta, referta fuit.

DE EODEM FABRICIO.

Cõsentanea repudiatis donis Fabricij uota extiterũt: legatus enim ad Pyrrhum profectus, cùm apud eum Cyneam Thessalum narrantẽ audisset, quendam Atheniensem clarum sapientia, suadentem ne quid aliud homines, quàm uoluptatis causa facere uellẽt: pro monstro eam uocem accepit, continuòq; Pyrrho, & Samnitibus istam sapientiam deprecatus est. Licet Athenæ doctrina sua glorientur, uir tamen prudens, Fabricij detestationẽ, quàm Epicuri maluit præcepta: quod euẽtus quoque indicauit. Nam quæ urbs uoluptati plurimũ tribuit, imperium maximum amisit: quæ labore delectata est, occupauit: & illa libertatem tueri non ualuit, hæc etiam donare potuit.

DE Q. TVBERONE CATELIO.

Curij, & Fabricij Qu. Tuberonem, cognomine Catelium, discipulũ fuisse meritò quis existimauerit: cui consulatum gerenti, cùm Aetolorũ gens omnis usus uasa argẽtea, magno põdere, exquisita arte fabricata, per legatos misisset: qui superiori tẽpore gratulãdi causa ad eum

prof-

profecti retulerant, fictilia se in eius mensa uasa uidisse, monitos ne continentiæ, quasi paupertati succurrendum putarent, cum suis sarcinis abire iußit. Quàm bene Aetolicis domestica prætulerat, si frugalitatis eius exemplum potior ætas sequi uoluisset? Nunc quò uentum est? à seruis uix impetrari potest, ne eam supellectilem fastidiant, qua uti COS. non erubuit.

DE PAVLO AEMILIO.

At Perse rege deuicto, Paulus cùm Macedonicis opibus ueterem, atq; hæreditariā urbis nostræ paupertatem eò usq; satiasset, ut illo tempore primū pop. Rom. tributi præstandi onere se liberaret, penates suos nulla ex parte locupletiores fecit: præclarè secum actū existimās, quòd ex illa uictoria alij pecuniam, ipse gloriam occupasset.

DE Q. FABIO GVRGITE, C. NVMERIO, FABIO PICTORE, & Q. VGOLINO.

Atq; huic animi eius iudicio Q. Fabius Gurges, C. Numerius, Fabius Pictor, Q. Vgolinus se subscripserunt: qui legati ad Ptolemæū regem mißi, munera, quæ ab eo priuatim acceperant, in ærariū quidem prius, quàm ad senatum legationem referrent, detulerunt: scilicet de publico ministerio nihil cuiquā, præter laudem bene administrati officij, accedere debere iudicantes. Iam illud humanitatis senatus, & attētæ maiorum disciplinæ indicium est: data enim sunt legatis, quæ in ærariū reposuerant, non solùm Patrum C. decreto, sed etiā populi permissu, eaq; legatis Quæstores promptè unicuiq; distribuerunt. Ita in ijsdē, Ptolemæi liberalitas, legatorū abstinentia, senatus ac populi æquitas debitam probabilis facti portionē obtinuit.

DE CALPVRNIO PISONE.

Fabiorum & Vgolini continentiæ Calpurnium Pisonem

nem in consimili genere laudis æmulum fuisse res ipsa documento est. COS. graui fugitiuorum bello à se liberata Sicilia, eos, quorum præcipua opera usus fuerat, imperatorio more donis prosequebatur: inter quos filium suum aliquot locis præliatum fortissimè, titulo trium librarum aureæ coronæ decorauit, præfatus non oportere à magistratu è publica pecunia erogari, quod in ipsius domum rediturũ esset: tantumq; põderis se testamento adolescenti legaturum promisit: ut honorem publicè à duce, pretium priuatim à patre reciperet.

DE CATONE SVPERIORE.

Age si quis hoc seculo uir illustris pellibus hœdinis pro stragulis utatur, tribusq; seruis comitatus Hispaniam regat, & quingentorũ aßium sumptu transmarinam prouinciam petat, eodem cibo eodemq; uino, quo nautæ, uti contentus sit, non'ne mirabilis existimetur? Atqui ista patientißimè superior Cato tolerauit, quia illum grata frugalitatis consuetudo, in hoc genere uitæ, cùm summa dulcedine continebat.

DE CATONE POSTERIORE.

Multùm à prisca continentia spatio annorũ posterior Cato discedit, utpote in ciuitate iã diuite & lauticia gaudente natus: is tamen cùm bellis ciuilibus interesset, filiũ secum trahens, duodecim seruos habuit, numero plures, quàm superior: temporũ diuersis moribus, pauciores. Exultat animus maximorũ uirorum memoriam percurrẽs.

DE SCIPIONE AEMILIANO.

Scipio Aemilianus post duos inclytos consulatus, totidemq; suæ præcipuæ gloriæ triumphos, septem seruis sequentibus officio legationis functus est: & puto Carthaginis, ac Numantiæ spolijs comparare plures potuerat,

nisi

nisi operum suorum ad se laudem, manubias ad patriam redũdare maluisset, Itaq; cùm per socios, & exteras gentes iter faceret, non mancipia eius, sed uictoriæ numerabantur: nec quantum auri, & argenti, sed quantum amplitudinis pondus secum ferret, æstimabatur. Cõtinentia uerò etiam uniuersis plebis animis sæpenumero cognita est: sed abundè erit ex his duo exempla, longè inter se distantium seculorum, retulisse.

DE PYRRHO.

Pyrrhus impetus sui terrore soluto, ac iam Epiroticis armis languentibus, beneuolentiam pop. Rom. mercari, quia uirtutem debilitare nequiuerat, cupiens: penè totum regiarum opum apparatũ in urbem nostram transtulit. Cæterùm cùm et magni pretij, & uarij generis à legatis eius, tam uirorum, quàm fœminarũ apta usui munera circa domos ferrẽtur, nulla cuiquam dono ianua patuit. Tarentinæq; petulantiæ animosus magis, quàm efficax defensor, haud scio maiore cum gloria huius urbis armis, quàm moribus repulsus sit.

DE C. MARIO, ET L. CINNA.

In illa quoq; procella, quam C. Marius, & L. Cinna Reip. inflixerãt, abstinẽtia pop. Rom. mirifica cõspecta est. Nã cùm à se proscriptorũ penates, uulgi manibus diripiẽdos abiecissent, inueniri potuit nemo, qui ciuili luctu prædam peteret. Vnus enim quisq; se ab his perinde ac sacris ædibus abstinuit. Quæ quidẽ tam misericors continentia plebis, tacitũ crudelium uictorum conuitium fuit.

EXTERNA.

DE PERICLE.

Ac ne eiusdem laudis commemorationem externis inuideamus: Pericles Atheniensium princeps, cùm tragœdiarum

rat, quos in Academiam perductos, solito sibi, id est, modico apparatu, & admodum paruulis copijs excepit: postero die interrogantibus: cuinam adnumerari pecuniam uellet: Quid uos? (inquit) hesterna cœna nõ intellexistis, ea me nõ indigere? Ita Rex Philosophi amicitiam emere uoluit: Philosophus Regi suam uendere noluit.

DE DIOGENE.

Alexander uerò cognomen inuicti assecutus, continẽtiam Diogenis Cynici uincere non potuit: ad quem, cùm in sole sedẽtẽ accessisset, hortareturq; ut si qua sibi præstari uellet, indicaret: quẽadmodũ erat in crepidine collocatus, sordidæ appellationis, sed robustæ uir præstantiæ: Mox, inquit, de cæteris: interim uelim à Sole mihi nõ obstes. Quibus uerbis illa nimirum inhæsit sentẽtia, Alexãder Diogenem gradu suo diuitijs pellere tentat, celerius Darium armis. Idem Syracusis, cùm olera ei lauãti Aristippus dixisset, si Dionysio adulari uelles, ista non esses. Imò inquit, si tu ista esse uelles, Dionysio non adulareris.

DE PAVPERTATE CAP. IIII.

DE CORNELIA.

MAxima ornamẽta esse matronis liberos, apud Pomponium Rufum Collectorum libro sic inuenimus: Cornelia Gracchorum mater, cùm Campana matrona apud illam hospita, ornamenta sua pulcherrima seculi illius ei ostenderet: traxit eam sermone, quousq; è schola redirent liberi: & hæc, inquit, ornamenta mea sunt. Omnia nimirum habet, qui nihil concupiscit: eò quidem certius, quàm qui cuncta possidet: quia dominium rerum collabi solet, bonæ mẽtis usurpatio nullum tristioris Fortunæ recipit incursum. Itaque quorsum attinet, aut diuitias

tias in prima felicitatis parte, aut paupertatem in ultimo miseriarũ statu ponere? cùm et illarum frõs hilaris, multis intus amaritudinibus sit referta: et huius horridior aspectus, solidis, et certis bonis abũdet: quod melius personis, quàm uerbis repræsẽtabitur.

DE VALERIO PVBLICOLA.

Regio imperio propter nimiã Tarquinij superbiã finito, cõsulatus initiũ Valerius Publicola cũ Iunio Bruto auspicatus est. Idemq́; postea tres consulatus acceptißimos Pop. Rom. geßit: & plurimorũ, ac maximorũ operum prætextu, titulũ imaginum suarũ amplificauit, cùm interim fastorũ illud columen, patrimonio ne ad exequiarum quidem impẽsam sufficiente deceßit: ideoq́; publica pecunia ductæ sunt. nõ attinet ulteriore disputatione tanti uiri paupertatẽ scrutari. Abũdè enim patet, quid uiuus possederit, cui mortuo lectus funebris, & rogus defuit.

DE MENENIO, AGRIPPA.

Quãtæ amplitudinis M. Menenium Agrippam fuisse arbitremur, quem Senatus, & Plebs pacis inter se faciẽdæ autorem elegit? quãtæ scilicet esse debuit arbiter publicæ salutis. Hic nisi à populo collatis in capita sextantibus funeratus esset, ita pecuniæ inops deceßit, ut sepulturæ honore caruisset: uerùm iccirco perniciosa seditiõe diuidua ciuitas, manibus Agrippæ in unum contrahi uoluit: quia eas pauperes quidem, sed sanctas animaduerterat: cuius ut superstitis nullum fuit, quod in censum deferretur, ita extincti, hodie quod amplißimum est, patrimonium, Romana concordia.

DE CAIO FABRICIO,
& Qu. Aemilio.

In C. uerò Fabricij, & Qu. Aemilij Pappi principũ

seculi

seculi sui domibus, argentũ fuisse cõfitear oportet: uterq; enim patellam Deorum, & salinã habuit. Sed eo lautius Fabricius, quòd patellam suam corneo pediculo sustineri uoluit. Pappus quoq; satis animosè, qui cùm hæreditatis nomine ea accepisset, religionis causa abalienanda non putauit. Illi etiam prædiuites, qui ab aratro accersebantur, ut coss. fierent, uoluptatis causa sterile, atq; æstuosissimum Pupiniæ solum uersabant: deliciarumq; ignari, uastissimas glebas plurimo cum sudore dissipabant: imò uerò quos pericula Reip. Imperatores accersebant, angustiæ rei familiaris (quid cesso proprium nomen ueritati reddere?) bubulcos fieri cogebant.

DE ATTILIO CALATINO.

Attilium autem, qui ad eum accersendũ à Senatu missi erant ad imperium Po. Ro. suscipiendũ, semen aspergentem uiderunt: sed illæ rustico opere attritæ manus, salutẽ publicã stabilierunt: ingentes hostiũ copias pessundederunt: quæq; modo arantium boum iugum rexerant, triũphalis currus habenas retinuerũt: nec fuit ijs rubor, eburneo scipione deposito, agrestem stiuam aratri repetere. Potest pauperes consolari Attilius, sed multò magis docere locupletes, quàm non sit necessaria solidæ laudis cupidini, anxia diuitiarum comparatio.

DE ATTILIO REGVLO.

Eiusdem nominis & sanguinis Attilius Regulus, primi Punici belli gloria, cladesq; maxima: cùm in Africa insolentissimæ Carthaginis opes, crebris uictorijs contunderet, ac prorogatũ sibi ob benegestas res in proximum annum imperium cognouisset, Consulibus scripsit: uillicũ in agello, quem septem iugerum in Pupinia habebat, mortuum esse, occasionemq́ue nactum mercenarium amoto

inde rustico instrumento discessisse: ideoq; petere, ut sibi successor mitteretur, ne deserto agro, non esset unde uxor, ac liberi sui alerentur. Quæ postquàm Senatus à COSS. *accepit, & agrum alij uillico colendum locari, & alimenta coniugi eius. ac liberis præberi: resq;, quas amiserat, redimi publicè iussit. Tanti ærario nostro uirtutis Attilianæ exemplum, quo omnis ætas Romana gloriabitur, stetit.*

DE QVINTIO CINCINNATO.

Aequè magna latifundia L. Quintij Cincinnati fuerũt: septẽ enim iugera agri possedit: ex his tria, quæ pro amico ad ærarium obsignauerat, multæ nomine amisit. pœnam quoq; pro filio Cæsone, quòd ad causam dicendam non occurrisset, huius agelli reditus soluit: & tamen ei quatuor iugera aranti, non solùm dignitas patris familiæ constitit, sed etiam dictatura delata est. Anguste se habitare nunc putat, cuius domus tantum patet, quantum Cincinnati rura patuerunt.

DE AELIA FAMILIA.

Quid Aelia familia, quàm locuples? sexdecim eodem tempore Aelij fuerũt, quibus una domuncula fuerat eodẽ loci, quo nunc sunt Mariana monimenta: & unus in agro Veiente fundus, minus multò cultores desiderans quàm dominos habebat. Inq; maximo circo Flaminio spectaculi locus: quæ quidẽ loca ob uirtutẽ publicè donata possidebant. Eadẽ gens nullum antè scrupulum argenti habuit, quàm Paulus Perse rege deuicto, Qu. Aelio Tuberoni genero suo quinq; põdo argẽti ex præda donaret. Taceo enim quòd princeps ciuitatis filiam ei nuptui dedit, cuius pecunia tam ieiunos penates uidebat: quin ipse quoq; adeo inops decessit, ut nisi fundus, quem unũ reliquerat, uænisset

set, uxor eius dotem unde reciperet, non extitisset. Animi uirorum, & fœminarũ uigebant in ciuitate: eorumq; bonis, dignitatis æstimatio cunctis in rebus ponderabatur: hæc imperia conciliabant, hæc iungebant affinitates: hæc in foro, hæc in curia, hæc intra priuatos parietes plurimum poterant: patriæ enim rem unusquisque, non suam augere properabat: pauper'que in diuite, quam diues in paupere imperio uersari malebat: atq; huic tam præclaro proposito illa merces reddebatur, quòd nihil eorum, quæ uirtuti debentur, emere pecunia licebat, inopiæq; illustrium uirorum, publicè succurrebatur.

DE CN. SCIPIONE.

Itaque cum secundo Punico bello Cn. Scipio ex Hispania Senatui scripsisset, petens ut sibi successor mitteretur, quia filiam uirginem adultæ iam ætatis haberet, neque ei sine se dos expediri posset: Senatus ne Respublica bono duce careret, patris sibi partes desumpsit: consilioq; uxoris, ac propinquorum Scipionis constituta dote summam eius ex ærario erogauit, ac puellam nuptui dedit, dotis modus XL. milia æris fuit: qua non solùm humanitas Patrum C. sed etiam habitus ueterum patrimoniorum cognosci potest: nanque adeò fuerunt arcta, ut Tatia Cæsonis filia maximam dotem ad uirum X. millia æris attulisse uisa sit: & Megulia, quia cum quingentis millibus æris mariti domum intrauit, Dotatæ cognomen inuenerit. Idem Senatus Fabricij Lucini, Scipionisq; filias ab indotatis nuptijs liberalitate sua uindicauit: quoniam paternæ hæreditati præter opimam gloriam, nihil erat quod acceptum referret.

DE M. SCAVRO.

Marcus autem Scaurus, quantulam à patre hæredita-

tem accepit, in primo libro eorum, quos de uita sua scripsit, refert: ait enim sibi decem sola mancipia, totumque censum quinq; atque triginta millium numûm relictum: in hac enim ille pecunia futurus senatus princeps nutritus est spiritus. Hæc igitur exempla respicere, his acquiescere solatijs debemus, qui paruulos census nostros nũquam querelis uacuos esse sinimus. Nullum autem uel admodum parui ponderis argentum, paucos seruos, septem iugera aridæ terræ, indigentia domestica, impensa funera, inopes dotum filias, sed egregios Consulatus, mirificas Dictaturas, innumerabiles triumphos cernimus. Quid ergo mendicam Fortunam quasi præcipuum generis humani malum, diuturnis conuitijs laceramus? quæ ut non abundantibus, ita fidis uberibus Publicolas, Aemilios, Fabricios, Curios, Scipiones, Scauros, hisq; paria robora uirtutis aluit. Exurgamus potius animis, pecuniæq; aspectu debilitatos spiritus, pristini tẽporis memoria recreemus: nanque per Romuli casam, perq; ueteris Capitolij humilia tecta, & æternos Vestæ focos, fictilibus etiamnum uasis contentos, iuro, nullas diuitias, paupertati talium uirorum posse præferri.

DE VERECVNDIA.

CAPVT V.

E Qua tempestiuus ad Verecundiã transitus uidetur. Hæc enim iustißimis uiris præcepit, ut priuatas facultates negligerent, publicas quàm amplißimas esse cuperent, digna cui perinde ac cœlesti numini templa extruantur, aræq; consecrentur: quia parens est omnis honesti consilij, tutela solennium officiorum, magistra innocentiæ, chara proximis, accepta alienis, omni loco, omni tempore fauorabilem præ se ferens uultum.

DE

DE POPVLI VERECVNDIA.

Sed ut à laudibus eius ad facta ueniamus, à condita urbe usque ad Africanum, & Tiberium Longum COSS. *promiscuus Senatui & populo spectandorum ludorum locus erat: nunquam tamen quisquam ex plebe in theatro ante* P.C. *spectare sustinuit. Adeò circunspecta nostræ ciuitatis uerecundia fuit. Quæ quidem certißimum sui documentum etiam illo die exhibuit, quo L. Flaminius extrema in parte theatri constitit, qui à M. Catone, & L. Flacco censoribus senatu motus fuerat consulatus iam honore defunctus, frater etiam T. Flaminij, Macedoniæ, Philippiq; uictoris: omnes enim eum transire in locum dignitati suæ debitum coëgerunt.*

DE TER. VARRONE.

Confregit Rempublicam Terentius Varro Cannensis pugnæ temerario ingressu: idem delatam sibi ab uniuerso senatu & populo dictaturam recipere non sustinendo, pudore culpam maximæ cladis redemit: effecitq;, ut acres deorum iræ modestia ipsius moribus imputarentur. Itaq; titulo imaginis eius speciosius non recepta Dictatura, quàm aliorum gesta adscribi potest.

DE CN. SCIPIONE
& Scriba Cicereio.

Nos autem ad præclarum uerecundiæ opus transgrediamur. Magna cum inuidia fortuna Prætorijs comitijs Africani superioris filium Cn. Scipionẽ, & Scribam Cicereium in campum deduxerat, utq; nimis impotens sermone uulgi carpebatur, quòd tanti uiri sanguinem clientelamq; comitiali certamine confuderat. Cæterùm crimen eius in suam laudem Cicereius conuertit. Nam ut uidit omnibus se centurijs Scipioni anteferri, templo descendit,

abiectáque candida toga competitoris sui suffragatorem agere cœpit, ut scilicet Præturam melius Africani memoriæ concederet, quàm sibi uendicaret. necnon, etsi maximo uerecundiæ pretio, Scipio tunc honorem adeptus est: Cicercio tamen magis gratulati sunt.

DE L. CRASSO.

Ac ne protinus comitijs abeamus, consulatũ petens L. Crassus, cùm omnium candidatorum more, circum forum supplex populo ire cogeretur, nunquam adduci potuit, ut id præsente Qu. Scæuola grauissimo, & sapientissimo uiro socero suo faceret. Itaq; rogabat eum, ut à se dũ ineptæ rei inseruiret, discederet: maiorem uerecundiam dignitatis eius, quàm candidæ togæ suæ respectum agens.

DE POMPEIO MAGNO.

Pompeius autẽ Magnus, Pharsalica acie uictus à Cæsare, cùm postero die Larissam intraret, oppidiq; illius uniuersus populus obuiam ei processisset: Ite, inquit, & istud officium præstate uictori. Dicerem, non dignus qui uinceretur, nisi à Cæsare esset superatus: certè modestus in calamitate. Nam quia dignitate sua uti iam non poterat, usus est uerecundia.

DE C. IVL. CAESARE.

Quam præcipuam in Caio quoq; Cæsare fuisse sæpenumero apparuit, & ultimus eius significauit dies: compluribus enim parricidarũ uiolatus mucronibus, inter ipsum illud tempus, quo diuinus spiritus mortali secernebatur à corpore, ne tribus quidem & uiginti uulneribus, quin uerecundiæ obsequeretur, absterreri potuit: siquidem utraque togam manu demisit, ut inferior pars corporis tecta collaberetur. In hunc modum non homines expirant, sed Dij immortales sedes suas repetunt.

EXT

EXTERNA.

DE SPVRINA.

Quod sequitur externis adnectã, quia ante gestũ est, quàm Hetruriæ ciuitas daretur. Excellẽtis in ea regione pulchritudinis adolescẽs nomine Spurina, cũ mira specie cõpluriũ fœminarũ illustriũ solicitaret oculos, ideoq; uiris, ac parentibus earũ se suspectum esse sentiret, oris decorem uulneribus confudit, deformitatẽq; sanctitatis suæ fidẽ, quàm formã irritamentũ alienæ libidinis esse maluit.

DE QVODAM SENE Atheniensi.

Athenis quidam ultimæ senectutis, cùm spectatũ ludos in theatrum uenisset, eumq; nemo è ciuibus sessum reciperet, ad Lacedæmoniorum legatos fortè peruenit: qui hominis ætate moti, canos eius, & annos assurgendi officio uenerati sunt, sedemq; ei inter ipsos honoratißimo loco dederunt: quod ubi fieri populus aspexit, maximo plausu alienæ urbis uerecundiam comprobauit. Ferunt tunc unũ è Lacedæmonijs dixisse, Ergo Athenienses quid rectum sit, sciunt, sed id facere negligunt.

DE AMORE CONIVGALI. CAPVT VI.

A placido, & leni affectu, ad æquè honestum, uerum aliquantò ardentiorem, & concitatiorem pergam, legitimiq; amoris, quasi quasdam imagines, non sine maxima ueneratione contemplanda lectoris oculis subijciã, ualenter inter coniuges stabilita fidei opera percurrens: ardua imitatu, cæterùm cognosci utilia. Quia excellentißima animaduertenti, ne mediocria quidem præstare, rubori oportet esse.

DE TIBER. GRACCHO, & Cornelia eius uxore.

Tiberius Gracchus anguibus domu suæ, mare, ac fœmina apprehensis, certior factus ab Aruspice, mare dimisso, uxori eius, fœmina, ipsi celerem obitum instare: salutarẽ coniugi potius, quàm sibi partem secutus augurij, marem necari, fœminam dimitti iußit: sustinuitq; in conspectu suo seipsum in interitu serpentis occidi. Itaq; Corneliam nescio utrum feliciorem dixerim, quòd talem uirum habuerit, an miseriorem, quòd amiserit.

DE ADMETO REGE THESSALIAE.

O te Thessaliæ rex Admete crudelis, & diri fati crimine sub magno iudice damnatum: qui coniugis tuæ fata pro tuis permutari passus es, eaq; ne tu extinguereris, uoluntario obitu consumpta, lucem intueri potuisti: & certè prius parentum indulgentiam tentaueras, fœmineo animo impar inuentus.

DE C. PLAVTIO.

Vilior Graccho iniquæ fortunæ uictima, quamuis senatorij uir ordinis C. Plautius Numida, sed in consimili amore, par exemplum: morte enim uxoris audita, doloris impotens, pectus suum gladio percußit. Interuentu deinde domesticorum inceptum exequi prohibitus, colligatusq;, ut primum est occasio data, scißis fascijs, ac uulnere diuulso, constanti dextera, spiritum luctus acerbitate permistum, ex ipsis præcordijs, & uisceribus hausit: tam uiolenta morte testatus, quantum maritalis flammæ illo pectore clausum habuisset.

DE M. PLAVTIO.

Eiusdem ut nominis, ita amoris quoque M. Plautius: nam cùm imperio Senatus classem sociorum sexaginta nau

nauium in Asiam reduceret, Tarentumq; appulisset, atq; ibi uxor eius Horestilla, quæ illuc eum prosecuta fuerat, morbo pressa decesßisset: funerata ea, & in rogũ imposita, inter officiũ ungendi, & osculãdi, stricto ferro incubuit: quẽ amici sicut erat togatum, & calceatum, corpori coniugis iunxerunt, ac deinde subiectis facibus, utrunque unà cremauerunt: quorum ibi factum sepulcrum Tarenti etiamnum cõspicitur, quod uocatur τῶν φιλόντων. Nec dubito quin, si quis modò extinctis sensus inest, Plautius & Horestilla fati consortione, gestientes uultus tenebris intulerint: saneq; ubi idem & maximus, & honestissimus amor est, aliquando præstat morte iungi, quàm uita distrahi.

DE IVLIA, CAII
Cæsaris filia.

Consimilis affectus Iuliæ Cæsaris filiæ annotatus est: quæ cùm ædilitijs comitijs Pompeij Magni coniugis sui uestem, cruore respersam, è campo domum relatam uidisset: territa metu, ne qua uis ei esset allata, exanimis concidit, partumq;, quem utero cõceptum habebat, subita animi consternatione, & graui dolore corporis eijcere coacta est, atq; ita expirauit magno quidem cum totius terrarum orbis detrimento: cuius tranquillitas tot ciuilium bellorum truculentißimo furore perturbata non esset, si Cæsaris, & Pompeij concordia communis sanguinis uinculo constricta mansisset.

DE PORCIA, CATONIS
filia, uxore Bruti.

Tuos quoq; castißimos ignes Porcia, M. Catonis filia, cuncta secula debita admiratione prosequuntur: quæ cùm apud Philippos uictum, & interemptum uirũ tuũ Bru-

tum cognosceres, quia ferrum non dabatur, ardentes ore carbones haurire non dubitasti, muliebri spiritu uirilem patris exitum imitata. Sed nescio an hoc fortius, quòd ille usitato, tu nouo genere mortis absumpta es.

EXTERNA.

Sunt & alienigeni amores iusti, obscuritate ignorãtiæ non obruti, ex quibus paucos attigisse satis erit. Gẽtis Cariæ Regina Arthemisia uirum suum Mausolum fato absumptum, quantopere desiderarit, leue est, post conquisitorum omnis generis honorum, monimẽtiq; usq; ad septẽ miracula prouecti magnificentiam, argumentari. Quid enim aut eos colligas, aut de illo inclyto tumulo loquare, cùm ipsa Mausoli uiuum, ac spirans sepulcrum fieri cõcupierit, eorum testimonio, qui illam extincti ossa potioni aspersa, bibisse tradunt?

DE HIPSICRATEA VXORE Mithridatis.

Hipsicratea quoq; Regina, Mithridatem coniugẽ suũ effusis charitatis habenis amauit: propter quem præcipuũ formæ suæ decorẽ in habitum uirilem conuertere uoluptatis loco habuit: tonsis enim capillis equo se, & armis assuefecit, quò facilius laboribus, & periculis eius interesset: quinetiam uictum à Cn. Pompeio per efferatas gentes fugientem, animo pariter & corpore infatigabili secuta est: cuius tanta fides asperarum atq; difficilium rerũ Mithridati maximum solatium, & iucundißimum lenimentum fuit: cum domo enim, & penatibus uagari se credidit, uxore simul exulante.

DE LACEDAEMONE.

Verùm quid Asiam, quid Barbariæ immensas solitudines, quid latebras Pontici sinus scrutor? Cùm splendidißimum

mum totius Graeciæ decus Lacedæmon, præcipuum uxoriæ fidei ſpecimen tantum non noſtris oſtentet oculis, plurimis & maximis patriæ ſuæ laudibus admiratione facti comparandum.

DE MINYIS.

Minyæ, quorum origo ex inclyto ſociorũ Iaſonis numero Lemniorum in inſula concepta, per aliquot ſeculorum uices ſtabili in ſede manſerat, à Pelaſgicis expulſi armis, alienæ opes indigentes, excelſa Taygetorũ montium iuga ſupplices occuparunt: quos Spartana ciuitas reſpectu Tyndaridarũ (nanq; in illo nobilis famæ nauigio deſtinatum ſyderibus par fratrum fulſerat) deductos inde, legibus, commodiſq; ſuis immiſcuit. Sed hoc tantum beneficium in iniuriam benemeritæ urbis, regnũ affectantes, uerterunt. Igitur publicæ cuſtodiæ incluſi, capitali ſeruabantur ſupplicio: quod cùm uetere inſtituto Lacedæmoniorum, nocturno tempore paſſuri eſſent, coniuges eorum illuſtris ſanguinis, ibi uelut allocuturæ perituros uiros, impetrato à cuſtodibus aditu, carcerem intrarunt, commutatáq; ueſte per ſimulationem doloris, uelatis capitibus eos abire paſſæ ſunt. Hoc loco quid aliud adiecerim, quàm dignas fuiſſe, quibus Minyæ nuberent?

DE AMICITIA.

CAP. VII.

CONtemplemur nunc amicitiæ uinculum, potens, & præualidũ, neq; ulla ex parte ſanguinis uiribus inferius: hoc etiam certius, & exploratius, quia illud naſcẽdi ſors fortuitũ opus, hoc uniuſcuiuſq; ſolido iudicio incoacta uoluntas contrahit. Itaq; celerius ſine reprehenſione propinquum auerſere, quàm amicum: quia altera diremptio

ptio utiq; iniquitatis, altera leuitatis crimini subiecta est. Cùm enim deserta sit futura uita hominis, nullius amicitiæ cincta præsidio, tam necessarium subsidium temere assumi non debet: semel autem apprehensum rectè sperni nõ conuenit. Syncerae uerò fidei amici præcipuè in aduersis rebus cognoscuntur: in quibus quicquid præstatur, totum à constanti beneuolẽtia proficiscitur. Felicitatis cultus, maiore ex parte adulationi, quàm charitati erogatus, certè suspectus est: perinde ac plus semper petat, quàm impendat. Accedit huc, quòd infractæ fortunæ homines, magis amicorum studia desiderant, uel præsidij, uel solatij gratia. Nam læta quidẽ, & prospera negotia, utpote cum diuina suffragatione foueantur, humana minus indigẽt. Tenacius igitur eorum nomina posteritatis memoria apprehendit, qui aduersos amicorum casus non deseruerunt, quàm qui prosperum uitæ cursum comitati sunt. Nemo de Sardanapali familiaribus loquitur. Orestes Pyladæ penè amico, quàm Agamemnone patre notior est. Siquidem illorum amicitia in consortione deliciarum, & luxuriæ contabuit: horũ, duræ, atq; asperæ conditionis solatium, ipsarum miseriarum experimento enituit. Sed quid externa attingo, cùm domesticis prius liceat uti?

DE TIB. GRACCHO,
& C. Blosio.

Inimicus patriæ fuisse Gracchus existimatus est: nec immeritò, quia potentiã suã, saluti eius prætulerat: quàm constantis tamen fidei amicũ etiam in hoc tam prauo proposito C. Blosium Cumanum habuerit, operæpretium est cognoscere. Hostis iudicatus, ultimo supplicio affectus, sepulturæ honore spoliatus, beneuolentia tamẽ eius non caruit. Nam cùm Senatus Rutilio, & Lennati coss. mandasset,

dasset,ut in eos,qui cum Graccho consenserant,more maiorum animaduerterent, & ad Læliũ,cuius consilio præcipuè COSS.*utebantur,pro se Blosius deprecatum uenisset,familiaritatisq; excusatione uteretur, atq; is dixisset, Quòd si te Gracchus tẽplo Iouis Optimi Maximi faces subdere iussisset, obsecuturus'ne uoluntati ipsius, propter istam quam iactas familiaritatem,fuisses? Nunquam istud, inquit,Gracchus imperasset. Satis,imò etiam nimium: totius nanque Senatus consensu damnatos mores defendere ausus est. Verùm quod sequitur,multò audacius,multoq; periculosius. Compressus enim perseueranti interrogatione Lælij, in eodem constantiæ gradu stetit: seq; etiam hoc,si modò Gracchus annuisset,facturum respõdit. Quis illum sceleratum putasset fuisse, si tacuisset? Quis etiam non sapientem, si pro necessitate temporis locutus esset? At Blosius nec silentio honesto,nec prudenti sermone salutem suam, nequa ex parte infelicis amicitiæ memoriam desereret,tueri uoluit.*

DE C. GRACCHO, ET
Pomponio,& Lectorio.

In eadem domo æquè robusta cõstantis amicitiæ exempla oboriuntur: prostratis enim iam & perditis C.Gracchi cõsilijs,rebusq;,cùm tota eius conspiratio latè quæreretur,desertum omni auxilio,duo tantum amici,Pomponius, & Lectorius ab infestis, & undique ruentibus telis, oppositu corporũ suorum texerunt: quorum Pomponius, quò is facilius euaderet,concitatum sequentium agmen in porta Trigemina aliquãdiu acerrima pugna inhibuit,nec uiuus pelli potuit: sed multis confectus uulneribus, transitum super cadauer suum eis (credo etiã post fata inuitus) dedit. Lectorius autem in ponte sublicio cõstitit, & eum,

donec

donec Gracchus transiret, ardore spiritus sui sepsit: ac ui iam multitudinis obrutus, cõuerso in se gladio, celeri saltu profundum Tyberis petijt: quamq; in eo ponte charitatem toti patriæ Horatius Cocles exhibuerat, unius amicitiæ adiecta uoluntaria morte, præstitit. Quàm bonos Gracchi, si aut patris, aut materni aui sectam uitæ ingredi uoluissent, habere milites potuerant? Quo enim impetu, qua perseuerantia animi Blosius, & Pomponius & Lectorius trophæa, ac triumphos eorum adiuuissent, furiosi conatus tam strenui comites? sinistris quidem auspicijs amicitiæ conditionem secuti: sed quò miseriora, hòc certiora fideliter cultæ nobilitatis exempla.

DE LVCIO RHEGYNO, & C. Volumnio.

Lucius autem Rhegynus, si ad debitã publico ministerio syncceritatem exigatur, posteritatis conuitio lacerandus: si amicitiæ fido pignore æstimetur, in optimo laudabilis cõscientiæ portu relinquendus est. Trib. enim plebis Cepionem in carcerem coniectum, quòd illius culpa exercitus noster à Cimbris, & Theutonibus uidebatur deletus, ueteris arctæq; amicitiæ memor, publica custodia liberauit: nec catenus amicũ egisse cõtentus, etiã fugæ eius comes accessit. Prò magnum, & inexuperabile tuum numen Amicitia: cùm ex altera parte Respublica manum inijceret, ex altera tua illũ dextera traheret. et illa ut sacrosanctus esse uellet, exigeret, tu exiliũ indiceres: adeò blando uteris imperio, quòd is supplicium honori prætulit. Admirabile est opus tuũ: sed quod sequitur aliquantò laudabilius. Recognosce enim quousq; Volumnij constantẽ erga amicum suum charitatẽ sine ulla Reipublicæ iniuria euexeris, qui ortus equestri loco, cùm Marcũ Lucullum

cullum familiariter coluisset, cumq; Marcus Antonius, quòd Bruti, & Caßij partes secutus fuerat, interemisset, in magna fugiendi licentia, exanimi amico adhæsit: hucusq; in lachrymas, & gemitus profusus, ut nimia pietate causam sibi mortis accerseret. Nam propter præcipuam, & perseuerantem lamẽtationem ad Antoniũ pertractus est: cuius postquam in conspectu stetit, Iube me, inquit, Imperator protinus ad Luculli corpus perductum occidi. Neq; enim absumpto illo superesse debeo, cùm ei infelicis militiæ autor extiterim. Quid hac fidelius beneuolentia? mortem amici hostis odio leuauit, uitã suam consilij crimine astrinxit: quoq; illum mirabiliorem redderet, se fecit inuisiorem: nec difficiles Antonij aures habuit, ductusq; quò uoluerat, Luculli dexteram auidè osculatus, caput, quod abscissum iacebat, sublatum pectori suo applicauit, ac deinde dimissam ceruicem uictoris gladio præbuit.

DE THESEO, ET PIRITHOO.

Loquatur nunc Græcia nefandis Thesea Pirithoi amoribus subscribentẽ, Ditis se patris regnis cõmisisse: uani est illud narrare, stulti credere. Mistum cruorẽ amicorũ, & uulneribus innexa uulnera, mortemq; morti inhærentem uidere, hæc uera Romanæ amicitiæ indicia. Illa gentis ad fingendum paratæ, monstro similia mendacia.

DE LVCIO PETRONIO.

Lucius quoq; Petronius huiusce laudis consortionem meritò uindicat: pari enim inclytæ amicitiæ ausui, par gloriæ portio asserenda est. admodum humili loco natus ad equestrem ordinem, & splendidæ militiæ stipendia Publij Cælij beneficio peruenerat, cui gratum animum, quia in materia læta exhibere nõ contigerat, in ea, quam

iniquam fortuna esse uoluit, cũ multa fide præstitit: erat ab Octauo COS. Placentiæ præpositus Cælius: qua à Cinnano exercitu capta, & senior iam, & graui ualetudine affectus, ne in potestatem hostium ueniret, ad auxilium dextræ Petronij confugit: quem is ab incepto consilio frustra conatus abstrahere, in ijsdem perseuerantem præcibus interemit, cædiq; eius suam iunxit: ne eo iacente, per quem omnia dignitatis incrementa assecutus fuerat, superesset. Ita alterius fato uerecundia, alterius pietas causam præbuit.

DE SERVIO TERENTIO.

Iungendus est Petronio Seruius Terentius, quãquàm ei, sicut cupierat, pro amico suo perire non contigit. Incepto nanq; egregio, non irrito euentu æstimari debet, quia quantum in illo fuit, & ipse extinctus est, & D. Brutus periculũ euasit mortis: qui fugiens à Mutina, ut ad se interficiendum ab Antonio missos equites aduenisse cognouit: quodam in loco iustæ pœnæ debitum spiritum tenebris furari conabatur: eoq; iam facta irruptione, Terentius fideli mendacio obscuritate ipsa suffragãte, Brutum se esse simulauit, & corpus suum trucidandum equitibus obiecit. Verùm cognitus à Furio, cui Brutianæ ultionis officium mandatum fuerat: nece sua amici supplicium discutere non potuit: sic inuitus fortuna cogente, uixit.

DE DECIMO LAELIO, & M. Agrippa.

Ab hoc horrido, & tristi pertinacis amicitiæ, ad lætũ & serenum uultum transeamus, atq; inde eam euocatam, ubi omnia lacrymis, gemitu, cædibus fuerant referta, in eo, quo dignior est, felicitatis domicilio collocemus, gratia, honore, abundantissimisq; opibus fulgẽte. Orere igitur

tur ab illa, quæ sanctorum umbris dicata esse creditur, sede, hinc Decime Læli, illinc M. Agrippa, alterũ uirorum, alterum deorum maximum amicũ, & certa mente, & secũdis omnibus sortiti: totumq́; beatæ turbæ gregẽ, qui uestro ductu uenerẽda synceræ fidei stipẽdia, laudibus, & præmijs onustus, peregit, in lucẽ nobiscum protrahite: uestros enim cõstantes animos, uestra strenua ministeria, uestram inexpugnabilem taciturnitatẽ, proq́; dignitate, & salute amicorum perpetuam excubationem, testatiorem beneuolentiam, & rursus harũ rerum uberrimos fructus posterior intuens ætas, in excolendo iure amicitiæ, quàm libentius, tam etiam religiosius erit operata. Hæret animus in domesticis: sed aliena quoq; benefacta referre Romanæ urbis candor hortatur.

EXTERNA.

DE DAMONE, ET PYTHIA.

Damon & Pythias, Pythagoricæ prudentiæ sacris initiati, tam fidelem inter se amicitiam iunxerũt, ut cùm alterũ ex his Dionysius Syracusanus interficere uellet, atque is tempus ab eo, quo prius, quàm periret, domum profectus res suas ordinaret, impetrauisset: alter uadem se pro reditu eius tyranno dare nõ dubitauit. solutus erat periculo mortis, qui modo gladio ceruices subiectas habuerat, idemq́; caput suum subiecerat, cui securo uiuere licebat. Igitur omnes, & in primis Dionysius, nouæ, atq; ancipitis rei exitũ speculabãtur: appropinquante deinde finita die, nec illo redeunte, unusquisq; stultitiæ tam temerarium sponsorem damnabat: at is nihil se de amici constantia metuere prædicabat. eodem autem momento, & hora à Dionysio constituta, qui eam acceperat, superuenit: admiratus amborum animum tyrannus, supplicium

m fidei

fidei remisit. Insuperq; eos rogauit, ut se in societatē amicitiæ, tertium sodalitij gradum ultima culturum beneuolentia reciperent. Hæ sanè uires amicitiæ, mortis contemptum ingenerare, uitæ dulcedinē extinguere, crudelitatem mansuefacere, odium in amorem conuertere, pœnam beneficio pensare potuerunt: quibus penè tantum uenerationis, quantum deorum immortalium cæremonijs debetur. Illis enim publica salus, ijs priuata continetur: atq; ut illarum ædes sacra domicilia, horum fida hominū pectora, quasi quodam sancto spiritu referta templa sunt.

DE ALEXANDRO.

Quod ita esse Rex Alexander sensit. Darij castris, in quibus omnes necessarij eius erāt, potitus: Ephestione gratißimo sibi latus suū tegēte, ad eos alloquēdos uenit, cuius aduentu mater Darij recreata, humi prostratū caput erexit, Ephestionemq;, quia ei & statura, & forma præstabat, more Persarū adulata, tanquā Alexandrū salutauit. Admonita deinde erroris, per summā trepidationem excusationis uerba quærebat. Cui Alexander: Nihil est, inquit, quod hoc nomine cōfundaris. Nam & hic Alexāder est. Vtri prius gratulemur: qui hoc dicere uoluit, an cui audire contigit? Maximi enim animi rex, etiam totum terrarum orbē aut uictorijs, aut spe complexus, tā paucis uerbis se cum comite suo partitus est. O donū inclytæ uocis danti pariter, atq; accipienti speciosum.

DE POMPEIO.

Quod priuatim quoque meritò ueneror, clarißimi, ac disertißimi uiri promptißimam erga me beneuolentiam expertus: nec metuo ne parum conueniat mihi Pompeiū meum instar esse Alexādri: cùm illi Ephestio suus, alter fuerit Alexāder. Ego uerò grauißimo crimini sim obnoxius

xius, constantis, & benignæ amicitiæ exempla sine ullæ eius mentione transgressus: cuius in animo uelut in parentum amantißimorum pectore, lætior uitæ meæ status uiguit, tristior acquieuit: à quo omnium incremẽta commodorum ultro oblata cepi: per quem tutior aduersus casus steti: qui studia mea ductu, & auspicijs suis lucidiora, & alacriora reddidit. Itaq; paui inuidiam quorundam optimi amici iactura, uidelicet quia fructu torseram: non quidem meo merito: gratiam meam, quãtacunq; cùm ijs fuit, qui ea uti uoluerant, partitus. Verùm nulla tam modesta felicitas est, quæ malignitatis dentes uitare poßit, & quo secessu quosdam fugeris, aut quibus insulis misericordiæ permulseris, nõ cohibebis ne ut alienis malis perinde, ac bonis suis lætentur, ac gestiant. diuites sunt aliorum iacturis, locupletes calamitatibus, immortales funeribus: sed illi quatenus alienis incommodis suorum adhuc expertes insultẽt, optima uindex insolentiæ uarietas humanæ conditionis uiderit.

DE LIBERALITATE.

CAPVT VIII.

Nostrum opus pio egressu ad propriam rem prouectum in suum ordinẽ reuocetur, liberalitatisq; commemorationi uacemus. Cuius duo sunt maximè probabiles fontes, uerum iudicium, & honesta beneuolentia: nam cùm ab his oritur, tunc demum eius ratio constat: dono autem ipsi gratiam & magnitudo quidem sua, sed efficaciorem aliquantò opportunitas conciliat.

DE FABIO MAXIMO.

Accedit enim pretio rei, inæstimabile momentum occasionis, quæ Fabium Maximum torquente secula ob par-

uam pecuniæ summam erogatæ, ad hoc usq; tēpus laudabilem fecit. Captiuos enim ab Annibale interposita pactione nummorum receperat: qui cùm à Senatu nō præstarentur, misso in urbem filio, fundum, quē unicum possidebat, uēdidit: eiusq; pretium Annibali protinus numerauit. Si ad calculos reuocetur, paruum, utpote septē iugeribus, & hoc in Puppinia addictis redactum: si animo pærogantis, omni pecunia maius: se enim patrimonij, q̄ patriam fidei inopē esse maluit: eo quidem maiore cum commendatione, quòd proni studij certius indicium est supra uires niti, quàm uiribus ex facili uti. alter enim quod potest, præstat: alter etiam plus, quàm potest.

DE BVSA.

Itaq; eiusdem temporis fœmina Busa nomine, regionis autem Apuliæ ditißima, meritò quidem liberalitatis testimonium recepit, sed excellentes opes suas Fabianis rei familiaris angustijs non comparauerit. Nam etsi circa decem milia ciuium nostrorum, Cannensis prælij reliquias, benignißimè inter Cannusina mœnia alimentis sustentauit, saluo tamen statu fortunarum suarum, munificam se P.R. præstitit: Fabius in honorem patriæ, paupertatem inopia mutauit.

DE QVINTO CONSIDIO.

In Quinto quoq; Considio saluberrimi exempli nec sine paruo ipsius fructu, liberalitas annotata est: qui Catilinæ furore ita cōsternata Rep. ut ne à locupletibus quidem debitæ pecuniæ, propter tumultum, pretijs possesionum diminutis, solui creditoribus possent: cum centies, atq; quinquagies H-S. summā in fœnore habere, neq; de sorte quenquā debitorū suorū, neq; de usura appellari à suis passus est: quantumq; in ipso fuit amaritudinē publicæ

cæ confusionis priuata tranquillitate mitigauit: opportune, mirificeq; testatus, se nummorũ suorum, non ciuilis sanguinis esse fœneratorem. Nam qui nunc præcipuè negotiatione delectantur, cùm pecuniam cruentam domum retulerint, quàm improbando gaudio exultent, recognoscent, si diligenter S. consultũ, quo Considio gratiæ actæ sunt, legere non fastidierint.

DE POPVLO ROMANO.

Queri iamdudũ mecum pop. Rom. uidetur, quòd cùm singulorum munificentiam consecter, de sua taceam: ad summam enim eius laudem pertinet, quem animum regibus, & urbibus, & gẽtibus præstiterit, recognosci: quia omne præclari facti decus, crebra memoria in seipso reuirescit. Asiam bello captam Attalo regi muneris loco possidendam tribuit: eò excelsius, & speciosius urbi nostræ futurum imperium credens, si ditissimam, atq; amœnissimam partem terrarum orbis, in beneficio, quàm in fructu suo reponere maluisset. Ipsa uictoria donum felicius: quia multum occupasse, habere inuidiam potuit: tantum tribuisse, gloria carere non potuit.

DE T. QVINTIO FLAMINIO.

Illius uerò Romanæ liberalitatis cœlestem spiritum, nullæ literæ satis dignis laudibus prosequuntur. Philippo enim Macedoniæ rege superato, cùm ad insigne spectaculum tota Græcia conuenisset, Quintus Flaminius tubæ signo silentio facto, per præconem hæc uerba recitari iussit: Senatus P. Q. R. & Quintius Flaminius Imperator, omnes Græciæ urbes, quæ sub ditione Philippi regis fuerũt, liberas, atq; immunes esse iubet. Quibus auditis, maximo & inopinato gaudio homines perculsi, primò ueluti non audisse se, quæ audierunt, credentes, obticuerũt.

Iterata deinde pronuntiatione præconis, tanta cœlum clamoris alacritate compleuerũt, ut certè constet, aues, quæ superuolabãt, attonitas, pauẽtesq́; decidisse. Magni animi fuisset à tot captiuorum capitibus seruitutem detraxisse, quot tunc nobilißimis, & opulentißimis urbibus P. R. libertatem largitus est: ad cuius maiestatem pertinet, non solum, quod ipse benignè tribuit, sed etiam quod alio tribuente sensit, commemorari: ut enim illic commemoratæ, ita hic redditæ laudis commendatio est.

EXTERNA.

DE HIERONE SYRACVSANO.

Hiero Syracusanorum rex, audita clade, qua Romani apud Thrasimenũ lacum afflicti erant: trecẽnta millia modiorum tritici, ducẽta hordei, auriq́; ducẽta & XL. pondo urbi nostræ muneri misit: nec ignarus uerecundiæ maiorum nostrorum, ne nollent accipere, in habitum id Victoriæ formauit, ut eos religione motos, munificentia sua uti cogeret: uoluntate mittendi prius, iterum prouidentia cauendi ne remitteretur, liberalis.

DE AGRIGENTINO GILLIA.

Subnectam huic Agrigentinum Gilliam, quem propemodũ ipsius liberalitatis præcordia constat habuisse: erat enim opibus excellens, sed multò etiam animo, quàm diuitijs locupletior: semperq́; in eroganda potius, quàm in cõtrahenda pecunia occupatus: adeò ut domus eius quasi quædam munificentiæ officina crederetur: illinc enim publicis usibus apta monimenta extruebantur, illinc grata populi oculis spectacula edebantur, illinc epularum magnifici apparatus, libentiq́; animo annonæ subsidia tribuebãtur: & cùm hæc uniuersis, priuatim alimenta inopia laborantibus, dotes uirginibus, paupertate preßis,

subsi

subsidia, detrimentorum incursu quassatis, solatia eroga bantur: hospites quoq; tum urbanis penatibus, tum etiam rusticis tectis, benignißimè excepti, uarijs muneribus ornati dimittebãtur. Quodam uerò tempore quingẽtos simul Gelensiũ equites ui tempestatis in possessiones suas compulsos, aluit, ac uestiuit. Quid multa? non mortalem aliquem, sed propitiæ fortunæ benignum esse diceres sinum. Ergo quod Gillias poßidebat, omnium quasi cõmune patrimonium erat: pro cuius salute, & incrementis, tum Agrigentina ciuitas, tum etiam uicinæ regiones uotis excubabant. Colloca è contraria parte arcas inexorabilibus claustris obseratas, non'ne præstantiorem aliquantò existimes illã impensam, quàm hanc custodiam?

VALERII MAXIMI LIBER QVINTVS.

DE HVMANITATE. CAP. I.

LIBERALITATI, *quas aptiores comites, quàm humanitatem, & clementiam dederim? quoniam idem genus laudis expetunt: quarum prima inopia, proxima occupatione, tertia ancipiti fortuna præstatur: cumq; nescias quam maxime probes, eius tamen commendatio præcurrere uidetur, cui nomen ex ipso numine quæsitũ est. Ante omnia tamẽ humanißima, & clementißima senatus acta referã. Qui cùm Carthaginiẽsiũ legati ad captiuos redimẽdos in urbẽ uenissent, protinus his nulla pecunia accepta, reddidit iuuenes, nu-*

starentur: naues etiam ut prospicerentur, quibus ipse bene, ac tutò cũ suis in Af: icam traijceretur: equitibus singulas libras argenti, & quingenos sestertios dari imperauit. quæ tam prompta, & tam exquisita Patrum C. humanitas efficere potuit, ut etiã si expirasset adolescens, æquiore animo desyderium eius pater toleraret.

DE EODEM IN PRVSIAM.

Idem senatus, cùm ad gratulandum sibi Prusiam Bithyniæ regem Perse deuicto uenire audisset, obuiã illi P. Corneliũ Scipionem Quæstorem Capuam misit, censuitq́;, ut ei domus Romæ quàm optima cõduceretur, & copiæ nõ solùm ipsi, sed etiã comitibus eius publicè præberentur. In eoq́; excipiẽdo tota urbs unius humani amici uultũ habuit. Ita qui amantißimus nostri uenerat, duplicata erga nos beneuolẽtia in regnũ suũ reuersus est.

DE EODEM IN PTOLEMAEVM.

Nec Aegyptus quidem Romanæ humanitatis expers fuit: Rex enim Ptolemæus à minore fratre regno spoliatus, petẽdi auxilij gratia cum paucis admodum seruis, squalore obsitus, Romã uenerat, ac se in hospitium Alexandrini pictoris contulerat. Id postquam senatui relatum est, accersito iuuene, quàm potuit accurata excusatione usus est, quòd nec Quæstorẽ illi more maiorũ obuiam misisset, nec publico hospitio eũ excepisset: eaq́; nõ sua negligentia, sed ipsius subito, & clandestino aduẽtu facta dixit: & illũ è curia subitò ad publicos penates deduxit, hortatusq́; est, ut depositis sordibus adeũdi ipsius diem peteret: quinetiam curæ habuit, uti munera ei per Quæstorem quotidie darẽtur. his gradibus officiorũ iacentem ad regiũ fastigiũ euexit: effecitq́; ut plus spei in auxilio Pop. Ro. quàm metus in sua fortuna reponeret.

DE L. CORNELIO.

Atq; ut ab uniuersis Patribus C. ad singulos ueniam, L.Cornelius COS. primo punico bello, cùm Olbiam oppidum cepisset, pro quo fortissimè pugnans Hanno dux Carthaginiensium occiderat, corpus eius è tabernaculo suo amplo funere extulit, nec dubitauit hostis exequias ipse celebrare: eam demum uictoriam & apud deos & apud homines minimum inuidiæ habituram credens, quæ plurimum humanitatis habuisset.

DE QVINTO CRISPINO.

Quid de Qu. Crispino loquar? cuius humanitatem potentissimi affectus, ira, atq; gloria quatere nõ potuerunt. Badium Campanum, & hospitio benignissimè domi suæ exceperat, & aduersa ualetudine correptum attentissima cura recreauerat: à quo post illam nefariam Campanorum defectionem in acie ad pugnam prouocatus, cùm & uiribus corporis, & animi uirtutibus aliquanto esset superior, monere integratũ, quàm uincere maluit. Nam quid agis, inquit, demẽs? aut quo te praua cupiditas transuersum rapit? parum habes publica impietate furere, nisi etiam priuata lapsus fueris? unus tibi Romanorũ uidelicet Quintius placet, in quo scelesta exerceas arma? cuius penatibus, & honoris uicißitudinẽ, & salutẽ tuã debes: at me fœdus amicitiæ, Dijq; hospitales, sancta nostro sanguini, uestris pectoribus uilia pignora, hostili certamine congredi tecũ uetant: quinetiã si in cõcursu exercituũ fortuitò umbonis mei impulsu prostratum agnouissem, applicatũ iam ceruicibus tuis mucronẽ reuocassem. tuũ ergo crimẽ sit, hospitẽ occidere uoluisse: meũ, nõ eris hospes occisus: proinde aliã, qua occidas, dexterã quære, quoniã mea te seruare didicit. Dedit utriq; cæleste numen

men

men debitum exitum: siquidem in eo prælio Badius obtruncatus est, Quintius insigni pugna clarus euasit.

DE M. MARCELLO.

Age Marci Marcelli clemẽtia, quàm clarum, quamq́; memorabile exemplum haberi debet? qui captis à se Syracusis in arce earum constitit, ut urbis modo opulentißimæ, tunc afflictæ, fortunam ex alto cerneret. Cæterùm casum eius lugubrem intuens, fletum cohibere nõ potuit, quem si quis ignarus uir aspexisset, alterius uictoriã esse credidisset. Itaque Syracusana ciuitas maxima clade tua aliquid admistum gratulationis habuisti: quia si tibi incolumi stare fas non erat, leuiter sub tam mansueto uictore cecidisti.

DE Q. METELLO.

Quintus uerò Metellus Celtibericum in Hispania gerens bellum, cùm urbem Centobricam obsideret, & iam admota machina, partem muri, quæ sola cõuelli poterat, disiecturus uideretur, humanitatem propinquæ uictoriæ prætulit. Nam cùm Rethogenis filios, qui ad eum transierat, Centobricenses machinæ ictibus obiecissent, ne pueri in conspectu patris crudeli genere mortis consumerentur, quanquã ipse Rethogenes negabat esse impedimento, quo minus etiam per exitum sanguinis sui expugnationem perageret, ab obsidione discesßit. Quo quidẽ tam clementi facto, etsi non unius ciuitatis mœnia, omnium tamen Celtiberarum urbium animos cepit: effecitq́;, ut ad redigendas eas in ditionem pop. Rom. nõ multis sibi obsidionibus opus esset.

DE AFRICANO POSTERIORE.

Africani quoq; posterioris humanitas speciosè, lateq́; patuit. Expugnata enim Carthagine, circa Siciliæ ciuitates

tes literas misit, ut ornamenta templorum suorum à Pœnis rapta, per legatos recuperarẽt, inq; pristinis sedibus reponenda curarẽt. Beneficium dijs, atq; hominibus pariter acceptũ. Huic facto par eiusdem uiri humanitas. A Quæstore suo hastæ subiectos captiuos uẽdente puer eximiæ formæ, & liberalis habitus missus est: de quo cùm explorasset Numidam esse, orbum relictum à patre, educatum apud auunculum Masinissam, eo ignorante immaturam aduersus Romanos ingressum militiam, & errori illius ueniam dandam, & amicitiæ regis fidißimi pop. Ro. debitam uenerationẽ tribuendam existimauit. Itaq; puerũ anulo, fibulaq; aurea, & tunica laticlauia, Hispanoq; sagulo, & ornato equo donatũ, datis qui cum prosequerentur equitibus, ad Masinissam remisit: eos uictoriæ maximos fructus ratus, dijs templorũ ornamenta Romanos, regibus sanguinem suum restituere.

DE L. PAVLO.

Lucij etiã Pauli in tali genere laudis memoria apprehendenda est: qui cùm Persen, parui tẽporis momẽto captiuũ ex rege, ad se adduci audisset: occurrit ei Romani imperij decoratus ornamentis: conatumq; ad genua procumbere, dextra manu alleuauit, sermoneq; grato ad spẽ exhortatus est: introductum etiam in tabernaculũ, lateri suo proximum in consilio sedere fecit: nec honore mensæ indignum iudicauit. Proponatur in conspicuo acies, qua prostratus est Perses, & harum rerum, quas retuli, contextus, utro magis spectaculo delectentur, homines dubitabunt: nam si egregium est hostem abijcere, non minus tamen laudabile infelicis scire misereri.

DE CN. POMPEIO.

Hæc L. Pauli humanitas admonet me, ne de Cn. Pompeij

peij clementia taceam. Regem Armeniæ Tigranem, qui & per se magna cum P. R. *bella gesserat, & infestißimum urbi nostræ Mithridatē Ponto pulsum, uiribus suis protexerat, in conspectu suo diutius iacere supplicem passus non est: sed benignis uerbis recreatum, diadema, quod abiecerat, capiti reponere iußit: certisq; rebus imperatis, in pristinum fortunæ habitum restituit: æquè pulchrum esse iudicans, & uincere reges, & facere. Quàm præclarum tributæ humanitatis specimen Cn. Pompeius, quàm miserabile desideratæ idem euasit exemplum? nam qui Tigranis tempora insigni regio texerat, eius caput tribus coronis triumphalibus spoliatum, in summo terrarum orbe, nusquam sepulturæ locum habuit: sed abscissum à corpore, inops rogi, nefarium Aegyptiæ perfidiæ portatum munus est, etiam ipsi uictori miserabile. ut enim id Cæsar aspexit, oblitus hostis, soceri uultū induit, ac Pompeio tum proprias, tum etiam filiæ suæ lacrymas reddidit. Caput etiam plurimis, & pretiosißimis odoribus cremandum curauit: quòd si non tam mansuetus animus diuini principis extitisset, paulò ante Romani imperij columen habitum (sic mortalium negotia fortuna uersat) inhumanum iacuisset.*

DE CAESARE.

Catonis quoq; morte Cæsar audita, et se inuidere illius gloriæ, & illum suæ inuidisse dixit: patrimoniumq; eius liberis ipsius incolume seruauit: & hercule diuinorū Cæsaris operum non parua pars Catonis salus fuisset.

DE M. ANTONIO, & M. Bruto.

Marci autem Antonij animus talis humanitatis intellectu nō caruit. M. enim Bruti corpus liberto suo sepeliendum

dum tradidit: quoq; honoratius cremaretur, iniici ei ſuū paludamentum iuſſit, iacentem nō hoſtem, ſed ciuem depoſito exiſtimans odio. cumq; interceptum à liberto paludamentum comperiſſet, ira percitus, protinus in eum animaduertit, hac antè præfatione uſus: Q[illegible]tu ignoraſti cuius tibi uiri ſepulturā commiſe[illegible]? Fort[illegible] piamq; eius uictoriam Philippicam libenter Dij uiderunt: ſed ne iſta quidem generoſiſſimæ indignationis uerba inuiti audierunt.

EXTERNA.

DE ALEXANDRO.

Commemoratione Romani exempli in Macedoniam deductus, morum Alexandri præconiū facere cogor: cuius ut infinitam gloriam bellica uirtus, ita præcipuū amorem clementia meruit. Is, dum omnes gentes infatigabili curſu luſtrat, quodā loco niuali tempeſtate oppreſſus, ſenio iam confectum militem Macedonē, nimio frigore obſtupefactum, ipſe ſublimi, & propinqua igni ſede ſedens, animaduertit: factaq; non fortunæ, ſed ætatis utriuſq; æſtimatione, deſcēdit: & illis manibus, quibus opes Darij afflixerat, corpus frigore duplicatū in ſuam ſedē impoſuit: id ei ſalutare futurum dicens, quod apud Perſas capitale extitiſſet, ſolium regium occupaſſe. Quid ergo mirū eſt, ſi ſub eo duce tot annis militare iucundum ducebant, cui gregarij militis incolumitas ꝓprio faſtigio charior erat?

Idem non hominū ulli, ſed naturæ, Fortunæq; cedens, quanquam uiolentia morbi dilabebatur, in cubitum tamē erectus, dextram omnibus, qui eam contingere uellent, porrexit. Quis autē illam oſculari non curaret, quæ iam fato oppreſſa, maximi exercitus complexui, humanitate, quàm ſpiritu uiuidiore ſuffecit?

DE

DE PISISTRATO.

Non tam robusti generis humanitas, sed & ipsa tamē memoria prosequenda Pisistrati Atheniensium tyranni narrabitur. Qui cùm adolescēs quidam amore filiæ eius uirginis accensus, in publico obuiam sibi factam osculatus esset: hortāte uxore, ut ab eo capitale suppliciū sumeret, respondit: Si eos, qui nos amant, interficiemus, quid ijs faciemus, quibus odio sumus? Minimè digna uox, cui adijciatur, eam ex tyrāni ore de humanitate manasse. in hūc modum filiæ iniuriam tulit, suam multo laudabilius.

DE EODEM.

A' Thrasippo amico inter cœnam sine fine conuitio laceratus, ita & animum, & uocem ab ira cohibuit, ut putares satellitem à tyranno malè audire: abeūtem quoq; ueritus ne propter metus maturius se conuiuio subtraheret, inuitatione familiari cœpit retinere. Thrasippus cōcitatæ temulentiæ impetu euectus, os eius sputo respersit: nec tamen in uidictam sui ualuit accendere. Ille uerò etiam filios suos uiolatæ patris maiestati subuenire cupientes, retraxit. Posterò quoque die Thrasippo suppli cium à se uoluntaria morte exigere uolenti, uenit ad eū: datá que fide in eodem gradu amicitiæ mansurum, ab incepto reuocauit. Si nihil aliud dignum honore memoriæ gessisset, his tamen factis abundè se posteritati commendasset.

DE PYRRHO REGE.

Aequè mitis animus Pyrrhi Regis audierat apud quosdam in cōuiuio Tarentinorū parum honoratū de se sermonem habitum: accersitos qui ei interfuerunt, percōtabatur an ea, quæ ad aures eius peruenerāt, dixissent. Tum ex his unus, inquit: Nisi nobis uinū defecisset, ista,

quæ

quæ tibi relata sunt, præ ijs, quæ de te locuturi eramus, lusus, ac iocus fuissent. Tam urbana crapulæ excusatio. tamq; simplex ueritatis confeßio, irã regis conuertit in risum. Qua quidẽ clemẽtia, & moderatione assecutus est, ut & sobrij sibi Tarentini gratias agerẽt, & ebrij bene precarentur. Ab eadem altitudine humanitatis legatis Romanorum ad redimendos captiuos castra sua petẽtibus, quò tutius uenirẽt, Lyconem Mossolum obuiã misit: quò honoratius exciperentur, ipse cum ornatu equitum extra portam occurrit: secundarum rerum prouentu nõ adeò corruptus, ut officij prospectũ in ijs deponeret, qui tum maximè armis cum eo dißidebant.

DE ANTIGONO REGE.

Cuius tam mitis ingenij debitum fructũ ultimo fati sui tempore recepit: nam cùm diris auspicijs Argiuorum inuasisset urbem, abscissumq; caput eius Alcyoneus Antigoni regis filius ad patrẽ propugnatorem laborãs, lætus uelut aliquod fœlicißimũ uictoriæ opus attulisset: Antigonus correpto iuuene, quòd tanti uiri subitæ ruinæ, immemor humanorũ casuum, effuso gaudio insultaret: humo caput sublatum, causea, qua uelatũ caput suum more Macedonũ habebat, texit: corporiq; Pyrrhi reddditũ, honoratißimè cremãdum curauit. Quinetiam filiũ eius Helenum captiuũ ad se pertractũ, & cultum, & animũ gerere regium iußit: ossaq; Pyrrhi ei aurea inclusa urna, Epirũ in patriã ad Alexãdrum fratrem portanda dedit.

DE CAMPANIS.

Campani autem exercitum nostrum cum COS. apud caudinas furcas, sub iugum à Samnitibus missum, nec inermem tantùm, sed etiam nudum urbem suam intrantem, perinde ac uictorem, & spolia hostium præ se ferentem,

uenerabiliter exceperunt: protinusq́; consulibus insignia honoris, militibus uestem, arma, equos, commeatum benignißimè præstando, & inopiam, & deformitatem Romanæ cladis mutarunt: quo animo si pro imperio nostro aduersus Annibalem quoque usi fuissent, truculentis securibus materiam sæuiendi non præbuissent.

DE ANNIBALE.

Facta mentione acerrimi hostis, mãsuetudinis eius operibus, quam Romano nomini præstitit, locum qui inter manus est, finiã. Annibal enim Aemilij Pauli apud Cannas trucidati quæsitum corpus, quantum in ipso fuit, inhumatum iacere passus non est. Annibal Tyberium Gracchum Lucanorum circumuentum insidijs, cum summo honore sepulturæ mandauit, & ossa eius in patriam portanda militibus nostris tradidit. Annibal Marcum Marcellum in agro Brutio, dum conatus Pœnorum cupidius, quàm consideratius speculatur, interemptum, legitimo iure extulit, Punico quoq; sagulo, & corona donatum laurea, rogo imposuit. Ergo humanitatis dulcedo etiam inefferata barbarorum ingenia penetrat, orbosq́;, & truces hostium mollit oculos, ac uictoriæ insolentißimos spiritus flectit: nec illi arduum aut difficile est inter arma cõtraria, inter districtos cominus mucrones placidum iter reperire. Vincit iram, prosternit odium: hostilem'que sanguinem hostilibus lacrymis permiscet: atque etiam admirabilem Annibalis uocem, pro funeribus Romanorũ ducum arbitria statuentis expreßit: quia aliquantò ei plus gloriæ Paulus, & Gracchus, & Marcellus sepulti, quàm oppreßi attulerunt: siquidem illos Punico astu decepit, Romana mãsuetudine honorauit. Vosq́; fortes, ac piæ umbræ, non pœnitendas sortiti estis exequias:

nam ut optabilius in patria, ita speciosius pro patria collapsæ, supremi officij decus infelicitate amissum, uirtute recuperastis.

DE GRATIS. CAP. II.

GRatas uerò animi significationes, & ingrata facta libuit oculis subijcere, ut uitio, ac uirtuti iusta merces æstimationis ipsa comparatione accederet. Sed quoniam contrario proposito sese distinxerunt, nostro quoq; stylo separentur, prioremq; locum obtineāt, qui laudem, quàm qui reprehensionem merentur.

DE MARTIO CORIOLANO.

Atq; ut à publicis actis ordiar, Martium patriā oppugnare conantē, admotoq; portis urbi ingenti Volscorum exercitu, funus, ac tenebras Romano imperio minitantē, Veturia mater, ac Volumnia uxor, nefariū opus exequi precibus suis passæ non sunt: in quarum honorem Senatus matronarum ordinem benignißimis decretis adornauit: sanxit nanq;, ut fœminis semita uiri cederent, confessus plus salutis Reip. in stola, quàm in armis fuisse: uetustisq; aurium insignibus nouum uittæ discrimen adiecit: permisit quoq; his purpurea ueste, & aureis uti segmētis: super hoc ædem & aram Fortunæ muliebri eo loco, quo Coriolanus exoratus fuerat, faciendū curauit, memorem beneficij animū suum exquisitæ religionis cultu testando. Quem secundi etiam belli Punici tempore exhibuit. Cùm enim à Fuluio Capua obsideretur, ac duæ Campanæ mulieres beneuolentiam erga Romanos dimittere ex animis noluissent, Vestia Opidia materfamiliâs, & Cluuia Facula meretrix, quarum altera quotidie pro salute nostri exercitus sacrificauit, altera captis militibus Romanorū

alim

alimẽta subministrare nõ destitit, urbe illa oppressa, Senatus ijs & libertatem, & bona restituit: & si quid amplius præmij petissent, libenter se daturum asseuerauit. Vacasse in tanto gaudio P.C. duabus humilibus fœminis referre gratiam, nedum præ se tulisse, mirandum.

DE QVINTIO ET MINVTIO.

Quid illa quoq; iuuentute Romana gratius? quæ Quintio & Minutio COSS. ultro nomina sua militari sacramento obtulit, ut Tusculanis, quorum fines Equiculi occupauerãt, præsidiũ ferrent, quia paucis antè mẽsibus cõstantißimè & fortißimè imperiũ Romani Populi defenderant. Ergo quod auditu nouum est, ne patriæ grata uoluntas cessasse uideretur, exercitus se ipse conscripsit.

DE FABIO MAXIMO.

Magnum grati Pop. Rom. specimen in Quinto Fabio Maximo enituit: Nam cùm quinq; cõsulatibus salubriter Reipub. administratis decessisset, certatim æs cõtulit, quo maior, ac speciosior eius funeris põpa duceretur. Eleuet aliquis præmia uirtutis, cum animaduertat fortes uiros felicius sepeliri quàm uiuere ignauos.

DE MINVTIO MAgistro Equitum.

Fabio autem etiam incolumi summa cum gloria gratia relata est: dictatori enim magister equitum Minutius scito plebis, quod nunquam antea factũ fuerat, æquatus, partito exercitu separatim in Samnio cũ Annibale confixerat: ubi temere inito certamine pestiferum habiturus exitum, subsidio Fabij conseruatus, & ipse eum patrem appellauit, & à legionibus suis patronum salutari uoluit: ac deposito æqualis imperij iugo, magisterium equitum, sicut par erat, Dictaturæ subiecit, imprudentisq; uulgi

errorem gratæ mentis significatione correxit.

DE TERENTIO CVLEONE.

Tam hercle probabiliter, quàm Quintus Terentius Culeo prætoria familia natus, & inter paucos Senatorij splendidus ordinis, optimo exemplo Africani superioris currū triumphantis, quia captus à Carthaginiensibus, ab eo fuerat recuperatus, pileū capite gerēs, secutus est: autori enim libertatis suæ, tanquā patrono accepti beneficij confeßionē, spectante Populo Romano meritò reddidit.

DE PHILIPPO REGE, & de Flaminio.

At Flaminij de Philippo rege triumphantis currū non unus sed duo millia ciuium Romanorum pileata comitata sunt, quæ his Punicis bellis intercepta, & in Græcia seruientia, cura sua collecta, in pristinum gradum restituerat. geminū ea re decus imperatoris, à quo simul & deuicti hostes, & conseruati ciues spectaculum patriæ præbuerunt. Illorū quoq; salus dupliciter omnibus accepta fuit, & quia tam multi, & quia tam grati exoptatum libertatis statum recuperauerunt.

DE METELLO.

Metellus uerò pius pertinaci erga patrem exulē amore, tam clarum lacrymis quàm alijs uictorijs cognomen assecutus, non dubitauit Consul pro Quinto Callidio prætore candidato supplicare populo, quòd tribunus plebis legem, qua pater in ciuitatē restitueretur, tulerat: quinetiam patronum eum domus & familiæ suæ semper dictitauit. Nec hac re de principatu, quem procul dubio obtinebat, quicquam decerpsit: quia non humili, sed grato animo longè inferiore hominis maximo merito eximiā submittebat dignitatem.

DE

DE MARIO.

Nam C. quidem Marij non solum præcipuus, sed etiam præpotens gratæ mentis fuit impetus: duas etiam Camertium cohortes, mira uirtute uim Cimbrorum sustinentes in ipsa acie, aduersus conditionem fœderis ciuitate donauit: quod quidem factum & uerè, & egregiè excusauit, dicendo inter armorum strepitum, uerba se iuris ciuilis exaudire non potuisse. Et sanè id tempus tunc erat, quo magis defendere, quàm audire leges oportebat.

DE LVCIO SYLLA.

C. Marij uestigia ubiq; L. Sylla certamine laudis subsequitur: dictator enim priuato Pompeio & caput adoperuit, & sella assurrexit, & equo descendit: eaq; se libenter facere in concione prædicauit, memor ab eo duodeuiginti annis nato partes suas exercitu paterno adiutas. Multa insignia Pompeio, sed nescio an hoc quicquam admirabilius contigerit, quòd magnitudine beneficij, sui Syllam obliuisci coëgit. Sit aliquis in summo splendore etiam sordibus gratis locus. Marco Cornuto prætore funus Hirtij, & Pansæ iussu senatus locante, qui tunc libitinam exercebant, tum rerum suarum usum, tam ministerium suum gratuitò polliciti sunt, quia ij pro Republica dimicantes occiderant: perseuerantiq; postulatione extuderunt, ut exequiarum apparatus sestertio nummo ipsis præbentibus addiceretur: quorum laudem adiecta lege conditio auget magis, quàm extenuat: quoniam quidem quæstum contempserunt, nulli alij rei, quàm quæstui uiuentes. Pace cinerum suorũ reges gentiũ exterarũ secundum hunc tam contemptum gregem referri se patientur, qui aut non attingendus, aut non nisi in ultima parte domesticorum exemplorũ collocandus fuit. Sed dum ho-

nesti actus etiam ab infimis editi, memoria non intercidant, licet separatum locum obtineant, ut nec his adiecti, nec illis prælati uideantur.

EXTERNA.

DE DARIO.

Darius priuatæ adhuc fortunæ, amiculo Silosontis Samij delectatus, curiosa contẽplatione fecit, ut ultro sibi & quidem à cupido daretur. Cuius muneris, quàm grata æstimatio animo eius esset allapsa, regno potitus ostendit: totam nanque urbem, & insulam Samiorum Silosonti fruendam tradidit. Nõ enim pretium rei æstimatum, sed occasio liberalitatis est honorata, magisq; à quo donum proficisceretur, quàm ad quem perueniret, prouisum.

DE MITHRIDATE.

Mithridates quoq; rex magnificè gratus apparuit, quoniam pro Leonico acerrimo defensore salutis suæ, à Rhodijs nauali pugna excepto, omnes hostium captiuos permutauit: satius esse existimans ab inuictißimis circumueniri, quàm benemerito gratiam non referre.

DE ATTALO REGE.

Liberalis Populus Rom. magnitudine muneris, quòd Attalo regi Asiam dedit dono: Sed Attalus etiam testamẽti æquitate gratus, qui eandem Asiam populo Rom. legauit. Itaq; nec huius munificentia, nec illius tam memor beneficij animus tot uerbis laudari potest, quot amplißimæ ciuitates uel amicè datæ, uel piæ redditæ sunt.

DE MASINISSA REGE.

Cæterùm nescio an præcipuè Masinissæ regis pectus grati animi pignoribus fuerit refertum: beneficio enim Scipionis, & persuasu regni modo liberius auctus, memoriam inclyti muneris ad ultimum uitæ finem, longa etiam

à Dijs

à Dijs immortalibus senectute donatus, cõstantißima fide perduxit: adeò, ut eum non solùm Africa, sed etiam cunctæ gentes scirent amiciorem Corneliæ familiæ, atq; urbi Rom. quàm sibimet semper fuisse. Ille, cùm graui Carthaginiensiũ bello premeretur, ac uix tutelæ sui imperij sufficeret, tamen Scipioni Aemiliano, quia nepos Africani erat, bonam, magnamq; partẽ Numidici exercitus, quam Lucullo Consuli, à quo ad auxilia petenda missus fuerat, in Hispaniam duceret, promptißima mente tradidit, præsentiq; periculo respectum pristini beneficij anteposuit. Ille, cùm iam ætate deficiẽte, magnas regni opes, quatuor & quinquaginta filiorum numero relinquens in lectulo laberetur, Marcum Manilium, qui proconsul Africam obtinebat, literis obsecrauit, ut ad se Scipionem Aemilianum, sub eo tunc militantem mitteret: feliciorem mortem suam futurã ratus, si in complexu dextræ eius supremum spiritum, ac mandata posuisset. Ille aduentum Scipionis fatis suis præcurrẽtibus, hæc uxori, liberisq; præceperat: unum in terris Pop. Rom. & unam in Pop. Rom. Scipionis domũ nosse: integrè omnia Aemiliano reseruare: cum diuidendi regni arbitrũ haberent: quod is statuisset, perinde ut testamento cautum immutabile ac sanctum obtinerent. Tot tamq; uarijs rebus se Masinissa infatigabili pietatis serie ad centesimum extendit annum. His, & horum similibus exemplis, beneficentia generis humani nutritur, atq; augetur. Hæ sunt eius faces, hi stimuli, propter quos iuuandi, & emerẽdi cupiditate flagrat. Et sanè amplißimæ, & speciosißimæ diuitiæ sunt, feliciter erogatis beneficijs, latè posse censeri: quorum quoniam religiosum cultum instituimus, nunc neglectum sugillandi gratia, quò sit gratior, referemus.

DE INGRATIS. CAP. III.

DE SENATV RO. IN ROMVLVM.

VRbis nostræ parentem Senatus in amplißimo dignitatis gradu ab eo collocatus in curia lacerauit, nec duxit nefas ei uitam adimere, qui æternum Rom. imperio spiritum ingenuerat. Rude nimirum illud, & ferox seculum, quod conditoris sui cruore fœdè maculatum, ne summa quidem posteritatis dißimulare pietas potest.

DE PO. RO. IN CAMILLVM.

Hunc ingratum lapsæ mentis errorem, consentanea nostræ ciuitatis pœnitentia sequitur. Virium Romanorum & incrementum latißimum, & tutela certißima Furius Camillus, in urbe incolumitatē suam tueri non ualuit, cuius ipse salutem stabilierat, felicitatem auxerat. A' Lucio enim Apuleio Tr. Pl. tanquā peculator Veiētanæ prædæ reus factus, duris, atq; (ut ita dicam) ferreis sententijs in exilium missus est. Et quidem eo tempore, quo optimo iuuene filio spoliatus, solatijs magis alleuiandus, quàm cladibus onerādus erat: sed immemor patria tanti uiri maximorum meritorum, exequijs filij, damnationem patris iunxit. At, inquit, ærario abesse Tri. Pl. querebatur quindecim millia æris (tanti nanq; pœna finita est) indignam summam, propter quam Pop. Rom. tali principe careret.

IN SCIPIONEM MAIOREM.

Priore adhuc querela uibrante, alia deinceps exurgit. Africanus superior, non solùm contusam, & confractam belli Punici armis Rempub. sed pene iam exanguem, atq; morientem Carthaginis dominam reddidit: cuius clarißima opera iniurijs pensando, ciuitatis ignobilis eum, ac desertæ paludis accolā fecerūt: eiusq; uoluntarij exilij acerbitatem

bitatem non tacitus ad inferos tulit, sepulcro suo inscribi iubendo, Ingrata patria ne ossa quidem mea habes. Quid ista aut necessitate indignius, aut querela iustius, aut ultione moderatius? cineres ei suos negauit, quàm in cineres collabi non fuerat passus. Igitur hanc unam Scipionis uindictam ingrati animi urbs Rom. sensit: maiorem mehercle Coriolani uiolentia. Ille enim metu patriam pulsauit, hic uerecundia: de qua ne queri quidem (tanta uerae pietatis constantia) nisi post fata sustinuit.

IN SCIPIONEM ASIATICVM.

Talia passo (credo) quae fratri eius acciderunt, solatio esse potuerũt: cui Rex Antiochus deuictus, et Asia imperio P.R. adiecta, speciosissimusq; triumphus, ut peculatus reus fieret, & in carcerẽ duci iuberetur, causam praebuit.

IN AFRICANVM POSTERIOREM.

Nihilo uirtute minor posterior Africanus: sed ne exitu quidem felicior: duabus enim urbibus Numantia, atque Carthagine imperio Ro. imminentibus, ex rerum natura depulsis, raptorem spiritus domi inuenit, mortis punitorem in foro non reperit.

IN SCIPIONEM NASICAM.

Quis ignorat tantum laudis Scipionẽ Nasicam toga, quantum armis utrunq; Africanum meruisse? Qui pestifera Tiberij Gracchi manu faucibus oppressam Remp. strangulari passus non est: sed is quoq; propter iniquissimam uirtutum suarum apud ciues aestimationem, sub titulo legationis Pergamum secessit. Et quod uitae superfuit, ibi sine ullo ingratae patriae desiderio peregit.

IN LENTVLVM.

In eodem nomine uersor, necdum Corneliae gentis querelas exhausi. Namq; P. Lentulus clarissimus, et amãtissimus

mus Reip. ciuis, cùm in Auentino Caij Gracchi nefarios conatus, & aciem pia, ac forti pugna, magnis uulneribus exceptis, fugasset, prælij illius, quo leges, pacem, libertatemq; in suo statu retinuerat, hanc mercedem tulit, ne in nostra quidem urbe moreretur. Siquidem inuidia, & obtrectatione compulsus, legatione à Senatu libera impetrata, habitaq; concione, qua à Dijs immortalibus petijt, ne unquam ad ingratum populum reuerteretur, in Siciliam profectus est, ibiq; perseueranter morando compotem se uoti fecit. Quinq; igitur deinde Cornelij, totidem sunt notißima ingratæ patriæ exempla, atq; horum quidem secessus uoluntarij.

IN HALAM SERVIL.

Hala uerò, cùm magistrū equitum Spurium Melium regnum affectantem occidisset, custoditæ libertatis ciuium, exilio suo pœnas pependit.

Cæterùm ut Senatus populiq; mens in modum subitæ tempestatis concitata, leui querela prosequenda est: ita singulorum ingrata facta liberiore indignatione proscindenda sunt: quia potentes consilij, cùm utrunq; ratione perpendere liceret, scelus pietati prætulerunt.

DE P. SEXTILIO.

Quo enim nimbo, qua procella uerborū, impium Sextilij caput obrui meretur? Quod L. Cæsarē, à quo tum studiosè, tum etiā feliciter grauißimi criminis reus defensus fuerat. Cinnanæ proscriptionis tempore profugū, præsidium suū in fundo Tarquiniensi cladis conditione implorare, beneficij iura repetere coactū, à sacris perfidæ mensæ, & altaribus nefandorum penatum auulsum, truculēto uictori iugulandū tradere non exhorruit. Finge accusatorem eius fortuna publica in supplicis nomen cōuersum,

tam

tam luctuosam illam opem genibus annixum orasse, crudeliter tamen repulsus uideretur: quinetiam quos iniuriæ inuisos faciunt, gratiosos miseriæ reddunt. Verùm Sextilius non accusatorem, sed patronum sæuißimæ inimici uiolentiæ suis manibus obiecit: si metu mortis, uita indignus: si præmij spe, morte dignißimus.

DE CN. POPILIO LENATE.

Sed ut ad alium consentaneum huic ingrati animi actũ transgrediar, M. Cicero Cn. Popilium Lenatem, Picenæ regionis, rogatu Marci Cælij, non minore cura, quàm eloquentia defendit: eumq; causa admodum dubia fluctuantem, saluũ ad penates suos remisit. hic Popilius postea nec re, nec uerbo à Cicerone læsus, ultrò M. Antonium rogauit, ut ad illum proscriptum persequendum & iugulandum mitteretur: impetratisq; detestabilis ministerij partibus, gaudio exultans, Caietam cucurrit, & uirum, omitto quòd ampliβimæ dignitatis, certè salutis eius autorem, studio præstantis officij priuatim sibi uenerandum, iugulum præbere iußit: ac protinus caput Romanæ eloquentiæ, & pacis clarißimam dexteram, per summum, & securum otium amputauit: eaq; sarcina, tanquam opimis spolijs alacer in urbem reuersus est. Neque ei scelestum portanti onus succurrit, illud se caput ferre, quod pro capite eius quondam perorauerat. Inualidæ ad hoc monstrum sugillandum literæ: quoniam qui talem Ciceronis casum satis dignè deplorare poßit, alius Cicero non extat.

DE POMPEIO MAGNO.

Quo te nunc modo Magne Pompeij attingam, nescio. Nam & amplitudinem fortunæ tuæ, quæ quondam omnes terras, & omnia maria fulgore suo occupauerat, intueor: &

& ruinam eius maiorem esse, quàm ut manu mea attentari debeat, memini. Sed tamen nobis quoq; tacentibus Cn. Carbonis, à quo admodum adolescens de paternis bonis in foro dimicans protectus es, iussu tuo interempti mors animis hominum obuersabitur, non sine aliqua reprehensione: quia ingrato facto, plus L. Syllæ uiribus quàm propriæ indulsisti uerecundiæ.

EXTERNA.

DE CARTHAGINIENSIBVS.

At ne nostra confessis alienigenæ urbes insultent: Carthaginienses Annibalem, qui pro illorum incolumitate, & uictoria, tot Imperatores, totq; exercitus nostros trucidauerat, quot gregarios milites hostium si occidisset, magnæ gloriæ foret, è conspectu suo submouere in amicum induxerunt.

DE SPARTANIS.

Neminem Lycurgo aut maiorem, aut utiliorem uirum Lacedæmon genuit: utpote cui Apollo Pythius oraculum petenti respondisse fertur, nescire se utrũ illum hominũ, an Deorum numero aggregaret: huic tamẽ neq; uitæ summa synceritas, neq; constantissimus erga patriam amor, neq; leges salubriter excogitatæ auxilio esse potuerunt, quò minus infestos ciues experirentur: sæpe enim lapidibus petitus, aliquando eiectus publico furore, etiam priuatus oculo: ad ultimum ipsa patria pulsus est. Quid aliæ facient urbes? ubi etiam illa, quæ constantiæ, & moderationis, & grauitatis sibi laudem eximiam uendicat, tam ingrata aduersus tam benemeritum extitit?

DE ATHENIENSIBVS.

Detrahe Atheniensibus Thesea, nullæ, aut nõ tam claræ Athenæ erunt: siquidẽ ille uicatim dispersos ciues suos

in unam urbem contraxit, separatimq; & agresti more uiuenti populo, amplißimæ ciuitatis formam atq; imaginem imposuit. Idem sæua potentißimi Regis Minois imperia uixdũ ætate pubescẽte repulit. Idẽ effrænatã Thebarum insolentiam domuit. Idẽ opem liberis Herculis tulit, & quicqd ubiq; mõstri, aut sceleris fuit, uirtute animi, ac robore dextræ cõminuit: huius tamẽ summoti ab Atheniensibus, Scyros exule minor insula, ossa mortui cepit.

IN SOLONEM.

Iam Solon, qui tam præclaras, tamq; utiles Atheniẽsibus leges tulit, ut si is perpetuò uti uoluissent, sempiternũ habituri fuerint imperium: qui Salamina uelut hostilem arcem ex propinquo saluti eorum imminentem recuperauit: qui Pisistrati tyrannidem primus uidit orientem, & solus armis opprimi debere, palàm dictitare ausus est: senectutem Cypri profugus exegit: neq; ei in patria, de qua optimè meruerat, humari contigit.

IN MILTIADEM.

Bene egissent Athenienses cum Miltiade, si eũ post trecenta millia Persarũ Marathone deuicta, in exiliũ protinus misissent, ac nõ in carcere, & uinculis mori coëgissent: ut puto, hactenus sæuire aduersus optimè meritum abundè duxerunt. Imò ne corpus quidem eius, sic expirare coacti, sepulturæ prius mandari paßi sunt, quàm filius eius Cimon eisdem uinculis se constringendum traderet: hanc hæreditatem paternam maximi ducis filius, & futurus ipse ætatis suæ dux maximus, solum se sortitum, catenas scilicet & carcerem gloriari potuit.

IN ARISTIDEM.

Aristides etiam, quo totius Græciæ iustitia censetur, continẽtiæ quoq; eximiũ specimen, patria iussus excedere

re

re est. Felices Athenas, quæ post illius exilium inuenire aliquem, aut uirum bonum, aut amantem sui ciuem potuerunt, cum quo tunc ipsa sanctitas migrauit.

IN THEMISTOCLEM.

Themistocles eorum, qui ingratam patriam experti sunt, celeberrimũ exemplũ, cùm illam incolumem, clarã, opulentam, principem Græciæ reddidisset, eousq; sensit inimicam, ut ad Xerxis, quẽ paulò antè destruxerat, nõ debitam sibi misericordiam perfugere necesse haberet.

IN PHOCIONEM.

Phocion uerò his dotibus, quæ ad pariendũ honorem potentissimæ iudicantur, clemẽtia & liberalitate instructissimus, non tantùm in eculeo ab Atheniensibus impositus est, sed certè post obitũ nullam Atticæ regionis, quæ ossibus eius inijceretur, glebulam inuenit, iussus extra fines proijci, intra quos optimus ciuis uixerat. Quid abest igitur quin publica demẽtia sit existimãda, summo cõsensu maximas uirtutes, quasi grauissima delicta punire, beneficiaq; iniurijs repẽdere? quod cùm ubiq;, tũ præcipuè Athenis intolerabile uideri debet: in qua urbe aduersus ingratos actio cõstituta est: & rectè: quia dãdi, & accipiẽdi beneficij cõmerciũ, sine quo uix uita hominũ extat, perdit, & tollit, quisquis benemerito parẽ referre gratiã negligit. Quantam ergo reprehensionem merentur, qui cùm æquissima iura, sed iniquissima haberẽt ingenia, moribus suis, quàm legibus uti maluerũt? Quòd si qua prouidẽtia Deorũ effici posset, ut excellẽtissimi uiri, quorum modò casus retuli, legẽ ingratorũ uindicem retinentes, patriam suam in ius, ad aliã ciuitatẽ pertraherent, non'ne ingeniosum, & garrulũ populum, mutũ, atq; elinguem hac postulatiõe reddidissent? discordes foci tui, pacisq; di-

uid

uidua tuguria Græciæ facta sunt columen. Lucet Marathon Persicis trophæis: Salamis, & Artemisium Xerxis naufragia numerãtur: præualidis manibus exhausta mœnia, pulchrioribus operibus cõsurgunt: harum rerum autores ubi uixerunt? ubi iacent? responde: nempe Thesea paruulo in scopulo sepeliri, & Miltiadẽ in carcere mori, & Cimona paternas induere catenas, & Themistoclem uictorẽ uicti hostis genua complecti, Solonemq́; cum Aristide, & Phocione penates suos ingrata fugere coëgisti: cùm interim cineribus nostris fœdè ac miserabiliter dispersis, Oedipodis ossa, cæde patris, nuptijs matris contaminata, inter ipsum Areopagum, diuini atq; humani certaminis uenerabile domicilium, & excelsis præsidijs Mineruæ arcem honore aræ decoratos, sacrosanctiores colis: adeò tibi aliena mala tuis bonis gratiora sunt. Lege itaq; legem, quæ te iureiurando obstrictam tenet: & quia benemeritis debita reddere præmia noluisti, læsis iusta piacula exolue. Tacent mutæ umbræ fati necessitate cõstrictæ. At immemores beneficiorum Athenæ reprehensione, lingua sermone licenti soluta, non uacent. Sed omittamus ingratos, & potius de pijs loquamur. Aliquantò enim satius est fauorabili, quàm inuisæ rei uacare. Venite igitur in manus nostras prospera parentum uota, felicibus auspicijs propagatæ soboles, quæ efficitis, ut & genuisse iuuet, & generare libeat.

DE PIETATE CAPVT IIII.
DE CORIOLANO.

Coriolanus maximi uir animi, et altißimi cõsilij, optimeq́; de Republica meritus, iniquißimæ damnationis ruina prostratus, ad Volscos infestos tunc Romanis confugit

fugit. Magno ubiq; pretio uirtus æstimatur. Itaq; quò latebras quæsitum uenerat, ibi breuißimè summũ adeptus est imperium. Euenitq;, ut quem pro se salutarẽ Imperatorem ciues habere uoluerant, penè pestiferum aduersus se ducem experirentur: frequenter enim fusis exercitibus nostris, uictoriarum suarum gradibus, aditum iuxta mœnia urbis Volsco militi struxit. Quapropter fastidiosus ille in æstimandis bonis suis populus, qui reo non pepercerat, exuli coactus est supplicare: mißi ad eum deprecandum legati, nihil profecerũt: mißi deinde sacerdotes cum infulis, æquè sine effectu redierunt: stupebat Senatus, trepidabat populus, uiri pariter, & mulieres exitium imminens lamentabantur. Tunc Veturia Coriolani mater, Volumniam uxorem eius, & liberos secum trahens, castra Volscorum petijt: quam ubi filius aspexit, properè ut amens matris complexum petijt. Illa ex precibus in iram uersa ait: Sine ut prius, quàm complexũ accipiam, sciam, an ad hostem, an ad filium uenerim: captiuáne, an mater in castris tuis sim. In hoc me longa uita, & infelix senecta traxit, ut exulem, deinde te hostem uiderem? potuisti populari hanc terram, quæ te genuit, atq; aluit? nisi te peperissem, Roma non oppugnaretur: multáq; insuper addidit complorando: quibus, & uxoris, ac paruulorum fletibus motus, matrem complexus, Expugnasti, inquit, & uicisti iram meam patria. Precibus huius admonitus, cuius utero conceptus sum, te, quamuis meritò mihi inuisam, dono: continuóq; agrum Romanum hostilibus armis liberauit. Ergo pectus acceptæ dolore iniuriæ, spe potiundæ uictoriæ, uerecũdia detractandi ministerij, metu mortis refertum, totum sibi pietas uacuefecit: uniusq; parentis aspectus, bellum atrox salutari pace mutauit.

DE SVPERIORE AFRICANO.

Eadem pietas uiribus suis inflammatũ Africanum superiorem, uixdum annos pubertatis ingressum, ad opem patri in acie ferendam uirili robore armauit. Consulem enim eum apud Ticinium fluuium aduersis auspicijs cum Annibale pugnantem saucium grauiter, intercessu seruauit suo: neq; illum aut ætatis infirmitas, aut militiæ tyrocinium: aut infelicis prælij etiã ueterano bellatori pertimescẽdus exitus, interpellare ualuit: quo minus duplici gloria conspicuus, coronã, imperatore simul & patre ex ipsa morte rapto, mereretur. Auribus ista tam præclara exempla Rom. ciuitas accepit, illa uidit oculis.

DE L. MANLIO TORQVATO.

Lucio Manlio Torquato diem ad populum Pomponius Trib. Pleb. dixerat, q̃ occasione benefaciẽdi belli ductus, obtinendi legitimum imperij tempus excessisset: quodq; filium optimæ indolis iuuenẽ, rustico opere grauatum, publicis usibus subtraheret. Id postquam Manlius adolescens cognouit, protinus urbem petijt, & se in Põponij domum prima luce direxit: qui existimans in hoc eũ uenisse ut patris crimina, à quo plus iustò asperè tractabatur, deferret: excedere omnes iussit cubiculo, quò licẽtius remotis arbitris iudicium perageret: nactus occasionem opportunam proposito suo iuuenis, gladium, quẽ tectum attulerat, distrinxit: tribunumq; minis, ac terrore compulsum iurare coëgit, à patris eius accusatione recessurum: eoq; effectum est, ne Torquatus causam diceret. Commendabilis est pietas, quæ mansuetis parentibus præstatur: sed Manlius quò horridiorem patrem habuit, hoc periculo eius laudabilius subuenit: qui ad eum diligẽdum præter naturalem amorem, nullo indulgentiæ blan-

dimento inuitatus fuerat.

DE M. COTTA.

Hanc pietatē æmulatus Marcus Cotta, eo ipso die, quo togam sumpsit uirilem, protinus ut è Capitolio descēdit, C. Carbonem, à quo pater eius damnatus fuerat, postulauit: protractumq; reum iudicio affiixit, & ingenium, & adolescentiam præclaro opere auspicatus.

DE C. FLAMINIO.

Apud C. quoq; Flaminium autoritas patriæ æquè potens fuit. Nam cùm Tr. pl. legem de Gallico agro uiritim diuidendo inuito, & repugnante senatu promulgasset, precibus minisq; eius acerrimè resistens, ac ne exercitu quidem aduersus se conscripto, si in eadem sententia perseueraret, absterritus, postquam pro Rostris ei legē iam referenti pater manum iniecit: priuato fractus imperio, descendit è Rostris, ne minimo quidem murmure destitutæ concionis reprehensus.

DE CLAVDIA VIRGINE VESTALI.

Magna sunt hæc uirilis pietatis opera, sed nescio an his omnibus ualētius, & animosius Claudiæ Vestalis uirginis factum: quæ cùm patrē suum triumphantem, è curru uiolēta Trib. Ple. manu detrahi animaduertisset, mira celeritate utrisq; se imponendo, amplissimā potestatē inimicitijs accensam depulit. Igitur alterum triumphum pater in Capitolium, alterum filia in ædem Vestæ duxit: nec discerni potuit, utri plus laudis tribueretur: cui uictoria, an cui pietas comes aderat. Ignoscite uetustissimi foci, ueniamq; æterni date ignes, si à uestro sacratissimo templo ad necessarium, magisq; speciosum urbis locū contextus operis nostri progressus fuerit. Nulla enim acerbitate fortunæ, nullis sordibus pretiū charæ pietatis uilescit: quin-

etiam

etiam eò certius, quò miserius experimentum habet.

DE AMORE FILIAE
erga matrem.

Sanguinis ingenui mulierem prætor apud tribunal suum capitali crimine damnatã, triumuiro in carcere necandam tradidit: quam receptã, is, qui custodiæ præerat, misericordia motus, non protinus strangulauit: aditum quoque ad eam filiæ, sed diligenter excussæ, nequid cibi inferret, dedit; existimans futurum, ut inedia consumeretur. Cùm autem iam dies plures intercederent, secum ipse quærens, quidnam esset, quòd tandiu sustentaretur, curiosius obseruata filia, animaduertit illam exerto ubere famem matris lactis sui subsidio lenientem: quæ tam admirabilis spectaculi nouitas ab ipso ad Triumuirum, à Triumuiro ad prætorem, à prætore ad consulum iudicium perlata, remißionem pœnæ mulieri impetrauit. Quo non penetrat, aut quid non excogitat pietas? quæ in carcere seruandæ genetricis nouam rationem inuenit. Quid enim tam inusitatum, quid tam inauditum, quàm matrem uberibus natæ alitam? putauerit aliquis hoc contra rerum naturam factum, nisi diligere parentes prima naturæ lex esset.

DE FILIAE PIETATE IN PATREM.

Idem prædicatum de pietate eius existimetur, quæ patrem suum Cimona consimili fortuna affectum, pariq; custodiæ traditum, iam ultimæ senectutis uelut infantem, pectori suo admotum aluit. Hærent, ac stupent hominum oculi, cùm cuius facti pictam imaginem uident, casusq; antiqui conditionem, præsentis spectaculi admiratione renouant, in illis mutis membrorum lineamentis uiua ac spirantia corpora intueri credentes: quod necesse est ani-

mo quoq; euenire aliquantò efficaciore pictura literarũ uetera pro recentibus admonito recordari.

DE CIMONIS PIETATE
erga patrem.

Ne te quidem Cimon silentio inuoluam, qui patri tuo sepulturam uoluntarijs uinculis emere non dubitasti. Nã etsi maximo tibi postea & ciui, & duci euadere contigit, plus tamen aliquãto laudis in carcere, quàm in curia assecutus es: cæteræ enim uirtutes admirationis tantummodo multũ, pietas uerò etiã amoris plurimũ meretur.

EXTERNA.

DE DVOBVS FRATRIBVS.

Vos quoq; fratres memoria complectar, quorum animus origine fuit nobilior. Siquidem admodum humiles in Hispania nati, pro parentum alimentis spiritum erogando, specioso exitu uitæ inclaruistis: duodecim enim millia nummûm, quæ post mortẽ uestrã his darentur, à filijs Patietis pacti estis, ut eorum patris interfectorem Epastum gentis suæ tyrannum occideretis: nec ausi solum insigne facinus estis, sed etiam strenuo, ac forti exitu claruistis. Eisdem enim manibus Patietis ultionem, Epasti pœnam, genitoribus nutrimenta, uobis gloriosa fata peperistis. Itaq; tumulis etiam nunc uiuitis, quia parentum senectutem tueri, quàm uestram expectare satius esse duxistis.

DE CLEOBE ET BITONE FRAtribus, & Amphinomo & Anapo.

Notiora sunt fratrum paria, Cleobis, & Biton, Amphinomus, & Anapus: illi, quòd ad sacra Iunonis peragenda matrem uexerunt: ij, quòd patrem & matrem humeris per medios ignes Aetnæ portarunt: sed neutris pro spiritu parentum expirare propositum fuit. Nec ego

Arg

Argiuam detrecto laudem, aut Aetnæi montis gloriam inuoluerim: uerùm obscuriori propter ignorantiam pietati notitiæ lumen admoueo: sicut Scythis libenter pietatis testimonium reddo.

DE DARIO REGE.

Dario enim totis regni sui uiribus in eorum regionibus subinde impetum facienti, paulatim cedentes, ad ultimas iā solitudines peruenerant. Interrogati deinde ab eo per legatos, quem fugiendi finem, aut quod initium pugnandi facturi essent: responderūt, se nec urbes ullas, nec agros cultos, pro quibus dimicarent, habere: cæterū cùm ad parentum suorum monimenta uenissent, sciturū, quemadmodum Scythæ præliari solerent. Quo quidē uno tam pio dicto, immanis, & barbara gens ab omni se feritatis crimine redemit. Prima igitur & optima rerum natura pietatis est magistra, quæ nullo uocis ministerio, nullo usu literarum indigens, proprijs, ac tacitis uiribus, charitatem parentum liberorum pectoribus infundit. Quid ergo doctrina proficit? ut politiora, sed non ut meliora fiant ingenia: quoniam quidem sola uirtus nascitur magis, quàm fingitur.

DE FILIO CROESI.

Quis enim plaustris uagos, & syluarum latebris corpora sua tegentes, in modumq; ferarum laniatu pecudum uiuentes, sic Dario respondere docuit? Illa nimirum, quæ etiam Crœsi filium loquendi usu defectum, ad protegendam patris incolumitatem ministerio uocis instruxit. Captis enim à Cyro Sardibus, cùm unus è numero Persarum, ignarus uiri, in cædē eius cōcitato impetu ferretur, uelut oblitus quid sibi nascēti fortuna denegasset, ne Crœsum regem occideret, proclamādo, pene iam impressum

mucronem iugulo reuocauit. Ita, qui ad id tempus mutus sibi uixerat, saluti parentis uocalis factus est.

DE QVODAM IVVENE, dicto Plutone.

Eadē charitas Italico bello Pinensem iuuenem, cui Plutoni erat cognomen, tanto animi, corporisq; robore armauit, ut cū obsessæ urbis suæ claustris præsideret, et Romanus imperator patrē eius captiuū, in conspectu ipsius constitutum, districtis militum gladijs circūdedisset, occisurum se minitans, nisi irruptioni suæ iter præbuisset, solus è manibus eorum senē rapuerit, duplici pietate memorandus, quòd & patris seruator, nec patriæ fuit proditor.

DE PIETATE ERGA FRATRES. CAP. V.

Hanc charitatem, proximus fraternæ beneuolentiæ gradus excipit. Nam ut meritò primum amoris uinculum ducitur plurima, & maxima beneficia accepisse: ita proximum iudicari debet simul accepisse. quàm copiosæ enim suauitatis illa recordatio est! In eodem domicilio antè quàm nascerer, habitaui: in ijsdem incunabulis infantiæ tempora peregi: eosdem appellaui parentes: eadē pro me uota excubuerunt: parem ex maiorum imaginibus gloriam traxi. Chara est uxor, dulces liberi, iucundi amici, accepti affines: sed postea cognitis nulla beneuolentia accedere debet, quæ priorem exhauriat.

DE SCIPIONE MAIORE.

Atq; hæc teste Scipione Africano loquor, qui tametsi arctißima familiaritate Lælio iunctus erat, attamen senatum supplex orauit, ne prouinciæ sors fratri suo erepta, ad eum transferretur: legatumq; se L. Scipioni in Asiam iturum

iturum promisit, & maior natu, minori: & fortißimus, & belli gloria excellens, laudis inopi: & quod super omnia est, nōdum Asiatico, iam Africanus. Itaque clarissimorum cognominum alterum sumpsit, alterum dedit: triumphiq; prætextam huius excepit, illius tradidit: ministerio aliquanto maior, quàm frater imperio.

DE M. FABIO CONSVLE.

Marcus uerò Fabius consul inclyta pugna Hetruscis, & Veientibus superatis, delatum sibi summo senatus, populiq; studio triumphum ducere non sustinuit: quia eo prælio Qu. Fabius frater eius consularis fortißimè dimicans occiderat. Quantam in eo pectore pitatem fraternæ charitatis habitasse existimemus, propter quam tantus amplißimi honoris fulgor extingui potuit?

DE TIBERIO CAESARE.

Hoc exemplo uetustas, illo seculum nostrum ornatum est: cui contigit fraternum iugum Claudiæ prius, nunc & Iuliæ gentis intueri decus: tantum enim amorem Princeps, parensq; noster insitum animo fratris Drusi habuit, ut cùm Ticini, quò uictor hostiū ad complectendos parentes uenerat, graui illum, & periculosa ualetudine in Germania fluctuare cognouisset, protinus inde metu attonitus erumperet. Iter quoq; quàm rapidum, & præceps uelut uno spiritu corripuerit, eo patet, quòd Alpes, Rhenumq; transgressus, die ac nocte, mutato subinde equo, ducētis millibus passuū, per modo deuictam barbariā, Antabagio duce solo comite contentus, euasit: sed eum tunc maximo labore & periculo implicatū, mortaliumq; frequētia defectum, sanctißimū pietatis numē, & Dij fautores eximiarum uirtutū, & fidißimus Romani imperij custos Iupiter comitatus est. Drusus quoq;, quan

quam fato iam suo, quàm illius officio propior erat, uigo-re spiritus, & corporis uiribus collapsus, eo ipso tamen, quo uita, & mors distinguitur, momento, legiones cum insignibus suis fratri obuiam procedere iußit, & ut imperator salutaretur, præcepit: & dextra in parte prætorium ei statui, & consulare, & imperatorium nomen obtinere uoluit: eodemq; tempore, & fraternæ miestati cesßit, & uita excesßit.

DE QVODAM MILITE CN. POMPEII.

His scio equidem nullũ aliud, quàm Castoris, & Pollucis specimen consanguineæ charitatis cõuenienter adijci posse: sed omnis memoriæ clarißimus imperatoribus profectò nõ erit ingratum, si militis summa erga fratrem suum pietas, huic uoluminis parti adheserit. Is nãq; in castris Cn. Pompeij stipendia peragens, cùm Sertorianum militem acrius sibi in aciem instantem cominus interemisset, iacentemq; spoliaret, ut fratrem germanum esse cognouit, multum, ac diu conuitio deos ob donum impiæ uictoriæ insecutus, propè castra transtulit, & pretiosa ueste opertum, rogo imposuit, ac deinde subiecta face, protinus eodẽ gladio, quo illũ interemerat, pectus suũ transuerberauit: seq; super corpus fratris prostratum cõmunibus flammis cremandum tradidit. Licebat ignorantiæ beneficio innocẽti uiuere: sed ut sua potius pietate, quàm aliena uenia uteretur, comes fraternæ neci non defuit.

DE PIETATE ERGA PATRIAM. CAP. VI.

ARctißimis sanguinis uinculis pietas satisfecit: restat nunc ut patriæ exhibeatur: cuius maiestati, etiam illa, quæ deorum numinibus æquatur, autoritas parẽtum, uires

uires suas subiecit: fraterna quoq; charitas æquo animo, ac libenter cedit, summa quidem cum ratione: quia euersa domo, interdum Reipub. status manere potest: urbis ruina, penates omnes secum trahat necesse est. Verùm quid attinet uerbis ista complecti? quorum tanta uis est, ut aliqui salutis suæ impendio testati sint.

DE BRVTO PRIMO CONSVLE.

Brutus cõsul primus cum Arunte Tarquinij Superbi filio regno expulsi in acie ita equo concurrit, ut pariter illatis hastis, uterq; mortifero uulnere ictus exanimis prosterneretur. Meritò obiecerim populo Romano libertatem suam magno stetisse.

DE CVRTIO ROMANO.

Cùm autem in mediam partem fori, uasto ac repentino hiatu terra subsideret, responsum.q; esset, ea re illũ tantummodo compleri posse, qua Pop. Rom. plurimum ualeret, Curtius & animi, & generis nobilißimus adolescens, interpretatus urbẽ nostrã uirtute, armisq; præcipuè excellere, militaribus insignibus ornatus, equũ conscendit, eumq; uehementer admotis calcaribus præcipitem in illud profundũ egit: super quem uniuersi ciues honoris gratia certatim fruges iniecerunt, continuoq; terra pristinum habitũ recuperauit. Magna postea decora in foro Romano fulserũt: nullum tamẽ hodie pietate Curtij erga patriam clarius obuersatur exemplum: cui principatum gloriæ obtinenti, consimile factum subnectam.

DE GENITIO CIPPO PRAET.

Genitio Cippo Prætori paludato portam egredienti, noui, & inauditi generis prodigium incidit. Nanq; in capite eius subitò ueluti cornua emerserunt: respõsumq; est eum regẽ fore, si in urbẽ reuertisset. Quòd ne accideret,

uoluntarium, ac perpetuam sibimet indixit exilium. Dignam pietatẽ, quæ quod ad solidã gloriã attinet, septem regibus præferatur: cuius testandæ rei gratia capitis effigies æreæ portæ, qua excesserat, inclusa est: dictaq; Raudusculana quòd olim rauda æra dicebantur.

DE AELIO PRAETORE.

Genitius laudis huius successionem Aelio Prætori tradidit, cui ius dicenti, cùm in capite picus consedisset, aruspexq; affirmasset, conseruato eo fore domus ipsius statum felicißimum, Reip. miserrimum: occiso in cõtrarium utrunque cessurum: e uestigio picum morsu suo in cõspectu senatus necauit: decem & septem militum familiam, eximiæ fortitudinis uiros Cannensi prælio amisit: Resp. procedente tempore ad summum imperij fastigium excesßit. Hæc nimirum exempla, Sylla, & Marius, & Cinna tanquam stulta irriserunt.

DE P. DECIO.

Publius Decius, qui consulatum in familiam suam primus intulit, cùm Latino bello Romanam aciem inclinatam pene iam & prostratam uideret, caput suum pro salute Reipublicæ deuouit, ac protinus concitato equo, in medium hostium agmen, patriæ salutem, sibi mortem petens, irrupit: factaq; ingenti strage, plurimis telis obrutus, super corruit: ex cuius uulneribus, & sanguine insperata uictoria emersit.

DE FILIO P. DECII.

Vnicum talis imperatoris specimen esset, nisi animo suo respondentem filiũ genuisset. Is nanq; in quarto cõsulatu patris exemplum secutus, deuotione simili, æquè strenua pugna, consentaneo exitu labãtes, perditasq; uires urbis nostræ correxit. Itaq; dignosci arduũ est, utrũ Romana

ciuitas

ciuitas utilius habuerit Decios, an amiserit: quoniã uita eorum ne uinceretur, obstitit, mors fecit ut uinceret.

DE SCIPIONE AFR. SVPER.

Non est extinctus pro Repub. superior Scipio Africanus: sed admirabili uirtute ne Resp. extingueretur, prouidit: siquidem cùm afflicta Cannensi clade urbs nostra, nihil aliud quàm præda uictoris esse Annibalis uideretur: ideoq; reliquiæ prostrati exercitus, deserendæ Italiæ, autore Quinto Metello, consiliũ agitarent: tribunus militũ admodum iuuenis, stricto gladio mortẽ unicuiq; minitando, iurare omnes nunquam se relicturos patriam coëgit: pietatemq; non solùm ipse plenißimam exhibuit: sed etiã ex pectoribus aliorum abeuntem reuocauit.

DE PVBLICANIS.

Age ut à singulis ad uniuersos transgrediar, quãto, & quàm æquali amore patriæ tota ciuitas flagrauit? nã cùm secundo Punico bello exhaustum ærarium, ne deorũ quidem cultui sufficeret: publicani ultro aditos censores hortati sunt, ut omnia sic locarent, tanquam Respub. pecunia abundaret, seq; præstituros cuncta, nec ullum assem, nisi bello confecto, petituros polliciti sunt.

DE DOMINIS SERVORVM, equitibus & centurionibus.

Domini quoque eorum seruorum, quos Sempronius Gracchus ob insignem pugnam Beneuenti manumiserat, pretia ab imperatore exigere supersederunt. In castris, etiam non eques, non cẽturio stipendiũ sibi dari desiderauit: uiri, ac fœminæ, quicquid auri, argentiúe habuerũt: item pueri insignia ingenuitatis ad sustentandã temporis difficultatem contulerunt: ac neque beneficio senatus, qui muneribus his functos, tributi onere liberauerat, quisquam

quam

quam uti uoluit, sed insuper id omnes promptißimis animis præstiterunt. Non ignorabāt enim *captis Veijs, cum decimarum nomine, quas Camillus uouerat, aurum Apollini Delphico mitti oporteret: neq; emendi eius facultas esset, matronas ornamenta sua in ærariū retulisse. Similiterq; audierant, mille pondo auri, quæ Gallis pro obsidione Capitolij promissa debebantur, earum cultu expleta. Itaq; & proprio ingenio, & exemplo uetustatis admoniti, nulla sibi in re cessandum existimauerunt.*

EXTERNA.

DE CODRO REGE ATHEN.

At externa eiusdem propositi exempla attingā. Rex Atheniensium Codrus, cùm ingēti hostium exercitu Attica regio debilitata ferro, igniq; uastaretur, diffidentia humani auxilij ad Apollinis Delphici oraculū confugit, perq; legatos sciscitatus est, quonam modo illud tam graue bellum discuti posset. respondit deus, ita illi finem fore, si ipse hostili manu occidisset. Quod quidem non solùm totis Atheniensium castris, sed etiam contrarijs percrebuit. Eoq; factum est, ut ediceretur, nequis Codri corpus uulneraret. Id postquàm cognouit, depositis insignibus imperij, familiarem cultum induit, ac pabulantium hostiū globo sese obiecit: unumq; ex his falce percussum, in cædem suam compulit: cuius interitu ne Athenæ occiderēt, effectum est.

DE THRASYBVLO.

Ab eodem fonte pietatis Thrasybuli quoq; animus manauit: is, cùm Atheniensium urbem triginta tyrannorum teterrima dominatione liberare cuperet, paruaq; manu maximæ rei molem aggrederetur, & quidam è cōscijs dixisset: Quantas tandē tibi Athenæ, per te libertatē consecutæ

ſecutæ, gratias debebunt? Reſpondit: Dij faciāt, ut quantas ipſe illis debeo, uidear retuliſſe. Quem affectū inclytum deſtructæ tyrannidis opus laude cumulauit.

DE THEMISTOCLE.

Themiſtocles autem, quem uirtus ſua uictorem, iniuria patriæ imperatorem Perſarum fecerat, ut ſe ab ea oppugnanda abſtineret, inſtituto ſacrificio, exceptū patera tauri ſanguinem hauſit: & ante ipſam aram, quaſi quædam pietatis clara uictima concidit: quo quidem tam memorabili eius exceſſu, ne Græciæ altero Themiſtocle opus eſſet, effectum eſt.

DE DVOBVS PHILENIS FRAtribus Carthaginienſibus.

Sequitur eiuſdem generis exemplum: Cùm inter Carthaginem, & Cyrenas de margine agri pertinaciſſima contentio eſſet, ad ultimum placuit utriq; eodem tempore iuuenes mitti, & locū in quem ij conueniſſent, finem ambobus haberi populis: uerum hoc pactū duo fratres Carthaginienſes nomine Phileni, perfidia percurrêre, citra conſtitutam horam maturato greſſu in longius promotis terminis, quòd cùm intellexiſſent Cyrenēſiū iuuenes, diu de fallacia eorum queſti, poſtremò acerbitate conditionis iniuriam diſcutere conati ſunt. dixerunt nanq;, ſic eum finem ratum fore, ſi Phileni uiuos ſe ibi obrui paſſi eſſent: ſed conſilio euentus non reſpondit: illi enim nulla interpoſita mora, corpora ſua his terra operienda tradiderūt: qui quoniam patriæ, quàm uitæ ſuæ longiores terminos eſſe maluerunt, bene iacent, manibus, & oſſibus ſuis Punico dilatato imperio. Vbi ſunt ſuperbæ Carthaginis alta mœnia? ubi maritima gloria inclyti portus? ubi cūctis littoribus terribilis claſſis? ubi tot exercitus? ubi tātus equitatus

tatus? ubi immenso Aphricæ spatio non contenti spiritus? omnia ista duobus Scipionibus fortuna partita est. At Philenorum egregij facti memoriam ne patriæ quidem interitus extinxit; nihil est igitur excepta uirtute, quod mortali animo, ac manu, immortale quæri posit.

DE ARISTOTBLE.

Iuuenili ardore plena hæc pietas. Aristoteles uerò supremæ uitæ reliquias senilibus, ac rugosis mēbris in summo literarū otio uix custodiens, adeò ualenter pro salute patriæ incubuit, ut eam ab hostibus armis solo æquatam, in lectulo Atheniensi iacens, & quidem Macedonum manibus, quibus abiecta erat, eriperet. Ita urbs nō tā strata, atq; euersa Alexandri, quàm restituta Aristotelis notum est opus. Patet ergo quàm benignæ, quamq; profusæ pietatis erga patriam omnium ordinū, omnis ætatis homines extiterint, sanctißimisq; naturæ legibus mirificorū etiā exemplorum clara mundo subscripserit ubertas.

DE PARENTVM AMORE, & indulgentia in liberos. CAP. VII.

SEd nunc uela pij affectus, & placidi, parentum erga liberos indulgentia, salubriq; aura prouecta, gratam suauitatis secum dotem afferat. Fabius Rutilianus quinq; consulatibus summa cum gloria peractis, omnibusq; & uirtutibus, & uitæ emeritis stipendijs, legatus ire Fabio Gurgiti filio ad bellū difficile, & periculosum conficiendum grauatus non est, penè ipso per se duntaxat animo sine corpore militaturus: utpote propter ultimam senectutem lectuli otio, quàm labori præliorum habilior. Idem triumphantis currum, equo insidens, sequi, quem ipse paruulum triumphis suis gestauerat, in maxima uoluptate

luptate posuit: nec accessor gloriosæ illius pompæ, sed autor spectatus est.

DE CESETO ROMANO.

Non tam Ceseti speciosa equitis Romani sors patria, sed par indulgentia: qui à Cæsare omnium iam externorum & domesticorum hostium uictore, cùm abdicare filium suum iuberetur, quòd is Trib. Pleb. cum Marullo collega, inuidiam ei tanquam regnum affectanti fecerat: in hunc modum respondere sustinuit: Celerius tu mihi Cæsar omnes filios meos eripies, quàm ex his ego unum nota pellem mea. Habebat autem duos præterea optimæ indolis filios, quibus Cæsar se incrementa dignitatis benignè largiturum pollicebatur. Hunc patrem tametsi summa diuini principis clemētia tutum præstitit, quis tamen non humano ingenio maius ausum putet, quòd cui totus orbis terrarum succubuerat, non cessit?

DE OCTAVIO BALBO.

Sed nescio an Octauius Balbus concitatioris, & ardētioris erga filium beneuolentiæ fuerit. Proscriptus à triumuiris, cùm domo, postico clàm esset egressus, iamq; fugæ expeditū initium haberet: postquā intus filium trucidari falso clamore uiciniæ accepit, ei se neci, quam euaserat, obtulit, occidendūq; militibus tradidit. Pluris nimirū illud momentum, quo illi præter spem uidere filium incolumem contigerat, quàm salutē suam æstimās. Miseros adolescentis oculos, quibus amātissimum sui patrē ipsius opera sic expirantem, intueri necesse fuit.

DE SELEVCO REGE.

Cæterùm ut ad iucundiora cognitu ueniamus, Seleuci Regis filius Antiochus nouercæ Stratonices infando amore conceptus, memor quàm improbis facibus arderet,

imp

impium pectoris uulnus pia dissimulatione contegebat. Itaq; diuersi iisdem uisceribus affectus, ac medullis inclusi, summa cupiditas, & maxima uerecundia, ad ultimam tabem corpus eius redegerunt. Iacebat ipse Antiochus in lectulo, moribundo similis: lamentabantur necessarij: pater mœrore prostratus, de obitu unici filij, deq; sua miserrima orbitate cogitabat: totius domus funebris magis, quàm regius erat uultus. Sed hanc tristitiæ nubem, Leptini mathematici, uel, ut quidam tradunt, Erasistrati medici prouidentia discussit: iuxta enim Antiochũ sedẽs, ut eum ad introitum Stratonices rubore perfundi, et spiritu increbrescere, eaq; egrediente pallere, & exercitatiorem anhelitum subinde recuperare animaduertit, curiosiore obseruatione ad ipsam ueritatem penetrauit. Intrante enim Stratonice, & rursus abeũte, brachium adolescentis dissimulanter apprehẽdendo, modò uegetiore, modò languidiore pulsu uenarum comperit, cuius morbi æger esset. Protinusq; id Seleuco exposuit. Qui charissimam sibi coniugem filio suo cedere non dubitauit, quòd in amorem incidisset, fortunæ acceptũ referens: quòd dissimulare eum usq; ad mortem paratus esset, ipsius pudori imputans. Subijciatur animis senex, Rex, amans, iam patebit, quàm multa, quamq; difficilia paterni affectus indulgentia superauit.

DE ARIOBARZANE
rege Cappadociæ.

At Seleucus quidem uxore, Ariobarzanes filio suo Cappadociæ regno cessit, in cõspectu C. Põpeij: cuius cũ ipse tribunal cõscendisset, inuitatusq; ab eo in curuli sella sedisset, postquã filium in cornu scribæ humiliorem fortuna sua locum obtinentẽ conspexit, nõ sustinuit infra se

colloca

se collocatũ intueri: sed protinus sella descẽdit, et diadema in caput eius transtulit: hortariq; cœpit, ut eò trãsiret, unde ipse surrexerat. Exciderũt lacrymæ iuueni, cohorruit corpus, dilapsum diadema est, nec quò iussus erat, progredi potuit: quodq́; penè fidem ueritatis excedit, lætus erat, qui regnũ deponebat: tristis, cui dabatur: nec ullum finem tam egregiũ certamen habuisset, nisi patriæ uoluntati autoritas Pompeij affuisset. Filium enim & regem appellauit, & diadema sumere iußit, & in curuli sella considere coëgit. Comicæ lenitatis hi patres, tragicæ asperitatis illi.

DE PARENTUM SEVERITATE aduersus liberos. CAP VIII.

DE LUCIO BRUTO.

Brutus par gloria Romulo, quia ille urbem, hic libertatem Romanam condidit: filios suos, Tarquinij dominationem à se expulsam reducentes, summum imperium obtinens, comprehensos, proq́; tribunali uirgis cæsos, & ad palum religatos securi percuti iußit. Exuit patrem, ut Consulem ageret: orbusq́; uiuere, quàm publicæ uindictæ deesse maluit.

DE CASSIO.

Huius æmulatus exemplum Caßius, filium, qui Trib. Ple. Agrariam legem primus tulerat, multisq́; alijs rebus populariter animos hominum amore sui deuinctos tenebat, postquàm illam potestatem deposuit, adhibito propinquorum, & amicorum consilio, affectati regni crimine domi damnauit: uerberibusq́; affectum, necari iußit: ac peculium eius Cereri consecrauit.

DE MANLIO TORQUATO.

Titus autẽ Manlius Torquatus propter egregia mul-

ta raræ dignitatis, iuris quoq; ciuilis, & sacrorum pōtificaliū peritißimus, in consimuli facto ne consilio quidem necessariorū indigere se credidit. Nam cùm ad senatum Macedonia de filio eius Decio Syllano, qui eam prouinciam obtinuerat, querelas per legatos detulisset, à P. C. petijt, ne quid antè de ea re statuerent, quàm ipse Macedonum, filijq; sui causam inspexisset: summo deinde tum amplißimi ordinis, tum etiam eorum, qui questum uenerant, consensu cognitione suscepta, domi consedit, solusq; utriq; parti per totum biduum uacauit, ac tertio die plenißimè diligentißimeq; auditis testibus, ita pronunciauit: Cùm Syllanum filium meum pecunias à socijs accepisse mihi probatum sit, & Repub. & domo mea indignum iudico, protinus'que è conspectu meo abire iubeo. Tam tristi patris sententia percussus Syllanus, lucem ulterius intueri non sustinuit, suspendioq; se proxima nocte consumpsit. Peregerat iam Torquatus seueri & religiosi iudicis partes, satisfactū erat Reipublicæ, habebat ultionē Macedonia, potuit tam uerecūdo obitu filij, patris inflecti rigor. At ille neq; adolescentis exequijs interfuit: & cùm maximè funus eius duceretur, consulere se uolentibus, uacuas aures accommodauit. Videbat enim se in eo atrio consedisse, in quo illius imperiosi Torquati seueritate conspicua imago posita erat. Prudentißimoq; uiro succurrebat, effigies maiorū suorū cum titulis suis, idcirco in prima ædium parte poni solere, ut eorum uirtutes posteri non solùm legerent, sed etiam imitarentur.

DE MARCO SCAVRO.

Marcus uerò Scaurus, lumē, ac decus patriæ, cū apud Athesim flumen impetu Cymbrorū Romani equites pulsi deserto consule Catulo, pauidi urbem repeterent, consternati

stern

sternationis eorum participi filio suo misit, qui dicerent, se libentius in acie eius interfecti ossibus occursurũ, quàm ipsum tam deformis fugæ reum uisurum. Itaq; siquid modo reliquum in pectore uerecundiæ superesset, conspectũ degenerati patris uitaturum. recordatione enim iuuentæ suæ, qualis M. Scauro aut habendus, aut spernẽdus esset filius, admonebatur: quo nuntio accepto, iuuenis coactus est fortius aduersus semetipsum gladio uti, quàm aduersus hostes usus fuerat.

DE AVLO FVLVIO.

Nec minus animosè Aulus Fuluius, uir Senatorij ordinis, euntem filiũ in aciem retraxit, quàm Scaurus è prælio fugientem increpuit. Nanq; iuuenem & ingenio, & literis, & forma inter æquales nitentem, prauo consilio amicitiam Catilinæ secutum, inq; castra eius temerario impetu ruentem, in medio itinere abstractum, supplicio mortis affecit: præfatus, non se Catilinæ illum aduersus patriam, sed patriæ aduersus Catilinam genuisse. Licuit, donec Ciuilis belli rabies præteriret, inclusum arcere: ue rum illud cauti patris narraretur opus, hoc seueri refertur. Sed ut hanc incitatam & asperam seueritatem mitiores relatu patrum mores clementiæ suæ mistura temperent, exactæ pœnæ concessa uenia iungatur.

DE PARENTVM MODEratione aduersus susceptos liberos.

CAPVT IX.

DE LVCIO GELLIO.

LVcius Gellius, omnibus honoribus ad censuram usq; defunctus, cùm crimina grauißima de filio in nouercam, commissum stuprum, & parricidium cogitatũ, pro-

pemodum explorata haberet, non tam ad uindictam procurrit cõtinuò, sed penè uniuerso Senatu adhibito in consilium, expositis suspicionibus, defendendi se adolescenti potestatem fecit. Inspectaq; diligentissimè causa, absoluit eum tum concilij, tum etiam sententia sua: quòd si impetu iræ abstractus sæuire festinasset, admisisset magis scelus, quàm uindicasset.

DE LVCIO HORTENSIO.

Quinti autem Hortensij, qui suis temporibus ornamẽtum Romanæ eloquentiæ fuit, admirabilis in filio patientia extitit. Cùm enim eousq; impietatem eius suspectam, & nequitiam inuisam haberet, ut Messalam suæ sororis filium hæredem habiturus, ambitus reum defendens iudicibus diceret, si illum damnassent, nihil sibi præter osculum nepotum, in quibus acquiesceret, superfuturum: hac scilicet sententia, quam etiam editæ orationi inseruit, filiũ potius in tormento animi, quàm in uoluptatibus reponẽs: tamen ne naturæ ordinem confunderet, non nepotes, sed filium hæredem reliquit, moderatè usus affectibus suis: quia & uiuus moribus eius uerum testimonium, & mortuus sanguini honorem debitum reddidit.

DE FVLVIO.

Idem fecit clari generis, magnæq; dignitatis uir Fuluius, sed in filio aliquantum tetriore. Nam cùm auxilium senatus implorasset, ut suspectus in parricidio, et ob id latens per triumuirum conquireretur, ac iussu patrum C. comprehensus esset, non solum eum non notauit, sed etiam decedens, dominum omnium esse uoluit: quem genuerat hæredem instituens, non quem fuerat expertus.

DE QVODAM PATRE IGNOTO.

Magnorum uirorum clementibus actis ignoti patris nouæ

nouæ atq; inusitatæ rationis consilium adijciam: qui cùm à filio necti sibi insidias comperisset, nec inducere in animum posset, ut uerum sanguinem ad hoc sceleris progressum crederet: seductam uxorem suspicans, suppliciter rogauit, ne se ulterius celaret, siue illum adolescentem subiecisset, siue ex alio cõcepisset: asseueratione deinde eius, & iureiurando se nil tale debere suspicari persuasus, in locum desertum filio perducto, gladium, quem secum occultum attulerat, tradidit, ac iugulum feriẽdum præbuit, nec ueneno, nec latrone ei ad peragendum parricidium opus esse affirmans: quo facto non paulatim, sed magno impetu recta cogitatio pectus iuuenis occupauit. Continuoq; abiecto gladio, Tu uerò, inquit, pater uiue: & si tam obsequens es, ut hoc precari filio permittas, me quoq; exupera. Sed tantum quæso, ne meus erga te amor eò sit uilior, quòd à pœnitentia oritur. Solitudinem sanguine meliorem, pacatioresq; penatibus syluas: & alimentis blandius ferrum, ac mortis oblatæ, quàm datæ uitæ felicius beneficium. Commemoratis patribus, qui iniurias filiorum patienter exceperunt, referamus eos, qui mortes æquo animo tolerarunt.

DE PARENTIBVS QVI obitum filiorum forti animo tulerunt. CAP. X.

DE HORATIO PVLVILLO.

HOratius *Puluillus, cũ in Capitolio Ioui Opt. Max. ædem pontifex dedicaret, interq; nuncupationem solennium uerborum postem tenens, mortuum esse filium suum audisset: neq; manum à poste remouit, ne tanti templi dedicationem interrumperet, neq; uultum à publica*

religione ad priuatum dolorem reflexit, ne patris magis, quàm pontificis partes egisse uideretur.

DE AEMILIO PAVLO.

Clarum exemplum: nec minus tamen illustre, quod sequitur. Aemilius Paulus nunc felicissimi, nunc miserrimi patris clarissima repræsentatio, ex quatuor filijs formæ insignis egregiæ indolis, duos iure adoptionis in Corneliã, Fabiãq; gentem tralatos, sibi ipse denegauit: duos ei fortuna abstulit. Quorũ alter triumphum patris funere suo quartũ ante diẽ præcessit: alter in triũphali curru conspectus, post diem tertiũ expirauit. Itaq; qui ad donandos usq; liberos abũdauerat, in orbitate subitò destitutus est: quem casum quo robore animi sustinuerit, oratione, quam de rebus à se gestis apud populum habuit, hanc adijciẽdo clausulã, nulli ambiguũ reliquit. Cùm in maximo prouentu felicitatis uestræ Quirites timerem, ne quid mali fortuna moliretur, Iouem Opt. Max. Iunonemq; reginam, & Mineruam precatus sum, ut si aduersi quid populo Romano immineret, totum in meam domum conuerteretur. Quapropter bene habet se res: annuendo enim uotis meis id egerunt, ut uos potius meum casum doleatis, quàm ego uestrum ingemiscerem. Vno etiam nunc domestico exemplo adiecto, in alienis luctibus orationi meæ uagari permittam.

DE QVINTO MARTIO REGE.

Quintus Martius Rex superioris Catonis in cõsulatu collega, filiũ summæ pietatis, magnæ spei, & quæ nõ parua calamitatis accessio fuit, unicum amisit. Cumq; se obitu eius subrutum, & euersum uideret, ita dolorẽ altitudine cõsilij coërcuit, ut à rogo iuuenis protinus curiã peteret: senatumq;, quem eo die lege habere oportebat, euocaret.

quòd nisi fortiter mœrorem ferre scisset, unius diei lucem inter calamitosum patrem & strenuum consulem, neutra in parte cessante officio, partiri non potuisset.

EXTERNA.

DE PERICLE, PRINCIPE Athenienſium.

Princeps Atheniensium Pericles intra quatriduum duobus mirificis adolescentibus filijs spoliatus, his ipsis diebus, & uultu pristinum habitum retinente, & oratione nulla ex parte infractiore cõcionatus est. Ille uerò caput quoq; solito more coronatum gerere sustinuit, ut nihil ex uetere ritu propter domesticum uulnus detraheret. non sine causa igitur tanti roboris animus ad Olympij Iouis cognomen ascendit.

DE XENOPHONTE.

Xenophon autem, quod ad Socraticam disciplinã attinet, proximus à Platone felicis, ac beatæ facũdiæ gradus, cùm solenne sacrificium perageret, è duobus filijs maiorẽ natu nomine Gryllum, apud Mantineã in prælio cecidisse cognouit: nec ideo institutum Deorum cultum omittendum putauit, sed tantummodo coronã deponere cõtentus fuit: quam ipsam, percunctatus quonã modo occidisset, ut audiuit fortißimè pugnantẽ interijsse, capiti reposuit: numina quibus sacrificabat testatus maiorẽ se ex uirtute filij uoluptatẽ, quàm ex morte amaritudinẽ sentire. Alius remouisset hostiã, abiecisset altaria, lacrymis respersa tura disiecisset. Xenophontis cor pia religione immobile stetit, & animus in cõsilio prudẽtiæ stabilis mansit: ac dolori succũbere, ipsa clade quæ nuntiata erat, tristius duxit.

DE ANAXAGORA.

Ne Anaxagoras quidem supprimẽdus est. Audita nan-

quæ morte filij, Nihil, inquit, mihi inexpectatum, aut nouum nuntias: Ego enim illum ex me natum sciebam esse mortalem. Has uoces utilißimis præceptis imbuta uirtus mittit: quas si quis efficaciter auribus perceperit, non ignorabit, ita liberos procreandos, ut meminerit his à rerum natura, & accipiendi spiritus, & reddendi eodem momento temporis legem dici: atque ut mori neminem solere, qui non uixerit: ita nec uiuere aliquẽ quidem posse, qui non sit moriturus.

VALERII MAXIMI

LIBER SEXTVS.

DE PVDICITIA. CAP. I.

NDE *te uirorum pariter, ac fœminarum præcipuum firmamentum Pudicitia inuocem? tu enim prisca religione consecratos focos Vestæ incolis. Tu Capitolinæ Iunonis puluinaribus incubas. Tu palatij columen augustos penates, sanctißimumq́; Iuliæ genialẽ thorum aßidua statione celebras, Tuo præsidio puerilis ætatis insignia munita sunt. Tui numinis respectu syncerus iuuentæ flos permanet. Te custode matronalis stola censetur. Ades igitur, & cognosce, quæ fieri ipsa uoluisti.*

DE LVCRETIA.

Dux Romanæ *pudicitiæ* Lucretia, *cuius uirilis animus, maligno errore fortunæ, muliebre corpus sortitus est: à* Sex. *Tarquinij regis superbi filio per uim stuprum pati coacta, cùm grauißimis uerbis iniuriam suam in concilio necessariorũ deplorasset, ferro se, quod ueste tectum*

attule

attulerat, interemit. Causamq́; tam animoso interitu imperium cõsulare pro regio permutandi populo Ro. præbuit: atq; hanc illatam iniuriam non tulit.

DE VIRGINIO VIRO PLEBEIO.

Virginius Plebei generis, sed Patritij uir spiritus, ne probro contaminaretur domus sua, proprio sanguini non pepercit. Nam cùm Appius Claudius decemuir, filiæ eius uirginis stuprũ, potestatis uiribus fretus, pertinacius expeteret, deductam in forum puellam occîdit, pudicæq́; interemptor, quàm corruptæ pater esse maluit.

DE PONTIO AVFIDIANO.

Nec alio robore animi præditus fuit Pontius Aufidianus, eques Ro. qui postquam comperit filiæ suæ uirginitatem à pædagogo proditam Faunio Saturnio, non contentus sceleratum seruum affecisse supplicio, etiam ipsam puellam necauit. Ita ne turpes eius nuptias celebraret, acerbas exequias duxit.

DE P. MEVIO.

Quid Publius Meuius, quàm seuerum pudicitiæ custodem egit? In libertum nanq; gratum admodũ sibi animaduertit, quia eum nubilis iam ætatis filiæ suæ osculum dedisse cognouerat, præsertim cùm non libidine, sed errore lapsus uideri posset. Cæterùm amaritudine pœnæ, teneris adhuc puellæ sensibus, castitatis disciplinam ingenerari magni æstimauit. Eiq́; tam tristi exemplo præcepit: ut non solùm uirginitatem illibatam, sed etiam oscula ad uirum syncera perferret.

DE QVINTO FABIO MAximo Seruiliano.

Quintus uerò Fabius Maximus Seruilianus honorib. quos splẽdidißimè gesserat, censuræ grauitate cõsumma-

tis, exegit pœnas à filio dubiæ castitatis, & punito pependit, uoluntario secessu conspectum patriæ uitando.

DE P. ATTILIO PHILISCO.

Dicerem Censorium uirum nimis acerbum extitisse, nisi Publium Attilium Philiscũ in pueritia corpore quæstum à domino facere coactum, tam seuerum postea patrem cernerem. Filiam enim suam, eò quòd stupri se crimine coinquinauerat, interemit. Quã sanctam igitur in ciuitate nostra pudicitiã fuisse existimare debemus, in qua etiam institores libidinis, tam seueros eius iudices euasisse animaduertimus? Sequitur excellentis nominis, ac memorabilis facti exemplum.

DE M. CLAVDIO MARCELLO Aedili, & filio suo.

Marcus Claudius Marcellus Aedilis Curulis C. Scãtinio Capitolino Trib. pl. diẽ ad populũ dixit, quòd filium suum de stupro appellasset: eoq; asseuerante se cogi non posse, ut adesset, quia sacrosanctam potestatẽ haberet, & ob id tribunitiũ auxilium implorante, totum collegiũ tribunorũ negauit se intercedere, quò minus pudicitiæ quæstio perageretur. Citatus itaq; Scantinius reus, uno teste qui tentatus erat, damnatus est. Constat iuuenẽ productũ in Rostra, defixo in terram uultu, perseuerãter tacuisse, uerecundoq; silentio plurimum in ultionem suam ualuisse.

DE METELLO CELERE.

Metellus quoq; Celer stuprosæ mentis acer punitor extitit, Cn. Sergio Silo promissorum matrifamiliæ nummorum gratia diem ad populum dicendo, eumq; hoc uno crimine damnando: non enim factum tũc, sed animus in quæstione deductus est: plusq; uoluisse peccare nocuit, quàm non peccasse profuit.

DE T. VETVRIO FILIO VETVRII.

Concionis hæc, illa curiæ grauitas. Titus Veturius filius eius Veturij, qui in Consulatu suo Samnitibus, ob turpiter ictum fœdus, deditus fuerat: cùm propter domesticam ruinam, & graue æs alienũ Cælio Plotio nexum se dare adolescentulus admodũ coactus esset, seruilibus ab eo uerberibus, quia stuprum pati noluerat, affectus, querelã ad Consules detulit: à quibus hac de re certior factus Senatus, Plotium in carcerem duci iußit: in qualicunq; enim statu positam Romano sanguini pudicitiam tutam esse uoluit. Et quid mirũ, si hoc uniuersi P.C. censuerunt?

DE C. FESCENINO TRIVMVIRO.

Caius Fescenninus, Triumuir C. Corneliũ fortißimè militiæ stipendia emeritũ, uirtutisq; nomine quater honore primipili ab Imperatoribus donatum, quòd cum ingenuo adolescentulo stupri commerciũ habuisset, publicis uinculis onerauit: à quo appellati Tribuni, cùm de stupro nihil negaret, sed sponsionem se facere paratum diceret, quòd adolescens ille palàm, atq; apertè corpore quæstum factitasset: intercesßionem suam interponere noluerunt. Itaq; Cornelius in carcere mori coactus est. Nõ putarũt Tribb. pl. Remp. nostram cum fortibus uiris pacisci oportere, ut externis periculis domesticas delicias emerent.

DE TRIBVNO PLEBIS, siue populo Romano.

Libidinosi Cẽturionis suppliciũ, Marci Lectorij Mergi Tribuni militaris, æquè similis fœdus exitus sequitur: cui Cominius Trib. pl. diẽ ad populũ dixit, quòd cornicularĩu suum stupri causa appellasset. Nec sustinuit eius rei sententiam Lectorius, sed se ipse ante iudicij tẽpus fuga prius subtraxit, deinde etiã morte se puniuit. Naturæ modum

dum expleuerat: fato tamen functus, uniuersæ plebis sententia crimine impudicitiæ damnatus est. Signa illum militaria, sacratæ aquilæ, & certißima Romani imperij custos seuera castrorum disciplina, usq; ad inferos persecuta est. Quoniam cuius uirtutis magister esse debuerat, sanctitatis corruptor tentabat existere.

DE CAIO MARIO.

Hoc monuit C. Marium Imperatorem, tum, cùm Clusium sororis suæ filium Tribunum militū à Cælio Plotio manipulario milite iure cæsum pronuntiauit, quia eum de stupro cōpellare ausus fuerat. Sed ut eos quoq;, qui in uindicāda pudicitia dolore suo publica lege usi sunt, strictim percurram: Sempronius Musca C. Gallium deprehensum in adulterio flagellis cecidit: C. Menius L. Octauium similiter deprehensum neruis contudit: Carbo Actienus à Bibieno, item Pontius à P. Cernio deprehensi castrati sunt: Cn. etiam Furius Broccum, quem deprehenderat, familiæ stuprandum obiecit: quibus iræ suæ indulsisse, fraudi non fuit.

EXTERNA.

DE HIPPONE FOEMINA.

Atq; ut domesticis externa subnectam, Græca fœmina nomine Hippo, cùm hostium classe esset excepta, in mare se, ut pudicitiam morte tueretur, abiecit: cuius corpus Erechtheo littori appulsum, proxima undis humus sepulturæ mandatum, ad hoc tempus tumulo contegit: sanctitatis uerò gloriam æternæ traditam memoriæ Græcia laudibus suis celebrando, quotidie florentiorem effecit.

DE ORGIAGONTIS.
Reguli uxore.

Vehementius hoc, illud consideratius exemplū pudicitiæ

tiæ.Exercitu & copijs Gallogræcorũ à Cn. Manilio consule in Olympo monte ex parte deletis, ex parte captis, Orgiagontis Reguli uxor miræ pulchritudinis à Centurione, cui custodienda tradita erat, stuprum pati coacta: postquã uentũ est in eum locũ, in quem Consulis iussu Centurio, misso nuntio, necessarios mulieris pretium, quo eam redimerent, afferre iusserat: aurum expendente Cẽturione, & in eius pondus animo, oculisq; intẽto, Gallogræcis lingua gentis suæ imperauit, ut eum occiderent: interfecti deinde caput abscissum manibus retinens ad coniugẽ uenit, abiectoq; ante pedes eius, & iniuriæ, & ultionis suæ ordinem exposuit. Huius fœminæ quid aliud quisquam, quàm corpus in potestatem hostium uenisse dicat? Nanq; animus neq; uinci, nec pudicitia capi potuit.

DE VXORIBVS THEVTONICORVM.

Theutonicorum uerò coniuges Marium uictorẽ orarunt ut ab eo uirginibus Vestalibus dono mitterentur, affirmantes æquè se, atq; illas uirilis concubitus expertes futuras: eaq; re non impetrata, laqueis sibi nocte proxima spiritum eripuerunt. Dij melius, quòd hunc animum uiris earum in acie non dederunt. Nam si mulierum suarũ uirtutem imitari uoluissent, incerta Theutonicæ uictoriæ trophæa reddidissent.

QVAE LIBERE' DICTA, aut facta sunt. CAP. II.

Libertatem autem uehementis spiritus dictis pariter, & factis testatam, ut nõ inuitauerim, ita ultrò uenientem nõ excluserim, quæ inter uirtutẽ, uitiũq; posita, si salubri modo se tẽperauerit, laudem: si quo non debuit, pro-

fuder

fuderit, reprehensionem meretur: ac uulgi sic auribus gratior, quàm sapientißimi cuiusq; animo probabilior est, utpote frequentius aliena uenia, quàm sua prouidentia tuta. Sed quia humanæ uitæ partes prosequi propositum est, nostra fide, æstimatione propria referatur.

DE QVODAM PRINCIPE Priuernatum.

Priuerno capto, interfectisq;, qui id oppidum ad rebellandum incitauerant, Senatus indignatione accensus consilium agitabat, quid'nam sibi de reliquis quoq; Priuernatibus faciendum esset. Ancipiti igitur casu eorum salus fluctuabat, eodem tempore, & uictoribus, & iratis subiecta. Cæterùm cùm auxilium unicũ in precibus restare animaduerterẽt, ingenui & Italici sanguinis obliuisci non potuerunt. Princeps enim eorum in curia interrogatus quam pœnam mereretur: Respondit, quam merentur, qui cùm se dignos libertate iudicarent, arma sumpserãt. Exasperatos P. conscriptorum animos, uerbis inflammauerat. Sed Plautius consul fauens Priueruatum causæ, regressum animoso eius dicto obtulit, quæsiuitq;, qualem cum eis pacem habituri Romani essent impunitate donata: at is constantißimo uultu: Si bonam dederitis, inquit, perpetuam: si malam, non diuturnam: qua uoce perfectum est, ut uictis non solùm uenia, sed etiam ius, & beneficium nostræ ciuitatis daretur. Sic in Senatu Priuernâs loqui ausus est.

DE L. CRASSO.

Lucius uerò Philippus Consul aduersus eundem ordinem libertatem exercere non dubitauit: nam segnitiẽ pro Rostris exprobrãs, alio sibi Senatu opus esse dixit: tãtũq; à pœnitentia dicti abfuit, ut etiã L. Crasso summæ digni-

tatis, & eloquentiæ uiro, id in curia grauiter frenti manum inijci iuberet. Ille reiecto lictore: Non es, inquit, mihi Philippe Consul, quia nec ego tibi Senator sum.

DE · P. SCIPIONE AFRIC.

Quid? Philippũ ab incursu suo tutũ libertas reliquit? imò & similiter aggressa, & æquè experta patientia est. Cn. Carbo Trib. pleb. nuper sepultæ Gracchanæ seditionis turbulentißimus uindex, idemq́; orientiũ ciuiliũ malorum fax ardentißima, Publium Africanum à Numantiæ ruinis summo cum gloriæ fulgore ueniẽtem, ab ipsa penè porta in Rostra productũ, quid de Tiberij Gracchi morte, cuius sororẽ in matrimonio habebat, sentiret, interrogauit: ut autoritate clarißimi uiri, inchoato iam incendio multũ incrementi adijceret: quia nõ dubitabat, quin propter tam arctam affinitatẽ aliquid pro interfecti necessarij memoria miserabiliter esset locuturus. At is iure cum cæsum uideri respondit: cuius dicto cùm concio tribunitio furore instincta uiolenter succlamasset: Taceant, inquit, quibus Italia nouerca est. orto deinde murmure: Non efficietis, ait, ut solutos uerear, quos alligatos adduxi. Vniuersus populus iterum ab uno contumeliosè correptus erat. Quantus est honos uirtutis? tacuit actutũ: recens uictoria ipsius Numãtina, et patris Macedonica, deuictæq; Carthaginis spolia habita, ac duorũ Regum Siphacis & Persæ triumphales currus catenatæ ceruices, tunc totius fori prementes ora clauserunt: nec timori datum est silentium, sed quia beneficio Aemiliæ et Corneliæ gẽtis, multi metus urbis, atq; Italiæ finiti erãt, plebs Romana libertatis Scipionis libera nõ fuit. Quapropter minus mirari debemus, quòd amplißima Pompeij autoritas toties cum libertate luctata est: nec sine magna laude, quoniam omnis

gener

generis hominum licentiæ ludibrio se esse quieta fronte tulit.

DE CN. PISONE.

Cn.Piso,cùm Manilium Crispum reum ageret, eumq́; euidenter nocentem gratia Pompeij uideret eripi,iuuenili impetu,ac studio ad accusationem prouectus,multa & grauia crimina præpotenti defensori obiecit:interrogatus deinde ab eo, cur se quoq; non accusaret: Da,inquit, uades Reipub.te, si postulatus fueris, ciuile bellum non excitaturum,iam de tuo prius,quàm de Manilij capite in consilium iudices mittam:ita eodem iudicio duos sustinuit reos:accusatione Manilium,libertate Pompeium:& eorum alterum lege peregit, alterum professione, qua solùm poterat.

DE CATONE.

Quid ergo libertas sine Catone?nec magis,quàm Cato sine libertate. Nam cùm in Senatorem nocentem, & infamē reum iudex sedisset,tabellæq́; Cn.Pompei,laudationem eius continentes,prolatæ essent, proculdubio efficaces futuræ pro noxio,submouit eas è quæstione,legē recitando,qua cautum erat,ne Senatoribus tali auxilio uti liceret.Huic facto persona admirationem ademit.Nam quæ in alio audacia uideretur, in Catone fiducia cognoscitur.

DE CN. LEMTVLO MARcellino Consule.

Cn.enim Lentulus Marcellinus Consul,cùm in cōcione de Magni Pompeij nimia potentia quereretur,assensusq́; illi clara uoce uniuersus populus esset: Acclamate, inquit,acclamate Quirites, dū licet:iam enim uobis impunè facere non licebit. Pulsata est tunc eximij ciuis potentia,

tia, hinc inuidiosa querela, hinc lamentatione miserabili. *Cui candida fascia crus alligatum habenti,* Fauonius, *Non refert, inquit, qua in parte corporis sit diadema: exigui panni cauillatione regias eius uires exprobrans.* At *is neutra in parte mutato uultu, utrunq; cauit, ne aut hilari fronte libenter agnoscere potentiam, aut tristi iram profiteri uideretur: eaq́; patientia inferioris etiam generis, & fortunæ hominibus aditũ aduersus se dedit, è quorum turba duos retulisse abundè erit.*

DE AEL. MANTIA FORMIANO.

Aelius Mantia Formianus, Libertini filius, ultimæ senectutis L. Libonẽ apud Censores accusabat: in quo certamine cùm Pompeius magnus humilitatem ei, ætatemq́; exprobrãs, ab inferis illum ad accusandum remissum dixisset: Non mentiris, inquit, Pompei. uenio enim ab inferis L. Libonem accusaturus: sed dum illic moror, uidi cruentum Cn. Domitium Aenobarbum deflentem, quòd summo genere natus, integerrimæ uitæ amantissimus patriæ, in ipso iuuentutis flore, tuo iussu esset occisus. Vidi pari claritate cõspicuum Brutum ferro laceratum, querentem, id sibi prius perfidia, deinde etiam crudelitate tua accidisse. Vidi Cn. Carbonem acerrimum pueritiæ tuæ, bonorumq́; patris tui defensorem, in tertio consulatu catenis, quas tu ei inijci iusseras, uinctum, obtestantem te, aduersus omne fas & nefas, cùm in summo esset imperio, à te equite Romano trucidatũ. Vidi eodem habitu, & quiritatu tuo prætorium uirum Perpẽnam sæuitiam tuam execrantẽ, omnesq́; eos una uoce indignantes, quòd indemnati sub te adolescentulo carnifice occidissent. Obducta iam uetustis cicatricibus bellorũ ciuilium uastissima uulnera, municipali homini, seruitutem paternam re-

doleti, effrenatæ temeritatis, intolerabilis spiritus, impu ne reuocare licuit. Itaq; eo tempore & fortißimum erat Cn. Pompeio maledicere, & tutißimum: sed non patitur nos hoc longiore querela prosequi personæ insequentis aliquantò sors humilior.

DE DIPHILO TRAGOEDO.

Diphilus Tragœdus, cùm Apollinaribus ludis inter actum ad eum uersum uenisset, in quo hæc sententia continetur, Miseria nostra Magnus est: directò in Pompeiũ Magnum manibus, pronuntiauit, reuocatusq; aliquoties à populo sine ulla cunctatione nimiæ illum, & intolerabilis potentiæ reum gestu perseueranter egit. Eadem pe tulantia usus est in ea quoq; parte, Virtutem istam ueniet tempus cum grauiter gemas.

DE M. CASTRITIO.

Marci etiam Castritij libertate inflammatus animus, qui dum Placentiæ magistratũ gereret, Cn. Carbone cõsule iubente decretum fieri, quo sibi obsides à Placẽtinis darentur, nec summo eius imperio obtemperauit, nec ma ximis uiribus ceßit: atq; etiam dicenti multos se gladios habere, respondit, Et ego annos. Obstupuerunt tot legio nes tam robustas senectutis reliquias intuentes. Carbonis quoq; ira, quia materiam sæuiendi perquã exiguã habebat, paruulũ uitæ tempus ablatura, in seipsa colapsa est.

DE SERVIO GALBA.

Iam Seruij Galbæ temeritatis plena postulatio, quòd diuum Iulium consummatis uictorijs, in foro ius dicentẽ, in hunc modum interpellare sustinuit: C. Iuli Cæsar pro Cn. Pompeio magno quondam genero tuo in tertio eius consulatu pecuniã spopondi, quo nomine nunc appellor: Quid agam? dependam? palàm atq; apertè ei bonorum

Pompeij uenditionem exprobrãdo. Vt à tribunali summoueretur, meruerat: sed ipsa illud mansuetudine mitius pectus, æs alienum Pompeij ex suo fisco solui iußit.

DE CESELIO VIRO SAPIENTE.

Age Cefelius uir iuris ciuilis sciẽtia clarus, quàm periculosè contumax? nullius enim aut gratia, aut autoritate cõpelli potuit, ut de aliqua earũ rerũ, quas triumuiri dederant, formulam cõponeret. Hoc animi iudicio uictoriæ eorum beneficia extra omnẽ ordinẽ legum ponẽs. Idem, cùm multa de temporibus Cæsaris liberius loqueretur, amiciq; ne id faceret, monerent: duas res, quæ hominibus amarißimæ uidentur, magnam sibi licẽtiam præbere respondit, senectutem, & orbitatem.

EXTERNA.

DE QVADAM MVLIERE.

Inserit se tantis uiris mulier alienigeni sanguinis, quæ à Philippo rege temulento immerenter damnata, Prouocarem ad Philippum, inquit, sed sobrium. Excußit crapulam oscitanti, ac præsentia animi ebrium resipiscere, causaq; diligentius inspecta iustiorem sententiam ferre coëgit. Igitur æquitatem, quam impetrare non potuerat, extorsit: ac potius præsidium à libertate, quàm ab innocentia mutuauit.

DE QVADAM FOEMINA Syracusana.

Iam illa nõ solùm fortis, sed etiam urbana libertas. Senectutis ultimæ quædam, Syracusis omnibus Dionysij tyranni exitium, propter nimiam morum acerbitatem, & intolerabilia onera uotis expetentibus, sola quotidie matutino tempore deos, ut incolumis, ac sibi superstes esset, orabat. Quod ubi is cognouit, non debitam sibi admira-

tus beneuolentiam, accersit eam, & quid ita hoc, aut quo suo merito faceret, interrogauit. Tum illa, Certa est, inquit, ratio propositi mei: puella enim, cùm grauem tyrannum haberemus, carere eo cupiebam: quo interfecto aliquantò tetrior uitam occupauit: eius quoq; finiri dominationem magni æstimabam: tertium te superioribus importuniorem habere cœpimus rectorem. Itaq; times, ne si tu fueris absumptus, deterior in locũ tuum succedat, caput meum pro tua salute deuoueo. Tam facetam audaciam Dionysius punire erubuit.

DE THEODORO CYRENAEO.

Inter has, & Theodorũ Cyrenæum quasi animosi spiritus coniugium esse potuit, uirtute par, felicitate dißimile. Is enim Lysimacho regi mortẽ sibi minitanti, Enimuero, inquit, magnifica res tibi cõtigit, quia cãtharidis uim assecutus es. Cumq; hoc dicto accensus cruci eum adfigi iußisset, Terribilis hæc (ait) sit purpuratis tuis: mea quidem nihil interest, humi'ne, an sublime putrescam.

DE SEVERITATE. CAP. III.

ARmet se duritia pectus necesse est, dum horridæ, ac tristis seueritatis acta narrantur, ut omni mitiori cogitatione seposita, rebus auditu asperis uacet. Ita enim districtæ, & inexorabiles uindictæ, & uaria pœnarũ genera in mediũ procurrent, utilia quidem legum munimẽta, sed minimè in placido, & quieto paginarũ numero reponenda. Marcus Manlius, unde Gallos depulerat, inde ipse præcipitatus est: quia fortiter defensam libertatẽ, nefariè opprimere conatus fuerat: cuius iustæ ultionis nimirũ hæc præfatio fuit: Mãlius eras mihi, cũ præcipites agebas Senones: postquàm imitari cœpisti, unus factus es ex

Senonibus. Huius supplicio æternæ memoriæ nota inserta est: propter illum enim lege sanciri placuit, Ne quis patritius in arce, aut in Capitolio habitaret, qui domum ei loci habuerat, ubi nunc ædem Monetæ uidemus.

IN SPVRIVM CASSIVM.

Par indignatio aduersus Spurium Casium erupit: cui plus suspicio concupitæ dominationis nocuit, quàm tres magnifici consulatus, ac duo speciosißimi triũphi profuerunt. Senatus enim, Populusq; Ro. non cõtentus capitali eum supplicio afficere, interempto domum superiecit, ut penatium quoq; strage puniretur: in solo autẽ ædem Telluris fecit. Itaq; quod prius domicilium potentißimi uiri fuerat, nunc religiosæ seueritatis monimentum est.

IN SPVRIVM MELIVM.

Eadem ausum Spuriũ Melium consimili exitu patria multauit: area uerò domus eius, quò iustitia supplicij notior ad posteros perueniret, Aequimelij appellationẽ traxit. Quantum ergo odij aduersus hostes libertatis insitum animis antiqui haberent, parietum ac tectorum, in quibus uersati fuerant, ruinis testabantur. Ideoq; & M. Flacci, & L. Saturnini seditiosißimorũ ciuium corporibus trucidatis, penates ab imis fundamentis eruti sunt. Cæterùm Flacciana area, cùm diu penatibus uacua mãsisset, à Q. Catulo Cymbricis spolijs adornata est.

IN TIBERIVM, ET CAIVM
Gracchos.

Viguit in nostra ciuitate Tiberij & Caij Gracchorum summa nobilitas, ac spes amplißima: sed quia statum ciuitatis conati erãt conuellere, insepulta cadauera iacuerunt, supremusq; humanæ conditionis honos filijs Gracchi, & nepotibus Africani defuit: quinetiam familiares

eorum, nequis Reipublicæ inimicis amicus esse uellet, de robore præcipitati sunt.

DE P. MVTIO TRI. PLEB.

Idem sibi licere tam P. Mutius Tri. Pleb. quàm Senatus et pop. Ro. credidit, qui omnes collegas suos, qui duce Spurio Caßio id egerant, ut magistratibus non subrogatis, communis libertas in dubium uocaretur, uiuos cremauit. Nihil profectò hac seueritate fidētius: unus enim Tribunus eam pœnam nouem collegis inferre ausus est, quam nouem tribuni ab uno collega exigere exhorruissent.

IN M. CLODIVM.

Libertatis adhuc custos, & uindex seueritas, sed pro dignitate etiam, ac pro disciplina æque grauis. M. enim Clodiū Senatus Corsis, quia turpē cùm his pacem fecerat dedidit: quem ab hostibus non acceptum, in publica custodia necari iußit. Semel læsa maiestate imperij, quot modis iræ pertinax uindex? factum eius rescidit, libertatem ademit, spiritum extinxit, corpus contumelia carceris, et detestanda gemoniarum scalarum nota fœdauit, atq; hic quidem senatus animaduersionem meruerat.

DE CORNELIO SCIPIONE.

Cn. autem Cornelius Scipio Hispali filius, prius, quàm mereri posset, expertus est: nam cùm ei Hispania prouincia sorte obuenisset, ne illuc iret, decreuit, adiecta causa, quòd rectè facere nesciret. Itaq; Cornelius propter uitæ inhonestum actum sine ullo prouinciali ministerio, tamen repetundarum lege damnatus est.

DE CAIO VATIENO.

Ne in C. quidē Vatieno, qui sinistræ manus digitos, ne bello Italico militaret, absciderat, seueritas senatus cessauit: publicatis enim bonis eius, ipsum æternis uinculis punien

niendum censuit: effecitq;, ut quē honestè spiritum profundere in acie noluerat, turpiter in catenis, consumeret.

DE M. CVRIO CONSVLE.

Id factum imitatus M. Curius consul, cùm delectū subitum educere coactus esset, & iuniorum nemo respondisset: coniectis in sortem omnibus tribubus, Polliæ, quæ proxima exierat, primum nomen urna extractum citari iußit: neq; eo respondēte, bona adolescētis hastæ subiecit. Quod ut illi nuntiatum est, ad Consulum tribunal cū currit, collegiumq; Tribunorū appellauit. Tunc M. Curius præfatus non opus esse eo ciue Reipublicæ, qui parēre nesciret: & bona eius, & ipsum uendidit.

DE LVCIO DOMITIO PRAETORE.

Aequè tenax propositi L. Domitius. Nā cùm Siciliam Prætor regeret, & ad eum eximiæ magnitudinis aper allatus esset, adduci ad se pastorem, cuius manu occisus erat, iußit. Interrogatumq;, quomodo eam bestiam confecisset, postquā cōperit usum uenabulo, crucifixit: quia ipse ad exturbanda latrocinia, quibus prouincia uastabatur, ne quis telum haberet, edixerat. Hoc aliquis in finem seueritatis, & sæuitiæ ponendum dixerit: disputatione enim utroq; flecti potest. Cæterùm ratio publici imperij Prætorem nimis asperum existimari non patitur. Sic se in uiris puniendis seueritas exercuit. Sed ne in fœminis quidem supplicio afficiendis segniorem se egit.

DE HORATIO.

Horatius post prælium trium Curiatium conditione pugnæ omnium Albanorū uictor, cùm ex illa clarißima acie domū repetens sororē suam uirginē Curiatij sponsi mortem profusius, quàm illa ætas debebat, flentem uidisset, gladio, quo patriæ rē bene gesserat, interemit: parum

pudicas ratus lacrymas, quæ præpropero amori dabantur. Quem hoc nomine reum apud populum actum, pater defendit. Ita paulò propensior animus puellæ ad memoriam futuri uiri, & fratrem ferocem uindicem, & uin dictæ tam rigidum assensorem patrem habuit.

DE SPVRIO POSTHVMIO ALbino, & Quintio Martio Philippo.

Consimili seueritate Senatus postea usus: Spurio Posthumio Albino, & Quinto Martio Philippo consulibus, mãdauit, ut de ijs, quæ sacris Bacchanalium incestu usæ fuerant, inquirerent: à quibus cùm multæ essent damnatæ, in omnes cognatas intra domos animaduerterunt: lateq; patens opprobrij deformitas, seueritate supplicij emendata est: quia quantum ruboris ciuitati nostræ mulieres turpiter se gerendo incusserant, tantum laudis grauiter punitæ attulerunt.

DE PVBLICIA ET LICINIA.

Publicia autem, quæ Postumium Albinum consulem, item Licinia, quæ Claudium Asellum uiros suos ueneno necauerant, propinquorũ decreto strangulatæ sunt: non enim putauerunt seuerißimi uiri in tam euidenti scelere longum publicæ quæstionis tempus expectandum. Itaq; quarum innocentium defensores fuissent, sontium maturi uindices extiterunt. Magno scelere horum seueritas ad exigendam uindictam concitata est.

DE EGNATIO METELLO.

Egnatij autẽ Metelli longè minore de causa, qui uxorem, quòd uinum bibisset, fuste percussam interemit. Idq; factum non accusatore tantum, sed etiam reprehensore caruit, unoquoq; existimante, optimo illam exemplo uio latæ sobrietatis pœnas pependisse: & sanè quæcunq; fœmina

mina uini usum immoderatè appetit, & uirtutibus omnibus ianuam claudit, & delictis aperit.

DE C. SVLPITIO GALLO.

Horridum C. quoq; Sulpitij Galli maritale suppliciũ: *nam uxorem dimisit, quòd eam capite aperto foris uersatam cognouerat: abscissa sententia, sed tamen aliqua ratione munita.* Lex enim, inquit, *tibi meos tantum præfinit oculos, quibus & formam tuam approbes, & placere desideres: his decoris instrumenta compara, his esto speciosa, horum te certiori crede notitiæ: ulterior tui cõspectus superuacua irritatione accersitus, in suspicione, & crimine hæreat necesse est.*

DE Q. ANTISTIO VETERE.

Nec *aliter sensit* Quintus *Antistius* Vetus *repudiando uxorem, quòd illam in publico cum quadam libertina uulgari secretò loquentem uiderat: nam (ut ita dicam) incunabulis culpæ & nutrimentis, non ipsa commotus culpa, citeriorem delicto præbuit ultionem, ut potius caueret iniuriam, quàm uindicaret.*

DE P. SEMPRONIO SOPHO.

Iungẽdus *est his* P. *Sempronius Sophus, qui cõiugem repudij nota affecit, nihil aliud, quàm se ignorãte ludos ausam spectare.* Ergo *dum sic olim fœminis occurritur, mens earum à delictis aberat.* Cæterùm *etsi* Romanæ *securitatis exemplis, totus orbis terrarum instrui potest, tamen externa summatin cognoscere fastidio non sit.*

EXTERNA.

DE ARCHILOCHO POETA.

Lacedæmonij libros Archilochi *è ciuitate sua exportari iusserunt, quòd eorum parũ uerecundã, ac pudicam lectionẽ arbitrabantur: noluerũt enim ea liberorũ suo-*

rum animos imbui, ne plus moribus noceret, quàm ingenijs prodesset. Itaq; maximum poëtam, aut certè summo proximum, quia domu sibi inuisam obscœnis maledictis lacerauerat, carminum exilio multarunt.

DE ATHENIENSIBVS.

Athenienses autem Timagoram inter officium salutationis Darium Regem more gentis illius adulatum, capitali supplicio affecerunt: unius ciuis humilibus blanditijs, totius urbis suæ decus Persicæ dominationi summissum grauiter ferentes.

DE CAMBYSE REGE.

Iam Cambyses inusitatæ seueritatis, qui mali cuiusdam iudicis ex corpore pellē detractam, sellæ intendi, in eaq; filium eius iudicaturum considere iussit: cæterùm & Rex, & Barbarus, atroci, ac noua pœna iudicis, ne quis postea corrumpi iudex posset, prouidit.

GRAVITER DICTA, aut facta. CAP. IIII.

MAgnam [illegible] am laudis partem in claris uiris etiam [illegible] l, quæ aut ab his grauiter dicta, facta p[illegible] ibus æternis comprehen[illegible] nec parca nimis, nec rur[illegible] rio satisfaciat, quàm sa[illegible]

[illegible] RQVATO.

[illegible] erculsa, cùm admodum [illegible] sociorū fide penderet, [illegible] manum tuēdum cōstan[illegible] principes Latinorum [illegible]. Anius autē Campanus etiam

etiam Consulem alterum Capuæ creari debere asseuerabat. sic contusus, & æger Romani imperij spiritus erat. Tunc Manlius Torquatus filius eius, qui Latinos apud Veserim inclyta pugna fuderat, quàm poterat clara uoce denuntiauit, si quis sociorum inter Patres C. sententiam dicere ausus esset, continuò se ipsum interempturum. Hæ unius minæ, & Romanorum languentibus animis calorē pristinum reddiderunt, & Italiã ad ius ciuitatis nobiscũ exequendum consurgere passæ non sunt: nanq; ut patris armis, ita uerbis filij fracta cessit.

DE MANLIO.

Par illius quoq; Manlij grauitas, cui cùm consulatus omniũ consensu deferretur, eũq; sub excusatione aduersæ ualetudinis oculorũ recusaret: instantibus cũctis, Alium, inquit, Quirites quærite, ad quẽ hũc honorẽ trãsferatis: nam si me gerere eũ coẽgeritis, nec ego mores uestros ferre, nec uos meũ imperiũ perpeti poteritis. Si priuati tam ponderosa uox, quàm graues fasces consulis extitissent?

DE SCIPIONE AEMILIANO.

Nihilo segnior Scipionis Aemiliani aut in curia, aut in concione grauitas: qui cùm haberet consortem censuræ Mumium, ut nobilem, ita eneruis uitæ, pro Rostris dixit, se ex maiestate Reipub. omnia gesturum, si sibi ciues uel dedissent collegam, uel non dedissent.

DE EODEM SCIPIONE.

Idem, cùm Seruius Sulpitius Galba, & Aurelius consules in Senatu contenderent, uter aduersus Viriatum in Hispaniam mitteretur: ac magna inter P. C. dissensio esset, omnibus quo'nam eius sententia inclinaretur expectantibus, Neutrum, inquit, mihi mitti placet: alter nihil habet, alteri est nihil satis. æquè malam licentis imperij

magist

magistram iudicans inopiam, atq; auaritiam: quo dicto ut neuter in prouinciam mitteretur, obtinuit.

DE POMPILIO LEGATO.

Cn. uerò Pompilius à Senatu legatus ad Antiochum missus, ut bello se, quo Ptolemæum lacessebat, abstineret: cùm ad eum uenisset, atque is prompto animo, & amicissimo uultu dextram ei porrexisset, inuicem ei suam porrigere noluit, sed tabellas Senatusconsultum continentes tradidit: quas ut legit Antiochus, dixit se cum amicis collocuturum. Indignatus Pompilius, quòd aliquam moram interposuisset, uirga solum, quo insistebat, denotauit: &, Prius, inquit, quàm hoc circulo excedas, da responsum, quod Senatui referam. Non legatum locutum, sed ipsam curiã ante oculos positam crederes: continuò enim Rex affirmauit fore, ne amplius de se Ptolemæus quereretur. Ac tum demum Pompilius manum eius tanquam socij apprehendit. Quàm efficax est animi, sermonisq; abscissa grauitas? eodem momento Syriæ regnum terruit, Aegypti texit.

DE PVBLIO RVTILIO.

Publij autem Rutilij uerba prius, an facta existimem, nescio: nam utrisq; æquè admirabile inest robur. Cùm amici cuiusdã iniustæ rogationi resisteret: atq; is per summã indignationem dixisset: Quid ergo, inquit, mihi opus est amicitia tua, si quod rogo, non facis? respondit: Imò quid mihi tua, si propter te aliquid inhonestè facturus sum?

Huic loci consentanea illa opera, quòd magis ordinum dissensione, quàm ulla culpa sua reus factus, nec obsoletã uestem induit, nec insignia Senatoris deposuit, nec supplices ad genua iudicum manus tetẽdit, nec dixit quicquam splendore præteritorum annorum humilius, effecitq;, ut pericul

periculum huic nō impedimentū grauitatis eius esset, sed experimentum: atq; etiam cum ei reditū in patriam Syllana uictoria præstaret: in exilio, nequid cōtra leges facere, remansit: quapropter felicitatis cognomē iustius quis moribus grauissimi uiri, quàm impotentis armis assignauerit. Quod quidem Sylla rapuit, Rutilius meruit.

DE MARCO BRVTO.

Marcus Brutus suarum prius uirtutum, quàm patriæ parentis parricida (uno enim facto & illas in profundum præcipitauit, & omnem sui nominis memoriam, inexpiabili detestatione perfudit) ultimum prælium initurus, negantibus id quibusdam committi oportere: Fidenter, inquit, in aciē descendo: hodie enim aut rectè erit, aut nihil curabo. Præsumpserat uidelicet neq; uiuere sine uictoria, neq; mori sine securitate posse.

EXTERNA.

DE POPVLO CINANIENSI.

Huius mentio mihi subijcit, quod aduersus D. Brutū in Hispania grauiter dictū est, referre: nā cùm se ei tota penè Lusitania dedidisset, ac sola gentis huius urbs Cinania pertinaciter arma retineret, tentata redemptione, propemodum uno ore legatis Bruti respondit: ferrū sibi à maioribus, quo urbem tuerētur, non aurū, quo libertatē ab imperatore auaro emerēt, relictum. Melius sine dubio homines nostri sanguinis hæc dixissent, quàm audissent. Sed illos quidem natura in huius grauitatis uestigia deduxit.

DE SOCRATE PHILOSOPHO.

Socrates autem Græcæ doctrinæ clarissimū columen, cùm Athenis causam diceret, defensionemq; ei Lysias à se compositā, qua in iudicio uteretur, recitasset, demissam, et supplicem, imminētiq; procellæ accōmodatam: Aufer, inquit,

quit, quæso istam: nam ego si adduci possem, ut eam in ultima Scythiæ solitudine perorarē, tū meipsum morte multandum cōcederem. Spiritū contempsit, ne careret grauitate: maluitq; Socrates extingui, quàm Lysias superesse.

DE ALEXANDRO REGE.

Quantus hic in sapientia, tantus in armis Alexāder illam uocē nobiliter edidit. Dario enim uno iam & altero prælio uirtutē eius experto, atq; ideo partē regni Tauro tenus monte, & filiam in matrimoniū cum decies cētum millibus talentū pollicente, cùm Parmenion dixisset, se, si Alexander esset, usurum ea cōditione, respondit, Et ego uterer, si Parmeniō essem. Vocē duabus uictorijs respondentem, dignamq; cui tertia, sicut euenit, tribueretur.

DE LACEDAEMONIIS.

Atq; hæc quidem & animi magnifici, & prosperi status: illa uerò, qua legati Lacedæmoniorum, apud patrem eius miseram fortunæ suæ conditionē testati sunt, gloriosior, quàm optabilior. Intolerabilibus enim oneribus ciuitatem eorum implicanti, siquid morte grauius imperare perseueraret, mortem se prælaturos responderunt.

DE QVODAM SPARTANO.

Nec parum graue Spartani cuiusdam dictū: siquidem nobilitate, & sanctitate præstans, & in petitione magistratus uictus, maximæ sibi esse lætitiæ prædicauit, quòd aliquot patria sua se meliores uiros haberet: quo sermone repulsam honori adæquauit.

DE IVSTITIA.

CAPVT V.

TEmpus est iustitiæ quoq; sancta penetralia adire, in quibus semper æqui, ac probi facti respectus religiosa cum obseruatione uersatur: & ubi studium uerecundiæ

est

est, cupiditas rationi cedit: nihilq; utile, quod parum honestum uideri poßit, ducitur. Eius autem præcipuum & certißimū inter omnes gētes nostra ciuitas exēplum est.

DE SENATV.

Camillo Consule Phaliscos circumsedente, magister ludi plurimos, & nobilißimos inde pueros, uelut ambulandi gratia eductos, in castra Romanorū perduxit: quibus interceptis, non erat dubium quin Phalisci deposita belli gerēdi pertinacia, tradituri se nostro imperatori essent. ea re cognita, Senatus censuit, ut pueri uinctū magistrū uirgis cædentes in patriam remitterētur: qua iustitia animi eorum sunt capti, quorum mœnia expugnari nō poterant: namq; Phalisci beneficio magis, quàm armis uicti, portas Romanis aperuerunt.

DE EODEM SENATV.

Eadem ciuitas aliquoties rebellādo, semperq; aduersis contusa prælijs tandem se Q. Luctatio COS. dedere coacta est: aduersus quam sæuire cupiens Po. Rom. postquā à Papyrio, cuius manu iubente COS. uerba deditionis scripta erant, doctus est Phaliscos non potestati, sed fidei se Romanorum commisisse, omnem iram placida mente deposuit, pariterq; & uiribus odij, non sanè facilè uinci assuetis, & uictoriæ obsequio, quæ promptißimè licentiam subministrat, ne iustitiæ suæ deesset, obstitit.

DE EODEM POPVLO ROMANO.

Idem, cùm P. Claudius Camerinos ductu, atq; auspicijs suis captos sub hasta uendidisset, etsi ærariū pecunia, fines agris auctos animaduertebat, tamen quia parū liquida fide id gestū ab imperatore uidebatur, maxima cura conquisitos redemit, hisq; habitandi gratia locū in Auētino aßignauit, & prædia restituit: pecuniam etiam non

ad curiam, sed ad sacraria ædificanda, sacrificiaq; faciẽda tribuit: iustitiæq; promptißimo tenore effecit, ut exitio suo lætari possent, quia sic renati erant. Mœnibus nostris, & finitimis regionibus, quæ adhuc retuli, quod sequitur, per totum terrarum orbem manauit.

DE EODEM SENATV, ET FABRICIO.

Timochares Ambraciensis Fabricio COS. *pollicitus est se Pyrrhum ueneno per filiũ suũ, qui potionibus eius præerat, necaturum. Ea res cùm ad Senatũ delata esset, mißis legatis Pyrrhũ monuit, ut aduersus huius generis insidias cautius se gereret: memor urbem à filio Martis cõditã, armis bella, nõ uenenis gerere debere. Timocharis autem nomen suppreßit, utroq; modo æquitatem amplexus: quia nec hostem malo exemplo tollere, nec eum, qui bene mereri paratus fuerat, prodere uoluit.*

DE QVATVOR TRIBVNIS PLEBIS.

Summa iustitia in quatuor quoq; Tribunis Pleb. eodẽ tẽpore cõspecta est. Nam, cùm Lucio Atracino (sub quo duce aciem nostram apud Ferruginẽ à Volscis inclinatã cum cæteris equitibus correxerãt) diem ad populum L. Hortensius collega eorũ dixisset, pro rostris iurauerũt, in squalore se esse, quàm imperator ipsorũ reus esset futurus. Nõ sustinuerũt enim egregij iuuenes, cuius armati periculũ uulneribus & sanguine suo defenderãt, eius togati ultimũ discrimen, potestatis insignia retinentes, intueri: qua iustitia mota concio, actione Hortensiũ desistere coẽgit. Nec se etiam aliter eo facto, quod sequitur, exhibuit.

DE TIBERIO GRACCHO.
& Caio Claudio.

Cùm Tiberius Gracchus, & C. Claudius ob nimis seuerè gestam censurã, maiorem partẽ ciuitatis exasperassent

ſent,diem bis M. Pompilius Tribunus perduellionis ad populum dixit præter communem conſternationem, priuata etiam ira accenſus, quia neceſſarium eius Rutilium ex publico loco parietem demoliri iuſſerant: quo in iudicio primæ claßis per multæ cẽturiæ Clandiũ apertè dãnabãt:de Gracchi abſolutione uniuerſæ conſentire uidebantur. qui clara uoce iurauit,ſi de collega ſuo grauius eſſet iudicatũ, in factis ſe paribus, eandem cum illo pœnã exilij ſubiturum: eáq; iuſtitia tota illa tempeſtas ab utriuſq; fortunis, & capite depulſa eſt. Claudium enim populus abſoluit:Gracchò cauſæ dictionem M. Põpilius remiſit.

DE COLLEGIO TRIBVNORVM.

Magnam laudem & illud collegium Tribunorũ tulit, quòd cùm unus ex eo L.Cotta fiducia ſacroſanctæ poteſtatis creditoribus ſuis ſatisfacere nollet, decreuit, ut ſi neq; ſolueret pecuniam,neq; daret cum quo ſponſio fieret, appellantibus ſe creditoribus,auxilio futurum: iniquum ratum maieſtatem publicam,priuatæ perfidiæ obtẽtui eſſe. Itaq; Cottam in Tribunatu quaſi in aliquo ſacrario latentem,tribunitia inde iuſtitia extraxit.

DE CN. DOMITIO TRIB. PLEB.

Cuius,ut ad aliũ æquè illuſtrem tranſgrediar,Cn. Domitius Tribunus Plebis M. Scaurum principẽ ciuitatis in iudicium populi deuocauit,ut ſi fortuna aſpiraſſet,ruinã: ſin minus,certè ipſa obtrectatione ampliſsimi uiri incrementũ claritatis apprehẽderet: cuius opprimẽdi cùm ſummo ſtudio flagraret, ſeruus Scauri ad eũ noctu peruenit: inſtructurum ſe eius accuſationẽ multis, & grauibus domini criminibus promittẽs. erat in eodem pectore inimicus & Domitius, & dominus, diuerſa æſtimatione nefariũ iudicium perpendens: Iuſtitia tamen uicit odium:con-

tus beneuolentiam, accersit eam, & quid ita hoc, aut quo suo merito faceret, interrogauit. Tum illa, Certa est, inquit, ratio propositi mei: puella enim, cùm grauem tyrannum haberemus, carere eo cupiebam: quo interfecto aliquantò tetrior uitam occupauit: eius quoq; finiri dominationem magni æstimabam: tertium te superioribus importuniorem habere cœpimus rectorem. Itaq; timēs, ne si tu fueris absumptus, deterior in locū tuum succedat, caput meum pro tua salute deuoueo. Tam facetam audaciam Dionysius punire erubuit.

DE THEODORO CYRENAEO.

Inter has, & Theodorū Cyrenæum quasi animosi spiritus coniugium esse potuit, uirtute par, felicitate dißimile. Is enim Lysimacho regi mortē sibi minitanti, Enimuero, inquit, magnifica res tibi cōtigit, quia cātharidis uim assecutus es. Cumq; hoc dicto accensus cruci eum adfigi iußisset, Terribilis hæc (ait) sit purpuratis tuis: mea quidem nihil interest, humi'ne, an sublime putrescam.

DE SEVERITATE. CAP. III.

ARmet se duritia pectus necesse est, dum horridæ, ac tristis seueritatis acta narrantur, ut omni mitiori cogitatione seposita, rebus auditu asperis uacet. Ita enim districtæ, & inexorabiles uindictæ, & uaria pœnarū genera in mediū procurrent, utilia quidem legum munimēta, sed minimè in placido, & quieto paginarū numero reponenda. Marcus Manlius, unde Gallos depulerat, inde ipse præcipitatus est: quia fortiter defensam libertatē, nefariè opprimere conatus fuerat: cuius iustæ ultionis nimirū hæc præfatio fuit: Mālius eras mihi, cū præcipites agebas Senones: postquàm imitari cœpisti, unus factus es ex

Senon

Senonibus. Huius supplicio æternæ memoriæ nota inserta est: propter illum enim lege sanciri placuit, Nequis patritius in arce, aut in Capitolio habitaret, qui domum ei loci habuerat, ubi nunc ædem Monetæ uidemus.

IN SPVRIVM CASSIVM.

Par indignatio aduersus Spurium Cassium erupit: cui plus suspicio concupitæ dominationis nocuit, quàm tres magnifici consulatus, ac duo speciosissimi triūphi profuerunt. Senatus enim, Populusq; Ro. non cōtentus capitali eum supplicio afficere, interempto domum superiecit, ut penatium quoq; strage puniretur: in solo autē ædem Telluris fecit. Itaq; quod prius domicilium potentissimi uiri fuerat, nunc religiosæ seueritatis monimentum est.

IN SPVRIVM MELIVM.

Eadem ausum Spuriū Melium consimili exitu patria multauit: area uerò domus eius, quò iustitia supplicij notior ad posteros perueniret, Aequimelij appellationē traxit. Quantum ergo odij aduersus hostes libertatis insitum animis antiqui haberent, parietum ac tectorum, in quibus uersati fuerant, ruinis testabantur. Ideoq; & M. Flacci, & L. Saturnini seditiosissimorū ciuium corporibus trucidatis, penates ab imis fundamentis eruti sunt. Cæterùm Flacciana area, cùm diu penatibus uacua māsisset, à Q. Catulo Cymbricis spolijs adornata est.

IN TIBERIVM, ET CAIVM Gracchos.

Viguit in nostra ciuitate Tiberij & Caij Gracchorum summa nobilitas, ac spes amplissima: sed quia statum ciuitatis conati erāt conuellere, insepulta cadauera iacuerunt, supremusq; humanæ conditionis honos filijs Gracchi, & nepotibus Africani defuit: quinetiam familiares

eorum, nequis Reipublicæ inimicis amicus esse uellet, de robore præcipitati sunt.

DE P. MVTIO TRI. PLEB.

Idem sibi licere tam P. Mutius Tri. Pleb. quàm Senatus et pop. Ro. credidit, qui omnes collegas suos, qui duce Spurio Caßio id egerant, ut magistratibus non subrogatis, communis libertas in dubium uocaretur, uiuos cremauit. Nihil profectò hac seueritate fidẽtius: unus enim Tribunus eam pœnam nouem collegis inferre ausus est, quam nouem tribuni ab uno collega exigere exhorruissent.

IN M. CLODIVM.

Libertatis adhuc custos, & uindex seueritas, sed pro dignitate etiam, ac pro disciplina æque grauis. M. enim Clodiũ Senatus Corsis, quia turpẽ cùm his pacem fecerat dedidit: quem ab hostibus non acceptum, in publica custodia necari iußit. Semel læsa maiestate imperij, quot modis iræ pertinax uindex? factum eius rescidit, libertatem ademit, spiritum extinxit, corpus contumelia carceris, et detestanda gemoniarum scalarum nota fœdauit, atq; hic quidem senatus animaduersionem meruerat.

DE CORNELIO SCIPIONE.

Cn. autem Cornelius Scipio Hispali filius, prius, quàm mereri posset, expertus est: nam cùm ei Hispania prouincia sorte obuenisset, ne illuc iret, decreuit, adiecta causa, quòd rectè facere nesciret. Itaq; Cornelius propter uitæ inhonestum actum sine ullo prouinciali ministerio, tamen repetundarum lege damnatus est.

DE CAIO VATIENO.

Ne in C. quidẽ Vatieno, qui sinistræ manus digitos, ne bello Italico militaret, absciderat, seueritas senatus cessauit: publicatis enim bonis eius, ipsum æternis uinculis punien

niendum censuit: effecitq;, ut quē honestè spiritum profundere in acie noluerat, turpiter in catenis, consumeret.

DE M. CVRIO CONSVLE.

Id factum imitatus M. Curius consul, cùm delectū subitum educere coactus esset, & iuniorum nemo respondisset: coniectis in sortem omnibus tribubus, Polliæ, quæ proxima exierat, primum nomen urna extractum citari iußit: neq; eo respondēte, bona adolescētis hastæ subiecit. Quod ut illi nuntiatum est, ad Consulum tribunal cū currit, collegiumq; Tribunorū appellauit. Tunc M. Curius præfatus non opus esse eo ciue Reipublicæ, qui parēre nesciret: & bona eius, & ipsum uendidit.

DE LVCIO DOMITIO PRAETORE.

Aequè tenax propositi L. Domitius. Nā cùm Siciliam Prætor regeret, & ad eum eximiæ magnitudinis aper allatus esset, adduci ad se pastorem, cuius manu occisus erat, iußit. Interrogatumq;, quomodo eam bestiam confecisset, postquā cōperit usum uenabulo, crucifixit: quia ipse ad exturbanda latrocinia, quibus prouincia uastabatur, ne quis telum haberet, edixerat. Hoc aliquis in finem seueritatis, & sæuitiæ ponendum dixerit: disputatione enim utroq; flecti potest. Cæterùm ratio publici imperij Prætorem nimis asperum existimari non patitur. Sic se in uiris puniendis seueritas exercuit. Sed ne in fœminis quidem supplicio afficiendis segniorem se egit.

DE HORATIO.

Horatius post prælium trium Curiatium conditione pugnæ omnium Albanorū uictor, cùm ex illa clarißima acie domū repetens sororē suam uirginē Curiatij sponsi mortem profusius, quàm illa ætas debebat, flentem uidisset, gladio, quo patriæ rē bene gesserat, interemit: parum

pudicas ratus lacrymas, quæ præpropero amori dabantur. Quem hoc nomine reum apud populum actum, pater defendit. Ita paulò propensior animus puellæ ad memoriam futuri uiri, & fratrem ferocem uindicem, & uin dictæ tam rigidum assensorem patrem habuit.

DE SPVRIO POSTHVMIO ALbino, & Quintio Martio Philippo.

Consimili seueritate Senatus postea usus: Spurio Posthumio Albino, & Quinto Martio Philippo consulibus, mādauit, ut de ijs, quæ sacris Bacchanalium incestu usæ fuerant, inquirerent: à quibus cùm multæ essent damnatæ, in omnes cognatas intra domos animaduerterunt: lateq; patens opprobrij deformitas, seueritate supplicij emendata est: quia quantum ruboris ciuitati nostræ mulieres turpiter se gerendo incusserant, tantum laudis grauiter punitæ attulerunt.

DE PVBLICIA ET LICINIA.

Publicia autem, quæ Postumium Albinum consulem, item Licinia, quæ Claudium Asellum uiros suos ueneno necauerant, propinquorū decreto strangulatæ sunt: non enim putauerunt seuerißimi uiri in tam euidenti scelere longum publicæ quæstionis tempus expectandum. Itaq; quarum innocentium defensores fuissent, sontium maturi uindices extiterunt. Magno scelere horum seueritas ad exigendam uindictam concitata est.

DE EGNATIO METELLO.

Egnatij autē Metelli longè minore de causa, qui uxorem, quòd uinum bibisset, fuste percussam interemit. Idq; factum non accusatore tantum, sed etiam reprehensore caruit, unoquoq; existimante, optimo illam exemplo uiolatæ sobrietatis pœnas pependisse: & sanè quæcunq; fœmina

mina uini usum immoderatè appetit, & uirtutibus omnibus ianuam claudit, & delictis aperit.

DE C. SVLPITIO GALLO.

Horridum C. quoq; Sulpitij Galli maritale suppliciū: nam uxorem dimisit, quòd eam capite aperto foris uersatam cognouerat: abscissa sententia, sed tamen aliqua ratione munita. Lex enim, inquit, tibi meos tantum præfinit oculos, quibus & formam tuam approbes, & placere desideres: his decoris instrumenta compara, his esto speciosa, horum te certiori crede notitiæ: ulterior tui conspectus superuacua irritatioue accersitus, in suspicione, & crimine hæreat necesse est.

DE Q. ANTISTIO VETERE.

Nec aliter sensit Quintus Antistius Vetus repudiando uxorem, quòd illam in publico cum quadam libertina uulgari secretò loquentem uiderat: nam (ut ita dicam) incunabulis culpæ & nutrimentis, non ipsa commotus culpa, citeriorem delicto præbuit ultionem, ut potius caueret iniuriam, quàm uindicaret.

DE P. SEMPRONIO SOPHO.

Iungēdus est his P. Sempronius Sophus, qui cōiugem repudij nota affecit, nihil aliud, quàm se ignorāte ludos ausam spectare. Ergo dum sic olim fœminis occurritur, mens earum à delictis aberat. Ceterùm etsi Romanæ seueritatis exemplis, totus orbis terrarum instrui potest, tamen externa summatin cognoscere fastidio non sit.

EXTERNA.

DE ARCHILOCHO POETA.

Lacedæmonij libros Archilochi è ciuitate sua exportari iusserunt, quòd eorum parū uerecundā, ac pudicam lectionē arbitrabantur: noluerūt enim ea liberorū suo-

rum animos imbui, ne plus moribus noceret, quàm ingenijs prodesset. Itaq; maximum poëtam, aut certè summo proximum, quia domũ sibi inuisam obscœnis maledictis lacerauerat, carminum exilio multarunt.

DE ATHENIENSIBUS.

Athenienses autem Timagoram inter officium salutationis Darium Regem more gentis illius adulatum, capitali supplicio affecerunt: unius ciuis humilibus blanditijs, totius urbis suæ decus Persicæ dominationi summissum grauiter ferentes.

DE CAMBYSE REGE.

Iam Cambyses inusitatæ seueritatis, qui mali cuiusdam iudicis ex corpore pellẽ detractam, sellæ intendi, in eaq; filium eius iudicaturum considere iußit: cæterùm & Rex, & Barbarus, atroci, ac noua pœna iudicis, ne quis postea corrumpi iudex posset, prouidit.

GRAVITER DICTA, aut facta. CAP. IIII.

MAgnam & bonam laudis partem in claris uiris etiam illa uendicãt, quæ aut ab his grauiter dicta, aut facta pertinax memoria uiribus æternis comprehendit, quorum ex abundãti copia, nec parca nimis, nec rursus auida manu, quò magis desiderio satisfaciat, quàm satietati abundet, hauriamus.

DE MANLIO TORQVATO.

Ciuitate nostra Cãnensi clade perculsa, cùm admodum tenui filo suspensa Reip. salus ex sociorũ fide penderet, ut eorum animi ad imperium Romanum tuẽdum cõstantiores essent, maiori parti senatus principes Latinorum in ordinẽ suum sublegi placebat. Anius autẽ Campanus

etiam

etiam Consulem alterum Capuæ creari debere asseuerabat. sic contusus, & æger Romani imperij spiritus erat. Tunc Manlius Torquatus filius eius, qui Latinos apud Veserim inclyta pugna fuderat, quàm poterat clara uoce denuntiauit, si quis sociorum inter Patres C. sententiam dicere ausus esset, continuò se ipsum interempturum. Hæ unius minæ, & Romanorum languentibus animis calorē pristinum reddiderunt, & Italiā ad ius ciuitatis nobiscū exequendum consurgere passæ non sunt: nanq; ut patris armis, ita uerbis filij fracta cesșit.

DE MANLIO.

Par illius quoq; Manlij grauitas, cui cùm consulatus omniū consensu deferretur, eūq; sub excusatione aduersæ ualetudinis oculorū recusaret: instantibus cūctis, Alium, inquit, Quirites quærite, ad quē hūc honorē trāsferatis: nam si me gerere eū coëgeritis, nec ego mores uestros ferre, nec uos meū imperiū perpeti poteritis. Si priuati tam ponderosa uox, quàm graues fasces consulis extitissent?

DE SCIPIONE AEMILIANO.

Nihilo segnior Scipionis Aemiliani aut in curia, aut in concione grauitas: qui cùm haberet consortem censuræ Mumium, ut nobilem, ita eneruis uitæ, pro Rostris dixit, se ex maiestate Reipub. omnia gesturum, si sibi ciues uel dedissent collegam, uel non dedissent.

DE EODEM SCIPIONE.

Idem, cùm Seruius Sulpitius Galba, & Aurelius consules in Senatu contenderent, uter aduersus Viriatum in Hispaniam mitteretur: ac magna inter P. C. dissensio esset, omnibus quo'nam eius sententia inclinaretur expectantibus, Neutrum, inquit, mihi mitti placet: alter nihil habet, alteri est nihil satis. æquè malam licentis imperij

magistram iudicans inopiam, atq; auaritiam: quo dicto ut neuter in prouinciam mitteretur, obtinuit.

DE POMPILIO LEGATO.

Cn. uerò Pompilius à Senatu legatus ad Antiochum missus, ut bello se, quo Ptolemæum lacessebat, abstineret: cùm ad eum uenisset, atque is prompto animo, & amicissimo uultu dextram ei porrexisset, inuicem ei suam porrigere noluit, sed tabellas Senatusconsultum continentes tradidit: quas ut legit Antiochus, dixit se cum amicis col locuturum. Indignatus Pompilius, quòd aliquam moram interposuisset, uirga solum, quo insistebat, denotauit: &, Prius, inquit, quàm hoc circulo excedas, da responsum, quod Senatui referam. Non legatum locutum, sed ipsam curiã ante oculos positam crederes: continuò enim Rex affirmauit fore, ne amplius de se Ptolemæus quereretur. Ac tum demum Pompilius manum eius tanquam socij ap prehendit. Quàm efficax est animi, sermonisq; abscissa grauitas? eodem momento Syriæ regnum terruit, Aegypti texit.

DE PVBLIO RVTILIO.

Publij autem Rutilij uerba prius, an facta existimem, nescio: nam utrisq; æquè admirabile inest robur. Cùm ami ci cuiusdã iniustæ rogationi resisteret: atq; is per summã indignationem dixisset: Quid ergo, inquit, mihi opus est amicitia tua, si quod rogo, non facis? respondit: Imò quid mihi tua, si propter te aliquid inhonestè facturus sum?

Huic loci consentanea illa opera, quòd magis ordinum dissensione, quàm ulla culpa sua reus factus, nec obsoletã uestem induit, nec insignia Senatoris deposuit, nec suppli ces ad genua iudicum manus tetẽdit, nec dixit quicquam splendore præteritorum annorum humilius, effecitq;, ut

pericul

periculum huic nō impedimentū grauitatis eius esset, sed experimentum: atq; etiam cum ei reditū in patriam Syllana uictoria præstaret: in exilio, nequid cōtra leges facere, remansit: quapropter felicitatis cognomē iustius quis moribus grauißimi uiri, quàm impotentis armis aßignauerit. Quod quidem Sylla rapuit, Rutilius meruit.

DE MARCO BRVTO.

Marcus Brutus suarum prius uirtutum, quàm patriæ parentis parricida (uno enim facto & illas in profundum præcipitauit, & omnem sui nominis memoriam, inexpiabili detestatione perfudit) ultimum prælium initurus, negantibus id quibusdam committi oportere: Fidenter, inquit, in aciē descendo: hodie enim aut rectè erit, aut nihil curabo. Præsumpserat uidelicet neq; uiuere sine uictoria, neq; mori sine securitate posse.

EXTERNA.

DE POPVLO CINANIENSI.

Huius mentio mihi subijcit, quod aduersus D. Brutū in Hispania grauiter dictū est, referre: nā cùm se ei tota penè Lusitania dedidisset, ac sola gentis huius urbs Cinania pertinaciter arma retineret, tentata redemptione, prope modum uno ore legatis Bruti respondit: ferrū sibi à maioribus, quo urbem tuerētur, non aurū, quo libertatē ab imperatore auaro emerēt, relictum. Melius sine dubio homines nostri sanguinis hæc dixissent, quàm audissent. Sed illos quidem natura in huius grauitatis uestigia deduxit.

DE SOCRATE PHILOSOPHO.

Socrates autem Græcæ doctrinæ clarißimū columen, cùm Athenis causam diceret, defensionemq; ei Lysias à se compositā, qua in iudicio uteretur, recitasset, demissam, et supplicem, imminētiq; procellæ accōmodatam: Aufer, inquit,

quit, quæso istam: nam ego si adduci possem, ut eam in ultima Scythiæ solitudine perorarē, tū meipsum morte multandum cōcederem. Spiritū contempsit, ne careret grauitate: maluitq; Socrates extingui, quàm Lysias superesse.

DE ALEXANDRO REGE.

Quantus hic in sapientia, tantus in armis Alexāder illam uocē nobiliter edidit. Dario enim uno iam & altero prælio uirtutē eius experto, atq; ideo partē regni Tauro tenus monte, & filiam in matrimoniū cum decies cētum millibus talentū pollicente, cùm Parmenion dixisset, se, si Alexander esset, usurum ea cōditione, respondit, Et ego uterer, si Parmeniō essem. Vocē duabus uictorijs respondentem, dignamq; cui tertia, sicut euenit, tribueretur.

DE LACEDAEMONIIS.

Atq; hæc quidem & animi magnifici, & prosperi status: illa uerò, qua legati Lacedæmoniorum, apud patrem eius miseram fortunæ suæ conditionē testati sunt, gloriosior, quàm optabilior. Intolerabilibus enim oneribus ciuitatem eorum implicanti, siquid morte grauius imperare perseueraret, mortem se prælaturos responderunt.

DE QVODAM SPARTANO.

Nec parum graue Spartani cuiusdam dictū: siquidem nobilitate, & sanctitate præstans, & in petitione magistratus uictus, maximæ sibi esse lætitiæ prædicauit, quòd aliquot patria sua se meliores uiros haberet: quo sermone repulsam honori adæquauit.

DE IVSTITIA.

CAPVT V.

Tempus est iustitiæ quoq; sancta penetralia adire, in quibus semper æqui, ac probi facti respectus religiosa cum obseruatione uersatur: & ubi studium uerecundiæ est

est, cupiditas rationi cedit: nihilq; utile, quod parum honestum uideri poßit, ducitur. Eius autem præcipuum & certißimũ inter omnes gẽtes nostra ciuitas exẽplum est.

DE SENATV.

Camillo Consule Phaliscos circumsedente, magister ludi plurimos, & nobilißimos inde pueros, uelut ambulandi gratia eductos, in castra Romanorũ perduxit: quibus interceptis, non erat dubium quin Phalisci deposita belli gerẽdi pertinacia, tradituri se nostro imperatori essent. ea re cognita, Senatus censuit, ut pueri uinctũ magistrũ uirgis cædentes in patriam remitterẽtur: qua iustitia animi eorum sunt capti, quorum mœnia expugnari nõ poterant: namq; Phalisci beneficio magis, quàm armis uicti, portas Romanis aperuerunt.

DE EODEM SENATV.

Eadem ciuitas aliquoties rebellãdo, semperq; aduersis contusa prælijs tandem se Q. Luctatio COS. dedere coacta est: aduersus quam sæuire cupiens Po. Rom. postquã à Papyrio, cuius manu iubente COS. uerba deditionis scripta erant, doctus est Phaliscos non potestati, sed fidei se Romanorum commisisse, omnem iram placida mente deposuit, pariterq; & uiribus odij, non sanè facilè uinci assuetis, & uictoriæ obsequio, quæ promptißimè licentiam subministrat, ne iustitiæ suæ deesset, obstitit.

DE EODEM POPVLO ROMANO.

Idem, cùm P. Claudius Camerinos ductu, atq; auspicijs suis captos sub hasta uendidisset, etsi ærariũ pecunia, fines agris auctos animaduertebat, tamen quia parũ liquida fide id gestũ ab imperatore uidebatur, maxima cura conquisitos redemit, hisq; habitandi gratia locũ in Auẽtino aßignauit, & prædia restituit: pecuniam etiam non ad

ad curiam, sed ad sacraria ædificanda, sacrificiaq; faciẽda tribuit: iustitiæq; promptißimo tenore effecit, ut exitio suo lætari possent, quia sic renati erant. Mœnibus nostris, & finitimis regionibus, quæ adhuc retuli, quod sequitur, per totum terrarum orbem manauit.

DE EODEM SENATV, ET FABRICIO.

Timochares Ambraciensis Fabricio COS. *pollicitus est se Pyrrhum ueneno per filiũ suũ, qui potionibus eius præerat, necaturum. Ea res cùm ad Senatũ delata esset, mißis legatis Pyrrhũ monuit, ut aduersus huius generis insidias cautius se gereret: memor urbem à filio Martis cõditã, armis bella, nõ uenenis gerere debere. Timocharis autem nomen suppreßit, utroq; modo æquitatem amplexus: quia nec hostem malo exemplò tollere, nec eum, qui bene mereri paratus fuerat, prodere uoluit.*

DE QVATVOR TRIBVNIS PLEBIS.

Summa iustitia in quatuor quoq; Tribunis Pleb. eodẽ tẽpore cõspecta est. Nam, cùm Lucio Atracino (sub quo duce aciem nostram apud Ferruginẽ à Volscis inclinatã cum cæteris equitibus correxerãt) diem ad populum L. Hortensius collega eorũ dixisset, pro rostris iurauerũt, in squalore se esse, q; imperator ipsorũ reus esset futurus. Nõ sustinuerũt enim egregij iuuenes, cuius armati periculũ uulneribus & sanguine suo defenderãt, eius togati ultimũ discrimen, potestatis insignia retinentes, intueri: qua iustitia mota concio, actione Hortensiũ desistere coẽgit. Nec se etiam aliter eo facto, quod sequitur, exhibuit.

DE TIBERIO GRACCHO.
& Caio Claudio.

Cùm Tiberius Gracchus, & C. Claudius ob nimis seuerè gestam censurã, maiorem partẽ ciuitatis exasperassent

sent, diem bis M. Pompilius Tribunus perduellionis ad populum dixit præter communem consternationem, priuata etiam ira accensus, quia necessarium eius Rutilium ex publico loco parietem demoliri iusserant: quo in iudicio primæ classis permultæ cẽturiæ Claudiũ apertè dãnabãt: de Gracchi absolutione uniuersæ consentire uidebantur. qui clara uoce iurauit, si de collega suo grauius esset iudicatũ, in factis se paribus, eandem cum illo pœnã exilij subiturum: eaq; iustitia tota illa tempestas ab utriusq; fortunis, & capite depulsa est. Claudium enim populus absoluit: Graccho causæ dictionem M. Põpilius remisit.

DE COLLEGIO TRIBVNORVM.

Magnam laudem & illud collegium Tribunorũ tulit, quòd cùm unus ex eo L. Cotta fiducia sacrosanctæ potestatis creditoribus suis satisfacere nollet, decreuit, ut si neq; solueret pecuniam, neq; daret cum quo sponsio fieret, appellantibus se creditoribus, auxilio futurum: iniquum ratum maiestatem publicam, priuatæ perfidiæ obtẽtui esse. Itaq; Cottam in Tribunatu quasi in aliquo sacrario latentem, tribunitia inde iustitia extraxit.

DE CN. DOMITIO TRIB. PLEB.

Cuius, ut ad aliũ æquè illustrem transgrediar, Cn. Domitius Tribunus Plebis M. Scaurum principẽ ciuitatis in iudicium populi deuocauit, ut si fortuna aspirasset, ruinã: sin minus, certè ipsa obtrectatione amplissimi uiri incrementũ claritatis apprehẽderet: cuius opprimẽdi cùm summo studio flagraret, seruus Scauri ad eũ noctu peruenit: instructurum se eius accusationẽ multis, & grauibus domini criminibus promittẽs. erat in eodem pectore inimicus & Domitius, & dominus, diuersa æstimatione nefariũ iudicium perpendens: Iustitia tamen uicit odium: con-

tinuò enim & suis auribus obseratis, & iudicis ore clauso, duci eum ad Scaurum iußit: accusatorē etiam reo suo, ne dicam diligendum, certè laudandum: quem populus tum propter alias uirtutes, tum hoc nomine libentius, & COS. & Censorem, & Pont. Max. fecit.

DE LVCIO CRASSO.

Nec aliter se L. Crassus in eodem iustitiæ experimēto geßit. Cn. Carbonis nomē infesto animo, utpote inimicißimum sibi detulerat: sed tamen scrinium eius à seruo allatum ad se, complura continens, quibus facilè opprimi posset: ut erat signatum, cum seruo catenato ad eum remisit. Quo pacto igitur inter amicos uiguisse tunc iustitiam credimus, cùm inter accusatores quoq; & reos, tantum uirium obtinuisse uideamus?

DE L. SYLLA.

Iam L. Sylla non se tam incolumem, quàm Sulpitium Rufum perditum uoluit, tribunitio furore eius sine ullo fine uexatus. Cæterùm cùm eum proscriptum, & in uilla latentem à seruo proditum comperisset, manumissum parricidam, ut fides edicti sui extaret, præcipitari protinus è saxo Tarpeio, cum illo scelere parto pileo iußit: uictor alioqui insolens, hoc imperio iustißimus.

EXTERNA.

DE PITTACO MITYLENAEO.

Verùm ne alienigenæ iustitiæ obliti uideamur, Pittacus Mitylenæus, cuius aut meritis tantū ciues debuerūt, aut moribus crediderūt, ut suis suffragijs tyrānidē deferrēt, tādiu illud īperiū sustinuit, quādiu bellū de Sygeo cū Atheniēsibus gerēdū fuit. postquā autē pax uictoria parta est, continuò reclamātibus Mitylenæis deposuit, ne dominus ciuiū ultrà, quàm Reip. neceßitas exegerat, permaneret

neret: at etiam cùm recuperati agri dimidia pars consensu omniũ offerretur, auertit animũ ab eo munere, deforme iudicans uirtutis gloriã, magnitudine prædæ minuere.

DE ARISTIDE ATHENIENSI.

Alterius nunc mihi prudentia referenda est, ut alterius repræsentari iustitia poßit. Cùm saluberrimo consilio Themistocles migrare Athenienses in classem coëgisset, Xerxeq; rege, & copijs eius, Græcia pulsis, ruinas patriæ in pristinum habitum reformaret, & opes clandestinis molitionibus ad principatũ Græciæ capessendum nutriret, in concione dixit, habere se rem deliberatione sua prouisam, quam si fortuna ad effectũ perduci passa esset, nihil maius aut potentius Atheniensi populo futurum, sed eam uulgari non oportere: postulauitq; ut aliquis sibi, cui illam tacitè exponeret, daretur: datus est Aristides. Is postquam cognouit eum classem illam Lacedæmoniorum, quæ tota apud Gytheum subducta erat, uelle incendere, ut ea consumpta dominatio maris ipsis cederet, proceßit ad ciues, & ipsis retulit, Themistoclem ut utile consilium, ita minimè iustum animo uoluere. E uestigio uniuersa concio quod æquum non uideretur, nec expedire quidem proclamauit, ac protinus Themistoclem incepto iußit desistere.

DE ZELEVCO LOCRENSI.

Nihil illis etiam iustitiæ exemplis fortius. Zeleucus urbe Locrensium à se saluberrimis, atq; utilißimis legibus munita, cùm filius eius adulterij crimine damnatus, secundum ius ab ipso constitutum utroque oculo carere deberet, ac tota ciuitas in honorem patris neceßitatem pœnæ adolescentulo remitteret, aliquandiu repugnauit: ad ultimum precibus populi euictus, suo prius, deinde filij ocu-

lo eruto, usum utriq; uidendi reliquit. Ita debitum supplicij modum legi reddidit, æquitatis admirabili temperamento, se inter misericordem patrem & iustum legislatorem partitus.

DE CHARVNDA TYRIO.

Sed aliquanto Charondæ Tyrij præfractior, & abscißior iustitia, ad uim, & cruorem usq; seditiosas cõciones ciuium pacauerat, lege cauẽdo, ut si quis eas cum ferro intrasset, cõtinuò interficeretur: interiecto deinde tempore ex longinquo rure gladio accinctus, domum repetens, subito indicta concione, sicut erat, in eam proceßit, ab eoq;, qui proximè constiterat, solutæ à se legis suæ monitus: Idem ego illam, inquit, sanciam: ac protinus ferro, quod habebat, districto incubuit: cumq; liceret culpã uel dißimulare, uel errore defendere, pœnam tamen repræsentare maluit, nequa fraus iustitiæ fieret.

DE FIDE PVBLICA. CAP. VI.

HVius imagine ante oculos posita, uenerabile fidei numen dexteram suam certißimum salutis humanæ pignus ostentat, quam semper in nostra ciuitate uiguisse, & omnes gentes senserunt, & nos paucis exemplis recognoscamus.

DE SENATV PO. Q. RO.

Cùm Ptolemæus Rex tutorẽ Populum Ro. filio reliquisset, Senatus M. Aemiliũ Lepidũ Pont. Max. bis COS. *ad pueri tutelam gerendam Alexandriam misit, amplißimiq;, & integerrimi uiri sanctitatẽ Reip. usibus, & sacris comparatã, externæ procurationi uacare uoluit, ne fides ciuitatis nostræ frustra petita existimaretur: cuius beneficio regia incunabula cõseruata pariter, ac decorata, incer*

tum

tum Ptolemæum reddiderunt, patris'ne fortuna magis, an tutoris maiestate gloriari deberet.

DE CIVITATE ROMANA.

Speciosa quoq; illa Romana fides. Ingenti Pœnorum classe circa Siciliã deducta, duces eius fractis animis consilia petendæ pacis agitabant. Quorum dux Amilcar ire se ad consules negabat audere, ne eodem modo catenæ sibi inijcerentur, quo ab ipsis Cornelio Asinæ consuli fuerant iniectæ. Hanno autem certior Romani animi æstimator, nihil tale timendum ratus, maxima cum fiducia ad colloquium eorũ tetendit: apud quos cùm de belli fine ageret, & Tribunus militum ei dixisset, posse illi meritò euenire, quod Cornelio accidisset: uterq; COS. Tribuno tacere iusso, Isto te, inquit, metu Hanno fides ciuitatis nostræ liberat. claros illos fecerat tantum hostium ducem uincere potuisse, sed multò clariores fecit noluisse.

DE EODEM SENATV.

Aduersus eosdem hostes parem fidem in iure legationis tuendo patres C. exhibuere. M. enim Aemilio Lepido, L. Flaminio COSS. L. Minutium, & L. Manilium Carthaginiensium legatis, quia manus his intulerant, per feciales reddendos curauerunt. Sed tum Senatus non eos, quibus hoc præstabatur, aspexit.

DE SVPERIORE AFRIC.

Huius exemplum Superior Africanus secutus, cùm onustam multis, & illustribus Carthaginiensium uiris nauem in suam potestatem redegisset, inuiolatam dimisit, quia se legatos ad eum missos dicebant: tametsi manifestum erat, illos uitandi præsentis periculi gratia falsum legationis nomen amplecti, ut Romani imperatoris potius decepta fides, quàm frustra implorata iudicaretur.

DE SENATV PO. Q. RO.

Repræsentemus etiam illud senatus nullo modo prætermittendum opus: legatos ab urbe Apollinia Romam missos, Qu. Fabius, Cn. Apronius ædiles orta contentione pulsauerunt. quod ubi comperit, continuò eos per feciales legatis dedidit, quæstoremq; cum his Brundusium ire iussit, ne quam in itinere à cognatis deditorum iniuriam acciperent. Illam curiam mortalium quis concilium, an non templum fidei dixerit? quam ut ciuitas nostra semper benignam præstitit, ita etiam in sociorum quoq; animis constantem recognouit.

EXTERNA.

Post duorũ in Hispania Scipionũ, totidemq; Romani sanguinis exercituũ miserabilem stragem, Saguntini uictricibus Annibalis armis intra mœnia urbis suæ cõpulsi, cùm uim Punicã ulterius nequirent arcere, collatis in forum, quæ unicuiq; erant charißima, atq; undiq; circũdatis accensisq; ignis nutrimentis, ne à societate nostra deficerent, publico, & communi rogo semetipsos superiecerũt. Crediderim tunc ipsam fidẽ humana negotia speculãtem, mœstum geßisse uultũ, perseuerantißimum sui cultũ iniquæ fortunæ iudicio tam acerbo exitu damnatum cernentem. Idem præstando Petilini eundem laudis honorẽ meruerunt, ab Annibale, quia deficere à nostra amicitia noluerunt, obseßi: legatos ad Senatum auxilium implorantes miserunt, quibus propter recentẽ cladem Cannensem succurri non potuit. Cæterùm pernussum est eis, ut facerent, quod utilißimum incolumitati eorum uideretur. Liberum ergo erat Carthaginiensium gratiã amplecti. Illi tamen fœminis, omniq; ætate imbelli urbe egesta, quò tutius armati famem traherẽt, pertinacißimè in muris con-

stiter

ſtiterunt, expirauitq́; prius eorum tota ciuitas, quàm ulla ex parte Romanæ ſocietatis reſpectū depoſuerint. Itaq; Annibali non Petiliam, ſed fidum Petiliæ ſepulchrum capere contigit.

DE FIDE VXORVM erga uiros. CAP. VII.

DE TERTIA AEMILIA.

ATq; ut uxoriā quoq; fidem attingamus: Tertia Aemilia Africani prioris uxor, mater Corneliæ matris C. & T. Gracchorum, tantæ fuit comitatis, & patiētiæ, ut cùm ſciret uiro ſuo ancillulam ex ſuis gratam eſſe, diſſimulauerit: ne domitorem orbis Africanum, fœmina magnum uirum impatientiæ reum ageret: tantumq́; mens eius à uindicta abfuit, ut poſt mortem Africani manumiſſam ancillulam in matrimonium liberto ſuo daret.

DE TVRIA VXORE Q. LVCRETII.

Quintum Lucretium proſcriptum à triumuiris uxor Turia inter cameram, & tectum cubiculi abditum, una conſcia ancillula, ab imminēte exitio, non ſine magno periculo ſuo, tutum præſtitit: ſingulariq́; fide id egit, ut cùm cæteri proſcripti in alienis, & hoſtilibus regionibus per ſummos animi, & corporis cruciatus uix euaderent, ille in cubiculo, & in coniugis ſinu ſalutem retineret.

DE SVLPITIA VXORE LENTVLI.

Sulpitia autem cùm à matre Iulia diligentiſſimè custodiretur, ne Lentulū Cruſtellionē uirum ſuū proſcriptum à triumuiris in Siciliam proſequeretur, nihilominus ſimiliari ueſte ſumpta, cum duabus ancillis, totidēq; ſeruis ad eum clādeſtina fuga peruenit: nec recuſauit ſeipſam proſcribere, ut ei fides ſua in coniuge proſcripto conſtaret.

DE FIDE SERVORVM erga dominos. CAP. VIII.

REstat ut seruorũ etiam erga dominos, quò minus expectatam, hoc laudabiliorem fidem referamus.

DE QVODAM SERVO M. ANT.

Marcus Antonius, auorum nostrorũ temporibus clarissimus Orator, incesti reus agebatur, cuius in iudicio accusatores seruum in quæstione perseuerãtissimè postulabãt, quòd ab eo, cùm ad stuprũ iret, laternã prælatam contenderent: erat autem is etiam tum imberbis, & stabat coràm, uidebatq; rẽ ad suos cruciatus pertinere, nec tamen eos fugitauit. Ille uerò, ut domum uentũ est, Antoniũ hoc nomine uehementius confusum, & solicitũ ultro est hortatus, ut se iudicibus torquendum traderet, affirmãs nullũ ore suo uerbum exiturum, quo causa eius læderetur. ac promissi fidem mira patientia præstitit, plurimis etiam laceratus uerberibus, eculeoq; impositus, candentibus etiã laminis ustus, omnem uim accusatoris, custodita rei salute subuertit. Argui fortuna meritò potest, quòd tam pium, & tam fortem spiritum seruili nomine inclusit.

DE QVODAM SERVO C. MARII.

Consulem autem C. Marium Prænestinæ obsidionis miserabilem exitum sortitum, cuniculi latebras frustra euadere conatum, leuiq; uulnere à Telesino, cum quo mori destinauerat, perstrictum, seruus suus ut Syllanæ crudelitatis expertem faceret, gladio traiectũ interemit, cùm magna præmia sibi proposita uideret, si eum uictoribus tradidisset: cuius dexteræ tam opportunum ministerium nihil eorum pietati cedit, à quibus salus dominorum protecta est: quia eo tempore Mario non uita, sed mors in beneficio reposita erat.

DE

DE PHILOCRATE, SEV Euporo seruo Gracchi.

Aequè illustre quod sequitur. C. Gracchus, ne in potestatem inimicorum deueniret, Philocrati seruo suo ceruices incidendas præbuit: quas cùm celeri ictu abscidisset, gladium cruore domini madentem per sua egit præcordia. Euporum alij hunc uocitatum existimant: ego de nomine nihil disputo, familiaris autem tantummodo fidei robur admiror, cuius si præstantiam animi generosus iuuenis imitatus foret, suo, non serui beneficio imminentia supplicia ultasset: nunc commisit ut Philocratis, quàm Gracchi cadauer speciosus iacêret.

DE PINDARO SERVO CASSII.

Alia nobilitas: alius furor: sed fidei par exemplum. Pindarus C. Caßium Philippensi prælio uictum, nuper ab eo manumissus, iussu ipsius obtruncatum, insultationibus hostium subtraxit. Seq; è conspectu hominũ uoluntaria morte abstulit, ita ut ne corpus quidem eius absumpti inueniretur. Quis Deorum grauißimi sceleris ultor illã dexteram, quæ in nécẽ patriæ parentis exarserat, tanto torpore alligauit, ut se tremebundam Pindari genibus submitteret, ne publici parricidij, quas merebatur pœnas, arbitrio pij uictoris exolueret? Tu profectò, tu Diue Iuli cœlestibus tuis uulneribus debitam exegisti uindictam, perfidum erga te caput sordidi auxilij supplex fieri cogendo, eo animi æstu compulsum, ut neq; retinere uitam uellet, neq; finire manu sua auderet.

DE SERVIS CAII PLOTINI Planci, & de ipso Caio.

Adiunxit se his cladibus Cn. Plotinus Plãcus Numacij Planci Consularis, & Censorij frater, qui cùm à triũuiris

proscriptus in regione Salernitana lateret, delicatiore uitæ genere, & odore unguenti, occultam salutis custodiã detexit: istis enim uestigijs, eorũ qui miserũ prosequebantur, sagax inducta cura, abditũ fugæ eius cubile odorata est: à quibus comprehensi serui latentes, multumq; ac diu torti, negabãt se scire ubi dominus esset. Non sustinuit deinde Plancus tam fideles, tamq; boni exempli seruos ulterius cruciari: sed processit in medium, iugulumq; gladijs militum obiecit. Quod certamẽ mutuæ beneuolentiæ arduum dignosci facit, utrũ dignior dominus fuerit, qui tam constantem seruorum fidem experiretur, an serui qui tam iusta domini misericordia quæstionis sæuitia liberarẽtur.

DE QVODAM SERVO PANOPIONIS.

Quid urbani Panopionis seruus, quàm admirabilis fidei? qui cùm ad dominũ proscriptũ occidendũ domesticorum indicio certiores factos milites in Reatinam uillam uenisse cognosceret, commutata cum eo ueste, permutato etiam anulo, illum postico clàm emisit, se autem in cubiculum ac lectulũ recepit, & ut Panopionẽ occidisse passus est. Breuis huius facti narratio, sed non parua materia laudationis: nam si quis ante oculos ponere uelit subitum militum accursum, conuulsa ianuæ claustra, minacẽ uocem, truces uultus, fulgentia arma, rem uera æstimatione prosequetur: nec quàm citò dicitur aliquem pro alio mori uoluisse, tam id ex facili etiam fieri potuisse arbitrabitur. Panopion autem quantum seruo deberet, amplum ei faciendo monimentum, ac testimonium pietatis grato titulo reddendo, confessus est. Contentus essem huius exemplis generis: nisi unum me dicere admiratio facti cogeret.

DE SERVO ANTII RESTIONIS.

Antius Restio proscriptus à Triũuiris, cùm omnes do-

mesticos circa rapinam, & prædam occupatos uideret, quàm maximè poterat dißimulata fuga se penatibus suis intempesta nocte subduxit: cuius furtiuũ egressum seruus ab eo uinculorũ pœna coërcitus, inexpiabiliq; literarum nota per summã oris contumeliam inustus, curiosis speculatus oculis, atq; uestigia huc, atq; illuc errantia beneuolo studio subsecutus, lateri uoluntarius comes arrepsit. Quo quidem tam exquisito, tamq́; ancipiti officio, perfectißimum in expectatæ pietatis cumulũ expleuerat: his enim, quorum felicior in domo status fuerat, lucro intentis, ipse, cùm nihil aliud, quàm umbra, & imago suppliciorũ suorum maximum sibi esset emolumentum: eius, à quo tam grauiter punitus erat, salutem uendicauit. cumq́; abundè foret iram remittere, adiecit etiam charitatem: nec hactenus beneuolentia proceßit, sed in eo conseruando mira quoq; arte usus est: nam ut sensit cupidos sanguinis milites superuenire, amoto domino rogum extruit, eiq́; egentem à se comprehensum, & occisum senem superiecit. interrogantibus deinde militibus, ubinã esset Antius, manum rogo intendens, ibi illum datis sibi crudelitatis piaculis uri respondit: quia uerisimilia loquebatur, habita est uoci fides: quo euenit, ut Antius statim quærendæ incolumitatis occasionem assequeretur.

DE MVTATIONE MORVM, & fortunæ. CAP. IX.

Multùm animis hominũ, & fiduciæ adijcere, & solicitudinis detrahere potest morũ, ac fortunæ in claris uiris recognita mutatio, siue nostros status, siue proximorum ingenia contemplemur. Nam cùm aliorũ fortunas spectando, ex conditione abiecta, atq; contempta claritatem

tem emersisse uideamus, quid aberit, quin & ipsi meliora de nobis semper cogitemus, memores stultum esse, perpetuæ infelicitatis se damnare: spemq́;, quæ etiam incerta ratione fouetur, interdũ certam in desperationẽ cõuertere?

DE MANLIO TORQVATO FILIO Lucii Manlii Torquati.

Manlius autem Torquatus adeò hebetis, atque obtusi cordis inter initia iuuentæ existimatus, ut à patre Manlio amplißimo uiro, quia et domesticis, & Reipub. usibus inutilis uidebatur, reus relegatus, agresti opere fatigaretur, postmodum patrẽ reum iudiciali periculo liberauit: filium uictorẽ, quòd aduersus imperium suum cum hoste manu cõseruerat, securi percußit: patriam Latino tumultu fessam, speciosißimo triumpho recreauit. In hoc credo fortunæ nubilo contemptu adolescentiæ perfusum, quo senectutis eius decus lucidius enitesceret.

DE SCIPIONE AFRIC. SVP.

Scipio autem Africanus Superior, quem Dij immortales nasci uoluerunt, ut esset in quo uirtus se per omnes numeros omnibus efficaciter ostenderet, solutioris uitæ primos adolescentiæ annos egisse fertur, remotos quidem à luxuriæ crimine, sed tamen Punicis trophæis, deuictæ Carthaginis ceruicibus imposito iugo, teneriores.

DE C. VAL. FLACCO.

Caius quoq; Valerius Flaccus secũdi Punici belli temporibus luxu perditam adolescentiam inchoauit. Cæterùm à P. Licinio Pont. Max. flamen factus, quò facilius à uitijs recederet, ad curam sacrorum, & cæremoniarum conuerso animo, usus duce frugalitatis religione, quantum prius luxuriæ fuerat exemplum, tantum postea modestiæ, & sanctitatis specimen euasit.

DE

DE Q. FAB. MAXIMO.

Nihil Q. Fabio Maximo, qui Gallica uictoria cognomen Allobrogi sibimet, ac posteris peperit, adolescente magis infame, nil eodem sene ornatius, aut speciosius illo seculo nostra ciuitas habuit.

DE Q. CATVLO.

Quis ignorat Q. Catuli autoritatem in maximo clarißimorum uirorum prouentu excelsum gradum obtinuisse? cuius si superior ætas reuoluatur, multi luxus, multæ deliciæ reperientur: quæ quidem ei impedimento non fuerunt, quò minus patriæ princeps existeret: nomenq; eius in capitolino fastigio fulgeret, ac uirtute ciuile bellum ingenti motu oriens sepeliret.

DE LVCIO SYLLA.

Lucius uerò Sylla usq; ad quæsturæ suæ comitia uitam libidine, uino, ludicræ artis amore, perinquinatam perduxit. Qua propter C. Marium cos. moleste tulisse traditur, quòd sibi asperrimũ in Africa bellum gerenti, tam delicatus quæstor sorte obuenisset: eiusdem uirtus quasi præruptis, & disiectis nequitiæ, qua obsidebatur, claustris, catenas Iugurthæ manibus iniecit: Mithridatẽ compescuit: socialis belli luctus repreßit: Cinnæ dominationem fregit, eumq; in Africa, qui se quæstorem fastidierat, ipsam illam prouinciam proscriptum, & exulem petere coëgit: quæ tam diuersa, tamq; inter se contraria, si quis apud animum suum attentiore comparatione expendere uelit, duos in uno homine Syllas fuisse crediderit: turpem adolescentulum, & uirum dicerem fortem, nisi ipse se Felicem appellari maluisset.

DE SVBLIMITATE à statu humili. CAP. X.

Atque ut nobilitatem beneficio pœnitentiæ se ipsam admonuimus respicere, ita altiora modo suo sperare ausos subtexamus.

DE TITO AVFIDIO.

Titus Aufidius cùm Asiatici publicani exiguã admodum particulam habuisset, postea totam Asiam pro cõsulari imperio obtinuit: nec indignati sunt socij eius parêre fascibus, quem aliena tribunalia adulantem uiderant: gessit se etiã integerrimè, ac splendidißimè: miroq; id modo demonstrauit, pristinum quæstum suæ fortunæ, præsens uerò dignitatis incrementũ morib. suis imputari debere.

DE P. RVTILIO.

At P. Rutilius non Publicanũ in Sicilia egit, sed operam publicanis dedit: idem ultimam inopiam suam autorato socijs officio sustentauit: ab hoc postmodum consule leges uniuersi Siculi acceperũt: acerbißimoq; prædonum ac fugitiuorum bello liberati sunt: portus ipsos, si quis modò mutis rebus inest sensus, tantam in eodem homine uarietatem status admiratos arbitror. Quem enim diurnas capturas exigentem animaduerterant, eundem iura dantem, classesq;, & exercitus regentem uiderunt.

DE PVBLIO VENTIDIO.

Huic tanto incremẽto maius adijciã: Asculo capto, Cn. Pompeij Magni pater P. Ventidium ætate puberẽ in triumpho suo populi oculis subiecit. Hic est Vẽtidius, qui postea Romæ ex Parthis, et per Parthos de Craßi manibus in hostili solo miserabiliter iacẽtibus, triumphum duxit: itaq; qui captiuus carcerem exhorruerat, uictor Capitolium felicitate celebrauit. In eodem etiam illud eximium, quòd

quòd eodem anno Prætor, & Consul est factus.

DE VARIETATE CASVVM.

CAPVT XI.

DE L. LENTVLO.

Casuum nunc contemplemur varietatem. L. Lentulus Consularis lege Cæcilia repetundarum crimine oppressus, Censor cum L. Censorino creatus est: quem quidem fortuna inter ornamenta, & dedecora alterna uice uersauit, consulatui illius damnationem, damnationi Censuram subijciendo: & neq; bonis eum perpetuis frui, nec malis æternis ingemiscere patiendo.

DE CNEO CORNELIO.
Scipione Asina.

Iisdem uiribus uti uoluit in Cn. Cornelio Scipione Asina, qui cos. à Pœnis apud Liparas captus, cùm belli iure omnia perdidisset, lætiore subinde uultu eius adiutus, cuncta recuperauit: Consul etiam iterum creatus. Quis crederet illum à duodecim securibus ad Carthaginiensium peruenire catenas? quis rursus existimaret à Punicis uinculis ad summa imperij peruenturum fastigia? sed tamen ex Consule captiuus, & ex captiuo Consul factus est.

DE CRASSO DICTO DIVITE.

Quid? Crasso non'ne pecuniæ magnitudo locupletis nomen dedit? sed etiam postea inopia turpem decoctoris superlationem iniunxit. Siquidē bona eius à creditoribus, quia solidum præstare non poterat, uænierunt. Itaq; amara sugillatione non caruit. cùm egens ambularet, diues ab occurrentibus salutabatur.

DE Q. CEPIONE.

Crassum casus acerbitate Q. Cepio præcurrit: is nanq; Præturæ splendore, triūphi claritate, consulatus decore,

Maximi Pontificis sacerdotio, ut Senatus patronus diceretur, assecutus, in publicis uinculis spiritum deposuit, corpusq; eius funesti carnificis manibus laceratum, in scalis gemonijs iacens, magno cum horrore totius fori Romani conspectum est.

DE C. MARIO CANDIDATO.

Iam C. Marius maximæ fortunæ luctatio est: omnes enim eius impetus tam corporis, quàm animi robore fortißimè sustinuit: Arpinatibus honoribus iudicatus inferior, quæsturā Romæ petere ausus est; patientia deinde repulsarū, irrupit magis in curiam, quàm uenit. In tribunatus quoq;, & ædilitatis petitione consimilem campi notam expertus: Præturæ cādidatus supremo loco inhæsit: quam tamen non sine periculo obtinuit: ambitus enim accusatus, uix, atq; ægrè absolutionem à iudicibus impetrauit. Ex illo Mario tam humili Arpinate, tam ignobili Romæ, tamq; fastidiendo candidato, ille Marius euasit, qui Africam subegit, Iugurtham Regem ante currum egit, qui Theutonicorū, Cymbrorūq; exercitus deleuit: cuius bina trophæa in urbe spectantur, cuius septem in fastis consulatus leguntur, cui post exilium Consulem creari, proscriptoq; facere proscriptionem contigit. Quid huius conditione inconstantius, aut mutabilius? quem si inter miseros posueris, miserrimus: inter felices, felicißimus reperietur.

DE C. CAESARE.

Caius autem Cæsar, cuius uirtutes aditum sibi in cœlū struxerunt, inter primæ iuuentutis initia priuatus Asiam petens, à maritimis prædonibus circa insulam Pharmacusam exceptus, quinquaginta se talentis redemit. Parua igit

igitur summa clarißimum mundi sydus in piratico myoparone rependi fortuna uoluit. Quid est ergo quòd amplius de ea re queramur, si ne consortibus quidem diuinitatis suæ parcit? Sed cœleste numen se ab iniuria uindicauit: continuò enim captos prædones crucibus affixit. Attento studio nostra commemorauimus, remißiore nunc animo aliena narrentur.

EXTERNA. DE POLEMONE, Athenienſi Philoſopho,

Perditæ luxuriæ Athenis adolescens Polemon, neque illecebris eius tantummodo, sed etiam ipsa infamia gaudens, cùm è conuiuio non post occasum solis, sed post ortum surrexisset, domumq; rediēs Xenocratis philosophi patentem ianuam uidisset, uino grauis, unguentis delibutus, sertis capite redimito, pellucida ueste amictus, refertam turba doctorū hominū scholam eius intrauit: nec cōtentus tam deformi introitu, consedit etiam, ut clarißimū eloquium, & prudentißima præcepta temulentiæ lasciuijs eleuaret: orta deinde, ut par erat, omnium indignatione, Xenocrates uultum in eodem habitu continuit: omissáq; re, quam disserebat, de modestia, ac temperātia loqui cœpit. Cuius grauitate sermonis resipiscere coactus Polemon, primū coronā capite detractā proiecit, paulò pòst brachium intra pallium reduxit, procedente tēpore oris cōuiualis hilaritatem deposuit, ad ultimū totam luxuriam exuit: uniusq́; orationis saluberrima medicina sanatus, ex infami ganeone, maximus philosophus euasit: peregrinatus est huius animus in nequitia, non habitauit.

DE THEMISTOCLE.

Piget Themistoclis adolescentiam attingere, siue patrem aspiciam, abdicationis iniungentem notam, siue ma

trem suspendio finire uitam propter filij turpitudinẽ coactam, cùm omnium postea Graij sanguinis uirorum clarissimus extiterit, mediumq; Europæ et Asiæ uel spei uel desperationis pignus fuerit: hæc enim salutis suæ patronum habuit, illa uadem uictoriæ assumpsit.

DE CIMONE ATHENIENSI.

Cimonis uerò incunabula opinione stultitiæ fuerũt referta: eiusdem stultitia imperia salutaria Athenienses senserunt: itaq; coëgit eos stuporis semetipsos damnare, qui eum stolidum crediderant.

DE ALCIBIADE.

Namq; Alcibiadem quasi duæ fortunæ partitæ sunt: altera, quæ ei nobilitatem eximiam abundantes diuitias, formam præstantißimam, fauorẽ ciuium propensum, summa imperia, præcipuas potentiæ uires, flagrantißimum ingenium aßignaret: altera quæ damnationem, exilium, uenditionem bonorum, inopiam, odium patriæ, uiolentã mortem infligeret: nec aut hæc, aut illa uniuersa, sed uaria, perplexa, freto, atq; æstui simillima.

DE POLYCRATE TYranno Samiorum.

Ad inuidiam usq; Polycratis Samiorum tyranni abũdantißimis bonis cõspicuus uitæ fulgor exceßit: nec sine causa: omnes enim conatus eius placido excipiebãtur itinere: spes certum cupitæ rei fructũ apprehendebat: uota nuncupabãtur simul, et soluebãtur: uelle ac posse in æquo positum erat: semel duntaxat uultum mutauit, perquàm breui tristitiæ salebra succussum: tunc quum admodum gratum sibi anulum de industria in profundum, ne omnis incommodi expers esset, abiecit: quem tamen continuò recuperauit, capto pisce, qui cũ deuorauerat. Sed

hunc,

hunc, cuius fœlicitas semper plenis uelis prosperũ cursum tenuit, Orõtes Darij regis præfectus, in excelsißimo Micalensis montis uertice cruci affixit: ex qua putres eius artus, & tabido cruore manantia mẽbra, atq; illã læuam, cui Neptunus anulum piscatoris manu restituerat, situ marcidam, Samos amara seruitute aliquandiu pressa, liberis, ac lætis oculis aspexit.

DE DIONYSIO TYRANNO.

Dionysius autem cùm hæreditatis nomine à patre Syracusanorum, ac penè totius Siciliæ tyrãnidem accepisset, maximarum opum dominus, exercituum dux, rector claßium, equitatu potens: propter inopiam, literas pueru los Corinthi docuit: eodemq; tẽpore, tanta mutatione maiores natu, nequis nimis fortunæ crederet, magister ludi factus ex tyranno, monuit.

DE SIPHACE REGE.

Sequitur hunc Siphax Rex, consimilem fortunæ iniquitatem expertus, quem amicum hinc Roma per Scipionem, illinc Carthago per Hasdrubalem ultro petitum ad penates Deos eius uenerat. Cæterũ eò claritatis euectus, ut ualidißimorum populorum nõ tantum arbiter, sed & uictor uictoriæ existeret: parui tẽporis interiecta mora, catenatus à Lælio legato ad Scipionem imperatorẽ pertractus est: cuiusq; dexterã regio insidẽs solio arroganti manu attigerat, eius genibus supplex procubuit. Caduca nimirũ et fragilia, puerilibusq; cõsentanea crepũdijs sunt ista, quæ uires, atq; opes humanæ uocãtur. Affluũt subitò, repentè dilabuntur, nullo in loco, nulla in persona stabilibus nixa radicibus consistunt: sed incertißimo flatu fortunæ huc atq; illuc acta, quos in sublime extulerũt, improuiso recursu destitutos, in profundo cladiũ miserabiliter

immergũt: itaq; neq; debẽt existimari, neq; dici bona, quæ inflictorũ malorũ amaritudinẽ, desiderio sui duplicant.

VALERII MAXIMI LIBER SEPTIMVS.

DE FELICITATE. CAP I.

OLVBILIS fortunæ cõplura exempla retulimus: cõstantis & propitiæ admodum pauca narrari possunt: quo patet, eam aduersas res cupido animo infligere, secũdas parco tribuere: eadem ubi malignitatis obliuisci sibi imperauit, non solum plurima, ac maxima, sed etiam perpetua bona congerit.

DE Q. METELLO.

Videamus ergo quot gradibus beneficiorum Q. Metellum à primo originis die, ad ultimũ usq; fati tempus nunquàm cessante indulgentia, ad summum beatæ uitæ cumulũ perduxerit. Nasci enim in urbe terrarũ principe uoluit: parentes ei nobilißimos dedit: adiecit animi rarißimas dotes, & corporis uires, ut sufficere laboribus posset: uxorem pudicitia, & fœcunditate conspicuam conciliauit. Consulatus decus, imperatoriam potestatem, speciosißimi triumphi prætextam largita est: fecit, ut eodem tempore tres filios consulares, unum etiam censorium, duos triumphales, & quartum prætorium uideret: ut tres filias nuptui daret, earumq; sobolem sinu suo exciperet: tot partus, tot incunabula, tot uiriles togæ, tam multæ nuptiales faces, honorum, imperiorum, omnis denique gratulationis summa abundantia, cùm interim

terim nullum funus, nullus gemitus, nulla causa tristitiæ. Cœlum contemplare: uix tamen tibi talẽ statum reperies: quoniam quidem luctus, & dolores, Deorum quoq; pectoribus à maximis uatibus aßignari uidemus: hunc autem uitæ actum eius consentaneus finis excepit. Nam. Q. Metellum ultimæ senectutis spatio defunctum, leniq; generẽ mortis inter oscula, complexusq; charißimorum pignorum extinctum, filij & generi humeris suis per urbem latum rogo imposuerunt.

DE GYGE.

Clara hæc felicitas: obscurior illa, sed diuino splendore præposita: cùm enim Gyges regno Lydiæ, armis & diuitijs abundantißimo, inflatus animo Apollinem Pythium sciscitatum uenißet, an aliquis mortalium se esset felicior: Deus ex abdito sacrarij specu, uoce missa, Aglaum Psophidium ei prætulit. Is erat Arcadum pauperrimus, sed ætate iam senior: terminos agelli sui nũquàm excesserat, paruuli ruris fructibus, ac uoluptatibus contentus. Verum profectò beatæ uitæ finem Apollo, non adumbratum, oraculi sagacitate complexus est. Quocirca insolenter fulgore fortunæ suæ glorianti respondit, magis se probare securitate ridens tugurium, quàm tristem curis, & solicitudinibus aulam: paucasq; glebas pauoris expertes, quàm pinguißima Lydiæ arua metu referta: & unum aut alterum iugum boum facilis tutelæ, quàm exercitus, & arma, & equitatum, uoracibus impensis onerosum: & usus necessarij horreolum nulli nimis appetendum, quàm thesauros omniũ insidijs, & cupiditatibus expositos. Ita Gyges dum adstipulatorẽ uanæ opinionis Deum habere concupiscit, ubinam solida, & syncera esset felicitas, didicit.

SAPIENTER DICTA, aut facta. CAP. II.

NVnc id genus felicitatis explicabo, quod totum in habitu animi est: nec uotis petitur, sed in pectoribus sapientia præditis natum, dictis, factisq; prudentibus enitescit.

DE APPIO CLAVDIO.

Appium Claudium crebrò solitum dicere accepimus, negotium pop. Rom. melius, quàm otium committi: non quòd ignoraret quàm iucũdus tranquillitatis status esset, sed quòd animaduerteret, præpotentia imperia agitatione rerum, ad uirtutem capessendam excitari, nimia quiete in desidiam resolui: & sanè negotium, nomine horridum, ciuitatis nostræ mores in suo statu continuit: blandæ appellationis quies plurimis uitijs respersit.

DE SCIPIONE AFRIC.

Scipio uerò Africanus turpe esse aiebat in re militari dicere, Non putaram: uidelicet quia explorato, & excusso consilio, quæ ferro aguntur, administrari oportere arbitrabatur summa ratione. Inemendabilis enim est error, qui uiolentia Martis committitur. Idem negabat aliter cum hoste confligi debere, quàm aut si occasio obuenisset, aut necessitas incidisset: æquè prudẽter: nã & prosperam gerendæ rei facultatem omittere, maxima dementia est: & in angustias utiq; pugnandi compulsum abstinere se prælio, pestiferæ ignauiæ affert exitiũ: eorumq;, qui ista committunt, alter beneficio fortunæ uti, alter iniuriæ nescit resistere.

DE Q. METELLO.

Quinti quoque Metelli cùm grauis, tum etiam alta in senatu sententia: qui deuicta Carthagine, nescire se, illa uict

uictoria boni'ne plus, an mali Reipub. attulisset, asseuerauit: quoniam ut pacē restituendo profuisset, ita Annibalem submouēdo, nonnihil nocuisset: eius enim transitu in Italiam, dormientem populi Romani uirtutem excitatam: metuiq; debere, ne acri æmulo liberata, in eundem somnum reuolueretur. In æquo igitur malorum posuit, uri tecta, uastari agros, exhauriri ærarium, & prisci roboris hebetari neruos.

DE LICINIO FIMBRIA CONSVL.

Quid illud factum Licinij Fimbriæ cōsularis, quàm sapiens? à M. Luctatio Pinthia splendido equite Ro. iudex additus de sponsione, quā is cū aduersario, quòd uir bonus esset, fecerat: nūquàm id iudiciū pronūtiatione sua finire uoluit: ne aut probatū uirū, si cōtra eum iudicasset, fama spoliaret: aut iuraret eum uirum bonum esse, cùm ea res innumerabilibus laudibus cōtineatur. Forensibus hæc, illa militaribus stipendijs prudentia exhibita est. ~655

DE PAPYRIO CVRSORE CONSVLE.

Papyrius Cursor consul cùm Aquiloniam oppugnans prælium uellet committere, pullariusq; non prosperantibus auibus optimum ei auspicium renuntiasset, de fallacia illius factus certior, sibi quidē, & exercitui bonū omen datū credidit, ac pugnā inijt. Cæterùm mendacē ante ipsam aciē constituit: ut haberent Dij, cuius capite, siquid iræ conceperant, expiarent: directum est autem siue casu, siue cælestis numinis prouidentia, quod primum è contraria parte missum erat telū, in ipsum pullarij pectus, eumq; exanimē prostrauit: id ut cognouit Consul, fidēte animo & inuasit Aquiloniam, & cepit. Tam citò animaduertit, quo pacto iniuria imperatoris uindicari deberet: quēadmodum uiolata religio expiāda foret: qua

ratione uictoria apprehendi posset: egit uirum seuerum, Consulem religiosum, Imperatorem strenuum, timoris modum, pœnæ genus, spei uiam, uno mentis impetu rapiendo. Nunc ad senatus acta transgrediar.

DE SENATV.

Cùm aduersus Annibalē senatus Claudium Neronem, & L. Salinatorem Consules mitteret, eosq; ut uirtutibus pares, ita inimicitijs acerrimè inter se dissidentes uideret: summo studio in gratiam reduxit, ne propter priuatas dissentiones, Remp. parum utiliter administrarent: quia consimili imperio ubi concordia non inest, maior aliena opera interpellādi, quàm sua edendi cupiditas nascitur: ubi uerò pertinax intercedit odium, alter alteri, quàm uterque contrarij castris certior hostis proficiscitur. Eosdem senatus, cùm ob nimis asperè actam cēsuram à Cn. Bebio Trib. Pl. pro Rostris agerentur rei, causæ dictione decreto suo liberauit, uacuum omnis iudicij metu eum honorē reddendo, qui exigere deberet rationem, non reddere. Par illa sapientia senatus, Tiberium Gracchum Tr. Pl. Agrariam legem promulgare ausum morte multauit. Idem ut secundum legem eius per Triumuiros ager populo uiritim diuideretur, egregie cēsuit. Siquidem grauissimæ seditionis eodem tēpore & autorem, & causam sustulit. Quàm deinde se prudenter in rege Masinissa gessit? nam cùm promptissima, & fidelissima eius opera aduersus Carthaginienses usus esset, eumq; in dilatando regno auidiorem cerneret, legem ferri iussit, qua Masinissæ ab imperio Po. Ro. solutā libertatem tribueret: quo facto tum optime meriti beneuolentiam retinuit, tum Mauritaniæ, & Numidiæ, cæterarumq; illius tractus gentium nunquam fida pace quiescentem feritatem,

tem, à ualuis suis repulit. Tempus deficiet domestica narrantem: quoniam imperium nostrũ non tam robore corporum quàm animorum uigore incremẽtum, ac tutelam sui comprehẽdit: maiori itaq; ex parte Romana prudentia in admiratione tacita reponatur, alienigenisq; huius generis exemplis detur aditus.

EXTERNA.

DE SOCRATE PHILOSOPHO.

Socrates humanæ sapientiæ quasi quoddam terrestre oraculum, nihil ultrà petendum à Dijs immortalibus arbitrabatur, quàm ut bona tribuerent: quia ij demum scirent, quid unicuique esset utile: nos autem plerunque id uotis expetere, quod non impetrasse melius foret. Etenim densißimis tenebris inuoluta mortalium mens, in quàm latè patentem errorẽ cæcas precationes tuas spargis: diuitias appetis, quæ multis exitio fuerunt, honores concupiscis, qui cõplures pessundederũt: regna tecũ ipsa uoluis, quorum exitus sepenumero miserabiles cernuntur: splendidis cõiugijs inijcis manus, at hæc ut aliquãdo illustrant, ita nonnunquam funditus domos euertunt. Desine igitur stulta futuris malorum tuorũ causis quasi felicißimis rebus inhiare, teq; totum cœlestium arbitrio permitte: quia qui tribuere bona ex facili solent, etiam eligere aptißima possunt. Idem expedita & compendiaria uia eos ad gloriam peruenire dicebat, qui id agerẽt, ut quales uideri uellẽt, tales etiã essent: qua quidem prædicatione apertè monebat, ut homines ipsam potius uirtutẽ haurirent, quàm umbram eius consectarentur. Idem ab adolescentulo quodam consultus, utrum uxorem duceret, an se omnino matrimonio abstineret: Respõdit utrumutrũ horum fecisset, actурũ pœnitẽtiam. Hinc te, inquit, solitudo,

hinc orbitas, hinc generis interitus, hinc hæres alienus excipiet: illinc perpetua solicitudo, contextus querelarum, dotis exprobratio, affinium graue supercilium, garrula socrus lingua, subsessor alieni matrimonij, incertus liberorum euentus. Non passus est iuuenem in contextu rerum asperarum, quasi lætæ materiæ facere delectum. Idem cùm Atheniensium scelerata dementia tristem de capite eius sententiam tulisset, fortiq; animo, & cōstanti uultu potionem ueneni è manu carnificis accepisset, admoto iam labris poculo, uxori Xantippæ inter fletum & lamentationem uociferanti innocentem eum perimi, Quid ergo? inquit, nocēti mihi mori satius esse duxistis? O immensam illam sapientiam, quæ ne ipso quidem uitæ excessu obliuisci sui potuit.

DE SOLONE.

Age quàm prudenter Solon neminem, dum adhuc uiueret, beatū dici debere arbitrabatur: quòd ad ultimū usq; fati diem ancipiti fortunæ subiecti essemus. Felicitatis igitur humanæ appellationē rogus cōsummat, qui se incursu malorum obijcit. Idem, cùm ex amicis quēdam grauiter mœrentē uideret, in arcem perduxit, hortatusq; est, ut per omnes subiectorū ædificiorū partes oculos circumferret: quod ut factū animaduertit, Cogita nunc tecū, inquit, quàm multi luctus sub his tectis & olim fuerint, hodièq; uersentur: insequentibusq; seculis sint habituri, ac mitte mortalium incōmoda tanquā propria deflere: qua cōsolatione demonstrauit urbes esse humanarū cladium consepta miseranda. Idem aiebat, si in unum locū cuncti mala sua contulissent, futurum, ut propria deportare domum, quàm ex omni miseriarū aceruo portionē suā ferre mallēt: quo colligebat nō oportere nos quæ fortuito patiebamur

bamur, præcipuæ, et intolerabilis amaritudinis iudicare.

DE BIA PRIENENSI.

Bias autẽ, cùm patriã eius Prienen hostes inuasissent, omnibus, quos modo sæuitia belli incolumes abire passa fuerat, pretiosarum rerũ pondere onustis fugientibus, interrogatus quid ita nihil ex bonis suis secum ferret? Ego (inquit) uerò bona mea mecum porto. Pectore enim illa gestabat, non humeris: non oculis uisenda, sed æstimanda animo: quæ domicilio mentis inclusa, nec mortalium, nec Deorum manibus labefactari queunt: & ut manentibus præstò sunt, ita fugientes non deserunt.

DE PLATONE PHILOSOPHO.

Iam Platonis uerbis adstricta, sed sensu præualens sententia, qui tum demũ beatũ terrarũ orbẽ futurũ prædicauit, cùm aut sapiẽtes regnare, aut reges sapere cœpissẽt.

DE QVODAM REGE.

Rex etiam ille subtilis iudicij, quem ferunt traditũ sibi diadema priusquam capiti imponeret, retentum diu considerasse, ac dixisse: O nobilem magis, quàm felicẽ pannum, quem siquis penitus cognoscat quàm multis solicitudinibus, & periculis, & miserijs sit refertus, ne humi quidem iacentem tollere uellet.

DB XENOCRATE PHILOSOPHO.

Quid Xenocratis responsum, quàm laudabile? cũ maledico sermonĩ quorundam summo silentio interesset, uno ex his quærente cur solus linguam suam cohiberet, Quia dixisse me, inquit, aliquando pœnituit, tacuisse nunquam.

DE ARISTOPHANE.

Aristophanis quoq; altioris est prudentiæ præceptũ, qui in comœdia introduxit remissum ab inferis Athenienſem Periclẽ, uaticinantẽ, nõ oportere in urbe nutriri leonem

nem: si autē sit alitus, obsequi ei conuenire. Monet enim, ut præcipuæ nobilitatis, & cōcitati ingenij iuuenes refrænētur: nimio uerò fauore, ac profusa indulgētia pasti, quo minus potentiā obtineant, ne impediantur: quòd stultum, & inutile sit eas obtrectare uires, quas ipse foueris.

DE THALETE PHILOSOPHO.

Mirificè etiam Thales: nam interrogatus, an facta hominum Deos fallerent: Nec cogitata, inquit: ut non solùm manus, sed etiam mentes puras habere uellemus, cùm secretis cogitationibus nostris cœleste numen adesse credidissemus.

DE THEMISTOCLE.

Ac ne quod sequitur quidem minus sapiens: unicæ filiæ pater Themistoclem consulebat, utrum eam pauperi, sed ornato: an locupleti, sed parū probato collocaret. Cui is, Malo, inquit, uirum pecunia: quàm pecuniam uiro indigentem. Quo dicto stultum monuit, ut generum potius, quàm diuitias generi legeret.

DE REGE PHILIPPO
patre Alexandri.

Age Philippi quàm probabilis epistola, in qua Alexandrum, quorundam Macedonū beneuolentiam largitione ad se attrahere conatum, sic increpuit: Quæ te fili ratio in hanc tam uanam spem induxit, ut eos fideles tibi futuros existimares, quos pecunia ad amorem tui compulisses? à charitate istud præstatur. At uerò antè Philippus maiore ex parte mercator Græciæ, quàm uictor.

DE ARISTOTELE PHILOSOPHO.

Aristoteles autē Callisthenem auditorē suum ad Alexandrum mittens monuit, ut cùm eo aut quàm rarißimè, aut quàm iucundißimè loqueretur: quo scilicet apud regias

gias aures uel silentio tutior, uel sermone esset acceptior. At ille dum Alexandrum Macedonem Persica salutatione gaudentem obiurgat, & ad Macedonicos mores inuitum reuocare beneuolè perseuerat, spiritu carere iussus, seram neglecti salubris consilij pœnitentiam egit. Idem Aristoteles de semetipso in neutram partem loqui debere prædicabat: quoniam laudare se, uani: uituperare, stulti esset. Eiusdem est utilißimum præceptum, ut uoluptates abeuntes consyderemus, quas quidem sic ostendendo minuit: fessas enim, pœnitentiæq; plenas animis nostris subiecit, quo minus cupidè repetantur.

DE ANAXAGORA PHILOSOPHO.

Nec parum prudenter Anaxagoras interroganti cuidam, quisnam esset beatus: Nemo, inquit, ex ijs, quos tu felices existimas: sed eũ in eo numero reperies, qui à te ex miserijs constare creditur, nõ erit ille diuitijs, & honoribus abundans: sed aut exigui ruris, aut non ambitiosæ doctrinæ fidelis, ac pertinax cultor: in secessu, quàm in frõte beatior.

DE DEMADE.

Demadis quoq; dictum sapiens: nolentibus enim Atheniensibus diuinos honores Alexandro decernere, Videte (inquit) ne dum cœlum custoditis, terram amittatis.

DE ANACHARSI.

Quàm porrò subtiliter Anacharsis leges, aranearum telis cõparabat: nã ut illis infirmiora animalia retineri, ualentiora transmitti: ita his humiles, & pauperes constringi, diuites & præpotentes non alligari.

DE AGESILAO.

Nihil etiã Agesilai facto sapientius: siquidem cùm aduersus Remp. Lacedæmoniorum conspirationem ortam noctu

noctu cõperisset, leges Lycurgi continuò abrogauit, quæ de indemnatis suppliciũ sumi uetabant: comprehensis autem, & interfectis sontibus, eadẽ e uestigio restituit: atq; utrunq; simul prouidit, ne salutaris animaduersio uel iniusta esset, uel iure impediretur: itaq; ut semper esse possent, aliquando non fuerunt.

DE HANNONE.

Sed nescio an Hannonis excellẽtissimæ prudentiæ consilium. Magone enim Cannensis pugnæ exitum Senatui Pœnorum nuntiante, inq; tanti successus fidem anulos aureos trium modiorum mensuram explentes fundente, qui interfectis nostris ciuibus detracti erant: quæsiuit, an aliquis sociorũ post tantam cladẽ à Romanis defecisset: atq; ut audiuit, neminẽ ad Annibalem transisse, suasit, ut protinus legati Romã, per quos de pace ageretur, mitterentur: cuius si sententia ualuisset, neq; secundo Punico bello deuicta Carthago, neq; tertio deleta foret.

DE HERENNIO PONTIO SAMNITE.

Ne Samnites quidem paruas pœnas consimilis erroris pependerunt, quòd Herennij Pontij salutare consiliũ neglexerunt: qui autoritate, & prudẽtia cæteros præstans, ab exercitu, & duce eius filio suo cõsultus, quidnam fieri de legionibus Romanis apud Furcas Caudinas inclusis deberet, inuiolatas dimittẽdas respõdit. Postero die eadẽ de re interrogatus, deleri eas oportere dixit: ut aut maximo beneficio gratia hostium emeretur, aut grauissima iactura uires confringerentur: sed improuida temeritas uictorum, dum utranq; partem spernit utilitatis, sub iugum missas in perniciem suam accendit. Multis, & magnis sapientiæ exemplis paruulum adijciam.

DE CRETENSIBVS.

Creten

Cretenses cùm acerbißima execratione aduersus eos, quos uehemẽter oderũt,,uti nolunt,'ut mala cõsuetudine delectẽtur,optãt:modestoq; noti genere efficacißimũ ultionis euẽtũ reperiũt.Inutiliter enim aliqd cõcupiscere, & in eo pseuerãter morari,exitio ea dulcedo uicina est.

VAFRE' DICTA, AVT FACTA.

CAP. III.

Est aliud factorum,dictorumq; genus à sapientia proximo deflexu,ad Vafri nomen progressum:quod nisi fallacia uires assumpserit,fidem propositi nõ inuenit: laudemq; occulto magis tramite,quàm aperta uia petit.

DE QVODAM ANTISTITE ROMANO.

Seruio Tullo regnante cuidã patrifamiliæ in agro Sabino præcipuæ magnitudinis,& eximiæ formæ uacca nata est,quã oraculorũ certißimi autores in hoc à Dijs immortalibus editam respõderunt,ut quisquis eam Auentinensi Dianæ immolasset,eius patria totius terrarũ orbis imperiũ obtineret.Lætus eo dominus bouem cum summa festinatione Romam actam,mactandam in Auẽtino ante aram Dianæ cõstituit,sacrificio Sabinis regimen humani generis daturus:de qua re Antistes tẽpli certior factus religionẽ hospiti intulit,ne prius uictimã cæderet, quàm proxima se aqua abluisset:eoq; alueum Tyberis petente uaccam ipse immolauit,et urbem nostram tot ciuitatum, tot gentium dominam,pio sacrificij furto reddidit.

DE IVNIO BRVTO.

Quo in genere acuminis in primis Iunius Brutus referendus:nam cùm à rege Tarquinio auunculo suo omnem nobilitatis indolem excerpi,interq; cæteros etiam fratrẽ suum,quòd uegetioris ingenij erat, interfectum animaduert

uerteret, obtusi se cordis esse simulauit, eaq; fallacia maximas uirtutes suas texit. Profectus etiam Delphos cum Tarquinij filijs, quos is ad Apollinẽ Pythiũ muneribus sacrificijsq; honorandum miserat, aurũ deo nomine doni clàm cauato baculo inclusum tulit: quia timebat, ne sibi cœleste numen aperta liberalitate uenerari tutũ nõ esset. Peractis deinde mandatis patris, Apollinẽ iuuenes consuluerunt, quisnam ex ipsis Romæ regnaturus uideretur. At is penes eum summã urbis nostræ potestatẽ futurã respondit, qui ante omnes matri osculũ dedisset. Tunc Brutus, perinde, atq; casu prolapsus, de industria se abiecit, terramq́; communem omnium matrem existimans, osculatus est: quod tam uafræ telluri impressum osculum, urbi libertatem, Bruto primum in fastis locum tribuit.

DE SCIPIONE SVPERIORE.

Scipio quoq; Superior præsidiũ calliditatis amplexus est. Ex Sicilia enim petens Africã, cùm ex fortißimis peditibus Romanis trecentorũ equitum numerum implere uellet, neq; tam subitò posset eos instruere, quòd tẽporis angustiæ negabant, sagacitate consilij assecutus est: nanq; ex ijs iuuenibus, quos secũ ex tota Sicilia nobilißimos, & ditißimos, sed inermes habebat, ad se uocatos trecentos speciosa arma, & electos equos quàm celerrimè expedire iußit, uelut eos cõtinuò secũ ad oppugnandam Carthaginem aducturus: qui cùm imperio ut celeriter, ita lõginqui, & periculosi belli respectu solicitis animis paruissent, remittere sese Scipio illã expeditionẽ, si arma & equos militibus suis tradere uoluissent, edixit: rapuit conditionem imbellis, ac timida iuuentus, instrumentoq́; suo cupidè nostris cesßit. Ergo calliditas ducis ꝓuidit, ut si quod protinus imperaretur, graue prius, deĩde remisso

militiæ

militiæ metu maximum beneficium fieret. Quod sequitur narrandum quoq; est.

DE Q. FABIO LABEONE.

Quintus Fabius Labeo arbiter à senatu finiũ cõstituendorũ inter Nolanos, & Neapolitanos datus: cùm in rem præsentẽ uenisset, utrosq; separatim monuit, ut omissa cupiditate, regredi cõtrouersia, quàm progredi mallẽt: idq; cùm utraq; pars autoritate uiri mota fecisset, aliquantum uacui in medio agri relictum est: cõstitutis deinde finibus ut ipsi terminauerant, quicquid reliqui soli fuit, populo Rom. adiudicauit. Cæterùm etsi sic circumuẽti Nolani ac Neapolitani queri nihil potuerũt, secundum ipsorum demonstrationem dicta sententia, improbo tamen præstigiorum genere nouum ciuitati nostræ uectigal accessit. Eundem ferunt cùm à rege Antiocho, quem bello superauerat, ex fœdere icto, dimidiam partẽ nauium accipere deberet, medias omnes secuisse, ut eum tota classe priuaret.

DE M. ANTONIO.

Nam Marco Antonio remittendum conuitium est: qui idcirco se aiebat nullam orationem scripsisse, ut si quid superiore iudicio actum, ei quẽ postea defensurus esset, nociturum foret, non dictum à se affirmare posset: qui facti uix prudentis, tolerabilem causam habuit. pro periclitantium enim capite non solùm eloquentia sua uti, sed etiam uerecundia abuti erat paratus.

DE SERTORIO.

Sertorius uerò corporis robore, atque animi consilio parem naturæ indulgẽtiam expertus: proscriptione Syllana dux Lusitanorum fieri coactus, cùm eos oratione flectere non posset, ne cum Romanis uniuersa acie confligere uellent, uafro consilio ad suam sententiã perduxit: duos

enim in conspectu eorum constituit equos, alterum ualidißimum, alterum infirmißimũ: ac deinde ualidi caudam ab imbecillo sene paulatim carpi, infirmi à iuuene eximiarum uiriũ uniuersam conuelli iußit: obtemperatũ imperio est. Sed dum adolescentis dextra irrito se labore fatigat, senio confecta manus ministerium executa est: tunc barbaræ concioni, quorsum ea res tẽderet cognoscere cupienti, subiecit: equi caudæ cõsimilem esse nostrum exercitum, cuius partes aliquis aggrediens opprimere poßit: uniuersum conatus prosternere, celerius tradiderit uictoriam, quàm occupauerit. Ita gens barbara, & aspera, & regi difficilis, in exitium suum ruens, quam utilitatem auribus respuerat, oculis peruidit.

DE FAB. MAXIMO.

Fabius autem Maximus, cuius non dimicare, uincere fuit: cùm præcipuæ fortitudinis Nolanum peditem dubia fide suspectum, & strenuæ operæ Lucanum equitẽ amore scorti deperditum in castris haberet: ut utroque potius bono milite uteretur, quàm in utrunque animaduerteret, alteri suspicionem suam dißimulauit, in alterum disciplinam paululum à recto tenore deflexit: nanq; illum plenè pro Tribunali laudando, omniq; genere honoris prosequendo, animum suum à Pœnis ad Romanos coëgit reuocare: & hunc clàm meretricem redimere paßus, paratißimum pro nobis excursorem reddidit.

DE M. VOLVSIO AEDILE.

Veniã nũnc ad eos, quibus salus astutia quæsita est. M. Volusius ædilis plebis proscriptus assumpto Isiaci habitu, per itinera, uiasq; publicas stipem petens, quisnam re uera esset, occurrentes dignoscere paßus non est: eoq; fallaciæ genere tectus, in M. Bruti castra peruenit. Quid

illa

illa necessitate miserius, quæ magistratū Po. Rom. abiecto honoris prætextu, alienigenæ religionis obscuratum insignibus, per urbem iussit incedere? Omnes autē hi suæ uitæ, aut illi alienæ mortis cupidi, qui talia uel ipsi sustinuerunt, uel alios perpeti coëgerunt.

DE SATVRNINO VETVLIONE.

Aliquāto speciosius sententijs Saturnini Vetulionis in eodem genere casus, ultimæ sortis auxilium: Qui cùm à triūuiris inter proscriptos nomen suū propositū audisset, continuò præturæ insignia inuasit: præcedētibusq; in modum lictorum, & apparitorum publicorū seruis subornatis, uehicula comprehendit, hospitia occupauit, obuios summouit, ac tam audaci usurpatione imperij, in maxima luce densissimas hostilibus oculis tenebras offudit. Idē ut Puteolos uenit, perinde ut publicum ministerium agens, summa cum licentia correptis nauibus in Siciliam, certissimum tunc proscriptorum profugium penetrauit. His uno adiecto leuioris notæ exemplo, ad externa reuertar.

DE AMORE CVIVSDAM patris in filium.

Amantissimus quidam filij, cùm eū inconcessis ac periculosis facibus accensum, ac insana cupiditate pater inhibere uellet, salubri consilio patriam indulgentiam temperauit: petijt enim ut prius, quàm ad eam, quam diligebat, iret, uulgari ac permissa uteretur: cuius precibus obsecutus adolescens, infelicis animi impetum satietate licentis concubitus resolutum, ad id quod non licebat tardiorem pigrioremq; afferens, paulatim deposuit.

EXTERNA.

DE QVODAM ASINARIO.

Cùm Alexander Macedonum rex sorte monitus, ut

eum qui sibi porta egreßo primus occurrißet, interfici iu beret. Asinarium fortè sibi obuiam factum, ad mortē arripi imperauit: eoq; quærente quid'nam se immerentem capitali supplicio, innocentemq; addiceret, cùm ad excusandum factum suum oraculi præceptum retulisset: Asinarius, Si ita est, inquit, rex, alium sors huic morti destinauit: nam asellus, quem ego ante me agebam, prior tibi occurrit. Delectatus Alexander & illius tam callido dicto, & quòd ab errore ipse reuocatus erat, occasionem in aliquanto uiliore animali expiandæ religionis rapuit: summa in hoc cum calliditate mansuetudo: summa quoque in alterius regis Equisone calliditas.

DE DARIO REGE.

Sordida Magorū dominatione Perside oppreßa, Darius Rex adiutoribus eiusdem dignitatis assumptis, pactum cum præclari operis consortibus fecit, ut equis insidentes, Solis ortu, cursum in quendam locum dirigerent, isq; regno potiretur, cuius equus in eo primus hinnisset. cæterum maximè mercedis competitoribus fortunæ beneficium expectantibus, solus acumine Equisonis sui Ebaris prosperum exoptatæ rei effectum assecutus est: qui in equæ genitalem partem demissam manum, cùm ad eum locum uentum esset, naribus equi admouit: quo odore irritatus, ante omnes hinnitum edidit: auditoq; eo, sex reliqui summæ potestatis continuò equis delapsi, candidati (ut est mos Persarum) humi prostratis corporibus Darium regem salutauerunt. Quantum imperium, quàm paruo interceptum est uaframento.

DE BIA PRIENENSI.

Bias autē, cuius sapientia diuturnior inter homines est quàm patria Priene fuit (siquidem hic etiam nunc spirat,

illius

illius perinde atq; extinctæ uestigia tantũmodo extant) ita aiebat oportere homines in usu amicitiæ uersari, ut meminissent eam ad grauißimas inimicitias posse conuerti. Quod quidem præceptum prima specie nimis fortasse callidum uideatur, inimicumq; simplicitati, qua præcipuè familiaritas gaudet: sed si altioribus animis cogitatio demissa fuerit, perquam utile reperietur.

DE ANAXIMENE PRAE-
ceptore Alexandri.

Lampsacenæ uerò urbis salus unius uaframenti beneficio constitit: nam cùm ad excidium eius summo studio Alexander ferretur, progressumq; extra mœnia Anaximenem præceptorem suum uidisset, quia manifestum erat, futurum, ut preces suas iræ eius opponeret, non facturum se quod petisset, iurauit. Tunc Anaximenes, Peto, inquit, ut Lampsacum diruas. hæc uelocitas sagacitatis oppidum uetusta nobilitate inclytum exitio, cui destinatum erat, subtraxit.

DE DEMOSTHENE.

Demosthenis quoq; astutia mirificè cuidã ancillæ succursum est, quæ pecuniã depositi nomine à duobus hospitibus acceperat, ea cõditione, ut illam simul utrisq; redderet: quorum alter interiecto tempore tanquã mortuo socio squalore obsitus, deceptæ omnes nummos abstulit: superuenit deinde alter, & depositũ petere cœpit. hærebat misera in maxima pariter & pecuniæ, & defensionis penuria. Iamq; de laqueo, & suspẽdio cogitabat: sed opportunè Demosthenes ei patronus affuit: qui ut in aduocationẽ uenit, Mulier, inquit, parata est depositi fidẽ soluere, sed nisi sociũ adduxeris, id facere nõ põt: quoniam, ut ipse uociferaris, hæc dicta est lex, ne pecunia alteri sine altero

numeretur.

DE QVODAM VIRO ATHENIENSI.

Ac ne illud parum quidem prudenter: quidam Athenis uniuerso populo inuisus, causam apud eum capitali crimine dicturus, maximum honorem subitò petere cœpit, non quòd speraret se illum consequi posse, sed ut haberēt homines, ubi procursum iræ, qui acerrimus esse solet, effunderent: neq; eum tam callidi consilij ratio fefellit. comitij enim clamore infesto, & crebris totius concionis sibilis uexatus, nota etiam denegati honoris perstrictus, eiusdē plebis paulò pòst in discrimine uitæ clementissima suffragia expertus est. Quòd si adhuc ei ultionem sitienti, capitis sui periculum obiecisset, nullam partem defensionis odio obseratæ aures reciperent. Huic uaframento consimilis illa calliditas.

DE ANNIBALE.

Annibal à Duillio Cōsule nauali prælio uictus, timēsq; classis amissæ pœnas dare, offensam astutia mirè auertit: nam ex illa infelici pugna prius quàm cladis nuntius domū perueniret, quendam ex amicis compositum & ornatum, Carthaginem misit: qui postquam ciuitatis eius curiā intrauit: consulit, inquit, uos Annibal, cùm dux Romanorum magnas secum maritimas trahens copias aduenerit, an cum eo confligere debeat: acclamauit uniuersus senatus, non esse dubium, quin oporteret. tum ille: Conflixit, inquit, & superatus est. Ita liberum his non reliquit id factum damnare, quod ipsi fieri debuisse iudicauerant.

DE EODEM.

Itidem Annibal Fabium Maximum inuictam armorum suorum uim saluberrimis cunctationibus pugnæ ludificantem, ut aliqua suspicione trahendi belli resperge-

ret, totius Italiæ agros ferro, atque igni uastando, unius eius fundum immunem ab hoc iniuriæ genere reliquit. Profecisset aliquid tanti beneficij insidiosa adumbratio eius, nisi Romanæ urbi & Fabij pietas, & Annibalis uafri mores fuissent notißimi.

DE TVSCVLANIS.

Tusculanis etiam acumine consilij incolumitas parta est: cùm enim crebris rebellationibus meruißet, ut eorum urbem funditus Romani euertere uellent, atq; ad id exequendum Furius Camillus, maximus dux, ualidißimo instructus exercitu uenisset: uniuersi ei togati obuiam processerunt, commeatusq;, & cætera pacis munia benignißimè præstiterunt: armatum etiam intrare mœnia paßi sunt, nec uultu, nec habitu mutato: qua cōstantia tranquillitatis non solum ad amicitiæ nostræ ius, sed etiā ad communionem ciuitatis usque penetrauerunt. Sagaci hercule usi simplicitate, quoniam apertius esse intellexerant metum officijs dißimulare, quàm armis protegere.

DE TVLLO DVCE VOLSCORVM.

At Volscorū ducis Tulli execrabile consilium, qui ad bellum inferendū Romanis maxima cupiditate accensus, cùm aliquot aduersis prælijs contusos animos suorum, & ob id paci proniores animaduerteret insidiosa ratione, quò uolebat, compulit: nam cùm spectandorum ludorum gratia magna Volscorum multitudo Romam cōuenisset, Cōsulibus dixit, uehemēter se timere, nequid hostile subitò molirentur: monuitq;, ut essent cautiores, & protinus ipse urbe egressus est. Quam rem Consules ad senatū retulerunt, qui tametsi nulla suspicio suberat, autoritate tamē Tulli cōmotus, ut ante noctē Volsci abirent, decreuit: qua contumelia irritati, facilè impelli potuerunt ad re-

bellandum. Ita mendacium uersuti ducis, simulatione beneuolentiæ inuolutum, duos simul populos fefellit: Romanum ut insontes notaret: Volscũ, ut deceptis irasceretur.

DE STRATAGEMATIS. CAP. IIII.

Illa uerò calliditas egregia, & ab omni prorsus reprehensione procul remota, cuius opera, quia appellatione nostra uix aptè exprimi possunt, Græca pronuntiatione Strategemata dicantur.

DE TVLLO HOSTILIO.

Omnibus militarib. copijs Tullo Hostilio Fidenas aggresso, quæ surgẽtis imperij nostri incunabula crebris rebellationibus torpere passæ nõ sunt, finitimisq; trophæis, ac triumphis alitam uirtutẽ eius, spes suas promouere ulterius docuerunt: Metius Suffetius dux Albanorũ, dubiã & suspectam semper societatis suæ fidem repentè in ipsa acie detexit: detecto enim Romani exercitus latere, in proximo colle cõsedit, pro adiutore speculator pugnæ futurus, ut aut uictis insultaret, aut uictores fessos aggrederetur. non erat dubium quin ea res militũ nostrorum animos debilitatura esset, cùm eodẽ tempore & hostes confligere, & auxilia deficere cernerent. Itaq; ne id fieret, Tullus prouidit: concitato enim equo pugnantium globos præcurrit, prædicans suo iussu successisse Metiũ, eumq;, cùm ipse signum dedisset, inuasurum Fidenatium terga: quo imperatoriæ artis consilio metum fiducia mutauit, proq; trepidatione, alacritate suorum pectora repleuit.

DE SEXTO TARQVINIO.

At ne continuò à nostris regibus recedamus, Sextus Tarquinius Tarquinij filius indignè ferens, quòd patris uiribus expugnari Gabij nequirent, ualentiorẽ armis excogita

cogitauit rationem, qua interceptũ id oppidum Romano imperio adijceret. Subitò nanq; se ad Gabios cõtulit, tanquam parentis sæuitiam, & uerbera, quæ uoluntate sua perpessus erat, fugiens: ac paulatim uniuscuiusq; fictis, & compositis blanditijs alliciendo beneuolentiam, ut apud omnes plurimum posset consecutus, familiarẽ suum ad patrem misit, indicaturum quemadmodum cuncta in sua manu haberet, & quæsiturum quidnam fieri uellet. Iuuenili calliditati senilis astutia respondit. Siquidem re eximia delectatus Tarquinius, fidei autẽ nuntij parum credens, nihil respondit, sed ducto eo in hortum, maxima & altissima papauerum capita baculo decußit. Cognito adolescens silentio patris, simul ac facto, causam altius argumenti peruidit: nec ignorauit præcipi sibi, ut excellentissimum quenque Gabinorum, aut exilio summoueret, aut morte consumeret. ergo spoliatam bonis propugnatoribus ciuitatem tantum non uinctis manibus ei tradidit.

DE ROMANIS.

Illud quoq; à maioribus, & cõsilio prudẽter, & exitu feliciter prouisum: cùm enim urbe capta Galli Capitolium obsiderẽt, solamq; potiendi eius spem in fame eorũ repositam animaduerterent, perquã callido genere consilij Romani usi, unico perseuerantiæ irritamẽto uictores spoliauerunt: panes enim iacere compluribus ex locis cœperũt. Quo spectaculo obstupefacti, infinitamq; frumenti abundantiam nostris superesse credentes, ad pactionẽ omittendæ obsidionis compulerũt. Misertus est tunc profectò Iupiter Romanæ uirtutis, præsidium ab astutia mutuantis, cùm summa alimentorum inopia, proijci præsidia inopiæ cerneret: igitur ut uafro, ita periculoso consilio salutarem exitum dedit. Idem Iupiter postea præstantißimorũ du-

cum nostrorũ sagacibus consilijs propitius aspirauit: nam cùm alterum Italiæ latus Annibal laceraret, alterũ inuasisset Hasdrubal, ne duorum fratrum iunctæ copiæ intolerabili onere fessas simul res nostras urgerent, hinc Claudij Neronis uegetũ consiliũ, illinc Liuij Salinatoris inclyta prouidentia effecit. Nero enim cõpresso à se in Lucanis Annibale, præsentiã suam, quoniam ita ratio belli desiderabat, mentitus hosti, ad opem ferendã collegæ per longũ iter celeritate mira tetendit. Salinator in Vmbria apud Metaurum flumen proximo die dimicaturus, summa cum dissimulatione Neronem castris noctu recepit: tribunos enim à tribunis, centuriones à centurionibus, equites ab equitibus, pedites à peditibus excipi iussit, ac sine ulla tumultuatione, solo uix unum exercitum capiente, alterum inseruit: quo euenit, ne Hasdrubal cùm duobus se Consulibus præliaturum prius sciret, quàm utriusq; uirtute prosterneretur. Ita illa tota terrarum orbe infamis Punica calliditas, Romana elusa prudentia, Annibalem Neroni, Hasdrubalem Salinatori decipiendum tradidit.

DE Q. METELLO CONSVLE.

Memorabilis etiã consilij Quintus Metellus, qui cùm Proconsul bellum in Hispania aduersus Celtiberos gereret, urbemq; Trebiã caput eius gentis uiribus expugnare non posset, intra pectus suum multũ, ac diu cõsilijs agitatis uiam reperit, qua propositũ ad exitum perduceret. Itinera magno impetu ingrediebatur, deinde alias atque alias regiones petebat: hos obsidebat mõtes, paulò pòst ad illos trãsgrediebatur: cùm interim tã suis omnibus, quàm ipsis hostibus ignota erat causa inopinatæ eius, ac subitæ fluctuationis. Interrogatusquoq; à quodã amicissimo sibi, quid ita sparsum, & incertum militiæ genus sequeretur:

Absist

Absiste, inquit, istud quærere: nam si huius consilij mei interiorem tunicam conscíam esse sensero, continuò eam cremari iubebo. Quorsum igitur ea dißimulatio erupit? aut quem finem habuit? Postquam uerò, & exercitum suum ignorantia, & totam Celtiberiam errore implicauit, cùm aliò cursum direxisset, subitò ad Trebiam reflexit, eamq́; inopinatam & attonitam opprešit. ergo nisi mentem suam dolos scrutari coëgisset, ad ultimam ei senectutem apud mœnia Trebiæ armato sedendum foret.

EXTERNA.

DE AGATHOCLE REGE Syracusarum.

Agathocles autem Syracusarum Rex audacter callidus. cùm enim urbem eius maiore ex parte Carthaginienses occupassent, exercitum suum in Africam traiecit: ut metum metu, uim ui discuteret, neq; sine effectu: nam repentino eius aduentu perculsi Pœni, libenter incolumitatem suam salute hostium redemerunt: pactiq; sunt, ut eodẽ tempore, & Africa Siculis, & Sicilia Punicis armis liberaretur. Agathocles autem Syracusarũ mœnia si tueri perseuerasset, illa belli malis urgerẽtur: bona pacis fruenda, securæ Carthagini reliquisset: nunc inferendo, quæ patiebatur, dum alienas potius laceßit opes, quàm suas tuetur, quò æquiore animo regnũ deseruit, eò tutius recepit.

DE ANNIBALE.

Quid Annibal Cannensem populi Romani aciem speculatus? nonne prius, quàm ad dimicandum descenderet, cõpluribus astutiæ complicatam laqueis, ad tam miserabilem perduxit exitum? ante omnia enim prouidit, ut & solem, & puluerẽ, qui ibi uẽto multus excitari solet, aduersum

sum haberet: deinde partem copiarũ suarum, inter ipsum prælij tempus de industria fugere iußit: quam cùm à reliquo exercitu abruptam legio Romana sequeretur, trucidandam eam ab ijs, quos in insidijs collocauerat, curauit. Postremò quadringẽtos equites subornauit, qui simulata transitione petierunt Consulem, à quo iußi more trãsfugarum depositis armis in ultimã pugnæ partem secedere, districtis gladijs, quos inter tunicas, & loricas abdiderant, poplites pugnantium Romanorum ceciderũt. Hæc fuit Punica fortitudo, dolis, & insidijs, & fallacia instructa. Quæ nunc certißima circumuentæ uirtutis nostræ excusatio est: quoniam decepti magis, quàm uicti sumus.

DE REPVLSIS.

CAPVT V.

Campi quoq; repræsentata cõditio, ambitiosam ingredientes uiam, ad fortius sustinendos parum prosperos comitiorum euentus utiliter instruxerit: quia propositis ante oculos clarißimorum uirorum repulsis, ut nõ minore cum spe honoris, ita prudentiore cum animi iudicio petent: meminerintq́; nefas non esse, aliquid ab omnibus uni negari, cùm sæpenumero singuli cunctorum uoluntatibus resistere fas esse duxerint: scientes etiam, patientia quæri debere, quòd gratia impetrari nequierit.

DE Q. AELIO TVBERONE.

Quintus Aelius Tubero, à Q. Fabio Maximo, epulũ populo Romano nomine P. Africani patrui sui dante, rogatus, ut tricliniũ sterneret: lectulos Punicanos pellibus hœdinis strauit: & pro argẽteis uasis Samia exposuit: cuius rei deformitas sic omnes offendit, ut cùm alioqui uir egregius haberetur, comitijsq́; Prætorijs candidatus in campũ L. Paulo auo, et P. Africano auũculo nixus descẽdisset

disset, repulsa inde abiret notatus. nā ut priuatim semper continentiam probabant, ita publicè maxima cura splendoris habita est: quocirca urbs nostra non unius conuiuij numerum, sed totam se in illis pelliculis iacuisse credens, ruborem epuli, suffragijs suis uindicauit.

DE P. SCIPIONE NASICA.

P. *autem* Scipio Nasica, *togatæ potētiæ clarum lumē, is qui* Consul Iugurthæ *bellum indixit, qui matrem* Idæā *è* Phrygijs *sedibus, ad nostras aras, focosq; migrantē sanctißimis manibus excepit: qui multas, & pestiferas seditiones autoritatis suæ robore oppreßit: quo principe* Senatus *aliquot annos gloriatus est: cùm ædilitatē curulem adolescens peteret, manumq; cuiusdam rustico opere duratam, more candidatorū tenacius apprehendisset, ioci gratia interrogauit eum, num manibus solitus esset ambulare.* Quod *dictum à circumstantibus exceptum, ad populum manauit, causamq; repulsæ* Scipioni *attulit: omnes nanq; rusticæ tribus paupertatem sibi ab eo exprobratā iudicantes, iram suam aduersus contumeliosam eius urbanitatem distrinxerunt.* Igitur *ciuitas nostra nobilium iuuenum ingenia ab insolentia reuocando, magnos, & utiles ciues fecit, honoribusq;, non patiendo eos à scurris peti, debitum autoritatis pondus adiecit.*

DE L. AEMILIO PAVLO.

Nullus *error talis in* L. Aemilio Paulo *conspectus est: sed tamen aliquoties frustra* Consulatū *petijt.* Idēq; *cùm iam campum repulsis suis fatigasset, bis* Consul & Censor *factus est, amplißimum etiam dignitatis gradū obtinuit: cuius uirtutem iniuriæ non fregerunt, sed acuerunt: quoniam quidem nota ipsa accensam cupiditatē summi honoris ardentiorem ad comitia detulit: ut populum, quē nobilitat*

litatis splendore, & animi bonis mouere non potuerat, pertinacia uinceret.

DE Q. CAECILIO METELLO.

Q. autem Cæcilium Metellum pauci, & mœsti amici, consulatus repulsa afflictũ, tristitia, ac rubore plenum, domũ reduxerũt: eundẽ de Pseudophilippo triumphantẽ uniuersus Senatus lætũ, & alacrem in Capitoliũ prosecutus est. Achaici etiam belli, cui summam manum L. Mumius adiecit, maxima pars ab hoc uiro profligata est. Ei'ne ergo populus Consulatum negare potuit, cui mox duas clarißimas prouincias, aut daturus erat, aut debiturus, Achaiam, & Macedoniã? & quidẽ hoc facto, meliore eo ciue usus est: intellexit enim quàm industriè sibi gerẽdus esset Cõsulatus, quẽ tãto labore impetrari senserat.

DE L. SYLLA.

Quid tam excellens, quid tam opulentum, quàm L. Sylla? diuitias & imperia largitus est: leges uetustas abrogauit, nouas tulit: hic quoq; in eodem campo, cuius postea dominus extitit, repulsa Præturæ sugillatus est: omnia loca petiti honoris, si quis modo Deorum formam & imaginem futuræ eius potentiæ populo Rom. repræsentasset, impetraturus.

DE M. PORCIO CATONE.

Sed ut comitiorum maximum crimen referam, M. Porcius Cato plus moribus suis Præturæ decoris adiecturus, quàm prætexta eius splendoris ipse laturus, consequi illã à populo aliquando non potuit. Proxima dementiæ suffragia, quæ quidem satis graues pœnas erroris sui pependerunt: quoniam quem honorem Catoni negauerant, Vatinio dare coacti sunt. Ergo si uerè æstimare uolumus, non Catoni tunc Pretura, sed Præturæ Cato negatus est.

DE

DE NECESSITATE.

CAPVT VI.

ABominandæ quoq; necesßitatis amarißimæ leges & truculentißima imperia, tum urbem nostram, tum etiã exteras gentes multa non intellectu tantũ, sed etiam auditu grauia, perpeti coëgerunt. Nam aliquot aduersis prælijs secundo Punico bello exhausta militari iuuentute Romana, Senatus autore Tib. Graccho Consule censuit, uti publicè serui aduersus propulsandorũ hostium impetum emerẽtur: eaq; de re per Tribunos plebis apud populum lata rogatione, tres creati sunt uiri, qui quatuor & uiginti millia seruorũ comparauerunt: adactosq; iureiurando, strenuam se fortemq; operam daturos, quoad Pœni essent in Italia, datis armis in castra miserunt. Ex Apulia etiam & à Fidiculis septuaginta, atq; ducenti ad supplementum equitatus sunt empti. Quanta uiolentia est casus acerbi? Quæ ciuitas ad id tempus ingenuæ quoq; originis capite censos habere milites fastidierat, eadem cellis seruilibus extracta corpora, & à pastoralibus casis collecta mancipia, uelut præcipuum firmamentum, exercitui suo adiecit. Cedit ergo interdum generosus spiritus utilitati, & fortunæ uiribus succumbit: ubi nisi tutiora consilia legeris, speciosa sequenti concedendum est.

DE CIVITATE ROMANA.

Cannensis autem clades adeò urbem nostrã uehementer cõtudit, ut opera M. Iunij dictaturã Reipub. administrantis spolia hostium affixa templis, Deorũ numini consecrata instrumenta militiæ futura cõuellerentur, ac prætextati pueri arma induerent: adiudicatorũ etiam, & capitali crimine damnatorũ, sex millia conscriberentur: quæ si per se aspiciantur, aliquid roboris habeant: si autẽ admotis

motis necessitatis uiribus ponderentur, sæuitiæ temporis conuenientia præsidia uideantur.

DE EADEM CIVITATE.

Propter eandem cladem Senatus Octacilio, qui Siciliam: Cornelio Mammulæ, qui Sardiniam Proprætores *obtinebant, quærentibus quòd neq; stipendium, neq; frumentum classibus eorum, & exercitibus socij præberent: affirmantibus etiam ne habere quidem eos, unde id præstare possent, rescripsit, ærarium longinquis expēsis non sufficere: proinde, quo pacto tantæ inopiæ succurrendum esset, ipsi uiderent.* His literis quid aliud, quàm imperij *sui gubernacula è manibus abiecit?* Siciliamq;, & Sardi*niam, benignißimas urbis nostræ nutrices, gradus, & stabilimenta bellorum, tam multo sudore, & sanguine in potestatem redactas, paucis uerbis, ità scilicet necessitate iubente, dimisit.*

DE CASILINATIBVS.

Eadē Casilinates obsidione Annibalis clausos, alimentorumq; facultate defectos, lora necessarijs uinculorū usibus subducta, eq; scutis detractas pelles feruenti resolutas aqua, mandere uoluisti, Quid illis, si acerbitatē casus intueare, miserius? si constantiam respicias, fidelius? qui, ne à Romanis desciscerent, tali uti cibi genere sustinuerunt, cùm pinguißima arua sua, fertilißimosq; campos mœnibus suis subiectos intuerentur. Itaq; Campanæ urbis, quæ Punicam feritatem delicijs suis cupida fouit, in propinquo situm Casilinum moderatum uirtute clarum perseuerantis amicitiæ pignore, impios oculos uerberauit.

DE PRAENESTINIS.

In illa obsidione, & fide, cùm trecenti Prænestini permanerent, euenit, ut ex his quidam murem captū ducentis

tis potius denarijs uendere, quàm ipse leniendæ famis gratia consumere mallet. Sed credo Deorum prouidētia effectum, ut & uenditori, & emptori, quem uterq; merebatur, exitum attribuerit. Auaro enim fame consumpto, manubijs sordium suarum frui non licuit: æqui animi uir, ad salutarem impensam faciendam, carè quidem, uerùm necessariè comparato cibo uixit.

DE CIVITATE ROMANA.

C. autē Mario & Cn. Carbone Cōsulibus, bello ciuili cum L. Sylla dißidentibus, quo tempore non Reip. uictoria quærebatur, sed præmiū uictoriæ res erat publica, senatusconsulto aurea atq; argentea templorū ornamēta, ne militibus stipendia deessent, conflata sunt. digna enim causa erat, hīc, an illi crudelitatem suam proscriptionē ciuium satiarent, ut Dij immortales spoliarētur. nō ergo P. conscriptorū uoluntas, sed teterrimæ necessitatis truculenta manus illi consulto stylum suum impreßit.

DE DIVO IVLIO.

Diui Iulij exercitus, id est, inuicti ducis inuicta dextera cùm armis Mundam clausisset, aggeriq; extruēdo materia deficeret: congerie hostilium cadauerum, quam desiderauerat altitudinem, instruxit: eamq; tragulis, & pilis, quia roboreæ sudes deerant, magistra nouæ molitionis neceßitate usus uallauit.

DE DIVO AVGVSTO.

Atque ut diuinam filij mentionem, cœlestis patris recordationi subnectam: cùm effusurus se in nostras prouincias Parthorum rex Phraates uideretur, uicinæq; imperio eius regiones subita inducti tumultus denunciatione quaterentur: tanta in Bosphorano tractu commeatus penuria inceßit, ut sex millibus denarijs singula uasa olei,

frumentiq; modijs totidem mancipia permutarentur: sed amarißimam tempestatem Augusti cura, tutelæ tunc terrarum uacans dispulit.

EXTERNA. DE CRETENSIBVS.

Cretensibus nihil tale præsidij affulsit: qui obsidione Metelli ad ultimam usq; penuriam compulsi, sua iumentorumq; suorum urina sitim torserunt, iustius dixerim, quàm sustẽtauerunt: quia dum uinci timent, id paßi sunt, quod eos ne uictos quidem pati coëgisset.

DE NVMANTINIS.

Numantini autem à Scipione uallo, & aggere circundati, cùm omnia, quæ famem eorũ trahere poterant, consumpsissent, ad ultimum humanorum corporum dapibus usi sunt, quapropter capta iam urbe, complures inuenti sunt, artus & membra trucidatorum corporum sinu suo gestantes. Nulla est in his neceßitatis excusatio: nam quibus mori licuit, sic uiuere necesse non fuit.

DE CALIGVRITANIS.

Horum trucem pertinaciam in consimili facinore Caliguritanorum execrabilis impietas supergressa est. qui quò perseuerantius interẽpti Sertorij cineribus obsidionem Cn. Pompeij frustrantes fidem præstarent, quia nullum iã aliud in urbe eorũ, supererat animal, uxores suas natosq; ad usum nefariæ dapis uerterunt. Quoq; diutius armata iuuentus uiscera sua uisceribus suis aleret, infelices cadauerum reliquias salire non dubitauit. En quẽ aliquis in acie hortaretur, ut pro salute coniugũ, & liberorum fortiter dimicaret. Ex hoc nimirũ hoste, tanto duci pœna magis, quàm uictoria petenda fuit: quia plus uindicatus libertatis, quàm uictus gloriæ afferre potuit: quum omne serpentum, ac ferarũ genus comparationis sui titu-

lo

lo feritatis superarit: nam quæ illis dulcia uitæ pignora proprio spiritu chariora sunt, ea Caliguritanis prandia, atque cœnæ extiterunt.

DE TESTAMENTIS, quæ rescissa sunt. CAP. VII.

VAcemus nunc negotio, quod actorum hominis, & præcipuæ curæ, & ultimi est temporis: consideremusq; quæ testamenta aut rescissa sunt legitimè facta, aut cùm meritò rescindi possent, rata manserunt: quæ'ue ad alios, quàm qui expectabant, honorem hæreditatis transtulerunt.

DE QVODAM MILITE.

Atq; ita, ut ea ordine quo proposui exequar: militantis cuiusdã pater, cùm de morte filij falsum è castris nuntium accepisset, alijs hæredibus scriptis decesßit: peractis deinde stipendijs, adolescens domũ petit: errore patris, impudentia amicorũ domũ sibi clausam reperit. Quid enim illis inuerecundius? florẽ iuuẽtæ pro Rep. absumpserat, maximos labores, et plurima pericula tolerauerat, aduerso corpore exceptas ostẽdebat cicatrices: & postulabat, ne auitos eius lares otiosa ipsi urbi onera poßiderent. Itaq; depositis armis, coactus est in foro togatam ingredi militiam acerbè: cũ improbißimis enim hæredibus de paternis bonis apud Centumuiros contẽdit: omnibusq; non solùm consilijs, sed etiam sententijs superior discesßit.

DE FILIO M. ANCI CARseolani equitis Romani.

Item M. Anci Carseolani splẽdidißimi equitis Romani filius, à Suffenate auunculo suo adoptatus, testamentũ naturalis patris, quo præteritus erat, apud Centumuiros

rescidit, cùm in eo Tullianus Pompeij Magni familiaris, ipso quidem Pōpeio signatore, hæres scriptus esset. Itaq; illi in iudicio plus cū excellentißimi uiri gratia, quā cum parentis cineribus negotij fuit: cæterùm quamuis utraq; hæc aduersus se nitebantur, tamē paterna bona obtinuit. Nam L. quidem Sextilius & P. Popilius, quos M. Ancus sanguine sibi coniunctos eadem ex parte, qua Tullianum hæredes fecerat, sacramento cum adolescentulo contendere ausi non sunt: tametsi præcipuis eo tempore Magni uiribus ad defendendas tabulas testamenti mutari poterāt: etsi aliquantulū adiuuabat hæredes, quòd M. Ancei filius in Suffenatis familiā, ac sacra transierat; sed arctißimum inter homines procreationis uinculū, patris simul uoluntatem, & principis autoritatem superauit.

DE TECTIO FILIO TECTII.

C. autem Tectium infantem à patre exhæredatū, Petronia matre, quam Tectius quoad uixit in matrimonio habuerat, natum, diuus Augustus in bona paterna ire decreto suo iußit: patris patriæ animo usus: quoniā Tectius in proprio iure procreato filio, summa cum iniquitate paternum nomen abrogauerat.

DE SEPTITIA.

Septitia quoq; mater Trachalorum Ariminensium filijs irata, in contumeliam eorū, cùm iam parere non posset, Publio seni admodum nupsit, testamēto etiam utroq; præterito: à quibus aditus diuus Augustus, & nuptias mulieris, & suprema iudicia improbauit. nā hæreditatē maternam filios habere iußit: dotem, quia non creandorū liberorum causa cōiugium intercesserat, uirum retinere uetuit. Si ipsa æquitas hac de re cognoscere potuisset, iustiusne aut grauius pronuntiaret? spernis quos genuisti: nubis

nubis effœta: testamenti ordinē uiolento animo confundis: neq; erubescis ei totum patrimoniū addicere, cuius polluto iam corpori marcidā senectutē tuam substrauisti: ergo dū sic te egeris, ad inferos usq; cœlesti fulmine afflata es.

DE C. CALPVRNIO PISONE.

Egregia quoque C. Calpurnij Pisonis præfecti urbis, constitutio: cùm enim ad eum Terentius ex octo filijs, quos in adolescentiam perduxerat, ab uno in adoptionē dato exhæredatum se querelam detulisset: bonorū adolescentis possessionem ei dedit, hæredesq; lege agere passus non est. Monuit profectò Pisonē patria maiestas, donum uitæ, beneficium educationis: sed aliquid etiam ipsum flexit circunstantium liberorum numerus, quòd cum patre septem fratres impiè exhæredatos uidebat.

DE GENVTIO QVODAM.

Quid Mamerci Aemilij Lepidi Consulis, quàm graue decretum? Genutius quidam, matris magnæ Gallus, à Cn. Oreste prætore urbis impetrauerat, ut restitui se in bona Neniani iuberet, quorum possessionem secundum tabulas testamenti ab ipso acceperat: appellatus Mamercus à Surdinio, cuius libertus Genutiū hæredem fecerat, prætoriam iurisdictionem abrogauit: quòd diceret Genutium amputatis sui ipsius sponte genitalibus corporis partibus, neque uirorum, neq; mulierum numero haberi debere. Conueniens Mamerco, conueniens principi senatus decretum, quo prouisum est, ne obscœna Genutij præsentia, inquinatáq; uoce tribunalia magistratuum, sub specie periti iuris, pollnerentur.

DE VETILIO LENONE.

Multò Qu. Metellus prætorem urbanum seueriorem egit, quàm Orestes gesserat: q Vetilio lenoni iuueni bo-

norum possessionẽ secundum tabulas testamenti nõ dedit: quia uir nobilissimus & grauissimus, fori ac lupanaris separandam conditionem existimauit: Nec aut factũ illius cõprobare uoluit, qui fortunas suas in stabulum contaminatum proiecerat: aut huic tanquã integro ciui iura reddere, qui se ab omni honesto uitæ genere abruperat.

DE TESTAMENTIS quæ rata manserunt. CAP. VIII.

His rescissorum testamentorum exemplis contenti, attingamus ea, quæ rata manserunt, cùm causas haberẽt, propter quas rescindi possent. Quàm certæ, quàm etiam notæ insaniæ Tuditanus, utpote qui populo nũmos sparserit, togamq; uelut tragicam uestem in foro trahẽs, maximo cum hominum risu cõspectus fuerit, ac multa his consentanea fecerit: testamento filium instituit hæredem: quod T. Longus, sanguine ei proximus, hastæ iudicio subuertere frustra conatus est: magis enim centumuiri, quod scriptum esset in tabulis, quàm quis eas scripsisset, considerandum existimauerunt.

DE EBVCIA VXORE L. Menenij Agrippæ.

Vita Tuditani demens: Ebuciæ autem, quæ L. Menenij Agrippæ uxor fuerat, tabulæ testamẽti plenæ furoris: nã cùm haberet duas simillimæ probitatis filias Pletoniã, et Aphroniã, animi sui potius inclinatione prouecta quàm ullis alterius iniurijs, aut officijs commota, Pletoniam tantummodo hæredem instituit: filijs etiã Aphroniæ ex admodũ amplo patrimonio uiginti nummos legauit. Aphronia tamen cũ sorore sacramento contendere noluit, testamentumq; matris, patientia honorare, quàm iudicio conuell

uellere sanctius esse duxit: eò se ipsam indigniorem iniuria ostendens, quò eam æquiore animo sustinebat.

DE Q. METELLO.

Minus mirandum errorem muliebrem Qu. Metellus fecit. Is nanq; plurimis, & celeberrimis eiusdem nominis uiris in urbe nostra uigētibus, Claudiorum etiā familia, quàm arctißimo sanguinis uinculo cōtingebat, florentē Carinatem solum hæredem reliquit: nec hoc testamentum eius quisquam attentauit.

DE POMPEIO RHEGYNO.

Item Pompeius Rhegynus, uir transalpinæ regionis, cùm testamēto fratris præteritus esset, & ad coarguendam iniquitatē eius, binas tabulas testamētorum suorū in comitio incisas, habita utriusq; ordinis maxima frequentia, recitasset: in quibus magna ex parte hæres frater erat scriptus, prælegebaturq; ei cēties et quinquagies sestertiûm, multū ac diu inter assentiētes indignationi suæ amicos questus: quod ad hastæ iudicium attinuit, cineres fratris quietos esse passus est: & erant ab eo instituti hæredes, neq; sanguine Rhegyno pares, neq; proximi: sed & alieni, et humiles: ut nō solùm flagitiosum silentiū, sed etiam prælatio cōtumeliosa uideri posset. æquè felicis impunitatis, sed nescio an tetrioris hæc delicti testamenta.

QVI ADVERSVS OPINIONES hominum hæredes habuerunt.

CAPVT IX.

DE Q. CAECILIO, ET L. LVCVLLO.

QVintus Cæcilius L. Luculli promptißimo studio, maximaq; liberalitate, & honestū dignitatis gradum, & amplißimum patrimonium cōsecutus: cùm præ

se semper tulisset, unum, illum sibi esse hæredem, moriens etiam anulos ei suos tradidisset, Pomponium Atticum testamento adoptauit, omniumq́; bonorum reliquit hæredem: sed fallacis, & insidiosi cadauer P. R. *ceruicibus reste circundatum, per uiam traxit: itaq; nefarius homo filium quidem, & hæredem habuit, quē uoluit: funus autem, & exequias quales meruit.*

DE TITO MARIO
vrinate.

Neq; alijs dignus fuit T. Marius *Vrinás, qui ab infimo militiæ loco, beneficijs diui* Augusti *imperatoris, ad summos castrenses honores perductus, eorumq́; uberrimis quæstibus locuples factus, nō solum cæteris uitæ temporibus ei se fortunas suas relinquere, à quo acceperat, prædicauit: sed etiam pridie, quàm expiraret, idem illud ipsi* Augusto *dixit: cùm interim ne nomen quidem eius tabulis testamenti adiecerit.*

DE LVCIO VALERIO,
& Cornelio Balbo.

L. *autem* Valerius, *cui cognomen* Heptachordo *fuit, togatum hostem* Cornelium Balbum *expertus, utpote opera eius, & consilio, compluribus priuatis uexatus litibus, ad ultimumq́ue subiecto accusatore capitali crimine accusatus: præteritis aduocatis, & patronis suis, solum hæredem reliquit, nimirum consternatio animum eius transuersum egit: amauit enim sordes suas, & dilexit pericula, & damnationem uotis expetiuit: autorem harum rerum beneuolentia, propulsatorem odio insecutus.*

DE TITO BARRVLO,
& Lentulo.

T. Bar

T. Barrulus Lentulo Spinteri, cuius amantißimũ animum, liberalißimamq; senserat amicitiam, decedens suos anulos, perinde atque unico hæredi tradidit, quem nulla ex parte hæredem relinquebat. quantũ illo momẽto temporis cõscientia, si modo uires, quas habere creditur, possidet, à teterrimo homine supplicium exegit? inter ipsam enim fallacis, & ingratæ culpæ cogitationẽ, spiritum posuit, quasi tortore aliquo mentem eius interius cruciante: quòd animaduertebat è uita ad mortẽ transitũ suum, & superis dijs inuisum esse, & inferis detestabilẽ futurum.

DE M. POPILIO.

M. uerò Popilius Senatorij ordinis Oppium Gallum ab ineunte ætate familiarißimũ sibi, moriens pro uetusto iure amicitiæ, & uultu benigno respexit, & uerbis magnum præ se amorem ferẽtibus prosecutus est: unũ etiam de multis, qui aßidebant, ultimo complexu, & osculo dignum iudicauit: semperq; anulos quoq; suos ei tradidit: uidelicet nequid ex ea hæreditate, quam non erat aditurus, amitteret. Quos Oppius uir diligens, sed morientis amici plenum contumeliæ ludibrium, in locellum repositos, & à præsentibus aßignatos, diligẽtißimè hæredibus illius, exhæres ipse reddidit. Quid hoc loco inhonestius? aut quid intempestiuius? Senator populi Romani curia egressus, homo uitæ fructibus continuò cariturus, sanctißima iura familiaritatis morte preßis oculis, & spiritu supremos anhelitus reddente, scurrili lusu sugillanda sibi desumpsit.

VALERII MAXIMI LIBER OCTAVUS.

INFAMES REI QVIBVS ex causis absoluti, aut damnati sunt. CAP. I.

DE M. HORATIO.

VNC quoque, ut æquiore animo ancipites iudiciorum motus tollerentur, recordemur inuidia laborantes, quibus de causis, aut absoluti sunt, aut damnati. M. Horatius interfectæ sororis crimine à Tullo Rege damnatus, ad populum prouocato iudicio absolutus est: quorum alterum atrocitas necis mouit, alterum causa flexit: quia immaturũ uirginis amorem seuerè magis, quàm impiè punitum existimabat. Itaque forti punitione liberata fratris dextera, tantum cõsanguineo, quantum hostili cruore gloriæ haurire potuit: acrem se tunc pudicitiæ custodem populus Rom. postea plus iusto placidum iudicem præstitit.

DE SERGIO GALBA.

Cùm à Libone Trib. pleb. Sergius Galba pro Rostris uehementer increparetur, quòd Lusitanorum magnam manũ, interposita fide, Prætor in Hispania intercmisset, actioniq; tribunitiæ M. Cato ultimæ senectutis, oratione sua, quam in Originibus retulit, subscriberet: reus pro se iam nihil recusans, paruulos liberos suos, & Galli sanguine coniunctũ filium, flens commendare cœpit, eoq; facto mitigata cõcione, qui omniũ consensu periturus erat, penè

penè nullum triste suffragium habuit: misericordia ergo illam quæstionem, non æquitas texit: quoniam quæ innocentiæ tribui nequierat absolutio, respectui puerorũ data est. Consentaneum quod sequitur.

DE A. GABINIO.

A. Gabinius in maximo infamiæ suæ ardore suffragijs populi C. Mẽmio accusatore subiectus, abruptæ esse spei uidebatur: quoniam & accusatio partes suas plenè exhibebat, & defensionis præsidia inualida fide nitebãtur: & qui iudicabant, ira perciti, pœnam hominis cupidè expectabant. Igitur lictor, & carcer ante oculos obuersabantur, cùm interim omnia ista propitiæ fortunæ interuentu depulsa sunt. filius nanq; Gabinij Sisenna, cõsternationis impulsu, ad pedes se Memmij supplex prostrauit, inde aliquod fomentum procellæ petens, unde totus impetus tempestatis eruperat: quem truci uultu à se uictor insolens repulsum, excusso è manu anulo humi iacère aliquandiu passus est. Quod spectaculũ fecit, ut Lælius Tr. Pleb. approbantibus cunctis Gabinium dimitti iuberet, ac documentum daretur, neq; secundarum rerum prouentu insolenter abuti, neque aduersis properè debilitari oportere: idq; proximo exemplo æquè patet.

DE APPIO CLAVDIO.

Appius Claudius nescio religionis maior, an patriæ iniuria: siquidem illius uetustissimũ morem neglexit: huius pulcherrimã classem amisit: infesto populo obiectus, cùm effugere debitam pœnam nullo modo posse crederetur, subitò coorti imbris beneficio tutus fuit à dãnatione: discussa enim quæstione aliã uelut Dijs interpellantibus, de integro instaurari nõ placuit. Itaq; cui maritima tempestas causæ dictionem contraxerat, cœlestis salutem attulit.

DE TVCIA VIRGINE VESTALI.

Eodem auxilij genere Tuciæ uirginis Vestalis incesti criminis reæ castitas infamiæ nube obscurata emersit: quæ conscia certæ synceritatis suæ, spem salutis ancipiti argumēto petere ausa est: arrepto enim cribro, Vesta, inquit, si sacris tuis castas semper admoui manus, effice ut hoc hauriam ex Tyberi aquam, & in ædem tuam perferam. audacter & temere iactis uotis sacerdotis, rerum ipsa natura cessit.

DE LVCIO PISONE.

Item L. Piso à L. Claudio pulchro accusatus, quòd graues & intolerabiles iniurias socijs intulisset: haud dubiæ ruinæ metum fortuito auxilio uitauit. Nanq; per idipsum tempus, quo tristes de eo sententiæ ferebantur, repentina uis nimbi incidit: cumq; prostratus humi pedes iudicū oscularetur, os suum cœno repleuit, quod conspectum, totam quæstionem à seueritate ad clementiam & mansuetudinem transtulit: quia satis iam graues eum pœnas socijs dedisse arbitrati sunt: huc deductum necessitatis, ut abijcere se tam suppliciter, aut attollere tam deformiter cogeretur. Subnectam duos accusatorum suorum culpa absolutos.

DE Q. FLAVIO.

Quintus Flauius à C. Valerio ædile apud populū reus actus, cùm quatuordecim tribuū suffragijs damnatus esset, proclamauit se innocentē opprimi: cui Valerius æquè clara uoce respondit: nihil sua interesse, nocens'ne, an innoxius periret, dummodo periret: qua uiolentia dicti, reliquas tribus aduersario donauit. Abiecerat inimicum: eundem dum pro certo pessundatū credidit, erexit: uictoriamq; in ipsa uictoria perdidit.

DE CAIO COSCONIO.

Caium etiam Cosconium Seruilia lege reum, propter plurima, & euidentißima facinora, sine ulla dubitatione nocentem, Valerij Valentini accusatoris eius recitatũ in iudicio carmen, quo puerum prætextatum, & ingenuam uirginem à se corruptã poëtico ioco significauerat, contexit. Siquidem Iudices iniquum rati sunt, eum uictorem dimittere, qui palmam non ex alio ferre, sed de se dare merebatur. Magis ergo Valerius in Cosconij absolutione damnatus, quàm Cosconius in causa sua liberatus est.

DE A. ATTILIO CALATINO.

Attingam eos quoque, quorum salus proprijs obruta criminibus, proximorum claritati donata est. A. Attilium Calatinum Soranorum oppidi proditione reum admodum infamem, imminentis damnationis periculo, Q. Maximi soceri pauca uerba subtraxerunt: quibus affirmauit, si in eo crimine sontem illum ipse comperisset, direpturum se fuisse affinitatẽ. Continuò enim populus penè iam exploratam sententiam suam, unius iudicio concessit: indignum ratus eius testimonio non credere, cui difficilimis Reipublicæ temporibus, bene se exercitus credidisse meminerat.

DE M. AEMILIO SCAVRO.

M. quoq; Aemilius Scaurus repetundarum reus, adeò perditam & comploratam defensionem in iudicium attulit, ut cùm accusator diceret, lege sibi centum atq; uiginti hominibus denunciare testimonium licere: seq; non recusare, quo minus absolueretur, si totidem nominasset quibus in prouincia nihil abstulisset: tam bona conditione uti non potuerit, tamen propter uetustißimam nobilitatem, & recentem memoriam patris, absolutus est.

DE

DE COTTA.

Sed quemadmodum splēdor amplißimorum uirorum in protegendis reis plurimum ualuit, ita in opprimendis non sanè multum potuit: quinetiam euidēter noxijs, dum eos acrius impugnauit, profuit. L. *Scipio* Aemilianus Cot*tam apud populum accusauit: cuius causa quamuis grauißimis criminibus erat confossa, septies ampliata, & ad ultimum octauo iudicio absoluta est: quia homines uerebantur, ne præcipuæ accusatoris amplitudini damnatio eius donata existimaretur.* Quos *hoc secum locutos crediderim:* Nolumus *caput alterius petentem, in iudicium triumphos, & trophæa, spoliaq́; ac deuictarum nauium rostra deferre: terribilis sit is aduersus hostem: ciuis uerò salutē, tanto fulgore gloriæ subnixus, ne insequatur.* Tā *uehementes* Iudices *aduersus excellentißimum accusatorem, quàm mites in longæ inferioris fortunæ reo.*

DE CALLIDIO BONONIENSI.

Callidus Bononiensis *in cubiculo mariti noctè deprehensus, cū ob id causam adulterij diceret, inter maximos & grauißimos infamiæ fluctus emersit, tanquā fragmentum naufragij, leue admodū genus defensionis amplexus: affirmauit enim se ob amorem pueri sui eò esse perductū.* Suspectus *erat locus, suspectum tempus, suspecta matrisfamiliæ persona, suspecta etiam adolescentia ipsius: sed crimen libidinis, confeßio intemperantiæ liberauit.*

DE CAELIIS FRATRIBVS, & filiis Titi Cæli[j].

Remißioris *hæc, illud aliquātò grauioris materiæ exemplum.* Cùm *parricidij causam duo fratres Cælij dicerent, splēdido* Terracinæ *loco nati, quorum pater Titus Cælius in cubiculo quiescens, filijs altero cubantibus le-*

cto,

cto, erat interemptus: neque aut seruus quisquam, aut liber inueniretur, ad quem suspicio cædis pertineret: hoc uno nomine absoluti sunt, quia iudicibus planum factum est, illos aperto ostio inuentos esse dormientes: somnus innoxiæ securitatis certissimus index miseris opem tulit. Iudicatum est enim rerum naturam non recipere, ut occiso patre, supra uulnera, & cruorem eius, quietem capere potuerint.

DE L. SCIPIONE.

Percurremus nūc eos, quibus in causæ dictione, magis quæ extra quæstionem erant, nocuerunt, quàm sua innocentia opem tulit. L. Scipio post speciosissimū triumphū de Rege Antiocho ductum, perinde ac si pecuniam ab eo accepisset, damnatus est: non puto quòd pretio corruptus fuerat, ut illum totius Asiæ dominum & iam Europæ uictrices manus inijcientē, ultra Taurum montem summoueret: sed alioqui uir syncerissimæ uitæ, & ab hac suspicione procul remotus, inuidiæ, quæ tūc in duorū fratrum inclytis cognominibus habitabat, resistere non potuit.

DE DECIANO, ET P. FVRIO.

At Scipioni quidem maximus fortunæ fulgor, C. autē Deciano spectatæ integritatis uiro, uox sua exitium attulit. Nam cùm P. Furium inquinatissimæ uitæ pro Rostris accusaret, quia quadam in parte actionis de morte Lucij Saturnini queri ausus fuerat: nec reum damnauit, & insuper ei pœnas adiectas pependit.

DE TITIO SEXTO.

Sextum quoque Titium similis casus prostrauit: erat innocens Agraria lege lata, gratiosus apud populum: tamen quia Saturnini imaginem domi habuerat, suffragijs eum tota concio oppressit.

DE CLAVDIA.

Adijciatur his Claudia, quam insontem crimine quo accusabatur, uotum impium subuertit: quia cùm à ludis domũ rediens turba eliderctur, optauerat, ut frater suus maritimarum uirium nostrarum præcipua iactura reuiuisceret, sæpiusq; Consul factus, infelici ductu nimis magnam urbis frequentiam minueret.

DE M. MILITIO. CN. LOlio, & L. Seruilio.

Possumus & ad illos breui diuerticulo trãsgredi, quos leues ob causas damnationis incursus abripuit: M. Militius, Cn. Lolius, L. Sextilius triumuiri, quòd ad incendiũ in sacra uia ortũ extinguẽdum tardius uenerant, à Trib. Pleb. die dicta ad populum damnati sunt.

DE PVB. BILIO TRIVMVIRO.

Item P. Bilius triumuir nocturnus à P. Aquilio Trib. Pleb. accusatus, populi iudicio concidit: quia uigilias negligentius circumierat.

DE M. AEMYLIO PORCINA.

Admodum seueræ notæ, et illud populi iudicium, cùm M. Aemylium Porcinam à L. Caßio accusatum crimine nimis sublimè extructæ uillæ in Alliensi agro, graui multa affecit.

DE QVODAM INDVLgenre in puerum.

Non supprimẽda illius quoq; damnatio, qui puerulí sui nimio amore corruptus, rogatus ab eo ruri ut omasum in cœnam ferri iuberet: quum bubulæ carnis in propinquo emendæ nulla facultas esset: domito boue occiso, desideriũ eius expleuit: eoq; nomine publica quæstione afflictus est, innocens, nisi tam prisco seculo natus esset.

DE

DE QVADAM MVLIERE, quæ matrem interfecit.

Atq; ut eos quoq; referamus, qui in discrimen capitis adducti, neq; damnati, neq; absoluti sunt: apud M. Popiliũ Lenatem prætorem, quædam, quòd matrem percussam fuste interemerat, causam dixit: de qua neutram in partem latæ sententiæ sunt: quia abundè constabat, eandem ueneno necatorum liberorum dolore commotam, quos auia filiæ infensa sustulerat, parricidium ultam parricidio esse: quorum alterum ultione, alterum absolutione non dignum iudicatum est.

DE QVADAM MVLIERE, QVAE uirum & filium interemit.

Eadem hæsitatione Publij quoq; Dolabellæ, proconsulari imperio Asiam obtinentis, animus fluctuatus est. Materfamiliâs Smyrnæa uirum & filiũ interemit, cùm ab ijs optimæ indolis iuuenẽ, quẽ ex priore uiro enixa fuerat, occisum comperisset: quã rem Dolabella ad se delatam, Athenas ad Areopagi cognitionem relegauit: quia ipse neq; liberare cædibus duabus contaminatam, neq; punire eam iusto dolore impulsam, sustinebat. Consideranter, & mãsuetè populi Rom. magistratus: sed Areopagitæ quoque non minus sapienter, qui inspecta causa, & accusatorem, & ream post centum annos ad se reuerti iusserunt: eodem affectu moti, quo Dolabella: sed ille transferendo quæstionem, hi differendo damnandi, atq; absoluendi inexplicabilem cunctationem mutabant.

DE PRIVATIS IVDICIIS.

CAPVT II.

PVblicis iudicijs adijciã, quorum magis æquitas quæstionum delectare, quàm immoderata turba lectorem

offendere poterit. Claudius centummalus ab auguribus iussus altitudinem domus suæ, quam in Cælio monte habebat, summittere, quia his ex arce augurium capientibus officiebat, uendidit eã Calpurnio Lanario: nec indicauit, quod imperatum à collegio augurum erat: à quibus Calpurnius demoliri domum coactus, M. Porcium Catonem inclyti Catonis patrem arbitrum cum Claudio adduxit, ut formulam daret, quid sibi de ea re facere oporteret ex fide bona. Cato ut est doctus, de industria Claudium edictum sacerdotum suppreßisse, continuò illum Calpurnio damnauit, summa quidem cum æquitate: quia bonæ fidei uenditorem nec commodorum spem augere, nec incommodorum cognitionem obscurare oportet. Notum suis temporibus iudicium commemoraui: sed nec quod relaturus quidem sum, obliteratum est silentio.

DE C. VISELLIO.

C. Visellius Varro graui morbo correptus, trecẽta mil
~654 *lia nummûm, ab Octacilia Laterẽsi, cũ qua commercium libidinis habuerat, expensa ferri sibi passus est: eo cõsilio, ut si discesisset, ab hæredibus eam summã peteret, quam legati genus esse uoluit, libidinosam liberalitatem debiti nomine colorãdo: euasit deinde ex illa tẽpestate aduersus uota Octaciliæ: quæ offensa, quòd spem prædæ suæ morte non maturasset, ex amica obsequenti, subitò districta fœneratricẽ agere cœpit, nummos petendo, quos ut fronte inuerecũda, ita inani stipulatione captauerat: de qua re Caius Aquilius, uir magnæ autoritatis, & sciẽtia iuris ciuilis excellẽs, iudex adductus, adhibitis in consiliũ principibus ciuitatis, prudẽtia, & religiõe sua mulierẽ repulit. Quòd si eadẽ formula & Varro dãnari, & aduersaria absolui potuisset, eius quoq; non dubito quin turpẽ & in-*

concessum

concessum errorem libenter castigaturus fuerit: nunc priuatæ actionis calumniam ipse compescuit, adulterij crimen publicæ quæstioni iudicandum reliquit.

DE C. MARIO.

Multò animosius, & militari spiritu dignum erat, se in consimili genere iudicij C. Marius gessit: nam cùm Caius Ticinius Minturnensis Fanniam uxorem, quam impudicam de industria duxerat, eo crimine repudiatam, dote spoliare conaretur: sumptus inter eos iudex, in conspectu habita quæstione, seductum Ticinium monuit, ut incepto desisteret, ac mulieri dotem redderet. Quod cùm sæpius frustra fecisset, coactus ab eo sententiam pronuntiare: mulierem impudicitiæ sestertio nummo, Ticinium summa totius dotis damnauit: præfatus ideo se hunc iudicandi modum secutum, quòd liqueret sibi, Ticinium patrimonio Fanniæ insidias struentem, impudicæ coniugium expetisse. Fannia autem hæc est, quæ postea Marium hostem à Senatu iudicatum, cœnoq; paludis, qua extractus erat, oblitum, etiam in domum suam custodiendum Minturnis deductum, ope quantacunque potuit, adiuuit: memor quòd impudica esset iudicata, suis moribus, quòd dotem seruasset, illius religioni acceptum ferri debere.

DE QVODAM DAMNATO FVRTI.

Multus sermo eo etiam iudicio manauit, in quo quidam furti damnatus est, quòd equo, cuius usus illi usque Ariciam commodatus fuerat, ulteriore eius municipij cliuo uectus esset. Quid aliud hoc loci, quàm uerecundiam illius seculi laudemus, in quo tam minuti à pudore excessus puniebantur?

QVAE MVLIERES APVD magiſtratus pro ſe aut alijs cauſas egerunt. CAP. III.

DE AMESIA.

NE de his quidem fœminis tacendum eſt, quas conditio naturæ, & uerecundiæ ſtola ut in foro, in iudicijs tacerent, cohibere non ualuit. Ameſia prætoris ſententia rea cauſam ſuam Lucio Titio Prætore iudicium cogente, populi maximo concurſu egit: motuſq; omnes, ad neruos defenſionis non ſolum diligenter, ſed etiam fortiter executa, & prima actione, & ferè cunctis ſententijs liberata eſt: quam, quia ſub ſpecie fœminæ uirilem animum gerebat, Androgynem appellabant.

DE AFFRANIA VXORE Licinii Bructionis.

Caia Affrania uerò Licinij Bructionis uxor prompta ad lites contrahendas, pro ſe ſemper apud prætorē uerba fecit: non quòd aduocatis deficeret, ſed quòd impudentia abundabat. Itaq; inuſitatis foro latratibus aſſiduè tribunalia exercendo ad muliebris calumniæ notiſſimū exemplum euaſit: adeò ut pro crimine improbis fœminarū moribus C. Affraniæ nomen obijciatur: prorogauit autē ſpiritum ſuum ad C. Cæſarem tertium, itemq; M. Seruilium Conſulem: tale enim monſtrum magis, quo tempore extinctum, quàm quo ſit ortum, memoriæ tradendum eſt.

DE HORTENSIA FILIA Q. Hortenſii.

Hortenſia uerò Qu. Hortēſij filia, cùm ordo matronarū graui tributo à triumuiris eſſet oneratus, nec quiſquā uirorum patrocinium eis accommodare auderet: cauſam fœminarum apud triumuiros & conſtanter, & fœliciter egit

egit. repræsentata enim patris facundia, impetrauit, ut maior pars imperatæ pecuniæ his remitteretur. Reuixit cum muliebri stirpe Qu. Hortensius, uerbisq; filiæ aspirauit: cuius si uirilis sexus posteri uim sequi uoluissent, Hortensianæ eloquentiæ tanta hæreditas una fœminæ actione abscissa non esset.

DE QVAESTIONIBVS. CAPVT IIII.

Atque, ut omnes iudiciorum numeros exequamur, quæstiones quibus aut creditum non est, aut temere habita fides est, referamus. M. Agrij argentarij seruus, Alexandrum Titi Fannij seruum occidisse insimulatus est, eoq; nomine tortus à domino, admisisse id facinus constantißimè asseuerauit. Itaque Fannio deditus, supplicio affectus est: paruulo deinde tempore interiecto, ille, cuius de nece creditum erat, domum redijt.

DE ALEXANDRO SERuo Fannii.

Contrà Fannij seruus Alexander, cùm in hanc suspicionem C. Fl. equitis Romani occisi uenisset, septies tortus pernegauit ei se culpæ affinem fuisse: sed perinde, atq; confessus, & à iudicibus damnatus, & à L. Calpurnio triumuiro in crucem actus est.

DE FVLVIO FLACCO.

Item Fuluio Flacco causam dicente, Philippus seruus eius, in quo tota quæstio nitebatur, octies tortus, nullum omnino uerbum, quo dominus perstringeretur, emisit: & tamen reus damnatus est: cùm certius argumentum innocentius unus octies tortus exhiberet, quàm octo semel torti præbuissent.

DE TESTIBVS CAP. V.

DE C. ET Q. SERVILIIS.

SEquitur,ut ad testes pertinentia exempla commemorem. C. & Qu. Seruilijs Cepionibus ijsdem parentibus natis, & per omnes honorũ gradus ad summam amplitudinem prouectis:item fratribus Metellis Quinto & Lucio Consularibus,& censorijs,altero etiam triumphali,in Qu.Pompeium Aufidium repetundarũ reum acerrimè dicentibus testimonium, non abrogata fides absoluto Pompeio, sed ne potentia inimicum oppreßisse uiderentur,occursum est.

DE M. AEMYLIO SCAVRO.

M.etiam Aemylius Scaurus princeps Senatus C. Memmium repetundarum reum districto testimonio insecutus est.Item C.Flauium eadem lege accusatum testis proscidit. Nam C. Norbanũ maiestatis crimine publicæ subiectum quæstioni, ex professo opprimere conatus est:nec tamen aut autoritate, qua plurimum pollebat, aut religione, de qua nemo dubitabat,quenquam illorum affligere potuit.

DE L. CRASSO.

L. quoq; Crassus tantus apud iudices,quantus apud P. C. Aemylius Scaurus:nanq; eorum suffragia robustißimis & felicißimis eloquentiæ stipendijs regebat, eratq; sic fori, ut ille curiæ princeps: cùm uehementißimum testimonij fulmen in M. Marcellum reum iniecisset, impetu grauis,exitu uanus apparuit.

DE Q. METELLO PIO, L. Lucullo. Q. Hortensio, & M. Lepido.

Age Q.Metellus pius,L.Marcus Lucullus,Q.Hortẽsius,

sius, M. Lepidus, Cn. Cornelium maiestatis reum, non modo testes onerarunt, sed etiam salutem, negantes illo incolumi stare Remp. posse, depoposcerunt: quæ decora ciuitatis (pudet referre) umbone iudiciali repulsa sunt.

DE M. CICERONE.

Quid M. Cicero forensi militia summos honores, amplißimumq; dignitatis locum adeptus? non'ne in ipsius eloquentiæ suæ castris testis abiectus est? dum P. Clodium Romæ apud se fuisse iurauit, illo sacrilegium, & flagitium uno argumento absentiæ tuente: siquidem iudices Clodium incesti crimine, quàm Ciceronem infamia periurij liberare maluerunt.

DE P. SERVILIO CONSVLARI.

Tot eleuatis testibus, unum, cuius noua ratione iudicium ingressa autoritas confirmata est, referam. P. Seruilius consularis, Censorius, triumphalis, qui maiorum suorum titulis Isaurici cognomen adiecit, cùm forum præteriens testes in eum dari uidisset, loco testis constitit, ac per summam inter patronorum pariter & accusatorum admirationem sic orsus: Hunc ego, iudices, qui causam dicit, cuias sit, aut quam uitam egerit, quamq; meritò, uel iniuria accusetur, ignoro: illud tantùm scio, cùm occurrisset mihi Laurentina uia iter facienti, admodum angusto loco equo descendere noluisse. Quod an aliquid ad religionem nostram pertineat, ipsi æstimabitis: ego id supprimendum non putaui. Iudices reum uix auditis cæteris testibus, damnauerunt. Valuit enim, apud eos, tum amplitudo uiri, tum grauis neglectæ dignitatis eius indignatio: eumq;, qui uenerari principes nesciret, in quodlibet facinus procursurum crediderunt.

quorum dolo malo socij ad arma ire coacti essent, magna cum clade Reipublicæ: sociale enim prius, deinde ciuile bellum excitauit. Sed dum antè pestiferum Trib. pleb. quàm certum ciuem agit, sua lex eum domesticis laqueis constrictum absumpsit.

DE STVDIO, ET INDVSTRIA.

CAPVT VII.

QVid cesso uires industriæ cōmemorare? cuius alacri spiritu militiæ stipendia roborantur: forensis gloria accenditur: fido sinu cuncta studia recepta nutriuntur: quicquid animo, quicquid manu, quicquid lingua admirabile est, ad cumulum laudis perducitur: quæ cùm perfectißima sit uirtus, duramento sui confirmatur.

DE CATONE SVPERIORE.

Cato sextum & octogesimū annum agens, dū in Rep. tuenda iuuenili animo perstat, ab inimicis capitali crimine accusatus, causam suam egit, neq; aut memoriā eius quisquam tardiorē, aut firmitatē lateris ulla ex parte quassatam, aut os hæsitatione impeditū, animaduertit: quia scilicet omnia ista in statu suo æquali, ac perpetua industria cōtinebat: quinetiam in ipso diutißimè actæ uitæ fine disertißimi Oratoris Galbæ accusationi defensionē suā pro Hispania opposuit. Idē Græcis literis erudiri cōcupiuit: quàm sero, inde æstimemus, quòd etiā Latinas penè iam senex didicit: cumq; eloquētia magnam iam gloriā partā haberet, id egit, ut iuris ciuilis quoq; esset peritißimus.

DE INFERIORE.

Cuius mirifica proles Cato, propior nostræ ætati, ita doctrinæ cupiditate flagrauit, ut ne in curia quidē, dum Senatus cogitur, temperaret sibi, quò minus Græcos libros lectitaret: quia quidem industria, ostendit, alijs tempora

deesse, alios temporibus superesse.

DE TERENTIO VARRONE.

Terentius autem Varro humanæ uitæ exẽplo & spatio nominandus: non annis, quibus seculi tempus æquauit, quàm stylo uiuacior fuit: in eodẽm enim lectulo & spiritus eius, & egregiorum operum cursus extinctus est.

DE LIVIO DRVSO.

Consimilis perseuerantiæ Liuius Drusus, qui & ætatis uiribus, & acie oculorum defectus, ius ciuile populo benignißimè interpretatus est: utilißimaq; discere id cupientibus monimenta composuit: nam ut senem illum natura, & cæcum fortuna facere potuit, ita neutra interpellare ualuit, ne non animo & uideret, & uigeret.

DE P. SENATORE, ET L. Pontio Equite Romano.

Publius uerò Senator, & Lucius Pontius eques Romanus, suis temporibus celebres causarum actores, luminibus capti, eadem industria forensia stipendia executi sunt. Itaque frequentius etiam audiebantur, concurrentibus alijs, quia ingenio eorum delectabantur, alijs quia constantiam admirabãtur: nanq; alij incommodo perculsi secessum petunt, duplicant tenebras, fortuitis uoluntaria adijcientes.

DE P. CRASSO.

Iam P. Crassus, cùm in Asiam ad Aristonicum Regem debellandum Consul uenisset, tanta cura Græcæ linguæ notitiam animo comprehendit, ut eam in quinq; diuisam genera per omnes partes, ac numeros penitus cognosceret. Quæ res maximum ei sociorum amorem conciliauit, qua quis eorum lingua apud tribunal eius postulauerat, eadem decreta reddenti.

DE

DE ROSCIO.

Ne Roscius quidem subtrahatur scenicæ industriæ notißimum exemplum, qui nullum unquam spectanti populo gestum, nisi quem domi meditatus fuerat, ponere ausus est. Quapropter non ludicra ars Roscium, sed Roscius ludicram artem commendauit: nec uulgi tantum fauorem, uerumetiam principum familiaritates amplexus est. Hæc sunt attenti, & anxij, & nunquã cessantis studij præmia, propter quæ tantorum uirorum laudibus non impudenter se persona histrionis inseruit.

EXTERNA.

DE DEMOSTHENE.

Græca quoq; industria, quoniã nostræ multũ profuit, quem meretur fructũ, Latina lingua recipiat. Demosthenes, cuius cõmemorato nomine, maximæ eloquentiæ consummatio audiẽtis animo oboritur, cùm inter initia iuuentæ, artis quam affectabat, primam literam dicere non posset, oris sui uitium tanto studio expugnauit, ut ea à nullo expreßius referretur. Deinde propter nimiã exilitatem acerbam auditu uocẽ suam exercitatione continua ad maturum, & gratũ auribus sonum perduxit. Lateris etiam firmitatẽ defectus, quas corporis habitus uires negauerat, à labore mutuatus est. Multos enim uersus uno impetu spiritus complectebatur, eosq; aduersa loca celeri gradu scandens, pronũtiabat. Ac uadosis littoribus insistens declamationes fluctuũ fragoribus obluctantibus edebat: ut ad fremitus concitatarũ concionum, patientia duratis auribus, in actionibus uteretur. Fertur quoq; ore insertis calculis multum ac diu loqui solitus, quò uacuum promptius esset, & solutius. Præliatus est cum rerũ natura, & quidem uictor abijt, malignitatem eius pertinacißimo animi

robore

robore superando. Itaque alterum Demosthenem mater, alterum industria enixa est.

DE PYTHAGORA PHILOSOPHO.

Atq; ut ad uetustiorem industriæ actum transgrediar, Pythagoras perfectißimũ opus sapientiæ à iuuenta pariter & omnis honestatis percipiendæ cupiditatẽ ingressus (nihil enim, quod ad ultimum sui peruenturum est finem, non & maturè, & celeriter incepit) Aegyptũ petijt, ubi literis gentis eius assuefactus, præteriti æui sacerdotum commentarios scrutatus, innumerabilium seculorũ obseruationes cognouit. Inde ad Persas profectus, magorũ exactißimæ prudentiæ se formandũ tradidit, à quibus syderum motus, cursusq; stellarũ, & uniuscuiusq; rei proprietatem, & effectum benignißimè demonstratũ docili animo sumpsit. Cretam deinde, & Lacedæmona nauigauit: quarum legibus, ac moribus inspectis, ad Olympicũ certamen descendit. Cumq; multiplicis scientiæ maximã toti Græciæ admirationẽ, ac specimen exhibuisset, quo cognomine censeretur interrogatus, non se sapientẽ (iam enim illud septem sapientes uiri occupauerant) sed amatorem sapientiæ, id est, Græcè φιλόσοφον edidit. In Italiæ etiam partẽ, quæ tunc maior Græcia appellabatur, perrexit, in qua plurimis & opulentißimis urbibus effectus suorũ studiorum approbauit: cuius ardentem rogum plenum uenerationis oculis Metapontus aspexit: operum Pythagoræ, quàm suorum cinerum nobilius clariusq; monimentum.

DE PLATONE PHILOSOPHO.

Plato autem patriam Athenas, præceptorẽ Socratem sortitus, & locum, & hominem doctrinæ fertilißimũ, ingenij quoque diuina instructus abundantia, cùm omnium

iam mortalium sapientissimus haberetur, eò quidem usq;, ut si ipse Iupiter cœlo descendisset, nec elegantiore, nec beatiore facundia usurus uideretur: Aegyptum peragrauit, ubi à sacerdotibus eius gentis Geometriæ multiplices numeros, cœlestium obseruationem rationum percepit: quoq; tẽpore à studiosis iuuenibus certatim Athenæ Platonem doctorem quærentibus petebantur: ipse Nili fluminis inexplicabiles ripas, uastissimosq; campos, effusam barbariem & flexuosos fossarum ambitus Aegyptiorum senum discipulus lustrabat. Quò minus miror in Italiam transgressum, ut ab Archyta Tarẽti, à Timæo, & Arione, & Cæto Locris Pythagoræ præcepta, et instituta acciperet. Tanta enim uis, tanta copia literarum undique colligenda erat, ut inuicem per totum terrarum orbem dispergi, & dilatari posset: altero etiam, & octogesimo anno decedens sub capite Sophronis numeros habuisse fertur: sic ne extrema quidem eius hora agitatione studij uacua fuit.

DE DEMOCRITO PHILOSOPHO.

At Democritus, cum diuitijs conferi posset: quæ tantæ fuerunt, ut pater eius Xerxis exercitui epulũ dare facilè potuerit: quò magis uacuo animo studijs literarum esset operatus, parua admodum summa retenta, patrimonium suum patriæ donauit. Athenis autem compluribus annis moratus, omnia temporum momenta ad percipiendam, & exercendam doctrinam conferens, ignotus illi urbi uixit, quod ipse quodam uolumine testatur. Stupet mens admiratione tantæ industriæ, & iam transit aliò.

DE CARNEADE PHILOSOPHO.

Carneades laboriosus, & diuturnus miles sapientiæ, siquidem nonaginta expletis annis, idem illi uiuẽdi, ac philosoph

losophandi finis fuit: ita se mirificum doctrinæ operibus addixerat, ut cùm cibi capiendi causa recubuisset, cogitationibus inhærens, manum ad mensam porrigere obliuisceretur. Sed eum Melissa, quam uxoris loco habebat, temperato inter studia animo, non interpellandi, sed inediæ succurrendi officio, dexteram suam necessarijs usibus aptabat. Ergo animo tantummodo uita fruebatur: corpore uerò quasi alieno & superuacuo circumdatus erat. Idem cum Chrysippo disputaturus helleboro se antè purgabat, ad exprimendum ingenium suum attentius, & illius refellendum acrius: quas potiones industria solidæ laudis cupidis appetendas effecit.

DE ANAXAGORA PHILOSOPHO.

Quali porrò studio Anaxagoram flagrasse credimus? qui cùm post diutinam peregrinationem patriam repetisset, possessionesq; desertas uidisset, Non essem, inquit, ego saluus, nisi istæ perijssent. Vocem petitæ sapientiæ compotem. Nam si prædiorum potius, quàm ingenij culturæ uacasset: dominus rei familiaris intra penates mansisset, non tantus Anaxagoras ad eos redijsset.

DE ARCHIMEDE PHILOSOPHO.

Archimedis quoq; fructuosam industriã fuisse dicerẽ, nisi eadẽ illi & dedisset uitam, & abstulisset. Captis enim Syracusis, Marcellus machinationibus eius multũ ac diu uictoriam suam inhibitam senserat: eximia tamen hominis prudentia delectatus, ut capiti illius parceretur, edixit, penè tantũ gloriæ in Archimede seruato, quantum in oppresis Syracusis hostis reponẽs. At is dum animo & oculis in terram defixis formas describit, militi, qui prædandi gratia domum irruperat, strictoq; super caput gladio,

quis'n

quis'nam esset, interrogabat: propter nimiã cupiditatem inuestigandi, quod requirebat, nomen suũ indicare nõ potuit. Sed protracto manibus puluere: Noli, inquit, obsecro, istum circulum disturbare: ac perinde quasi negligẽs imperij uictoris, obtruncatus sanguine suo, artis suæ lineamenta cõfudit. Quo accidit ut propter idem studium modò donaretur uita, modò spoliaretur.

DE SOCRATE PHILOSOPHO.

Socratem etiam constat ætate prouectum fidibus tractandis operam dare cœpisse: satius iudicantem, eius artis usum serò, quàm nunquam percipere. Et quantula Socrati accessio illa futura scientiæ erat? Sed pertinax hominis industria, tantis doctrinæ suæ diuitijs etiam Musicæ rationis utilissimum elementum accedere uoluit. Ergo dum ad discendum semper se pauperem credidit, ad docendum fecit se locupletissimum.

DE ISOCRATE.

Atq; ut longæ, & felicis industriæ quasi in unum acervum exempla redigamus, Isocrates nobilissimũ librum, qui inscribitur παναθηναϊκὸς quartum & octogesimum annum agens, ita ut ipse significat, composuit, opus ardentis spiritus plenum. Ex quo apparet, senescentibus mẽbris eruditorum, intus animos industriæ beneficio florem iuuentæ retinere. Neq; hoc stylo terminos uitæ suæ clausit: nanq; admirationis eius fructum quinquennio percepit.

DE CHRYSIPPO.

Citerioris ætatis metas, sed nõ tamẽ parui spatij Chrysippi uiuacitas flexit: nam octogesimo anno, cœptũ ante quadragesimũ λογικῶν exactissimæ subtilitatis uolumen reliquit: cuius studiũ in tractandis ingenij sui monimentis tantũ operis laborisq; sustinuit, ut ad ea quæ scripsit penitus

nitus cognoscenda, longa uita sit opus.

DE CLEANTE PHILOSOPHO.

Te quoq; Cleante tam laboriosè haurientem, & tam pertinaciter tradentem sapientiam, numen ipsius industriæ suspexit: cùm adolescentē quæstu extrahendæ aquæ nocturno tempore inopiam tuam sustentantem, diurno, Chrysippi præceptis percipiendis uacantem, eundemq; ad undecentesimum annum attenta cura erudientem auditores tuos uideret: duplici enim labore unius seculi spatium occupasti, incertum reddendo, discipulus'ne an præceptor esses laudabilior.

DE SOPHOCLE.

Sophocles quoq; cum rerum natura gloriosum certamen habuit, tam benignè ille mirifica opera sua exhibendo, quàm illa operibus eius tempora liberaliter subministrando: propè enim centesimum annum attigit, sub ipsum transitum ad mortem Oedipode Coloneo scripto, qua sola fabula omnium eiusdem studij Poëtarum præripere gloriam potuit: idq; ignotum esse posteris filius Sophoclis noluit, σοφὸν sepulcro patris, quæ retuli, inscalpendo.

DE SIMONIDE POETA.

Simonides uerò Poëta octogesimo anno & docuisse se carmina, & in eorum certamen descendisse ipse gloriatur: nec fuit iniquum illum uoluptatem ex ingenio suo diu percipere, cùm eā omni æuo fruendam traditurus esset.

DE SOLONE.

Nam Solon quanta industria flagrauerit, & uersibus complexus est, quibus significat, se quotidie aliquid addiscentem senescere, & supremo uitæ die cōfirmauit: quòd aßidentibus amicis, & quadam de re sermonem inter se conferentibus, fatis iam pressum caput erexit. Interrogatusq;

tusq; quapropter id fecisset, respōdit, Vt cùm istud, quicquid est, de quo disputatis, percepero moriar. Migrasset profectò ex hominibus inertia, si eo animo uitam ingrederentur, quo eam Solon egressus est.

DE THEMISTOCLE.

Quàm porrò industrius Themistocles, qui maximarum rerum cura districtus, omnium tamen ciuium suorū nomina memoria comprehendit: per summam nanq; iniquitatem patria pulsus, & ad Xerxem, quē paulò antè deuicerat, confugere coactus, prius quàm in conspectum eius ueniret, Persico sermoni se assuefecit: ut per laborē parta commēdatione, regis auribus familiarem, & assuetum sonum uocis adhiberet.

DE CYRO ET MITHRIDATE.

Cuius utriusq; industriæ laudē duo reges partiti sunt, Cyrus omnium militū suorum nomina, Mithridates duarum, & uiginti gentiū, quæ sub regno eius erāt, linguas ediscēdo: ille, ut sine monitore exercitum salutaret: hic, ut eos quibus imperabat, sine interprete alloqui posset,

DE OTIO. CAP. VIII.

OTium, quod industriæ, et studio maximè contrariū uidetur, præcipuè subnecti debet, non quo euanescit uirtus, sed quo recreatur: alterum enim etiam inertibus uitandum, alterum strenuis quoque interdum appetendum est: illis, ne propè uitam inertem exigant: his, ut tempestiua laboris intermissione ad laborandum fiant uegetiores,

DE SCIPIONE ET LAELIO.

Par ueræ amicitiæ clarissimū Scipio, & Lælius, tum amoris uinculo, tum etiam omnium uirtutū inter se iun-

ctum societate, ut actuosæ uitæ iter æquali gradu exequebantur, ita animi quoq; remißioni cõmuniter acquiescebant. constat nanq; eos Caietæ, & Laurenti uagos littoribus cõchulas, & calculos lectitasse: idq; se P. Crassus ex socero suo Qu. Sceuola, qui gener Lælij fuit, audisse sæpenumero prædicauit.

DE SCAEVOLA.

Scæuola autem quietæ remißionis eorum certißimus testis, optimè pila lusisse traditur: quia uidelicet ad hoc diuerticulum animum suum forensibus ministerijs fatigatum trãsferre solebat. Aleæ quoq; & calculis uacasse interdum dicitur, cùm bene, ac diu iura ciuium, & ceremonias deorũ ordinasset. ut enim in rebus serijs Scæuolam, ita & in scurrilibus lusibus hominem agebat, quẽ rerum natura continui laboris patientem esse non sinit.

EXTERNA.

DE SOCRATE PHILOSOPHO.

Idq; uidit, cui nulla pars sapientiæ obscura fuit, Socrates; ideoq; non erubuit tunc, cùm interposita arundine cruribus suis, cùm paruulis filiolis ludens ab Alcibiade risus est.

DE HOMERO POETA.

Homerus quoq; ingenij cœlestis uates non aliud sensit, uehemẽtißimis Achillis manibus canoras fides aptando, ut earum militare robur leni pacis studio relaxaret.

QVANTA SIT VIS eloquentiæ. CAP. IX.

POtentiam uerò eloquẽtiæ etsi plurimum ualere animaduertimus, tamen sub proprijs exemplis, quo scilicet uires eius testatiores fiant, recognosci conuenit.

DE

DE VALERIO.

Regibus exactis, plebs discedens à patribus, iuxta ripam fluminis Anienis in colle, qui sacer appellatur, armata consedit: eratq; non solum deformis, sed etiam miserrimus Reip. status, à capite eius cætera parte corporis pestifera seditione diuisa: ac ni Valerij subuenisset eloquentia, spes tanti imperij in ipso penè ortu suo corruisset. Is nanq; populum, noua & insolita libertate temere gaudentem, oratione ad meliora, & saniora consilia reuocatum, Senatui subiecit, id est urbem urbi iunxit. Verbis ergo facundis ira, consternatio, arma cesserunt.

DE M. ANTONIO.

Quæ etiam Marianos, Cinnanosq; mucrones, ciuilis profundendi sanguinis cupiditate furentes, inhibuerunt. missi enim à sæuissimis ducibus milites ad M. Antonium obtruncandum, sermone eius obstupefacti, districtos iam, & uibratos gladios cruore uacuos uaginis reddiderunt: quibus digressis, P. Antonius (is enim solus in ambitu expers Antonianæ facundiæ steterat) crudele imperium truculento ministero peregit. Quàm disertum igitur eum fuisse putemus, quem ne hostium quidem quisquam occidere sustinuit, qui modò uocem eius ad aures suas uoluit admittere?

DE IVLIO CAESARE.

Diuus quoq; Iulius, quàm cœlestis numinis, tam etiam humani ingenij perfectißimum columen, uim facundiæ propriæ expreßit: dicendo in accusatione C. Dolabellæ, quem reum egit, extorqueri sibi causam optimã L. Cottæ patrocinio: siquidem maxima tunc eloquentia questa est; cuius facta mẽtione, quoniam domesticum nullum maius adiecerim exemplum, peregrinandum est.

EXTERNA.

DE PISISTRATO.

Pisistratus dicendo tantum ualuisse traditus est, ut ei Athenienses regium imperium, oratione capti, permutte rent: cùm præsertim ex contraria parte amantißimus patriæ Solon niteretur. Sed alterius salubriores erant conciones, alterius disertiores: quo euênit, ut alioqui prudẽtißima ciuitas libertati seruitutem præferret.

DE PERICLE.

Pericles autẽ felicißimis naturæ incrementis, sub Anaxagora præceptore summo studio perpolitus, & instructus, liberis Athenarũ ceruicibus, iugum seruitutis imposuit: egit enim illam urbẽ, & uersauit arbitrio suo. Cumq; aduersus uoluntatem populi loqueretur, iucunda nihilominus, & popularis eius uox erat. Itaq; ueteris comœdiæ maledica lingua, quamuis potentiã uiri perstringere cupiebat, tamen in labris hominis melle dulciorem lepôrem fatebatur habitare: inq; animis eorũ, qui illum audierant, quasi aculeos quosdam relinqui prædicabat.

DE QVODAM SENE.

Fertur quidam, cùm admodum senex primæ concioni Periclis adolescentuli interesset, idemq; iuuenis Pisistratum decrepitum iam concionantem audisset, non temperasse sibi, quo minus exclamaret, caueri illum ciuẽ oportere, quòd Pisistrati orationi similima eius foret oratio: nec hominem aut æstimatio eloquij, aut morum augurium fefellit. Quid enim inter Pisistratum, & Periclem interfuit: nisi quòd ille armatus, hic sine armis tyrannidem gesit?

DE HEGESIA PHILOSOPHO.

Quantum eloquentia ualuisse Hegesiam Cyrenaicum

philosophum arbitramur? qui sic mala uitæ repræsentabat, ut eorum miseranda imagine audientium pectoribus inserta multis uoluntariæ mortis appetendæ cupiditatem ingeneraret. Ideoq; à rege Ptolemæo ulterius hac de re disserere prohibitus est.

QVANTVM MOMENTVM sit in pronuntiatione, & apto motu corporis. CAP. X.

ELoquentiæ autem ornamẽta in pronuntiatione apta, & conuenienti motu corporis consistũt: quibus cùm se instruxerit, tribus modis homines aggreditur, animos eorum ipsa inuadendo, horum alteri aures, alteri oculos permulcendos tradendo.

DE CAIO GRACCHO.

Sed propositi fides in personis illustribus exhibeatur. C.Gracchus eloquentiæ, quàm propositi felicioris adolescens, quoniam flagrantißimo ingenio cùm optimè rempub. tueri posset, perturbare impiè maluit: quoties apud populum concionatus est, seruum post se musicæ artis peritum habuit, qui occultè eburnea fistula pronuntiationis eius modos formabat, aut nimis remissos excitãdo, aut plus iusto concitatos reuocãdo: quia ipsum calor, atq; impetus actionis attentum huiusce temperamenti æstimatorem esse non patiebatur.

DE Q. HORTENSIO.

Quintus autem Hortensius plurimum in corporis decoro motu repositum credens, penè plus studij in eodem laborando, quàm in ipsa eloquentia affectanda impendit. Itaq; nescires, utrum cupidius ad audiendum eum, an ad spectandũ concurreretur: sic uerbis oratoris aspectus,

& rursus aspectui uerba seruiebant. Constat Aesopum, Rosciumq; ludicræ artis peritißimos, illo causas agente, in corona frequenter astitisse, ut foro petitos gestus, in scenam referrent.

DE M. CICERONE.

Nam M. Cicero quantum in utraq; re, de qua loquimur, momenti sit, oratione quam pro Gallo habuit, significauit. M. Callidio accusatori exprobrando, quòd præparatum sibi à reo uenenum testibus, chirographis, quæstionibus probaturum affirmans, remisso uultu, & languida uoce, et soluto genere orationis usus esset: pariterq; & oratoris uitium detexit, & causæ periclitantis argumenta adiecit: totum hunc locum in claudendo: Tu istud M. Callidi nisi fingeres, sic ageres?

EXTERNA.

DE DEMOSTHENE.

Consentaneũ huic Demosthenis iudicium, qui cùm interrogaretur, quidnam esset in dicendo efficacißimum, respõdit, ὑπόκρισις. Iterum deinde, & tertiò interpellatus idem dixit, penè totum se illi debere confitendo.

DE AESCHINE.

Rectè itaq; Aeschines, cùm propter iudicialem ignominiam, relictis Athenis, Rhodũ petisset, atq; ibi rogatu ciuitatis suam prius in Ctesiphontem, deinde Demosthenis pro eodem orationem clarißima, & suauißima uoce recitasset, admirãtibus cũctis utriusq; columinis eloquentiam, sed aliquantò magis Demosthenis, Quid si, inquit, ipsum audissetis? Tãtus orator, & modo tam infestus aduersarius sic inimici uim, ardoremq; dicendi suspexit, ut se scriptorum eius parum idoneum lectorem esse prædicaret: expertus acerrimum uigorem oculorum, terribile

uultus pondus, accommodatum singulis uerbis sonum uocis, efficacissimos corporis motus. ergo etsi operi illius adijci nihil potest, tamen in Demosthene magna pars Demosthenis abest, quòd legitur potius, quàm auditur.

QVAM MAGNI EFFEctus artium sint. CAP. XI.

Effectus etiam artiũ recogniti, possunt aliquid afferre uoluptatis: protinusq; & quàm utiliter excogitatæ sunt, patebunt: & memoratu dignæ res lucido in loco reponentur, & labor in his edendis suo fructu nõ carebit.

DE SVLPITIO GALLO.

Sulpitij Galli maximum in omni genere literarum recipiendo studium plurimum reipub. profuit. Nam cùm L. Pauli, bellum aduersum regem Persen gerentis, legatus esset, ac serena nocte subitò luna defecisset: eoq; ueluti diro quodam monstro perterritus exercitus noster, manus cum hoste conserendi fiduciam amisisset: de cœli ratione, & syderum natura peritissimè disputando, alacrem eum in aciem misit. Itaque illi inclytæ Paulianæ uictoriæ liberales artes, Galli aditum dederunt: quia nisi ille metum nostrorum militum uicisset, imperator Romanus uincere hostes non potuisset.

DE SPVRINA.

Spurinæ quoq; in consectandis deorum monitis efficacior scientia apparuit, quàm urbs Romana uoluit. prædixerat C. Cæsari, ut proximos XXX. dies quasi fatales caueret, quorũ ultimus erat Idus Martiæ. Eoq; cùm fortè manè uterq; in domũ Caluini Domitij ad officium conuenisset, Cæsar Spurinæ, Ecquid scis Idus Martias iam uenisse? & is, Ecquid scis illas nõdum præterijsse? Abiecerat

rat alter timorem tanquàm exacto tempore suspecto, alter ne extremam quidem eius partem periculo uacuam esse arbitratus est. Vtinam aruspicem potius augurium, quàm patriæ parentem securitas fefellisset.

EXTERNA. DE PERICLE.

Sed ut alienigena scrutemur, cùm obscuro repentè Sole, inusitatis perfusæ tenebris Athenæ, solicitudine agerentur, interitum sibi cœlesti denunciatione portendi credentes, Pericles processit in medium, & quæ à præceptore suo Anaxagora, pertinentia ad solis & Lunæ cursum acceperat, disseruit: nec ulterius trepidare ciues suos uacuo metu passus est.

DE ALEXANDRO REGE.

Quantum porrò dignitatis à rege Alexandro tributum arti existimamus? qui se & pingi ab uno Apelle, & fingi à Lysippo tantummodo uoluit.

DE VVLCANO ALCAMENIS.

Tenet uisentes Athenas Vulcanus Alcamenis manibus fabricatus: præter cætera enim perfectissimæ artis in eo præcurrētia indicia, etiam illud mirantur, quòd stat dissimulatæ claudicationis sub ueste leuiter uestigiū repræsentans, ut nō tāquam exprobratū uitiū, ita tanquam certam, propriamq; dei notam decòre significans.

DE VENERE PRAXITELIS.

Cuius Coniugem Praxiteles in marmore quasi spirantem in templo Cnidiorum collocauit, propter pulchritudinem operis à libidinoso cuiusdam complexu parum tutam. Quo excusabilior est error equi, qui uisa pictura equæ, hinnitū edere coactus est: & canum latratus aspectu picti canis incitatus: taurusq; ad amorem, & concubitū æneæ uaccæ Syracusis, nimiæ similitudinis irritamēto

comp

compulsus. Quid enim uacua rationis animātia arte decepta miremur? cùm hominis sacrilegam cupiditatem muti lapidis lineamentis excitatam uideamus.

QVAEDAM NVLLA arte effici posse. CAP. XII.

DE EVPHRANORE.

CAEterùm natura quemadmodum sæpenumero æmulam uirium suarū artem esse patitur: ita aliquando irritam fesso labore dimittit: quod summi artificis Euphranoris manus senserunt. Nam cùm Athenis XII. deos pingeret, Neptuni imaginē, quàm poterat excellētißimis maiestatis coloribus complexus est, perinde ac Iouis aliquanto augustiorem repræsentaturus. Sed omni impetu cogitationis in superiori opere assumpo, posteriores eius conatus assurgere, quò tendebant, nequiuerunt.

DE TIMANTE PICTORE.

Quid ille alter æquè nobilis pictor, luctuosum immolatæ Iphigeniæ sacrificium referens, cùm Calchantem tristem, mœstum Vlyssem, clamantem Aiacem, lamentantem Menelaum circa aram statuisset, caput Agamemnonis inuoluendo, non'ne summi mœroris acerbitatem arte exprimi non posse confessus est? Itaq; pictura eius, aruspicis, & amici, & fratris lachrymis madet, patris fletum spectantis affectu existimandum reliquit.

DE ALIO PICTORE.

Atq; ut eiusdem studij adijciam exemplum, præcipuæ artis pictor æquū ab exercitatione ueniētem, modò non uiuum, labore industriæ suæ comprehenderat. Cuius naribus spumas adijcere cupiens, tantus artifex in tā paruula materia, multū ac diu frustra tenebatur: indignatione

deinde accensus, spongiam omnibus imbutam coloribus fortè iuxta se positam apprehendit, & eam ueluti corrupturus opus suũ tabulæ illisit: quam fortuna ad ipsas equi nares directam, desyderium pictoris coëgit explere. Itaque quod ars adumbrare non ualuit, casus imitatus est.

SVAE QVENQVE ARTIS optimum & autorem esse, & disputatorem. CAP. XIII.

SVæ autem artis unumquenque & autorem, & disputatorem optimum esse ne dubitemus, paucis exemplis admoneamus.

DE Q. SCAEVOLA.

Quintus Scæuola clarißimus legum uates, & certißimus, quotiescunque de iure Prætorio consulebatur, ad Furium, & Cassellium, quia huic scientiæ dediti erant, consultores reijciebat: quo quidem facto moderationem suam magis commendabat, quàm autoritatem minuebat: ab his negotium aptius explicari posse confitendo, qui quotidiano eius usu callebant. Sapientißimi igitur artis suæ professores sunt, à quibus & propria studia uerecundè, & aliena callidè æstimantur.

DE PLATONE PHILOSOPHO.

Platonis quoq; eruditißimum pectus hæc cogitatio attigit: qui conductores sacræ aræ, modum & formã eius, secum sermone conferre conatos, ad Euclydem Geometram ire iußit, scientiæ eius cedens, imò professioni.

DE ATHENIENSIBVS, ET de Philone.

Gloriantur Athenæ armamentario suo, nec sine causa: est enim illud opus & impensa, & elegantia uisen-

dum

dum: cuius architectum Philonem, ita facundè rationem institutionis suæ in theatro reddidisse constat, ut disertißimus populus non minorem laudem eloquentiæ eius, quàm arti tribuerit.

DE QVODAM ARTIFICE.

Mirificè et ille artifex, qui in opere suo moneri se à sutore de crepida, & ansulis passus: de crure etiam disputare incipientem, supra plantam ascendere uetuit.

DE SENECTVTE. CAP. XIIII.

SEnectus quoq; ad ultimum sui finem prouecta, in hoc eodem opere, inter exempla industriæ, in aliquot claris uiris conspecta est, separatum tamen & proprium titulum habeat: ne, cui Deorum immortalium præcipua indulgentia affuit, & nostra ornata mentio defuisse existimetur. & simul spe diuturnioris uitæ, quasi adminicula quædam dentur: quibus insistens, alacriorem se respectu uetustæ felicitatis facere poßit: tranquillitatéq; seculi nostri, qua nulla unquam beatior fuit, subinde fiducia confirmet, salutaris principis incolumitatem, ad longißimos humanæ conditionis terminos prorogando.

DE M. VALERIO CORVINO.

M. Valerius Coruinus centesimum annum compleuit: cuius inter primum & sextum consulatum: quadraginta sex anni intercesserunt: suffecitq; integris uiribus corporis, non solum speciosißimis Reipu. ministerijs, sed etiam exactißimæ agrorum suorum culturæ, & ciuis & patrisfamiliæ optabile exemplum.

DE METELLO.

Huius uitæ spatium æquauit Metellus, quartoq; anno post

post consularia imperia senex admodũ Pont. Max. creatus, tutelam ceremoniarũ per duos & uiginti annos, neq; ore in uotis nuncupandis hæsitante, neq; in sacrificijs faciendis tremula manu geßit.

DE Q. FABIO MAXIMO.

Quintus autem Fabius Max. duobus & sexaginta annis auguratus sacerdotium sustinuit, robusta iam ætate id adeptus: quæ utraq; tempora si in unum conferantur, facilè seculi modum expleuerint.

DE M. PERPENNA.

Iam de Marco Perpenna quid loquar? qui omnibus, quos in senatu rogauerat, superstes fuit: septemq; tantum modo, quos Cẽsor collega Lucij Philippi legerat è patribus C. reliquos uidit, toto ordine amplißimo diuturnior.

DE APPIO.

Appij uerò æuum clade metirer, quia infinitum numerum annorum orbatus luminibus exegit, nisi quatuor filios, quinq; filias, plurimas clientelas, rem deniq; publicam hoc casu grauatus fortißimè rexisset. Quinetiã fessus iam uiuendo, lectica se in curiam deferri iußit, ut cum Pyrrho deformem pacem fieri prohiberet. Hunc cæcum aliquis nominet, à quo patria, quod honestum erat, per se parum cernens, coacta est prouidere?

DE LIVIA RVTILII, DE TERENtia Ciceronis, & Claudia filia Auli.

Muliebris etiam uitæ spatium non minus longum in compluribus apparuit, quarum aliquas strictim retulisse me satis erit. Nam & Liuia Rutilij septimum, & nonagesimum, & Terentia Ciceronis, tertium & centesimũ, & Clodia Auli filia quindecim filijs antè enixis, quintũdecimum & centesimum expleuit annum.

DE

DE MASINISSA
rege Numidiæ.

Iungam his duos Reges, quorum diuturnitas Reip. nostræ fuit utilißima. Siciliæ rector Hiero ad nonagesimum annum peruenit. Masinissa rex Numidiæ hunc modum excesßit, regni spatium sexaginta annis emensus, & ante omnes homines robore senectæ admirabilis. Constat eum, quemadmodum Cicero refert libro, quē de senectute scripsit, nullo unquam imbri, nullo frigore, ut caput suum ueste tegeret, adduci potuisse. Eundem ferunt aliquot horis in eodem uestigio perstare solitum, non antè moto pede, quàm consimili labore iuuenes fatigasset: ac si quid agi à sedente oporteret, toto die sæpenumero nullam in partē conuerso corpore in solio durasse: ille uerò etiā exercitus equo insidens, noctem diei plerunq; iungendo duxit: nihilq; omnino ex ijs operibus, quæ adolescens sustinere assueuerat, quo minus senectute ageret, omisit. Veneris etiā usu ita semper uiguit, ut post sextum & octogesimum annum filium generaret, cui Methymato nomen fuit: terrā quoq;, quam uastam, & desertam acceperat, perpetuo culturæ studio frugiferam reliquit.

DE GORGIA LEONTINO
philosopho.

Gorgias etiam Leontinus Isocratis, & complurium magni ingenij uirorum præceptor, sua sententia felicißimus. Nam cùm centesimum & septimum ageret annum, interrogatus quapropter tandiu uellet in uita remanere: Quia nihil, inquit, habeo, quod senectutē meam accusem. Quid isto tractu ætatis aut longius, aut beatius? Iam alterum seculum ingressus, neq; in hoc querelam ullam inuenit, neq; in illo reliquit.

DE XENOPHILO CHALCIdensi Pythagorico.

Biennio minor Xenophilus Chalcidensis Pythagoricus, sed felicitate non inferior: siquidem (ut ait Aristoxenus musicus) omnis humani incommodi expers, in summo perfectißimæ splendore doctrinæ extinctus est.

DE ARGANTHONIO GADITANO.

Arganthonius autē Gaditanus tandiu regnauit, quandiu etiam ad satietatem uixisse abundè foret. Octoginta enim annis patriam suam rexit, cùm ad imperium sexaginta annos natus accesßisset: cuius rei certi sunt autores. Asinius etiā Pollio non minima pars Rom. styli in tertio historiarum suarū libro, centum illum & triginta annos expleuisse cōmemorat: et ipse numerosæ uiuacitatis haud paruum exemplum.

DE AETHIOPIBVS, ET INDIS.

Huius regis consummationem annorum minus admirabilem faciunt Aethiopes: quos Herodotus scribit centesimum & trigesimum annum transgredi: & Indi, de quibus Ctesias idem tradit.

DE EPIMENIDE CNOSIO.

Et Epimenides Cnosius: quem Theopompus dicit septem & quinquaginta & centum annos uixisse.

DE QVIBVSDAM EPIORVM.

Hellanicus uerò ait quosdam ex gente Epiorum, quæ est pars Aetoliæ, ducentos explere annos. eiq; subscribit Damiates, hoc amplius firmans, Littorium quendam ex his maximarum uirium, staturæq; præcipuæ trecentesimum anum cumulasse.

DE DANDONE QVODAM.

Alexander uerò in eo uolumine, quod de Illyrico tra-

ctu

stu composuit, affirmat Dandonem quendam ad quingentesimum usque annum nulla ex parte senescentem processisse. Sed multò liberalius Xenophon, cuius περὶ γήρως legitur. Is enim Latinorum regem octingentis uitæ annis donauit: ac ne pater eius parum benignè acceptus uideretur, ei quoq; sexcentos aßignauit annos.

DE CVPIDITATE Gloriæ. CAP. XV.

GLoria uerò unde oriatur, aut cuius sit habitus, aut qua ratione debeat comparari, & an melius à uirtute, uelut non necessaria, negligatur: uiderint ij, quorũ in contẽplandis huiusmodi rebus cura teritur: quibusq; etiã quæ prudẽter animaduerterũt, facundè contigit eloqui. Ego in hoc opere factis autores, & autoribus facta sua reddere contentus, quanta cupiditas eius esse soleat, proprijs exemplis demonstrare conabor.

DE SVPERIORE AFRICANO.

Superior Africanus Ennij poëtæ effigiem in monimẽtis Corneliæ gentis collocari uoluit, quòd ingenio eius opera sua illustrata iudicaret: non quidem ignarus quandiu Romanum imperium floreret, & Africa Italiæ pedibus esset subiecta, totiusq; terrarum orbis summũ culmen arx Capitolina poßideret, eorũ extingui memoriã nõ posse: si tamen illis literarum quoq; lumen acceßisset, magni æstimans. Vir Homerico, quàm rudi atq; impolito præconio dignior.

DE DECIO BRVTO.

Similiter honoratus animus erga poëtam AcciũDecij Bruti suis tẽporibus clari ducis extitit: cuius familiari cultu, & prompta laudatione delectatus, eius uersibus tem-

plorum

plorũ aditus, quæ ex manubijs cõſecrauerat, adornauit.

DE POMPEIO MAGNO.

Ne Pompeius quidem Magnus ab hoc effectu gloriæ auerſus: qui Theophanem Mitylenæum ſcriptorẽ rerum ſuarum in concione militum ciuitate donauit: beneficium per ſe amplum, accurata etiam, & teſtata oratione proſecutus. Quo effectum eſt, ut nequis dubitaret, quin referret potius gratiam, quàm inchoaret.

DE L. SYLLA.

Lucius autem Sylla, etſi ad neminem ſcriptorum animum direxit, tamen Iugurtha à Boccho rege, ad Mariũ perducto, totam ſibi laudẽ cupidè aſſeruit: ut anulo, quo ſignatorio utebatur, ſcalptam illam traditionẽ haberet: & quantus poſteà ne minimũ quidem gloriæ ueſtigium contempſit.

DE SCIPIONE, ET quodam Equite.

Atq; ut imperatoribus glorioſum militis ſpiritũ ſubnectam, Scipionẽ dona militaria ijs qui ſtrenuã operã ediderant, diuidẽtem, T. Labienus, ut forti equiti aureas armillas tribueret, admonuit: eoq; ſe negante id factur ũ, ne caſtrẽſis honos in eo, qui pauló antè ſeruiſſet, uiolaretur: ipſe ex præda Gallica aurũ equiti largitus eſt: nec tacitè id Scipio tulit: nã eqti, Habebis, inquit, donũ uiri diuitis: quod ubi ille accepit, proiecto ante pedes Labieni auro, uultũ demiſit. Idem ut audiuit Scipionẽ dicentẽ, Impator te argenteis armillis donat: alacer gaudio abijt. Nulla eſt ergo tãta humilitas quæ dulcedine gloriæ nõ tãgatur: illa uerò et à claris uiris ĩterdũ ex humilimis rebus petita eſt

DE Q. FABIO.

Nam quid ſibi uoluit Caius Fabius nobiliſsimus ciuis? qui

qui cùm in æde Salutis, quam C. Iunius Bubulcus dedicauerat, parietes pinxisset, nomen his suum inscripsit. Id enim demum ornamenti familiæ consulatibus, & sacerdotijs, & triumphis celeberrimæ deerat: cæterùm sordido studio deditum ingenium, qualemcunq; illum laborem suum silentio obliterari noluit: uidelicet Phidiæ secutus exemplum, qui clypeo Mineruæ effigiem suam inclusit: qua conuulsa, tota operis colligatio solueretur.

EXTERNA.

DE THEMISTOCLE.

Sed melius aliquanto, si imitatione aliena capiebatur, Themistoclis ardorem esset æmulatus: quem ferunt stimulis uirtutum agitatum, & ob id noctes inquietas exigentem, quærentibus quid ita eo tempore in publico uersaretur, respondisse, Quia me trophæa Miltiadis, de somno excitant. Marathon nimirum animum eius, & Artemisiũ, & Salamis naualis gloriæ fertilia nomina illustranda tacitis facibus incitabant. Idem theatrum petens, cùm interrogaretur, cuius uox auditu illi futura esset gratissima, dixit, Eius à quo artes meæ optimè canerentur. Dulcedini gloriæ penè adiecit gloriam.

DE ALEXANDRO REGE.

Nam Alexãdri pectus insatiabile laudis, qui Anaxarcho comiti suo ex autoritate Democriti præceptoris innumerabiles mũdos esse referẽti, Heu me, inquit, miserũ, quòd ne uno quidem adhuc sum potitus. Angusta homini possessio gloriæ fuit, quæ deorũ omniũ domicilio sufficit.

DE ARISTOTELE PHILOSOPHO.

Regis & iuuenis flagrantißimæ cupiditati similẽ Aristotelis in capessenda laude sitim subnectã. Is nanq; Theodecti discipulo oratoriæ artis libros, quos ederet, donaue-

rat: molesteq; postea ferens titulum eorum sic alij cessisse, proprio uolumine quibusdam rebus insistens, planius sibi de his in Theodectis libris dictum esse adiecit. Nisi me tantæ & tam latè patentis scientiæ uerecundia teneret, dicerẽ dignum philosophum, cuius stabiliendi mores, altioris animi philosopho traderentur. Cæterùm gloria ne ab ijs quidem, qui contemptum eius introducere conãtur, negligitur: quoniam quidem ipsis uoluminibus nomina sua diligenter adijciunt, ut quod professione eleuant, usurpatione memoriæ consequantur. Sed qualiscunq; horum dissimulatio, proposito illorum longè tolerabilior est, qui dum æternam memoriam assequerentur, etiam sceleribus innotescere non dubitarunt.

DE PAVSANIA.

Quorum è numero nescio an in primis Pausanias debeat referri: nam cùm Hermoclem percontatus esset, quonam modo subitò clarus posset euadere: atq; is respõdisset: si illustrem uirum aliquem occidisset, futurũ ut gloria eius ad ipsum redundaret: continuò Philippum interemit. & quidem quod petierat, assecutus est: tam enim se parricidio, quàm Philippus uirtute notum posteris reddidit.

DE QVODAM, QVI PROPTER GLOriam incendere uoluit templum Dianæ.

Illa uerò gloriæ cupiditas sacrilega: inuentus est enim qui Dianæ Ephesiæ templum incendere uellet, ut opere pulcherrimo consumpto, nomen eius per totum terrarum orbem diffunderetur: quem quidem mentis furorem eculeo impositus detexit. ac bene consuluerant Ephesij, decreto memoriam teterrimi hominis abolendo: nisi Theopompi magnæ facundiæ ingenium, in historijs eum suis comprehendisset.

QVAE CVIQVE MAgnifica contigerunt. CAP. XVI.

CAndidis autem animis uoluptatē præbuerunt in conspicuo posita, quæ cuiq; magnifica meritò contigerunt: quia æquè præmiorum uirtus atq; honorū contemplatio iudicanda est, ipsa natura nobis alacritatem subministrante, cùm honorem industriæ appeti, & exolui gratē uidemus. Verùm etsi mens hoc loco protinus ad augustam domum beneficentissimum & honoratissimum templum omni impetu fertur: melius cohibebitur: quoniā cui ascensus in cœlum patet, quamuis maxima, tamen debito minora sunt, quæ in terris tribuuntur.

DE SVPERIORE AFRIC.

Superiori Africano consulatus citerior legitimo tempore datus est, quod fieri oportere exercitus Senatū literis admonuit. Ita nescias utrum illi plus decoris patrū conscriptorum autoritas, an militum consilium adiecerit: toga enim Scipionem ducem aduersus Pœnos creauit, arma poposcerunt: cui quæ in uita præcipua assignata sunt, & longum est referre, quia multa: & non necessarium, quia maiore ex parte iam relata sunt. Itaq; quod hodie quoque eximium eius memoria capit, adijciam. Imaginē in cella Iouis OPT. MAX. *positam habet, quæ quotiescunque munus aliquod Corneliæ gentis celebrandum est, inde petitur, uniq; illi instar atrij Capitolium est. Tam hercle, quàm curia, superioris Catonis effigies, ad eius generis officia expromitur. Gratum ordinem, qui utilissimum Reipublicæ Senatorem tantum non semper secum habitare uoluit: omnibus numeris uirtutis diuitem, magisq; suo merito, quàm fortunæ beneficio magnum: cuius prius consilio, quàm Scipionis imperio est deleta Carthago.*

DE SCIPIONE NASICA.

Verum specimen honoris à Scipione quoq; Nasica oboritur: eius nanq; manibus, & penatibus nondum quæstoris, Senatus Pythij Apollinis monitu, Peßinunte accersitam Deam excipi uoluit: quia eodem oraculo præceptum erat, ut hæc mysteria matris Deûm à sanctißimo uiro præstarentur. Explica totos fastos, constitue omnes currus triumphales, nihil tamen eorum principatu speciosius reperies.

DE SCIPIONE AEMYLIANO.

Tradunt subinde nobis ornamenta sua Scipiones commemoranda. Aemylianum enim populus ex candidato ædilitatis, Consulem fecit: eundemq́;, cùm quæstorijs comitijs suffragator Qu. Fabij. Marci fratris filij, in campum descendisset, Consulem iterum reduxit. Eidem senatus bis sine sorte prius Africam, deinde Hispaniã dedit. Atq; hæc neq; ciui cupido, neq; senatori ambitioso: quemadmodum non solùm uitæ eius seuerißimus cursus, sed etiam mors clandestinis illata insidijs declarauit.

DE M. VALERIO.

Marcum quoq; Valerium duabus rebus insignibus Dij pariter, atq; ciues speciosum reddiderũt: illi cum quodam Gallo comminus pugnanti Coruum pugnatorem subijcientes: ij tertium & uigesimum annum ingresso consulatum largiti: quorum alterum decus uetustæ originis optimi hominis gens Coruina amplexa cognomen usurpat: alterum summo subiũgitur ornamento, tam celeritate, quàm principio consulatus gloriando.

DE Q. SCAEVOLA.

At ne Quinti quidem Scæuolæ, quẽ Lucius Crassus in consulatu collegam habuit, gloria parũ illustris: qui Asiã

tam

tam sanctè, & fortiter obtinuit, ut senatus deinceps in eam prouinciam ituris magistratibus, exemplum, atque formam officij Scæuolam decreto suo proponeret.

DE CAIO MARIO.

Inhærent illi uoci posterioris Africani, septem C. Marij consulatus, ac duo amplißimi triumphi: ad rogũ enim usq; gaudio exultauit: qui, cùm apud Numantiam sub eo duce stipendia equestria mereret, & fortè inter cœnam quidam Scipionem interrogasset, si quid illi accidisset, quem'nam Resp. æquè magnum habitura esset Imperatorem: respiciens se supra ipsum cubantem, uel hunc, dixit. quo augurio perfectißima uirtus, maximam orientem uirtutem, uiderit'ne certius, an efficacius acciderit, perpendi uix potest. Illa nimirum cœna militaris, speciosißimas tanta in urbe Mario futuras cœnas ominata est. Nam postquàm Cimbros ab eo deletos initio noctis nũtius peruenit, nemo fuit, qui non illi tanquam Dijs immortalibus, apud sacra mensæ suæ libauerit.

DE CN. POMPEIO.

Iam quæ in Cneum Pompeium & ampla, & noua gesta sunt, hinc assensione fauoris, illinc fremitu inuidiæ literarum monimentis obstrepitur. Eques Romanus, Proconsul in Hispaniam aduersus Sertorium, pari imperio cum Pio Metello principe ciuitatis missus est: nondum illum honorem auspicatus bis triumphauit: Initia magistratuũ à summo imperio cepit: tertium consulatum decreto senatus solus geßit. De Mithridate, & Tigrane, de multis præterea regibus, & gentibus, plurimisq; ciuitatibus, & prædonibus unum duxit triumphum.

DE Q. CATVLO.

Quintum etiam Catulum populus Romanus uoce sua

tantum non ad sydera usq; euexit. Nā cùm ab eo pro Rostris interrogaretur, si in uno Pompeio Magno omnia reponere perseuerasset: absumpto illo subiti casus incursu, in quo spem esset habiturus, summo consensu acclamauit, In te. Vim honorati iudicij admirabilem: siquidem Magno Pompeio cum omnibus ornamentis quæ retuli, duarum syllabarum spatio inclusum Catulum æquauit.

DE M. CATONE.

Potest & M. Catonis, è Cypro cum regia pecunia reuertentis appulsus ad ripam Tyberis memorabilis uideri: cùm naue egredienti Consules, & cæteri magistratus, & uniuersus S.P.Q.R. officij gratia præsto fuit: nō quòd magnum pondus auri & argenti, sed quòd M. Catonem classis illa incolumem aduexerat, lætatus.

DE LVCIO MARTIO.

Sed nescio an præcipuum sit L. Martij inusitati decoris exemplum, quem equitem Romanum duo exercitus P. & Cn. Scipionum interitu, uictoriaq; Hasdrubalis lacerati, ducem legerunt: quo tempore salus eorum in ultimas angustias deducta, nullū ambitioni locū relinquebat.

DE SVLPITIA.

Meritò commemorationi uirorum Sulpitia, Seruij Paterculi filia, Qu. Fuluij Flacci uxor, adijcitur: quæ, cùm senatus libris Sibyllinis per decemuiros inspectis cēsuisset, ut Veneris Verticordiæ simulacrum consecraretur, quo facilius uirginum mulierumq; mens à libidine ad pudicitiam conuerteretur, & ex omnibus matronis cētum, ex centum autem decem sorte ductæ, de sanctißima fœmina iudicium facerent, cunctis castitate prælata est.

EXTERNA. DE PYTHAGORA.

Cæterùm quia sine ulla diminutione Romanæ maiestatis

tis,externa quoq; insignia respici possunt, ad ea trãsgrediamur. Pythagoræ tanta ueneratio ab auditoribus tributa est,ut quæ ab eo acceperant,in disputationẽ deducere nefas existimarent:quinetiam interpellati ad reddendam causam hoc solum respondebant, αὐτὸς ἔφη. Magnus honos,sed schola tenus. Illa urbium suffragijs tributa est.

DE EODEM.

Enixo Crotoniatæ studio ab eo petierunt, ut senatum ipsorum, qui mille hominum numero constabat, consilijs suis uti pateretur, opulentißimaq; ciuitas tam frequenter uenerati post mortẽ, domum eius Cereris sacrarium fecerunt: quamq; illa urbs uiguit, & Dea in hominis memoria, & homo in Deæ religione cultus est.

DE GORGIA LEONTINO.

Gorgiæ uerò Leontino studijs literarum ætatis suæ cunctos præstanti, adeò ut primus in conuentu poscere, qua de re quisque audire uellet, ausus sit, uniuersa Græcia in templo Delphici Apollinis statuam solido ex auro posuit, cùm cæterorum ad id tempus auratas collocasset.

DE AMPHIARAO.

Eadem gens summo consensu ad Amphiaraũ decorandum incubuit, locũ, in quo humatus est, in formã conditionemq; templi redigendo, atq; inde oracula capi instituendo. eius cineres idẽ honoris poßident, quod Pythicæ Cortinæ, quod aheno Dodonæ, quod Hammonis fonti datur.

DE BERENICE.

Berenices quoq; non uulgaris honos, cui soli omnium fœminarum gymnico spectaculo interesse permissum est, cùm ad Olympia filium Euclea certamen ingressum adduxisset, Olympionica patre genita, fratribus eandem palmam assecutis latera eius cingentibus.

VALERII MAXIMI LIBER NONVS.

DE LVXVRIA. CAP. I.

LANDVM etiam malum luxuria, quam accusare, aliquantò facilius est, quam uitare, operi nostro inseratur: non quidem ut ullum honorē recipiat, sed ut seipsam recognoscens ad pœnitentiā impelli possit. Iungatur illi libido: quoniam ex iisdem uitiorum principijs oritur: neque aut à reprehensione, aut ab emendatione separentur gemino mentis errore connexæ.

DE C. SERGIO ORATA.

Caius Sergius Orata pensilia balnea primus facere instituit: quæ impensa leuibus initijs cœpta, ad suspensa calidæ aquæ tantum non æquora penetrauit. Idem uidelicet, ne gulam Neptuni arbitrio subiectam haberet, peculiaria sibi maria excogitauit, æstuarijs intercipiendo fluctus, pisciūq; diuersos greges separatis molibus includendo, ut nulla tam sæua tempestas incideret, qua non oneratæ mensæ uarietate pisciculorum abundarent. Aedificijs etiam spatiosis, & excelsis deserta ad tēpus ora Lucrini lacus pressit, quo recentiore usu conchyliorum frueretur: ubi dum se publicæ aquæ cupidius immergit. Considij publicani iudicium nactus est: in quo Lucius Crassus aduersus illum causam agens, errare amicum suum Considium dixit, quòd putaret Oratam remotum à lacu, cariturum ostreis: nanq; ea, si inde petere non licuisset, in tegulis reperturum. Huic nimirum magis Aesopus tragœdus in adoptionem dare filium suum, quàm bonorū suorum hæ-

redem

redem relinquere debuit: non solùm perditæ, sed etiam furiosæ luxuriæ iuuenem: quem constat cantu commendabiles auiculas immanibus emptas pretijs, in cœna pro ficedulis ponere, acetoq; liquatos magnæ summæ uniones potionibus aspergere solitum, amplißimũ patrimonium, tanquam amaram aliquam sarcinam, quàm celerrimè abijcere cupientem: quorum alterius senis, alterius adolescentis sectam secuti, longius manum porrexerunt: neque enim ullum finitur uitium ibi, ubi oritur. Inde ab Oceani littoribus attracti pisces, inde infusæ culinis arcæ, censibusq; edendi atq; bibendi uoluptas reperta est.

DE MVLIERIBVS ROMANIS.

Vrbi autem nostræ secundi belli Punici finis, & Philippus rex Macedoniæ deuictus, licentioris uitæ fiduciã dedit: quo tempore matronæ Brutorũ domum ausæ sunt obsidere, qui abrogationi legis Oppiæ intercedere parati erant, quàm fœminæ tolli cupiebant: quia his nec ueste uarij coloris uti, nec auri plus semiuncia habere, nec iuncto uehiculo propius urbẽ mille paßib. nisi sacrificij gratia, uehi permittebat. Et quidẽ obtinuerunt, ut ius per continuos uiginti annos seruatum aboleretur: nec enim prouiderunt seculi illius uiri, ad quem cultum tenderet insoliti cœtus pertinax studium, aut quò se usq; effusura esset legum uictrix audacia. quòd si animi muliebris apparatus intueri potuissent, quibus quotidie aliquid nouitatis sumptuosius adiectum est, in ipso introitu ruenti luxuriæ obstitissent. Sed quid ego de fœminis ulterius loquor? quas & imbecillitas mentis, & grauiorũ operum negata affectatio, omne studium ad curiosiorem sui cultum hortatur conferre: cùm temporum superiorum & nominis, & animi excellentes uiros, in hoc priscæ continentiæ igno-

tum diuerticulum prolapsos uideam: idq; iurgio ipsorum pateat.

DE CN. DOMITIO, ET L. CRASSO.

Cneus Domitius Lucio Crasso collegæ suo, altercatione orta, obiecit, quòd columnas Hymettias in porticus domus haberet, quem cùm continuò Crassus, quanti ipse domum suam æstimaret, interrogaret: atque ut respondit sexagies sestertio: Quo ergo eam, inquit, minoris fore æstimas, si decem arbusculas inde succidero? ipse tricies sestertio inquit Domitius. Tunc Crassus: Vter igitur luxuriosior est: egóne, qui decem columnas centum millibus nummûm emi, an tu qui decem arbuscularũ umbram tricies sestertiûm summa compensas? Sermonem oblitum Pyrrhi, immemorem Annibalis, iamq; transmarinorum stipendiorum abundantia oscitantem: & quantò tamen insequentium seculorũ ædificijs & nemoribus angustiorem ritum introduxerunt? Atqui inchoatã à se lautitiam posteris relinquere, quàm à maioribus acceptam continentiam retinere maluerunt.

DE METELLO PIO.

Quid enim sibi uoluit princeps suorũ temporum Metellus Pius, tũc cùm in Hispania aduectus, suos ab hospitibus aris & ture excipi patiebatur? cùm Attalicis aulæis cõtectos parietes læto animo intuebatur? cùm immanibus epulis apparatissimos interponi ludos sinebat? cùm palmata ueste cõuiuia celebrabat? demissasq; lacunaribus aureas coronas uelut cœlesti capite recipiebat? & ubi ista? nõ in Græcia, neq; in Asia, quarum luxuria seueritas ipsa corrumpi poterat: sed in horrida, et bellicosa prouincia: cùm præsertim acerrimus hostis Sertorius, Romanorũ exercituum oculos Lusitanis telis perstringeret: adeò patris

illi

illi sui Numidica castra exciderant. Patet igitur, quàm celeri transitu luxuria affluxerit. Nam cuius adolescētia priscos mores uidit, senectus nouos orsa est.

DE CVRIONIBVS.

Consimilis mutatio in domo Curionum extitit: Siquidē forum nostrum & patris grauißimum supercilium, & filij sexcenties sestertiūm æris alieni aspexit, contractum famosa iniuria nobilium iuuenum. Itaq; eodem tempore, & in ijsdem penatibus diuersa secula habitarunt, frugalißimum alterum, alterum nequißimum.

DE P. CLODIO.

Publij autem Clodij iudicium quātā luxuria, & libidine abundauit? in quo ut euidenter incesti crimine nocens reus absolueretur, noctes matronarū, & adolescentium nobilium magna summa emptæ mercedis loco iudicibus erogatæ sunt: quo in flagitio tam tetro, tamq; multiplici, nescias primum quem detestēre: an qui istud corruptelæ genus excogitauit, an qui pudicitiam sequestrem periurij fieri paßi sunt, an qui religionem stupro permutarunt.

DE GEMELLO TRIBVNITIO.

Aequè flagitiosum illud conuiuiū, quod Gemellus Tribunitius uiator ingenui sanguinis, sed officij intra seruilem habitum deformis, Metello & Scipioni Consulibus, ac Tribunis plebis, magno cum rubore ciuitatis comparauit: lupanari enim domi suæ instituto, Mutiā, & Fuluiam tum à patre, tum à uiro utranq; inclytam, & nobilem puerum Saturninum in eo prostituit: probrosa prosapiæ corpora, ludibrio temulentiæ libidinis futura: epulas Consulibus & Tribunis non celebrandas, sed uindicandas.

DE CATILINA.

Verùm præcipuè Catilinæ libido scelesta: nam uesano amor

amore Aureliæ Orestillæ corruptus, cùm unum impedimentum uideret, quò minus nuptijs inter se iungerentur, filium suum, quem & solum, & ætate iam puberem habebat, ueneno sustulit: protinusq; ex rogo eius maritalem facem accendit, ac nouæ maritæ orbitatem suam loco muneris erogauit: eodem deinde animo ciuem gerens, quo patrem egerat: filij pariter manibus, & nefariè attentatæ patriæ pœnas dedit.

DE ANNIBALE.

At Campana luxuria, perquàm utilis ciuitati nostræ fuit. Inuictū enim armis Annibalem illecebris suis cōplexa, uincendum Romano militi tribuit. Illa uigilantissimum ducē, illa exercitum acerrimū dapibus largis, abundanti uino, unguentorum fragrantia, ueneris usu lasciuiore ad somnum, & delicias euocauit. ac tum demum fracta & contusa Punica feritas est, cùm Seplasia ei & Albana, castra esse cœperunt. Quid ergo his uitijs fœdius? quid etiā damnosius? quibus uirtus atteritur, uictoriæ languescunt, sopita gloria in infamiam conuertitur, animiq; pariter, & corporis uires expugnantur: adeò, ut nescias ab hostibus'ne, an ab illis capi perniciosius habendum sit.

DE VOLSINIENSIBVS.

Quæ etiam Volsiniensium urbem grauibus, & erubescendis cladibus implicarunt. erat opulēta, erat moribus, & legibus ornata, Hetruriæ caput habebatur: sed postquam luxuria prolapsa est, in profundum iniuriarum, & turpitudinis decidit, ut seruorū se insolentissimæ dominationi subijceret, qui primum admodum pauci senatorium ordinē intrare ausi, & mox uniuersam Rempub. occupauerunt: testamenta ad arbitrium suū scribi iubebant: conuiuia, cœtusq; ingeniorum fieri uetabant: filias dominorū

in

in matrimonium ducebant: postremò lege sanxerunt, ut stupra sua in uiduis pariter, atq; nuptis impunita essent, ac ne qua uirgo ingenuo nuberet, cuius castitatem non antè ex numero ipsorum aliquis delibasset.

DE XERXE.

Age, Xerxes opum regiarum ostentatione eximia, eò usq; luxuria gaudens, ut edicto præmium ei proponeret, qui nouum uoluptatis genus reperisset: quanta, dum delicijs nimijs capitur, amplißimi imperij ruina euasit?

DE RNTIOCHO REGE SYRIAE.

Antiochus quoq; Syriæ Rex nihilo contẽptioris exempli: cuius cæcam & amentẽ luxuriam exercitus imitatus, magna ex parte aureos clauos crepidis subiectos habuit: argenteaq́; uasa ad usum culinæ comparauit: & tabernacula textilibus sigillis adornata statuit, auaro potius hosti præda optabilis, quàm ulla ad uincendum strenuo mora.

DE PTOLEMAEO REGE AEGYPTI.

Iam Ptolemæus Rex accesßione uitiorum suorũ uixit. Ideoq́; Physcon appellatus est, cuius nequitia quid nequius? sororem natu maiorem communi fratri nuptam sibi nubere coëgit: postea deinde filia eius per uim stuprata ipsam dimisit, ut uacuum locum nuptijs puellæ faceret.

DE POPVLO AEGYPTI.

Consentaneus igitur Regibus suis, gẽtis Aegyptiæ populus, qui ductu Archelai aduersus Aul. Gabiniũ mœnibus urbis egressus, cùm castra uallo atq; fossa cingere iuberet, uniuersus succlamauit, ut id opus publica pecunia faciendum locaretur. quapropter delicijs tam enerues animi, spiritum exercitus nostri sustinere non potuerunt.

DE CYPRIIS.

Sed tamen effœminatior multitudo Cypriorũ, qui reginas

ginas suas mulierum corporibus uelut gradibus constru-ctis, quò mollius uestigia pedũ ponerent, currus conscendere æquo animo sustinebãt. uiris enim, si modò uiri erãt, uita carere, quàm tam delicato imperio obtemperare satius fuit. Hæc est societas uitiorũ lasciui uultus, & nouæ cupiditati inhærentiũ oculorum, ac delicato uultu affluentis, perq; uarios illecebrarum motus uolitantis animi.

DE CRVDELITATE.

CAPVT II.

CRudelitatis uerò horridus habitus, truculenta species, uiolenti spiritus, uox terribilis, omnia minis & cruentis imperijs referta: cui silentium donare, incrementum est adijcere. etenim quem modum sibi ipsa statuet, si ne sugillationis quidem frænis fuerit reuocata? ad summam, cùm penes illam sit timeri, penes non sit odisse.

DE L. SYLLA.

Lucius Sylla quem neq; laudare, neq; uituperare quisquam satis dignè potest: quia dũ quærit uictorias, Scipionem se populo Romano dum exercet, Annibalem repræsentauit: egregiè nanq; autoritate nobilitatis defensa crudeliter totam urbem, atq; omnes Italiæ partes ciuilis sanguinis fluminibus inundauit: quatuor legiones contrariæ partis fidem suam secutas, in publica uilla, quæ in Martio cãpo erat, nequicquã fallacis dextræ misericordiã implorãtes, obtruncari iussit: quarum lamentabiles queritatus trepidæ ciuitatis aures receperũt: lacerata ferro corpora Tyberis impatiẽs tanti oneris cruentatis aquis uehere coactus est. Quinq; millia Prænestinorũ spe salutis per P. Cethegum data, extra mœnia municipij euocatos, cũ abiectis

iectis armis humi corpora prostrauissent, interficienda, protinusq; per agros dispergēda curauit. Quatuor millia & septingentos diræ proscriptionis edicto iugulatos in tabulas publicas retulit, uidelicet ne memoria tam præclaræ rei dilueretur. Nec cōtentus *in eos sæuire, qui armis à se dissenserant, etiam quieti animi ciues, propter pecuniæ magnitudinem, per nomenclatorem conquisitos, proscriptorū numerò adiecit.* Aduersus *mulieres quoq; gladios distrinxit: quasi parum cædibus uirorū satiatus.* Id *quoq; inexplebilis feritatis indicium est: abscissa miserorum capita, modò non uultum, ac spiritum retinentia, in conspectum suū afferri uoluit: ut oculis illa, quia ore nefas erat, manderet.* Quàm *porrò crudeliter se in* M. Mario *Prætore gessit? quem per ora uulgi ad sepulcrum* Luctatiæ *gentis pertractum, non prius uita priuauit, quàm oculos infelicis erueret, & singulas corporis partes confringeret.* Vix *mihi uerisimilia narrare uideor.* At *ille etiā* M. Pletorium, *quòd ad eius supplicium exanimis ceciderat, continuò ibi mactauit. nouus punitor misericordiæ, apud quem iniquo animo scelus intueri, scelus admittere fuit.* Sed *mortuorum umbris saltem pepercit? minimè. Nam* C. *Marij, cuius etsi postea hostis,* Quæstor *tamen aliquando fuerat, erutos cineres in* Anienis *alueū sparsit: ex quibus actis felicitatis nomen asserendum putauit.*

DE CAIO MARIO.

Cuius tamen crudelitatem C. *Marij inuidia leuat: nam & ille nimia cupiditate persequendi inimicos, iram suam nefariè distrinxit,* C. *Cæsaris Consularis, &* Censorij *nobilißimum corpus ignobili sæuitia trucidando, & quidem apud seditiosißimi, et abiectißimi hominis* Varij *bustum:*

id

id enim malorũ miseriæ tunc Reipublicæ deerat, ut Varij Cæsar piaculo caderet. Penè tanti uictoriæ eius non fuerunt: quarum oblitus plus criminis domi, quàm laudis in militia meruit. Idem caput M. Antonij abscissum suis manibus inter epulas per summam animi, ac uerborũ insolentiam aliquandiu tenuit: clarißimiq; & ciuis, & oratoris sanguine contaminari mensæ sacra paßus. Atque etiam P. Annium, qui id attulerat, in sinum suum, recentis cædis uestigijs aspersum, recepit.

DE DAMASIPPO.

Damasippus nihil laudis habuit, quod corrumperet: itaq; memoria eius licentiore accusatione perstringitur, cuius iussu principum ciuitatis capita hostiarum capitibus permista sunt. Carbonisq; Aruinæ truncũ corpus patibulo affixum gestatum est: adeò aut flagitiosißimi hominis Prætura multũ, aut Reipub. maiestas nihil potuit.

DE NVMATIO FLACCO Romano.

Numatius enim Flaccus Pompeiani nominis acrior, quàm probabilior defensor, cùm ab Imperatore Cæsare in Hispania inclusus mœnibus Attinguensium obsideretur, efferatam crudelitatem suam truculentißimo genere uesaniæ exercuit: omnes enim eius oppidi ciues, quos studiosiores Cæsaris senserat, iugulatos, muris præcipitauit: fœminas quoq; citatis nominibus uirorum, qui in contrarijs castris erant, ut cædes coniugum suarum cernerent, & maternis gremijs superpositos liberos trucidauit. Infantes alios in conspectu parentum humo infigi, alios superiactos pilis excipi iußit: quæ auditu etiam intolerabilia, Romano iussu Lusitanis manibus administrata sunt: cuius

cuius gentis præsidio Flaccus uallatus, diuinis operibus, uecordi pertinacia resistebat.

EXTERNA.

DE CARTHAGINIENSIBVS.

Transgrediamur nũc ad illa, quibus, ut par dolor, ita nullus nostræ ciuitatis rubor inest. Carthaginienses Attilium regulum palpebris resectis, machina, in qua undiq; præacuti stimuli eminebant, inclusum, uigilantia pariter & continuo tractu doloris necauerunt. Tormenti genus indignum passo, autoribus dignißimum. Eadem crudelitate usi in milites nostros, Martis certamine in suam potestatem redactos, nauibus substrauerunt, ut earum carinis, ac pondere elisi, inusitata ratione mortis barbaram feritatem satiarẽt: tetro facinore, pollutis claßibus ipsum mare uiolaturi.

DE ANNIBALE.

Horum dux Annibal, cuius maiore ex parte uirtus sæuitia constabat: in flumine Gelo corporibus Romanis põte facto, exercitum traduxit: ut æquè terrestrium scelestum Carthaginiensium copiarũ egreßum terra, quàm maritimarum Neptunus experiretur. Idem captiuos nostros oneribus & itinere fessos iam prima pedum parte succisa relinquebat. Quos uerò in castra perduxerat, paria fratrum, & propinquorum iungẽs, ferro decernere cogebat: neq; antè sanguine explebatur, quàm ad unum uictorem omnes redegisset. Iusto ergo illũ odio, ueruntamen tardo supplicio Senatus, Prusiæ regi factum supplicem, ad uoluntariam mortem compulit.

DE REGE MITHRIDATE.

Tam hercle, quàm Mithridatem regem qui una epistola octoginta millia ciuium Romanorum in Asia, per

urbes negotiandi gratiâ dispersa, interemit: tantæq; prouinciæ hospitales Deos, iniusto, sed nõ inulto cruore respersit: quoniã cũ maximo cruciatu, ueneno repugnãtem spiritum suum tandẽ succũbere coëgit. Simulq; piacula crucibus illis dedit: quibus illos amicos suos autore Gauro spadone libidinosus obseqo, scelestus ĩperio affecerat.

DE GENTIS THRACIAE REGINA.

Numalisintis Diogiridis *filiæ* Thraciæ *regis etsi minus admirabilem crudelitatem gentis ipsius feritas, narrandam tamen rabies sæuitiæ facit, cui neque uiuos homines medios secare, neq; parentes liberorum uesci corporibus nefas fuit.*

DE PTOLEMAEO REGE AEGYpti, & de Cleopatra.

Iterum *Ptolemæus Physcon emergit, paulò antè libidinosæ amentiæ teterrimũ exemplum: idem etiam inter præcipua crudelitatis indicia referendus. Quid enim hoc facto truculentius? filium suum nomine Memphitẽ, quem ex Cleopatra eadem sorore & uxore sustulerat, liberalis formæ, optimæ spei puerũ in cõspectu suo occidi iussit: pedes eius præcisos, & caput, & manus in cistam chlamyde opertos pro munere natalitio matri misit: perinde quasi ipse cladis, quam illi inferebat, expers, ac non infelicior, quòd in communi orbitate Cleopatram miserabilem, cunctis se inuisum redderet. Adeò cæco furore summa quæq; efferuescit crudelitas, cui munimentum ex seipsa reperit. Nam cùm animaduerteret, quanto suo odio patria teneretur, timori remedium scelere petiuit: quoq; tutius plebe trucidata regnaret, frequẽs iuuẽtute gymnasium armis & igni circundedit, omnesq;, qui in eo erant, partim ferro, partim flamma necauit.*

DE

DE OCHO DICTO DARIO.

Ochus autem, qui postea Darius appellatus est, sanctißimo Persis iureiurando obstrictus, ne quem ex coniuratione, quæ septem magos cum eo oppresserat, aut ueneno, aut ferro, aut ulla ui, aut inopia alimẽtorum necaret: crudeliorem mortis rationem excogitauit, quæ hos iuncto sibi, non perrupto uinculo religionis tolleret: septum enim altis parietibus locum cinere compleuit, suppositoq; tigno prominente, benigno cibo, & potione exceptos in eo collocabat, è quo somno sopiti, in illam insidiosam congeriem decidebant.

DE OCHO ARTAXERXE.

Apertior, et tetrior alterius Ochi cognomine Artaxerxis crudelitas, qui Ocham sororem, atq; eandem socrum, uiuam capite defodit: & patruum cum centũ & amplius filijs, ac nepotibus uacua area destitutũ iaculis confixit: nulla iniuria lacessitus, sed quòd in his maximã apud Persas probitatis, & fortitudinis laudem consistere uidebat.

DE ATHENIENSIBVS.

Consimili genere æmulationis instincta ciuitas Atheniensium, indigno gloriæ suæ decreto Aeginensiũ iuuentuti pollices abscidit: ut classe potens populus, in certamen maritimarum uirium secum descendere nequiret. Non agnosco Athenas timori remedium à crudelitate mutuantes.

DE INVENTORE AENEI TAVRI.

Sæuus etiam ille æenei tauri inuentor, quo inclusi subditis ignibus, longo & abdito cruciatu, mugitus resonantem spiritum edere cogebantur, ne ciulatus eorum humanæ sono uocis expreßi, Phalaridis tyrãni misericordiam implorare possent: quàm, quia calamitosis deesse uoluit,

teterrimum artis suæ opus primus artifex inclusus meritò auspicatus est.

DE HETRVSCIS.

At ne Hetrusci quidem parum feroces in pœna excogitanda, qui uirorum corpora cadaueribus aduersa aduersis alligata, atq; cōstricta, ita ut singulæ membrorum partes, singulis essent accōmodatæ, tabescere simul patiebantur: amari uitæ pariter, ac mortis tortores.

DE BARBARIS.

Sicut illi Barbari, quos ferunt mactatarū pecudum intestinis, & uisceribus egestis, homines inserere ita, ut capitibus tantummodo emineant, quoq; diutius pœnæ sufficiant, cibo & potione infelicem spiritum prorogant, donec intus putrefacti laniati sint ab animalibus, quæ tabidis in corporibus nasci solent. Queramur nunc cum natura rerum, quòd nos multis, & asperis aduersæ ualetudinis incommodis obnoxios esse uoluerit: habitumq́; cœlestis roboris humanæ conditioni denegatum molestè feramus: cùm tot cruciatus sibimetipsa mortalitas impulsu crudelitatis excogitauerit.

DE IRA, ET ODIO.

CAP. III.

IRa quoque, aut odium in pectoribus humanis magnos fluctus excitant: procursu celerior illa nocendi cupidine, hoc pertinacius: uterq; cōsternationis plenus affectus, ac nunquam sine tormento sui uiolentus: quia dolorem cùm inferre uult, patitur, amara solicitudine, ne non contingat ultio, anxius: sed proprietatis eorū certißimæ sunt imagines, quas dij ipsi in claris personis, aut dicto aliquo, aut facto uehementiore conspici uoluerunt.

DE LIVIO SALINATORE.

Cùm aduersus Hasdrubalem Liuius Salinator bellum gesturus urbe egrederetur, monente Fabio Maximo, ne ante descēderet in aciem, quàm hostium uires animumq́; cognosceret: primam occasionem pugnandi non omissurum se respondit. Interrogatusq́; ab eodem, quid ita tam festinanter manum conserere uellet: Vt quàm celerrimè (inquit) aut gloriam ex hostibus uictis, aut ex ciuibus prostratis gaudiū capiam. Ira tunc atq; uirtus sermonem eius inter se diuiserunt: illa iniustæ damnationis memor, hæc triumphi gloriæ intēta. Sed nescio an eiusdem fuerit hoc dicere, & sic uincere.

DE C. FIGVLO.

Ardentis spiritus uirum, & bellicis operibus assuetū, huc iracūdiæ stimuli egerunt. C. autem Figulum mansuetissimum, pacato iuris ciuilis iudicio celeberrimum, prudentiæ, moderationisq; immemorem reddiderunt. Consulatus enim repulsæ dolore accēsus, eò quidē magis, quòd illum bis patri suo datum meminerat, cùm ad eum postero comitiorū die multi consulendi causa uenissent, omnes dimisit: præfatus, Omnes consulere scitis, Consulem facere nescitis. Dictum grauiter, & meritò, sed tamen aliquantò melius non dictum.

DE PATRICIIS ROMANIS.

Nam quis populo Rom. irasci sapienter potest? itaque ne illi quidē probandi, quamuis factum eorum nobilitatis splendore protectum sit: qui, quòd Cn. Flauius humilimæ quondam sortis præturam adeptus erat, offensi, anulos aureos sibimetipsis, & phaleras equis suis detractas abiecerunt: doloris impotentia tantum non luctum profectò testati. Talis ira motus aut singulorum, aut pauco-

rum aduersus populum uniuersum: multitudinis autem erga principes, ac duces eiusmodi.

DE IVVENIBVS ROMANIS, & Manlio Torquato.

Manlio Torquato amplißimam, & gloriosißimam ex Latinis, & Campanis uictoriam in urbem referenti, cùm seniores omnes lætitia ouantes occurrerent, iuniorum nemo obuiam proceßit: quòd filium adolescentem fortißimè aduersus imperium suum præliatum securi percussum occidisset. miserti sunt æquales nimis asperè puniti: nec factum eorum defendo, sed iræ uim indico, quæ unius ciuitatis & ætates et affectus diuidere ualuit. Eademq; tantum potuit, ut uniuersum pop. Rom. equitatum à Fabio Consule ad hostium copias persequẽdas missum: cùm & tutò & facilè eas liceret delere, legis agrariæ ab eo impeditæ memorem, immobilem retineret.

DE APPIO CLAVDIO COS.

Illa uerò etiã Appio duci, cuius pater, dũ pro Senatus amplitudine nititur, commoda plebis acerrimè impugnauerat: infensum exercitum faciendo, uoluntaria fuga terga hosti, ne triumphũ imperatori quæreret, dare coëgit. Quoties uictoria uictrix, congratulationem eius in Torquato spernendam, in Fabio pulcherrimam partem omittendam, in Appio totam fugæ proponendam reddidit?

DE EODEM, ET POP. ROM.

Age quàm uiolenter se in pectore uniuersi pop. Rom. geßit eodem tempore, quo suffragijs eius dedicatio ædis Mercurij M. Pletorio primipili centurioni data est: præteritis Consulibus, Appio, quòd obstitisset, quo minus ære suo alieno succurreretur: & Seruilio, quòd susceptã causam suam languido patrocinio protexisset. Negas efficac

ficacem iram, cuius hortatu miles summo imperio prælatus est? quæ quidem non proculcauit tantùm imperia, sed etiam gessit impotenter.

DE METELLO.

Nanque Metellus cùm utranque Hispaniam Consul prius, deinde Proconsul penè iam subiecisset, postquam cognouit Qu. Pomp. Consulem inimicum suum successorem sibi mitti: omnes qui modo militiam uoluerunt finire, dimisit: cõmeatus petentibus, nec causis excußis, nec constituto tempore, dedit: horrea custodibus remotis opportuna rapinæ præbuit. Arcus, sagittasq́; Cretensium frangi, atq; in amnem abijci iußit: elephantis cibaria dari uetuit: quibus factis ut cupiditati suæ indulsit, ita magnificè gestarũ rerum gloriam corrupit: meritumq́; honorem, triumphi hostiũ, quàm iræ fortior uictor amisit.

DE L. SYLLA.

Quid Sylla, dum huic uitio obtemperat, non'ne multo alieno sanguine profuso, ad ultimum & suum erogauit? Puteolis enim ardens indignatione, quòd Granius princeps eius coloniæ pecuniam à decurionibus ad refectionem Capitolij promissam, cũctatius daret: animi concitatione nimia, atq; immoderatæ uocis impetu conuulso pectore, spiritum cruore, ac minis mistũ euomuit. Nec senio iam prolapsus, utpote sexagesimum ingrediens annum: sed alita miserijs Populi Romani impotẽtia furens: igitur in dubio est Sylla'ne prior, an iracundia Syllæ sit extincta. Neq; ab ignotis exempla petere iuuat, & maximis uiris exprobrare uitia sua uerecũdiæ est: cæterùm cùm propositi fides excellentißima quæq; complecti moneat, uoluntas operi cedat, dum præclara libenter probando, necessaria narrandi conscientia non desit.

EXTERNA.

DE ALEXANDRO REGE.

Alexandrum iracundia sua propemodum cœlo diripuit. Nam quid obstitit, quo minus illuc assurgeret, nisi Lysimachus leoni obiectus, & Clytus hasta traiectus, et Calisthenes mori iussus? quia tres maximas uictorias, totidem amicorum iniustis cædibus uictor edidit.

DE AMILCARE.

Quàm uehemens deinde aduersus populum Romanum Amilcaris odium? Quatuor enim puerilis ætatis filios intuens, eiusdem numeri catulos leoninos, in perniciem imperij nostri alere se prædicabat. Digna nutrimenta, quæ in exitium patriæ suæ, ut euenit, conuerterentur.

DE ANNIBALE.

E' quibus Annibal maturè adeò patris uestigia subsecutus est, ut eo exercitum in Hispaniam traiecturo, & ob id sacrificante octo annorum natus, altaria tenens iuraret, se cùm primum per ætatem potuisset, acerrimum hostem Pop. Ro. futurum, ut pertinacissimis precibus instantis belli cõmilitium exprimeret. Idem significare cupiens quanto inter se odio Carthago, & Roma dissiderent: inflicto in terram pede, suscitatoq; puluere, tunc inter eas fore finem belli dixit, cùm alterutra pars in habitum pulueris esset redacta. In puerili pectore tantũ uis odij potuit: sed in muliebri quoq; æquè multum ualuit.

DE SEMIRAMIDE REgina Babylonis.

Nanq; Semiramis Assyriorũ regina, cùm ei circa cultum capitis occupatæ nunciatum esset, Babylonẽ defecisse: altera parte criniũ adhuc soluta, protinus ad eam expugnãdam cucurrit, nec prius decôrum capillorũ in ordinem,

dinem,quàm tantam urbem in potestatem suam redegit. Quocirca statua eius Babylone posita est illo habitu, quo ad ultionem exigendam celeritate præcipiti tetẽdit.

DE AVARITIA. CAP. IIII.

PRotrahatur etiã in mediũ Auaritia latentiũ indagatrix lucrorũ, manifestæ prædæ auidissima uorago, nec habẽdi fructu felix, et cupiditate quærẽdi miserrima.

DE M. CRASSO, ET Q. Hortensio.

Cùm admodũ locupleti L. Minutio Basilio falsum testamentum quidam in Græcia subiecisset, eiusdemq; cõfirmandi gratia potẽtissimos ciuitatis nostræ uiros M. Crassum, & Qu. Hortensium, quibus Minutius ignotus fuerat, tabulis hæredes inseruisset, quanquã euidens fraus erat, tamẽ uterq; pecuniæ cupidus, facinoris alieni munus non repudiauit. Quantã culpã quàm leuiter retuli? lumina curiæ, ornamẽta fori, qđ scelus uindicare debebãt, inhonesti lucri captura inuitati, autoritatibus suis texerũt.

DE Q. CASSIO.

Verùm aliquantò maiores uires in Qu. Cassio exhibuit, qui in Hispania Silium, & Calpurnium occidendi sui gratia cum pugionibus deprehensos quinquagies sestertiũm ab illo, ab hoc sexagies pactus dimisit. At quis dubitet si alterum tantum daretur, iugulum quoq; suum æquo animo illis fuisse præbiturum?

DE L. SEPTIMVLEIO.

Cæterùm auaritia ante omnes L. Septimuleij præcordia possedit: qui, cùm C. Gracchi familiaris fuisset, caput eius abscindere, & per urbẽ pilo fixum ferre sustinuit quia Opimius Cõsul auro id se repensurũ edixerat. Sunt

qui tradunt, liquato plumbo cum cauatam partē capitis, quò ponderosius esset, explesse. Fuerit ille seditiosus, bono perierit exemplo: clientis tamen scelesta fames in has usq; iacentis iniurias esurire non debuit.

DE PTOLEMAEO REGE Cypriorum.

Odio merito Septimuleij auaritia, Ptolemæi autem regis Cypriorum, risu prosequenda: nam cùm anxijs sordibus magnas opes corripuisset, propterq; eas periturum se uideret, & ideo omni pecunia imposita nauibus, in altum processisset, ut classe perforata suo arbitrio periret, & ut hostes præda carerent, nō sustinuit mergere aurum, & argentum: sed futurum suæ necis præmium domum reuexit. Proculdubio hic non possedit diuitias, sed à diuitijs possessus est: titulo Rex insulæ, animo autem pecuniæ miserabile mancipium.

DE SVPERBIA, ET Impotentia. CAP. V.

DE M. FVLVIO FLACCO.

Atque ut superbia quoque & impotentia in conspicuo ponatur, Marcus Fuluius Flaccus Consul, Marci Plăci Hipsei collega, cùm perniciosißimas Reipublicæ leges introduceret, de ciuitate danda, & de prouocatione ad populum, eorum, qui ciuitatem mutare uoluissent, ægre compulsus est, ut in curiam ueniret: deinde partim monēti, partim oranti senatui ut incepto desisteret, respōsum nō dedit. Tyrannici Cōsul spiritus haberetur, si aduersus unum senatorem hoc modo se gessisset, quo Fuluius in totius amplißimi ordinis contemnenda maiestate uersatus est.

DE

DE M. DRVSO TRIBVNO.

Quæ à M.quoq; Druſo Trib.plebis per ſummam contumeliam uexata eſt:parũ enim habuit L.Philippũ Conſulem,quia ſe interpellare cõcionantem auſus fuerat,obtorta gula,& quidem nõ per uiatorem,ſed per clientem ſuũ,adeò uiolenter in carcerẽ præcipitem egiſſe,ut multus è naribus eius cruor perfunderetur. Verumetiã cùm ſenatus ad eum miſiſſet,ut in curiam ueniret: Quare non potius,inquit, ipſe in Hoſtiliam propinquam Roſtris ad me uenit? Piget adijcere quod ſequitur. Tribunus Senatus imperium deſpexit, Senatus Tribuni uerbis paruit.

DE CN. POMPEIO.

Cn.autem Pompeius quàm inſolenter egit? qui balneo egreſſus, ante pedes ſuos proſtratum Hipſeum ambitus reum, & nobilem uirum, & ſibi amicum iacentem reliquit, contumelioſa uoce proculcatum: nihil enim aliud agere, quàm ut conuiuium ſuum moraretur reſpondit. Et huius dicti conſcius ſecuro animo cœnare potuit.

Ille uerò etiam in foro non erubuit P.Scipionem ſocerum ſuum legibus noxium, quas ipſe tulerat, in maxima quoque reorum & illuſtrium ruina, muneris loco à iudicibus depoſcere, maritalis lecti blanditijs ſtatum Reipublicæ temperando.

DE MARCO ANTONIO.

Tetrum facto pariter, ac dicto M. Antonij conuiuiũ. Nam cùm ad eum triumuirum Ceſetij Rufi ſenatoris caput allatum eſſet, auerſantibus id cæteris, propius admoueri iuſſit, ac diu, diligenterq; conſiderauit: cũctis deinde expectantibus quidnam eſſet dicturus: Hunc ego, inquit, notum non habui. Superba de ſenatore, impotens de occiſo confeſſio.

EXT

EXTERNA.

ALEXANDRO REGE.

... de nostris: aliena nūc adijcientur. Alexan... ...us, & felicitas, tribus insolentiæ gradibus ...udentißimis. Fastidio enim Philippi, Iouem ...em patrem asciuit: tædio morum, & cultus Ma...i, ueste, & instituta Persica assumpsit: spreto mor... ...bitu, diuinum caput æmulatus est: nec fuit ei pudo... ...tium, ciuem, hominem dißimulare.

DE XERXE REGE.

Iam Xerxes, cuius in nomine superbia & impotentia habitat, suo iure quàm insolenter usus est, quòd Greciæ indicturus bellum, adhibitis Asiæ principibus: Ne uiderer, inquit, meo tantummodo usus consilio, uos contraxi. Cæterùm mementote parendum magis uobis, quàm suadendum. Arrogāter, etiam si uictori repetere ei regiam contigisset: tam deformiter uicti, nescis utrum insolentius dictum, an impudentius.

DE ANNIBALE.

Annibal autem Cannensis pugnæ successu elatus, nec admisit quenquam ciuium suorū in castra, nec responsum ulli, nisi per interpretem, dedit. Maharbalem etiam ante tabernaculum suum clara uoce affirmantem, prospexisse se quonam modo paucis diebus Romæ in Capitolio cœnaret, aspernatus est. Adeò felicitatis, & moderationis diuiduum contubernium est.

DE CARTHAGINIENSIBVS, & Campanis.

Insolentiæ uerò inter Carthaginiensem, & Campanū Senatum quasi æmulatio fuit. Ille enim separato à plebe alueo lauabatur: hic diuerso foro utebatur: quem morem

Capuæ aliquandiu retentum, C. quoq; Gracchi oratione in Plautium scripta patet.

DE PERFIDIA.

CAP. VI.

Occultum iam, & insidiosum malum perfidia, latebris suis extrahatur: cuius efficacißimæ uires sunt mentiri, ac fallere: fructus in aliquo admisso scelere consistit: tum certus, cùm crudelitatē nefarijs uinculis circundedit: tantum incommodi humano generi afferens, quantum salutis bona fides præstat. Habeat igitur non minus reprehensionis, quàm illa laudis consequitur.

DE TATIO SABINO.

Romulo regnante Spurius Tarpeius arci præerat, cuius filiam uirginem aquam sacris petitum extra mœnia egressam, Tatius, ut armatos Sabinos in arcem secum reciperet, corrupit, mercedis nomine pactus quæ in sinistris manibus gerebant: erant autem his armillæ, & anuli magno ex pondere auri. loco potitum agmen Sabinorum, puellam præmium flagitantem, armis obrutam necauit: perinde quasi promissum, quòd ea quæ læuis gestauerāt, soluit. Absit reprehensio: quia impia proditio celeri pœna uindicata est.

DE SERVIO GALBA.

Seruius quoque Galba summæ perfidiæ: trium enim Lusitaniæ ciuitatum conuocato populo, tanquam de commodis eius acturus, nouem millia, in quibus flos iuuētutis consistebat, electa, et armis exuta, partim trucidauit, partim uēdidit: quo facinore maximam cladem barbarorum, magnitudine criminis antecessit.

DE CN. DOMITIO.

Cn. autem Domitium summi generis, & magni animi uirum

urbes negotiandi gratia dispersa, interemit: tantæq; prouinciæ hospitales Deos, iniusto, sed nō inulto cruore respersit: quoniā cū maximo cruciatu, ueneno repugnātem spiritum suum tandē succūbere coēgit. Simulq; piacula crucibus illis dedit: quibus illos amicos suos autore Gauro spadone libidinosus obsequo, scelestus īperio affecerat.

DE GENTIS THRACIAE REGINA.

Numulisintis Diogiridis filiæ Thraciæ regis etsi minus admirabilem crudelitatem gentis ipsius feritas, narrandam tamen rabies sæuitiæ facit, cui neque uiuos homines medios secare, neq; parentes liberorum uesci corporibus nefas fuit.

DE PTOLEMAEO REGE AEGYpti, & de Cleopatra.

Iterum Ptolemæus Physcon emergit, paulò antè libidinosæ amentiæ teterrimū exemplum: idem etiam inter præcipua crudelitatis indicia referendus. Quid enim hoc facto truculentius? filium suum nomine Memphitē, quem ex Cleopatra eadem sorore & uxore sustulerat, liberalis formæ, optimæ spei puerū in cōspectu suo occidi iussit: pedes eius præcisos, & caput, & manus in cistam chlamyde opertos pro munere natalitio matri misit: perinde quasi ipse cladis, quam illi inferebat, expers, ac non infelicior, quòd in communi orbitate Cleopatram miserabilem, cunctis se inuisum redderet. Adeò cæco furore summa quæq; efferuescit crudelitas, cui munimentum ex seipsa reperit. Nam cùm animaduerteret, quanto suo odio patria teneretur, timori remedium scelere petiuit: quoq; tutius plebe trucidata regnaret, frequēs iuuētute gymnasium armis & igni circundedit, omnesq;, qui in eo erant, partim ferro, partim flamma necauit.

DE OCHO DICTO DARIO.

Ochus autem, qui postea Darius appellatus est, sanctißimo Persis iureiurando obstrictus, ne quem ex coniuratione, quæ septem magos cum eo oppresserat, aut ueneno, aut ferro, aut ulla ui, aut inopia alimẽtorum necaret: crudeliorem mortis rationem excogitauit, qua hos iuncto sibi, non perrupto uinculo religionis tolleret: septum enim altis parietibus locum cinere compleuit, suppositoq; tigno prominente, benigno cibo, & potione exceptos in eo collocabat, è quo somno sopiti, in illam insidiosam congeriem decidebant.

DE OCHO ARTAXERXE.

Apertior, et tetrior alterius Ochi cognomine Artaxerxis crudelitas, qui Ocham sororem, atq; eandem socrum, uiuam capite defodit: & patruum cum centũ & amplius filijs, ac nepotibus uacua area destitutũ iaculis confixit: nulla iniuria lacessitus, sed quòd in his maximã apud Persas probitatis, & fortitudinis laudem consistere uidebat.

DE ATHENIENSIBVS.

Consimili genere æmulationis instincta ciuitas Atheniensium, indigno gloriæ suæ decreto Aeginensiũ iuuentuti pollices abscidit: ut classe potens populus, in certamen maritimarum uirium secum descendere nequiret. Non agnosco Athenas timori remedium à crudelitate mutuantes.

DE INVENTORE AENEI TAVRI.

Sæuus etiam ille ænei tauri inuentor, quo inclusi subditis ignibus, longo & abdito cruciatu, mugitus resonantem spiritum edere cogebantur, ne ciulatus eorum humanæ sono uocis expreßi, Phalaridis tyrãni misericordiam implorare possent: quàm, quia calamitosis deesse uoluit,

teterrimum artis suæ opus primus artifex inclusus meritò auspicatus est.

DE HETRVSCIS.

At ne Hetrusci quidem parum feroces in pœna excogitanda, qui uirorum corpora cadaueribus aduersa aduersis alligata, atq; cõstricta, ita ut singulæ membrorum partes, singulis essent accõmodatæ, tabescere simul patiebantur: amari uitæ pariter, ac mortis tortores.

DE BARBARIS.

Sicut illi Barbari, quos ferunt mactatarũ pecudum intestinis, & uisceribus egestis, homines inserere ita, ut capitibus tantummodo emineant, quoq; diutius pœnæ sufficiant, cibo & potione infelicem spiritum prorogant, donec intus putrefacti laniati sint ab animalibus, quæ tabidis in corporibus nasci solent. Queramur nunc cum natura rerum, quòd nos multis, & asperis aduersæ ualetudinis incommodis obnoxios esse uoluerit: habitumq; cœlestis roboris humanæ conditioni denegatum molestè feramus: cùm tot cruciatus sibimetipsa mortalitas impulsu crudelitatis excogitauerit.

DE IRA, ET ODIO.

CAP. III.

IRa quoque, aut odium in pectoribus humanis magnos fluctus excitant: procursu celerior illa nocendi cupidine, hoc pertinacius: uterq; cõsternationis plenus affectus, ac nunquam sine tormento sui uiolentus: quia dolorem cùm inferre uult, patitur, amara solicitudine, ne non contingat ultio, anxius: sed proprietatis eorũ certißimæ sunt imagines, quas dij ipsi in claris personis, aut dicto aliquo, aut facto uehementiore conspici uoluerunt.

DE

DE LIVIO SALINATORE.

Cùm aduersus Hasdrubalem Liuius Salinator bellum gesturus urbe egrederetur, monente Fabio Maximo, nè ante descẽderet in aciem, quàm hostium uires animumq; cognosceret: primam occasionem pugnandi non omissurum se respondit. Interrogatusq; ab eodem, quid ita tam festinanter manum conserere uellet: Vt quàm celerrimè (inquit) aut gloriam ex hostibus uictis, aut ex ciuibus prostratis gaudiũ capiam. Ira tunc atq; uirtus sermonem eius inter se diuiserunt: illa iniustæ damnationis memor: hæc triumphi gloriæ intẽta. Sed nescio an eiusdem fuerit hoc dicere, & sic uincere.

DE C. FIGVLO.

Ardentis spiritus uirum, & bellicis operibus assuetũ, huc iracũdiæ stimuli egerunt. C. autem Figulum mansuetißimum, pacato iuris ciuilis iudicio celeberrimum, prudentiæ, moderationisq; immemorem reddiderunt. Consulatus enim repulsæ dolore accẽsus, eò quidẽ magis, quòd illum bis patri suo datum meminerat, cùm ad eum postero comitiorũ die multi consulendi causa uenissent, omnes dimisit: præfatus, Omnes consulere scitis, Consulem facere nescitis. Dictum grauiter, & meritò, sed tamen aliquantò melius non dictum.

DE PATRICIIS ROMANIS.

Nam quis populo Rom. irasci sapienter potest? itaque ne illi quidẽ probandi, quamuis factum eorum nobilitatis splendore protectum sit: qui, quòd Cn. Flauius humilimæ quondam sortis præturam adeptus erat, offensi, anulos aureos sibimetipsis, & phaleras equis suis detractas abiecerunt: doloris impotentia tantum non luctum profectò testati. Talis ira motus aut singulorum, aut pauco-

rum aduersus populum uniuersum: multitudinis autem erga principes, ac duces eiusmodi.

DE IVVENIBVS ROMANIS, & Manlio Torquato.

Manlio Torquato amplißimam, & gloriosißimam ex Latinis, & Campanis uictoriam in urbem referenti, cùm seniores omnes lætitia ouantes occurrerent, iuniorum nemo obuiam proceßit: quòd filium adolescentem fortißimè aduersus imperium suum præliatum securi percussum occidisset. misserti sunt æquales nimis asperè puniti: nec factum eorum defendo, sed iræ uim indico, quæ unius ciuitatis & ætates et affectus diuidere ualuit. Eademq; tantum potuit, ut uniuersum pop. Rom. equitatum à Fabio Consule ad hostium copias persequēdas missum: cùm & tutò & facilè eas liceret delere, legis agrariæ ab eo impeditæ memorem, immobilem retineret.

DE APPIO CLAVDIO COS.

Illa uerò etiā Appio duci, cuius pater, dū pro Senatus amplitudine nititur, commoda plebis acerrimè impugnauerat: infensum exercitum faciendo, uoluntaria fuga terga hosti, ne triumphū imperatori quæreret, dare coëgit. Quoties uictoria uictrix, congratulationem eius in Torquato spernendam, in Fabio pulcherrimam partem omittendam, in Appio totam fugæ proponendam reddidit?

DE EODEM, ET POP. ROM.

Age quàm uiolenter se in pectore uniuersi pop. Rom. geßit eodem tempore, quo suffragijs eius dedicatio ædis Mercurij M. Pletorio primipili centurioni data est? præteritis Consulibus, Appio, quòd obstitisset, quo minus ære suo alieno succurreretur: & Seruilio, quòd susceptā causam suam languido patrocinio protexisset. Negas effi-

ficacem iram, cuius hortatu miles summo imperio prælatus est? quæ quidem non proculcauit tantùm imperia, sed etiam gessit impotenter.

DE METELLO.

Nanque Metellus cùm utranque Hispaniam Consul prius, deinde Proconsul penè iam subiecisset, postquam cognouit Qu. Pomp. Consulem inimicum suum successorem sibi mitti: omnes qui modo militiam uoluerunt finire, dimisit: cõmeatus petentibus, nec caussis excußis, nec constituto tempore, dedit: horrea custodibus remotis opportuna rapinæ præbuit. Arcus, sagittasq́; Cretensium frangi, atq; in amnem abijci iußit: elephantis cibaria dari uetuit: quibus factis ut cupiditati suæ indulsit, ita magnificè gestarũ rerum gloriam corrupit: meritumq́; honorem, triumphi hostiũ, quàm iræ fortior uictor amisit.

DE L. SYLLA.

Quid Sylla, dum huic uitio obtemperat, non'ne multo alieno sanguine profuso, ad ultimum & suum erogauit? Puteolis enim ardens indignatione, quòd Granius princeps eius coloniæ pecuniam à decurionibus ad refectionem Capitolij promissam, cũctatius daret: animi concitatione nimia, atq; immoderatæ uocis impetu conuulso pectore, spiritum cruore, ac minis mistũ euomuit. Nec senio iam prolapsus, utpote sexagesimum ingrediens annum: sed alita miserijs Populi Romani impotẽtia furens: igitur in dubio est Sylla'ne prior, an iracundia Syllæ sit extincta. Neq; ab ignotis exempla petere iuuat, & maximis uiris exprobrare uitia sua uerecũdiæ est: cæterùm cùm propositi fides excellentißima quæq; complecti moneat, uoluntas operi cedat, dum præclara libenter probando, necessaria narrandi conscientia non desit.

EXTERNA.

DE ALEXANDRO REGE.

Alexandrum iracundia sua propemodum cœlo diripuit. Nam quid obstitit, quo minus illuc assurgeret, nisi Lysimachus leoni obiectus, & Clytus hasta traiectus, et Calisthenes mori iussus? quia tres maximas uictorias, totidem amicorum iniustis cædibus uictor edidit.

DE AMILCARE.

Quàm uehemens deinde aduersus populum Romanum Amilcaris odium? Quatuor enim pueriles ætatis filios intuens, eiusdem numeri catulos leoninos, in perniciem imperij nostri alere se prædicabat. Digna nutrimenta, quæ in exitium patriæ suæ, ut euenit, conuerterentur.

DE ANNIBALE.

E quibus Annibal maturè adeò patris uestigia subsecutus est, ut eo exercitum in Hispaniam traiecturo, & ob id sacrificante octo annorum natus, altaria tenens iuraret, se cùm primum per ætatem potuisset, acerrimum hostem Pop. Ro. futurum, ut pertinacissimis precibus instantis belli cōmilitium exprimeret. Idem significare cupiens quanto inter se odio Carthago, & Roma dissiderent: inflicto in terram pede, suscitatoq; puluere, tunc inter eas fore finem belli dixit, cùm alterutra pars in habitum pulueris esset redacta. In puerili pectore tantū uis odij potuit: sed in muliebri quoq; æquè multum ualuit.

DE SEMIRAMIDE REgina Babylonis.

Nanq; Semiramis Assyriorū regina, cùm ei circa cultum capitis occupatæ nunciatum esset, Babylonē defecisse: altera parte criniū adhuc soluta, protinus ad eam expugnādam cucurrit, nec prius decôrum capillorū in ordinem,

dinem, quàm tantam urbem in potestatem suam redegit. Quocirca statua eius Babylone posita est illo habitu, quo ad ultionem exigendam celeritate præcipiti tetēdit.

DE AVARITIA. CAP. IIII.

PRotrahatur etiā in mediū Auaritia latentiū indagatrix lucrorū, manifestæ prædæ auidißima uorago, nec habēdi fructu felix, et cupiditate quærēdi miserrima.

DE M. CRASSO, ET Q. Hortensio.

Cùm admodū locupleti L. Minutio Basilio falsum testamentum quidam in Græcia subiecisset, eiusdemq; cōfirmandi gratia potētißimos ciuitatis nostræ uiros M. Crassum, & Qu. Hortensium, quibus Minutius ignotus fuerat, tabulis hæredes inseruisset, quanquā euidens fraus erat, tamē uterq; pecuniæ cupidus, facinoris alieni munus non repudiauit. Quantā culpā quàm leuiter retuli? lumina curiæ, ornamēta fori, qđ scelus uindicare debebāt, inhonesti lucri captura inuitati, autoritatibus suis texerūt.

DE Q. CASSIO.

Verùm aliquantò maiores uires in Qu. Caßio exhibuit, qui in Hispania Silium, & Calpurnium occidendi sui gratia cum pugionibus deprehensos quinquagies sestertiūm ab illo, ab hoc sexagies pactus dimisit. At quis dubitet si alterum tantum daretur, iugulum quoq; suum æquo animo illis fuisse præbiturum?

DE L. SEPTIMVLEIO.

Cæterùm auaritia ante omnes L. Septimuleij præcordia possedit: qui, cùm C. Gracchi familiaris fuisset, caput eius abscindere, & per urbē pilo fixum ferre sustinuit quia Opimius Cōsul auro id se repensurū edixerat. Sunt

qui tradunt, liquato plumbo cum cauatam partē capitis, quò ponderosius esset, expleſſe. Fuerit ille ſeditioſus, bono perierit exemplo: clientis tamen ſceleſta fames in has uſq; iacentis iniurias eſurire non debuit.

DE PTOLEMAEO REGE Cypriorum.

Odio merito Septimuleij auaritia, Ptolemæi autem regis Cypriorum, riſu proſequenda: nam cùm anxijs ſordibus magnas opes corripuiſſet, propterq; eas periturum ſe uideret, & ideo omni pecunia impoſita nauibus, in altum proceßiſſet, ut claſſe perforata ſuo arbitrio periret, & ut hoſtes præda carerent, nō ſuſtinuit mergere aurum, & argentum: ſed futurum ſuæ necis præmium domum reuexit. Proculdubio hic non poſſedit diuitias, ſed à diuitijs poſſeſſus eſt: titulo Rex inſulæ, animo autem pecuniæ miſerabile mancipium.

DE SVPERBIA, ET Impotentia. CAP. V.

DE M. FVLVIO FLACCO.

ATque ut ſuperbia quoque & impotentia in conſpicuo ponātur, Marcus Fuluius Flaccus Conſul, Marci Plāci Hipſei collega, cùm pernicioſißimas Reipublicæ leges introduceret, de ciuitate danda, & de prouocatione ad populum, eorum, qui ciuitatem mutare uoluiſſent, ægrè compulſus eſt, ut in curiam ueniret: deindè partim monēti, partim oranti ſenatui ut incepto deſiſteret, reſpōſum nō dedit. Tyrannici Cōſul ſpiritus haberetur, ſi aduerſus unum ſenatorem hoc modo ſe geßiſſet, quo Fuluius in totius ampliſsimi ordinis contemnenda maieſtate uerſatus eſt.

DE M. DRVSO TRIBVNO.

Quæ à M. quoq; Druso Trib. plebis per summam contumeliam uexata est: parũ enim habuit L. Philippũ Consulem, quia se interpellare cõcionantem ausus fuerat, obtorta gula, & quidem nõ per uiatorem, sed per clientem suũ, adeò uiolenter in carcerẽ præcipitem egisse, ut multus è naribus eius cruor perfunderetur. Verumetiã cùm senatus ad eum misisset, ut in curiam ueniret: Quare non potius, inquit, ipse in Hostiliam propinquam Rostris ad me uenit? Piget adijcere quod sequitur. Tribunus Senatus imperium despexit, Senatus Tribuni uerbis paruit.

DE CN. POMPEIO.

Cn. autem Pompeius quàm insolenter egit? qui balneo egressus, ante pedes suos prostratum Hipsæum ambitus reum, & nobilem uirum, & sibi amicum iacentem reliquit, contumeliosa uoce proculcatum: nihil enim aliud agere, quàm ut conuiuium suum moraretur respondit. Et huius dicti conscius securo animo cœnare potuit.

Ille uerò etiam in foro non erubuit P. Scipionem socerum suum legibus noxium, quas ipse tulerat, in maxima quoque reorum & illustrium ruina, muneris loco à iudicibus deposcere, maritalis lecti blanditijs statum Reipublicæ temperando.

DE MARCO ANTONIO.

Tetrum facto pariter, ac dicto M. Antonij conuiuiũ. Nam cùm ad eum triumuirum Cesetij Rufi senatoris caput allatum esset, auersantibus id cæteris, propius admoueri iußit, ac diu, diligenterq; considerauit: cũctis deinde expectantibus quidnam esset dicturus: Hunc ego, inquit, notum non habui. Superba de senatore, impotens de occiso confeßio.

EXTERNA.

DE ALEXANDRO REGE.

Satis multa de nostris: aliena nũc adijcientur. Alexandri regis uirtus, & felicitas, tribus insolentiæ gradibus exultauit euidentissimis. Fastidio enim Philippi, Iouem Hammonem patrem asciuit: tædio morum, & cultus Macedonici, uestẽ, & instituta Persica assumpsit: spreto mortali habitu, diuinum caput æmulatus est: nec fuit ei pudori, filium, ciuem, hominem dissimulare.

DE XERXE REGE.

Iam Xerxes, cuius in nomine superbia & impotentia habitat, suo iure quàm insolenter usus est, quòd Græciæ indictùrus bellum, adhibitis Asiæ principibus: Ne uiderer, inquit, meo tantummodo usus consilio, uos contraxi. Cæterùm mementote parendum magis uobis, quàm suadendum. Arrogãter, etiam si uictori repetere ei regiam contigisset: tam deformiter uicti, nescis utrum insolentius dictum, an impudentius.

DE ANNIBALE.

Annibal autem Cannensis pugnæ successu elatus, nec admisit quenquam ciuium suorũ in castra, nec responsum ulli, nisi per interpretem, dedit. Maharbalem etiam ante tabernaculum suum clara uoce affirmantem, prospexisse se quonam modo paucis diebus Romæ in Capitolio cœnaret, aspernatus est. Adeò felicitatis, & moderationis diuiduum contubernium est.

DE CARTHAGINIENSIBVS, & Campanis.

Insolentiæ uerò inter Carthaginiensem, & Campanũ Senatum quasi æmulatio fuit. Ille enim separato à plebe balneo lauabatur: hic diuerso foro utebatur: quem morem

Capuæ

Capuæ aliquandiu retentum, C. quoq; Gracchi oratione in Plautium scripta patet.

DE PERFIDIA.

CAP. VI.

OCcultum iam, & insidiosum malum perfidia, latebris suis extrahatur: cuius efficacißimæ uires sunt mentiri, ac fallere: fructus in aliquo admisso scelere consistit: tum certus, cùm crudelitatē nefarijs uinculis circundedit: tantum incommodi humano generi afferens, quantum salutis bona fides præstat. Habeat igitur non minus reprehensionis, quàm illa laudis consequitur.

DE TATIO SABINO.

Romulo regnante Spurius Tarpeius arci præerat, cuius filiam uirginem aquam sacris petitum extra mœnia egressam, Tatius, ut armatos Sabinos in arcem secum reciperet, corrupit, mercedis nomine pactus quæ in sinistris manibus gerebant: erant autem his armillæ, & anuli magno ex pondere auri. loco potitum agmen Sabinorum, puellam præmium flagitantem, armis obrutam necauit: perinde quasi promissum, quòd ea quæ læuis gestauerāt, soluit. Absit reprehensio: quia impia proditio celeri pœna uindicata est.

DE SERVIO GALBA.

Seruius quoque Galba summæ perfidiæ: trium enim Lusitaniæ ciuitatum conuocato populo, tanquam de commodis eius acturus, nouem millia, in quibus flos iuuētutis consistebat, electa, et armis exuta, partim trucidauit, partim uēdidit: quo facinore maximam cladem barbarorum, magnitudine criminis antecesßit.

DE CN. DOMITIO.

Cn. autem Domitium summi generis, & magni animi uirum

uirum, nimiæ gloriæ cupiditas perfidum existere coëgit. Iratus namq; Bituito regi Aruernorum, quòd tum suam, tum etiam Allobrogũ gentem, se etiam tum in prouincia moráte, ad Qu. Fabij successoris sui dexteram confugere hortatus esset: per colloquij simulationem accersitum, hospitioq́; exceptum uinxit, ac Romam naue deportandum curauit. Cuius factum Senatus neq; probare potuit, neq; rescindere uoluit: ne remissus in patriam Bituitus, bellum renouaret. Igitur eum Albam custodiæ causa relegauit.

DE Q. SERVILIO CEPIONE.

Viriati etiam cædes duplicem perfidiæ accusationem recepit: in amicis, quòd eorum manibus interemptus est: in Qu. Seruilio Cepione Consule, quòd is sceleris huius autor, impunitate promissa, fuit: uictoriamq́; non meruit, sed emit.

EXTERNA.

DE CARTHAGINIENSIBVS.

Verùm ut ipsum fontem perfidiæ contemplemur: Carthaginienses Xanthippum Lacedæmoniũ, cuius optima opera primo Punico bello usi fuerãt, & quo iuuante Atilium Regulum ceperant, simulantes sese domum reuehere, in alto merserunt. Quid tanto facinore petẽtes? an, ne uictoriæ eorum socius superesset? Extat nihilominus, & quidem cum opprobrio, quem sine ulla gloriæ iactura inuiolatum reliquissent.

DE ANNIBALE.

Annibal porrò Nucerinos hortatu suo cum binis uestimẽtis urbem inexpugnabilibus muris cinctam egressos, uapore & fumo balnearũ strãgulãdo, & Aceraunorum Senatum eadem ratione extra mœnia euocatum, in profundum puteorum abijciẽdo, non'ne bellum aduersus populum

pulum Romanum & Italiam professus, aduersus ipsam fidem acrius gessit, mendacijs, & fallacia quasi praeclaris artibus gaudens? Quo euenit, ut alioqui insignem nominis sui memoriam relicturus, in dubio, maior'ne, an peior uir haberi deberet, poneret.

DE VI, ET SEDITIONE, & de Populo Romano.

CAP. VII.

SEd, ut uiolentiae, & seditionis tam togatae, quàm etiã armatae facta referantur: L. Equitium, qui se Gracchi filium simulabat, tribunatumq; aduersus leges cũ L. Saturnino petebat, à Mario quintum Consulatum gerente in publicam custodiam ductum, populus claustris carceris conuulsis, raptum humeris suis, per summam animorum alacritatem portauit. Idemq; Qu. Metellum Censorem, quòd ab eo tanquam Gracchi filio censum recipere nolebat, lapidibus prosternere conatus est, affirmantem tantummodo tres filios T. Graccho fuisse, è quibus unum in Sardinia stipendia merentem, alterum infantem Praeneste, tertium post patris mortem natum Romae decessisse: nec oportere clarissimae familiae ignotas sordes inseri: cùm interim prouida concitatae multitudinis temeritas, pro imprudẽtia, & audacia aduersus Consulatũ, & censuram tetendit, principesq; suos omni petulantiae genere uexauit. Vesana haec tantummodo: illa etiam cruenta seditio: populus enim Mumiũ competitorẽ Saturnini, nouẽ iam creatis tribunis, unoq; loco candidatis duobus restante, ui prius in aedes priuatas compulit, extractum deinde interemit: ut caede integerrimi ciuis, facultas adipiscendae potestatis teterrimo ciui daretur.

DE

DE CERTIS CREDI-
toribus,& L.Casſio.

Creditorum quoque conſternatio,aduerſum Sempronij Aſellionis prætoris urbani caput intolerabili modo exarſit:quem quia cauſam debitorum ſuſceperat, concitati à L.Caßio Trib. Pleb. pro æde Concordiæ ſacrificium facientem,ab ipſis altaribus fugere extra forum coactum,inq; tabernula latitantem,prætextatum diſcerpſerunt.Deteſtanda fori cõditio:ſed ſi caſtra reſpicias,æquè magna orietur indignatio.

DE MILITIBVS L. SYLLAE,
& morte Gratidij.

Cùm C.Mario lege Sulpitia,prouincia Aſia,ut aduerſus Mithridatẽ bellũ gereret,priuato decreta eſſet: miſſum ab eo Gratidium legatum ad L.Syllam Conſulẽ accipiendarum legionum cauſa milites trucidarũt,proculdubio indignati,quòd à ſummo imperio, ad eũ qui nullo in honore uerſaretur,tranſire cogerẽtur. Sed quis ferat militem ſcita plebis exitio legati corrigentẽ? Pro Conſule iſtud tam uiolenter exercitus,illud aduerſus Conſulẽ.

DE MILITIBVS CN. POMPEII,
& morte Qu.Pompeij.

Quintum enim Pompeium Syllæ collegam, Senatus iuſſu ad exercitum Cn.Pompeij, quem aliquandiu inuita ciuitate obtinebat,cõtendere auſum,ambitioſi ducis illecebris corrupti milites ſacrificare incipientem adorti,in modũ hoſtiæ mactauerunt:tantumq; ſcelus curia caſtris cedere ſe confeſſa,inultum habuit.

DE QVODAM EXERCITV,
& morte C.Carbonis.

Ille quoq; exercitus nefariè uiolentus, qui C.Carbonẽ fratrem

fratrem Carbonis ter Consulis, propter bella ciuilia disso lutam disciplinam militarē præfractius & rigidius astrin gere conatum, priuauit uita: satiusq; duxit maximo scele re coinquinari, quàm prauos, ac tetros mores mutare.

DE TEMERITATE.

CAPVT VIIII.

TEmeritatis etiam ita subiti, ut uehementes sunt impulsus: quorum ictibus hominum mentes concussæ, nec sua pericula respicere, nec aliena facta iusta æstimatione prosequi ualent.

DE SVPERIORE AFRICANO.

Quàm enim temere se Africanus Superior ex Hispania duabus quinqueremibus ad Syphacē traiecit, in unius Numidæ infidis præcordijs suam pariter, & patriæ salutem depositurus? Itaq; exiguo momento, maximæ Reipublicæ casus fluctuatus est, utrum interfector, an captiuus Scipio Syphacis fieret.

DE C. CAESARE.

Nam C. Cæsaris anceps conatus, etsi cœlestium cura protectus est, tamen uix sine horrore animi referri potest: siquidem impatiens legionū tardioris à Brundusio Apolloniam traiectus, per simulationem aduersæ ualetudinis conuiuio egressus, maiestate sua seruili ueste occultata, nauiculam conscendit è flumine, ac maris Adriatici sæua tempestate fauces petijt, protinusq; in altum dirigi iusso nauigio, multum ac diu contrarijs iactatus fluctibus, tandem necessitati cessit.

DE MILITIBVS Albini ducis.

Agè, illa quàm execrabilis militū temeritas? fecit enim

ut Aulus Albinus nobilitate, moribus, honorum omnium consummatione ciuis eximius, propter falsas & inanes suspiciones in castris ab exercitu lapidibus obrueretur: quodq; accessionem indignationis non recepit, oranti atque obsecranti duci à militibus causæ dicendæ potestas negata est.

EXTERNA.

DE ANNIBALE CARTHAGINIENSI.

Itaq; minus miror apud trucem, & sæuum Annibalis animum defensionis locũ innoxio gubernatori fuisse: qui à Petilia classe Africam repetens freto appulsus, dũ tam paruo spatio Italiam, Siciliamq; inter se diuisas nõ credidit, ueluti insidiosum cursus rectorem interemit: posteà diligentius inspecta ueritate, tunc absoluit, cùm eius innocentiæ nihil ultra sepulcri honorem dari potuit. Igitur angusti, atq; æstuosi maris ex alto tumulo spectatrix statua, tam memoriæ Pelori, quàm Punicæ temeritatis, ultrà citraq; nauigantium oculis collocata indicium est.

DE ATHENIENSIBUS.

Iam Atheniensium ciuitas ad uesaniã usq; temeraria, quæ decem imperatores suos, & quidem à pulcherrima uictoria ueniẽtes, capitali iudicio exceptos necauit, quòd militum corpora, sæuitia maris interpellante, sepulturæ mandare non potuissent: necessitatem puniens, cùm honorare uirtutem deberet.

QVANTVM VALET ERROR. CAP. IX.

TEmeritati proximus est error: quemadmodum ad lædendum par, ita cui facilius quis ignouerit: quia non sua sponte, sed uanis cõcitatus imaginibus, culpæ se implicat

cat: qui quàm latè in pectoribus hominum uagetur, si complecti coner, uitio de quo loquor, sim obnoxius. Paucos igitur eius lapsus referemus.

DE ERRORE POPVLI ROM. in Caium Eluium.

Caius Eluius Cinna Trib. ple. ex funere C. Cæsaris domum suã petens, populi manibus discerptus est pro Cornelio Cinna, in quẽ sæuire se existimabat: iratus ei, quòd cùm affinis esset Cæsaris, aduersus eum nefariè raptum, impiam pro Rostris orationem habuisset: eoq; errore propulsus est, ut caput Eluij perinde, atq; Cornelij circa rogum Cæsaris fixum iaculo ferret. officij sui, & alieni erroris piaculum miserabile.

DE C. CASSIO.

Nam C. Caßium error à semetipso pœnas exigere coëgit. Inter illum enim pugnæ quatuor exercituum apud Philippos uarium, ipsisq; ducibus ignotum euentum, iussus ab eo Titinius centurio nocturno tempore, ut specularetur, quonam in statu res M. Bruti essent: dum crebros excessus uiæ petit, quia tenebrarum obscuritas hostes'ne, an commilitones occurrerent, dignoscere non sinebat, tardius ad Caßium rediјt. Quem is exceptum ab hostibus, omniaq; in eorum potestatem recidisse existimans, finire uitam properauit: cùm & castra hostium inuicem capta, & Bruti copia magna ex parte incolumes essent.

DE TITINIO CENTVRIONE.

Titinij uerò non obliteranda silentio uirtus, qui oculis paulisper hæsit, inopinato iacentis ducis spectaculo attonitus, deinde profusus in lacrymas, Etsi imprudens, inquit, imperator causa tibi mortis fui: tamen ne idipsum impunitum sit, accipe me fati tui comitem: superq; exa-

nime corpus eius iugulo suo gladium capulo tenus demisit: ac permisto utriusq; sanguine, duplex uictima iacuit, pietatis hæc, erroris illa.

DE SATELLITIBUS
regis Veientum.

Cæterùm falsa opinatio, nescio an præcipuam iniuriam Laërtis Volumnij Veientum Regis penatibus intulerit. nam cùm in tesserarum prospero iactu per iocum collusori dixisset, occide, & fortè legati Romanorum interuenissent, satellites eius errore uocis impulsi, interficiendo legatos, lusum ad imperium transtulerunt.

DE VLTIONE. CAP. X.

VLtionis autem quemadmodum acres, ita iusti aculei sunt: qui lacessiti cōcitantur, acceptum dolorem pensare cupientes: quos latius complecti non attinet.

DE TRIBU POLLIA.

Trib. Pleb. M. Fuluius ad populum de Tusculanis retulit, quòd eorum consilio Veliternos, Priuernatesq; rebellaturos diceret: qui cum coniugibus, ac liberis squalore obsiti, cùm supplices Romam uenissent, accidit, ut reliquis tribubus salutarē sententiā secutis, sola Pollia iudicaret oportere publicè eos uerberatos securi percuti, imbellem multitudinem sub corona uenire. quam ob causam Popilia tribus, in qua plurimum postea Tusculani in ciuitatem recepti potuerūt, neminem unquam candidatum Polliæ tribus fecit magistratum: ne ad eam ullus honor suis suffragijs perueniret, quæ illis uitam ac libertatem, quantum in ipsa fuit, ademerat. illam uerò ultionem & senatus, & consensus omnium approbauit.

DE

DE VLTIONE ROMANORVM in Adrianum.

Cùm Adrianus ciues Romanos, qui Vticæ consistebant, sordido imperio uexasset, idcircóque ab his uiuus esset exustus: nec quæstio ulla in urbe hac de re habita, nec querela uersata est.

EXTERNA. DE REGINA TOMYRI, ET BERONICE.

Claræ ultionis utraq; Regina, & Tomyris, quæ caput Cyri abscissum in utrem humano sanguine repletũ demitti iußit, exprobrans illi insatiabilẽ cruoris sitim, simulq́; pœnas occisi ab eo filij sui exigẽs: & Beronice, quæ Laodices insidijs interceptum sibi filium grauiter ferens, armata currum conscendit, persecutaq́; satellitem regium crudelis operis ministrũ nomine Ceneum, quoniam hasta nequicquã petierat, saxo ictum prostrauit, ac super eius corpus actis equis, inter infesta contrariæ partis agmina ad domum, in qua interfecti pueri corpus occultari arbitrabatur, perrexit.

DE MORTE IASONIS.

Iasonem Thessalum Persarum regi bellum inferre parantem, an satis iusta ultio absumpserit, ambiguæ æstimationis est. Taxillo enim gymnasiarcho à quibusdam iuuenibus pulsatum se conquesto, permisit, ut aut tricenas ab his drachmas exigeret, aut denas plagas singulis imponeret. quo posteriore uindicta uso, qui uapulauerant, Iasonem interfecerũt: animi non corporis dolore pœnæ modum æstimantes. Cæterùm paruo irritamento ingenui pudoris maximæ rei expectatio subruta est: quoniã opinione Græciæ tantum in spe Iasonis, quantum in effectu Alexandri reponebatur.

DICTA IMPROBA, aut facta scelerata. CAP. XI.

DE TVLLIA.

NVnc quatenus uitæ humanæ, tum bona, tum etiam mala substitutis exemplorum imaginibus prosequamur, dicta improba, & facta scelerata referantur: unde autem potius, quàm à Tullia ordiar? quia tempore uetustissimum, conscientia nefarium, uoce monstri simile exemplum est. Cùm carpento ueheretur, & is, qui iumenta agebat, succussis frænis constitisset, repetinæ moræ causam requisiuit: & ut comperit corpus patris Seruij Tullij occisi ibi iacêre, supra id duci uehiculum iussit, quo celerius in complexũ interfectoris eius Tarquinij ueniret. Qua tam impia, tamq; probosa festinatione, non solùm se æterna infamia, sed ipsum etiam uicum cognomine sceleris commaculauit.

DE FIMBRIA.

Non tam atrox C. Fimbriæ & dictum, & factum: sed si per se æstimetur, utrunque audacißimum. id egerat, ut Scæuola in funere C. Marij iugularetur: quem postquàm ex uulnere recreatum comperit, accusare apud populum instituit: interrogatus deinde quid de eo secus dicturus esset, cui pro sanctitate morum satis digna laudatio reddi non posset: respondit se obiecturum illi, quòd parcius corpore telum recepisset. Licentiam furoris ægræ Reipublicæ gemitu prosequendam.

DE L. CATILINA.

L. uerò Catilina in senatu M. Cicerone incendium ab ipso excitatum dicente, Sentio, inquit, & quidem illud si aqua non potero, ruina extinguam: quem quid aliud existimemus, quàm cõscientiæ stimulis actum, simulacrum à

se inchoati parricidij peregisse?

DE MAGIO CHILONE.

Consternatum etiam Magij Chilonis amentia pectus: qui M. Marcello datum à Cæsare spiritum, sua manu eripuit. uetus amicus, & Põpeianæ militiæ comes, indignatus aliquos sibi amicorum ab eo præferri. Vrbem enim, à Mitylenis, quò se contulerat, repetentem, in Atheniensium portu pugione confodit, protinusq́; ad irritamenta uesaniæ suæ trucidanda tetendit, amicitiæ hostis, diuini beneficij interceptor, publicæ religionis, quod ad salutem clarißimi ciuis recuperandam attinuit, acerba labes.

DE C. TVRANIO.

Hanc crudelitatẽ, cui nihil adijci posse uidetur, C. Turanius atrocitate parricidij superauit. Nanq; triumuirûm partes secutus, proscripti patris sui prætorij & ornati uiri latebras, ætatem, notasq́; corporis, quibus agnosci posset, centurionibus edidit, qui eũ persecuti sunt. Senex de filij magis uita, & incrementis, quàm de reliquo spiritu suo solicitus, an incolumis esset, & an imperatoribus satisfaceret, interrogare eos cœpit: è quibus unus, Ab illo, inquit, quem tantopere diligis, demonstratus, nostro ministerio, filij indicio occideris. protinusq́; pectus eius gladio traiecit: collapsus itaq; est infelix, autore cædis, quàm ipsa cæde miserior.

DE FILIO TVL. HANNALIS.

Cuius facti acerbitatem L. Tullius Hannalis sortitus, cùm in campum ad quæstoria comitia filij descendens, proscriptum se cognosceret, ad clientem suum confugit: sed ne fide eius tutus esse posset, scelere nefarij iuuenis effectum est: siquidem per ipsa uestigia patris militibus ductis, occidendum eum in conspectu suo obiecit: bis par-

ricida, consilio prius, iterum spectaculo.

DE VXORE VITII SALASSI.

Ne Vitius quidem Salassus proscriptus parum amari exitus, quem latentem uxor interficiendum, quid dicam? tradidit, an ipsa iugulauit? Quanto enim leuius est scelus, cui tantummodo manus abest? Illud autem facinus, quia externum, tranquilliore affectu narrabitur.

EXTERNA. DE DVOBVS fratribus filijs regijs.

Scipione Africano patris & patrui memoriam gladiatorio munere Carthagine noua celebrante: duo regij filij nuper patre mortuo, in arenam processerunt: pollicitiq; sunt ibi se de regno præliaturos, quò spectaculum illud illustrius pugna sua facerent. eos cùm Scipio monuisset, ut uerbis contendere, quàm ferro dimicare mallent, uter regnare deberet: ac iam maior natu consilio eius obtemperaret, minor corporis uiribus fretus, in amentia perstitit: initoq; certamine pertinacior impietas fortunæ iudicio morte multata est.

DE MITHRIDATE.

Mithridates autem multò sceleratius, qui non cum fratre de paterno regno, sed cum ipso patre bellum de dominatione gessit: in quo qui aut homines ullos adiutores inuenerit, aut Deos inuocare ausus sit, pro admiratione habetur.

DE SARIASTRE FILIO TIgranis Regis.

Quanquam quid hoc quasi inusitatum illis gentibus miremur? cùm Sariaster aduersus patrem suũ Tigranem Armeniæ regem, ita cum amicis consenserit, ut omnes dextris manibus sanguinem mitterẽt, atq; cum inuicem sorberent

berent. Vix ferrent pro salute parentis tam cruenta conspiratione fœdus facientem.

DE QVODAM, QVI INTERFICERE uoluit Octauianum Augustum.

Sed quid ego ista consector, aut quid in his immoror, cùm unius parricidij cogitatione cuncta scelera superata cernam? omni igitur impetu mentis, omnibus indignationis uiribus, ad id lacerandum pio magis, quàm ualido affectu rapior. Quis enim amicitiæ fide extincta genus humanum cruentis in tenebris sepelire conatum, profundo execrationis debitæ, satis efficacibus uerbis adegerit? Tu uidelicet efferatæ barbariæ immanitate truculentior habenas Romani imperij, quas princeps, parensq; noster salutari dextera continet, capere potuisti? Haud te compote furoris, in suo statu mundus mansisset. Vrbem à Gallis captam, & trecentorum inclytæ gentis uirorum strage fœdatam Alliensem diem, & oppressos in Hispania Scipiones, & Thrasimenum lacum, & Cannas, bellorumq; ciuilium domestico sanguine manantes furores, amentibus propositis furoris tui repræsentare, & uincere uoluisti? Sed uigilarunt oculi Deorum, sydera suum uigorem obtinuerũt: aræ, puluinaria, templa, præsenti numine uallata sunt. Nihil quod pro capite Augusti, ac patria excubare debuit, torporẽ sibi permisit, & in primis autor, & tutela nostræ incolumitatis Iupiter, ne excellentißima merita sua totius orbis ruina collaberentur, diuino consilio prouidit. Itaq; stat pax, ualent leges, syncerus priuati, ac publici officij tenor seruatur. Qui autem hæc uiolatis amicitiæ fœderibus tentauit subuertere, omni cum stirpe sua pop. Rom. uiribus obtritus, etiam apud inferos, si iam illuc receptus est, quæ meretur supplicia, pependit.

DE MORTIBVS NON VVLGARIBVS. CAP. XII.

Humanæ autem uitæ conditionem præcipuè primus & ultimus dies continet: quia plurimũ intereſt quibus auſpicijs inchoëtur, & quo fine claudatur: ideoq; eum demum felicẽ fuiſſe iudicamus, cui & accipere lucẽ proſperè, & reddere placidè contigit. Medij tẽporis curſus, prout fortuna gubernaculum rexit, modò aſpero, modò tranquillo motu peragitur, ſpe ſemper minor, dũ cupidè uotis extenditur, & ferè ſine ratione cõſumitur. Nam & ſi eo bene uti uelis, etiam paruum ampliſsimum efficies, numerum annorum multitudine operũ ſuperando. Alioqui quid attinet incerti mora gaudere, ſi magis exigas uitã, quàm approbes: ſed ne longius euager, eorum mẽtionem faciam, qui nõ uulgari genere mortis abſumpti ſunt.

DE TVLLO HOSTILIO.

Tullus Hoſtilius fulmine ictus, cum tota domo conflagrauit. Singularem fati ſortem, qua accidit, ut columen urbis, in ipſa urbe raptum, ne ſupremo quidem funeris honore à ciuibus decorari poſſet, cœleſti flamma in eadem conditione redactum, ut eoſdem penates, & regiam, & rogum, & ſepulchrum haberet.

DE DVABVS MVLIERIBVS.

Vix uериſsimile eſt in eripiendo ſpiritu idem gaudium potuiſſe, quod fulmen, & tamen idem ualuit. Nuntiata enim clade, quæ ad lacũ Thraſimenum inciderat: altera mater ſoſpiti filio ad ipſam portam facta obuia, cõplexu eius expirauit: altera cùm falſo mortis filij nuntio mœſta domi ſederet, ad primum conſpectum redeuntis exanimata eſt. Genus caſus inuſitatum: quas dolor non extinxerat, lætitia conſumpſit.

DE M. IVVENTIO TALVA COS.

Sed minus miror, quòd mulieres. Marcus Iuuentius Talua Consul, collega Tiberij Gracchi Consulis, cùm in Corsica, quam nuper subegerat, sacrificaret, receptis literis decretas ei à Senatu supplicationes nuntiantibus, intento illas animo legens caligine orta ante foculum collapsus, mortuus, humi iacuit: quem quid aliud quàm nimio gaudio euectum putemus? En cui Numantia, aut Carthago excidenda traderetur.

DE Q. CATVLO.

Maioris aliquãto spiritus dux Quintus Catulus, Cimbrici triumphi cum Mario particeps à Senatu datus, sed exitus uiolentioris: nanque ab hoc eodem Mario postea propter ciuiles dissensiones mori iussus, recenti calce illito, multoq; igni percalefacto cubiculo, se inclusum peremit: cuius tam dira necessitas maximus Marianæ gloriæ rubor extitit.

DE L. CORNELIO MERVLA.

Qua tempestate Reipub. Lucius quoq; Cornelius Merula Consularis, & Flamen Dialis, ne ludibrio insolentissimis uictoribus esset, in Iouis sacrario uenis incisis contumeliosæ mortis denuntiationem effugit: sacerdotisq; sui sanguine uetustißimi foci maduerunt.

DE HERENNIO SICVLO.

Acer etiam & animosus uitæ exitus Herennij Siculi, quo C. Gracchus, & aruspice, & amico usus fuerat: nam cùm eo nomine in carcerem duceretur, in poste illiso capite in ipso ignominiæ aditu concidit, ac spiritũ deposuit: uno gradu à publico supplicio, manuq; carnificis citerior.

DE C. LICINIO.

Consimili impetu mortis Caius Licin. Macer uir Prætor

torius Calui pater repetundarum reus, dum sententiæ dicerentur, in Mænianũ conscendit: siquidem cùm Marcum Ciceronem, qui id iudicium cogebat, prætextam ponentem uidisset: misit ad eum qui diceret, se non damnatum, sed reũ perijsse: nec sua bona hastæ posse subijci. Ac protinus sudario, quod fortè in manu habebat, ore & faucibus coartatis, incluso spiritu pœnã morte præcurrit: qua cognita re Cicero de eo nihil pronuntiauit. Igitur illustris ingenij Orator ab inopia rei familiaris, & à crimine domesticæ damnationis inusitato paterni fati genere uindicatus est. fortis huius mors, illorum perridicula.

DE CORNELIO GALLO, & Tito Aetherio.

Cornelius enim Gallus Pretorius, et Titus Aetherius eques Ro. inter usum puerilis ueneris absumpti sunt: quãquàm quorsum attinet eorũ cauillari fata, quos non libido sua, sed fragilitatis humanæ ratio abstulit? fine nanq; uitæ nostræ uarijs & occultis causis exposito, interdum immerentia supremi fati titulum occupãt: cùm magis in tempus mortis incidant, quàm ipsam mortem accersant.

EXTERNA.

DE COMA FRATRE DIOGENIS.

Sunt & externæ mortes dignæ annotatu: qualis in primis Comæ, quem ferunt maximi latronum ducis Diogenis fratrẽ fuisse. Is enim ad Rutilium Consulem, Enna, quam prædones tenuerant, in potestatẽ nostram redacta, productus, cùm de uiribus & conatibus fugitiuorũ interrogaretur, sumpto tẽpore ad se colligendũ, caput operuit, innixusq; genibus compresso spiritu, inter ipsas custodũ manus, inq; cõspectu summi imperij, exoptata securitate acquieuit.

quieuit. Torqueant se miseri, quibus extingui, quàm superesse utilius est, trepido & anxio consilio, quanam ratione uita exeant quærentes: ferrum acuant, uenena temperent, laqueos apprehendant, uastas altitudines circumspiciant, tanquã magno apparatu, aut exquisita molitione opus sit, ut corporis, atq; animi infirmo uinculo cohærens societas dirimatur. Nihil horum Coma, sed intra pectus inclusa anima, finem sui reperit. Enimuero minimo studio retinendum bonum, cuius caduca possessio tam leui afflatu uiolentiæ concussa dilabi potuit.

DE AESCHILO POETA.

Aeschili uerò Poëtæ excessus, quemadmodum non uoluntarius, sic propter nouitatẽ casus referendus. In Sicilia mœnibus urbis, in qua morabatur, egressus, aprico in loco resedit: super quem aquila testudinẽ ferens, elusa splendore capitis (erat enim capillis uacuũ) perinde, atq; lapidi eã illisit, ut fractæ testudinis carne uesceretur: eoq; ictu origo, & principium fortioris tragœdiæ extinctum est.

DE HOMERO POETA.

Non uulgaris etiam Homeri mortis causa fertur: qui in insula, quia quæstionem à piscatoribus propositam soluere non potuisset, dolore absumptus creditur.

DE EVRIPIDE POETA.

Sed atrocius aliquantò Euripides finitus est. Ab Archelai enim Regis cœna in Macedonia domum hospitalem repetens, canum morsibus laniatus obijt. Crudelitas fati tanto ingenio non debita, sicut illi excessus illustrium Poëtarum & moribus, & operibus indignißimi.

DE SOPHOCLE.

Sophocles ultimæ iã senectutis, cùm in certamẽ tragœdiam dimisisset, ancipiti sententiarũ euentu diu solicitus,

aliquando tamen una sententia uictor causam mortis gaudium habuit.

DE PHILEMONE.

Philemonem autẽ uis risus immoderati abstulit. paratas ei ficos, atque in conspectu positas asello consumente, puerum ut illum abigeret, inclamauit: qui cùm iam comestis omnibus superuenisset: Quoniam, inquit, tam tardus fuisti, da nunc merum asello. Ac protinus urbanitatem dicti crebro anhelitu cachinnorum prosecutus, senile guttur salebris spiritus prægrauauit.

DE PINDARO.

At Pindarus, cùm in Gymnasio super gremium pueri, quo unicè delectabatur, capite posito quieti se dedisset, nõ prius decessisse cognitus est, quàm Gymnasiarcha claudere eum iam locum uolente, nequicquã excitaretur. Cui quidem crediderim eadẽ benignitate Deorũ, & tantum poëticæ facundiæ, & tam placidũ uitæ finem attributum.

DE ANACREONTE.

Sicut Anacreonti quoq;, quem bis tantũ humanæ uitæ modum supergressum, dum passæ uuæ succo tenues & exiles uirium reliquias foueret, unius grani pertinacior in aridis faucibus humor absumpsit. Iungam illos, quos & propositum, & exitus pares fecit.

DE MILONE CROTONIATE.

Milo Crotoniates, cùm iter faciens quercum in agro cuneis adactis fissam uidisset, fretus uiribus, accessit ad eam, insertisq; manibus, diuellere conatus est: quas arbor excussis cuneis, in suam naturam reuocata compressit, eumq; cum tot gymnicis palmis lacerandũ feris præbuit.

DE POLYDAMANTE.

Item Polydamas athleta tẽpestate speluncã subire co-

actus

actus, nimio & subito incursu aquæ labefactata ea, ac ruente, cæteris comitibus fuga periculum egressis, solus restitit, tanquam humeris suis totius ruinæ molem sustentaturus: sed pondere omni corpore humano potentiore pressus, imbribus petitam latebram, dementis fati sepulcrum habuit. Possunt ij præbere documentum, nimio robore membrorum, uigorem mentis hebescere: quasi abnuente natura utriusque boni largitionem: ne supra mortalem sit felicitatem, eundem & ualentissimum esse, & sapientissimum.

DE CVPIDITATE VITAE.

CAPVT XIII.

VErùm quia excessus è uita & fortuitos, & uiriles, quosdam etiam temerarios oratione attigimus: subijciamus nunc æstimationi enerues, & effœminatos: ut ipsa cõparatione pateat, quantò nõ solùm fortior, sed etiã sapientior mortis interdum, quàm uitæ sit cupiditas.

DE MARCO AQVILIO.

Marcus Aquilius, cùm sibi gloriosè mortẽ consciscere posset, Mithridati maluit turpiter seruire. quem quis non immeritò dixerit Pontico supplicio, quàm Romano imperio digniorem: quoniam commĩsit ut priuatum opprobrium publicus rubor existeret.

DE CNEO CARBONE.

Cn. quoq; Carbo magnæ uerecũdiæ est Latinis annalibus. tertio in Consulatu suo iussu Pompeij in Siciliam ad supplicium ductus petijt à militibus demissè & flebiliter, ut sibi aluũ leuare, priusquã expiraret, liceret: quo miserrimæ lucis usu diutius frueretur, eò usq; morã trahens, donec caput eius sordidè in loco sedẽtis abscinderetur. Ipsa

uerb

uerba tale flagitium narrantis secum luctantur, nec silentio amica, quia occultari non merentur, neq; relatione familiaria, quia dictu fastidienda sunt.

DE DECIO BRVTO.

Quid? Brutus exiguum & infelix momentum uitæ, quanto dedecore emit? qui à Furio, quem ad eum occidendum Antonius miserat, comprehensus, non solùm ceruicem gladio subtraxit, sed & cõstantius eam præbere admonitus, ipsis his uerbis iurauit: Ita uiuam, dabo. Cunctationem fati ærumnosam. O iurandi stolidam fidem! Sed hos tu furores immoderata retinendi spiritus dulcedo subijcis: sanæ rationis modum expugnando, quæ uitam diligere, mortem non timere præcipis.

DE XERXE REGE.

Eadem Xerxem Regem pro totius Asiæ armata iuuentute, quòd intra centum annos esset obitura, profundere lacrymas coëgisti, qui mihi in specie aliena, re uera suam conditionem deplorasse uidetur: opum magnitudine, quàm altiore animi sensu felicior. Quis enim etiam mediocriter prudens mortalem se natum fleuerit?

QVAM EXQVISITA CVSTODIA USI SUNT, QUIBUS SUSPECTI DOMESTICI FUERUNT. CAP. XIIII.

REferam nunc eos, quibus aliquos suspectos habentibus exquisitior sui custodia quæsita est. Nec à miserrimo, sed ab eo, qui inter paucos felicißimus fuisse creditur, incipiam.

DE MASINISSA REGE.

Masinissa Rex Numidarum, et pop. Ro. amicißimus,

parum

parum fidei in pectoribus hominum reponens, salutem suam custodia canum uallauit. Quò tam latè patēs imperium? quò tātus liberorum numerus? quò deniq; tam acta beneuolentia constricta Romana amicitia, si ad hæc tuēda nihil canino latratu, ac morsu ualentius duxit?

DE REGE ALEXANDRO.

Hoc rege infelicior Alexander, cuius præcordia hinc amor, hinc metus torserunt: nam cùm infinito ardore cōiugis Thebes teneretur, ad eandē ex epulis in cubiculum ueniens, barbarū compunctū notis Threicijs, stricto gladio iubebat anteire: nec prius se idem lecto committebat, quàm à stipatoribus diligēter esset scrutatus. Supplicium irato deorum numine cōpositum, nec libidini, nec timori posse imperare. Cuius timori eadē & causa, et finis fuit, Alexandrum enim Thebe pellicatus ira mota interemit.

DE DIONYSIO REGE Syracusanorum.

Age Dionysius Syracusanorum tyrannus huiusce tormenti, quàm longa fabula, qui duodequadraginta annorū dominationem in hunc modum peregit: summotis amicis, in eorum locum ferocißimarum gentiū homines, & à familijs locupletū electos prævalidos seruos, quibus latera sua committeret, substituit: tonsorum quoq; metu, tōdere filias suas edocuit: quarum ipsarum postquā adultæ ætati appropinquabant, manibus ferrū non ausus cōmittere: instituit, ut candentium iuglandiū, aut nucū putaminibus barbam sibi & capillum adurerent. Nec securiorem se maritum egit, quàm patrem. Duarum enim eodē tempore Aristomaches Syracusanæ, & Locrensis Doridis matrimonijs alligatus, neutrius unquam, nisi excussæ cōplexum petijt. Atq; etiā cubicularem lectum perinde

quasi castra, lata fossa cinxit: in quem se ligneo ponte recipiebat: cùm forē cubiculi extrinsecus à custodibus opertam interiorem claustro ipse diligenter obserasset.

DE SIMILITVDINE Formæ. CAP. XV.

DE similitudine autem oris, & totius corporis, altiore doctrina præditi subtilius disputant, eorumq́; alij in ea sunt opinione, ut existiment illā origini, & cōtextui sanguinis respondere. Nec paruum argumentū ex cæteris animalibus trahunt, quæ ferè gignētibus similia nascuntur. Alij negant certam hanc esse naturæ legem, sed species mortalium prout fortuita sors conceptionis obtulit, attribui: atq; ideo plerunq; ex speciosis deformes, ex robustis inualidos partus edi. Verùm quoniam ista quæstio in ambiguo uersatur, pauca inter alienos conspectæ similitudinis exempla referemus.

DE VIBIO INGENVO, ET PVBLICIO Libertino similibus Pompeio Magno.

Magno Pōpeio Vibius ingenuæ stirpis, & Publicius Libertinus ita similes fuerūt, ut permutato statu, & Pōpeius in illis, & illi in Pompeio salutari possent. Certè quocunq; aut Vibius, aut Publicius accesserāt, ora hominum in se obuertebāt, unoquoq; speciem amplißimi ciuis in personis mediocribus annotante. Quod quidem fortuitum ludibrium, quasi hæreditarium ad eum penetrauit.

DE MENOGENE COCO SIMILI patri Pompeij Magni.

Nam pater quoque eius eo usque Menogenis Coci sui similis esse uisus est, ut uir & armis præpotens, & ferox animo, sordidum eius nomen repellere à se non ualuerit.

De

DE CORNELIO SCIPIONE
cognomento Serapione.

Eximiè uerò nobilitatis adolescens Cornelius Scipio, cùm plurimis, & clarißimis familiæ suæ cognominibus abundaret, in seruilem Serapionis appellationem uulgi sermone impactus est, quòd huiusce nominis uictimario similis erat: nec illi aut morum probitas, aut respectus tot imaginum, quò minus hac contumelia aspergeretur, opitulata est.

DE LENTVLO, ET METELLO
similibus histrionibus.

Generosißimus Consulatus collegio Lentuli & Metelli fuit: qui ambo in scena propter similitudinem histrionum propemodum spectati sunt. Sed alter ex quodam asseclarum cognomen Spintheris traxit: alter nisi Nepotis à moribus accepisset, Pamphili retiarij, cui simillimus esse ferebatur, habuisset.

DE M. MESSALA SIMILI MENOgeni, & curione simili Burbuleio.

At M. Messala Consularis, & Cēsorius, Menogenis: Curioq; omnibus honoribus abūdans, Burbuleij: ille propter oris aspectum, hic propter parem corporis motum, uterq; scenici nomē coactus est recipere. Abūdè sint hæc domesticis, quoniam personis sunt excellentia, & non obscura notitia celebrantur.

DE REGE ANTIOCHO
simili Artenioni.

Regi Antiocho unus ex æqualibus, & ipse regiæ stirpis, nomine Artenio, perquā similis fuisse traditur: quem Laodice uxor Antiochi, interfecto uiro, dißimulandi sceleris gratia, in lectulo perinde quasi ipsum Regē ægrum

collocauit. Admissumq; uniuersum populum & sermone eius, & uultu consimili fefellit: crediderruntq; homines ab Antiocho moriēte, Laodicē, & natos eius sibi cōmēdari.

DE HIBREA MYLASIO SIMILI cuidam seruo Gymnicorum.

Hibream autem Mylasium copiosæ, atq; concitatæ facundiæ oratorem, Gymnicorū seruo stramenta Gymnasij colligenti, tam similem ferunt, ut tanquam germanum fratrem totius Asiæ oculi aßignarēt, ita liniamentis oris, & omnium membrorum compares erant.

DE QVODAM PRAETORE ROmano simili cuidam Siculo.

Ille uerò, quē in Sicilia Prætoris admodū similem fuisse constat, petulantis animi. Procōsule enim dicēte, mirari se quapropter sui tam similis esset, cùm pater suus in eam prouinciam nunquā acceßisset: At meus (inquit) Romam frequenter acceßit. Ioco nāq; laceßitam matris suæ pudicitiam, inuicē suspicione in matrē eius reiecta, audacius, quàm uirgis & securibus subiecto conueniebat, ultus est.

DE IIS, QVI INFIMO LOCO nati mendacio se clarissimis familijs insere conati sunt. CAP. XVI.

SEd tolerabilis hæc, & uni tantummodo anceps temeritas. quod sequitur impudentiæ genus, nec ferendum ullo modo: periculiq; tum priuatim, tum etiam publicè latè patētis. Nam ut Equitium Firmo Piceno monstrum ueniens relatum iam in huiusce libri superiore parte, præteream, cuius in amplectendo Tyberio Graccho patre, euidens mendacium, turbulento uulgi errore, amplißima tribunatus potestate uallatum est.

DE

DE HEROPHILO EQVARIO.

Herophilus Equarius medicus C. Marium septies Consulem auum sibi uendicando ita se extulit, ut coloniæ se ueteranorum complures, & municipia splendida, collegiaq́; ferè omnia patronum adoptarent. Quinetiam cùm C. Cæsar Cn. Pompeio adolescente in Hispania oppresso, populum in hortos suos admisisset, proximo intercolumnio penè pari studio frequentiæ salutatus est: quòd nisi diuinæ Cæsaris uires huic erubescẽdæ procellæ obstitissent, simile uulnus Resp. excepisset, atq; in Equitio acceperat. Cæterùm decreto eius extra Italiã relegatus, postquàm in cœlo receptus est, in urbem rediit, & consilium interficiendi Senatus capere sustinuit: quo nomine iussu patrum necatus in carcere, seras prompti animi ad omne moliendum scelus pœnas pependit.

DE QVODAM, QVI SE FECIT FILIUM Octauiæ sororis Augusti.

Nec diui quidem Augusti etiamnũ terras regentis excellentißimũ numen intentatũ ab hoc iniuriæ genere extitit: cùm quidam clarißimæ ac sanctißimæ sororis eius Octauiæ utero se genitum fingere auderet: propter summam autem imbecillitatẽ corporis, ab eo, cui datus erat, perinde atq; ipsius filium retentum, subiecto in locũ suum proprio filio diceret: uidelicet, ut eodem tẽpore sanctissimi penates, & ueri sanguinis memoria spoliarentur, & falsi sordida contagione inquinarentur. Sed cùm plenis impudentiæ uelis, ad summum audaciæ gradum fertur, imperio Augusti remo publicæ triremis affixus est.

DE QVODAM, QVI SE DICEBAT filium Quinti Sertorij.

Repertus est etiam qui se diceret esse Qu. Sertorij filium,

lium, quem ut agnosceret uxor eius, nulla ui compelli potuit. Quid Trebellius Calca, quàm asseueranter se Clodium tulit? & quidem dum de bonis eius contendit, in centumuirale iudicium adeò fauorabilis descendit, ut uix iustis, & æquis sententijs consternatio populi ullum relinqueret locum. Illa tamen quæstione neque calumniæ petitoris, neq; uiolentiæ plebis iudicantium religio cessit. Multò fortius ille, qui Cornelio Sylla Rep. potiente, in domum Cn. Asidionis irrupit, filiumq; eius patrijs penatibus expulit, uociferando non illum, sed se Asidione esse procreatum. Verùm postquàm à Syllana uiolentia, Cæsariana æquitas reduxit gubernacula Romani imperij, iustiore principe obtinente Remp. in publica custodia spiritum posuit. Eodem præside Reipub. in consimili mēdacio muliebris temeritas Mediolani repressa est. Siquidem cùm se pro Rubria quædam perinde ac falso credita esset incendio perijsse, nihil ad se pertinentibus bonis insereret, nec ei aut tractus eius splendidi testes, aut cohortis Augusti fauor deesset: propter inexpugnabilem Cæsaris constantiam irrita nefarij propositi abijt.

Idem barbarum quendam, ob eximiam similitudinem Cappadociæ regnum affectantem, tanquàm Ariarathes esset, quem à M. Antonio interemptum luce clarius erat: quanquàm penè totius Orientis ciuitatum, & gentium credula suffragatione suffultum caput, imperio demēter imminens, iusto impendere supplicio coēgit.

LIBRI NONI VALE-
RII MAXIMI
FINIS.

IN MVLTIS *codicibus, tum recẽtibus, tum etiam Aldinis librum decimum hunc non reperi. In antiquiss. tamen codicibus duobus sese obtulit: quem nobis in lucem. C. Tit. Probum retulisse, & corruptum in epitomen redegisse puto: cuius hæc est præfatiuncula subsequens. an stylum Valerij redoleat nec'ne, emunctarum aurium iudicio relinquo.*

IN EPITOMEN SVAM
C. Titi Probi præfatio.

DEcimus huius operis liber, qui & ultimus est, uel ex negligentia aut maleuolentia librariorum deperijt: abbreuiator uerò titulos eius habebat integrè fortaßis: tamen de uno tantum, hoc est, de prænomine epitoma repræsentabat.

DECIMI HVIVS OPERIS LIbri, per Caium Titum Probum, Epitome.

DE PRAENOMINE.

ARRO *simplicia in Italia fuisse nomina ait: existimationisq; suæ argumentum refert, quòd Romulus & Remus, Faustulus, neq; prænomen ullum, neq; cognomen habuerunt. Qui ab eo dissentiunt, aiunt matrem eorum Rhæam Syluiam uocatam: auum, Syluium Numitorem: fratrem eius Amulium Syluium: & superiores Albanorum reges, Capetum Syluium, Agrippam Syluium: posterioresq; duces, Metium Suffecium, & Tutorem Clodium uocatos: nec contenti ijs, ad Sabinos transgrediũtur: & Titum Tacium, Numam*

mam Pompilium, & patrem eius Pompium pompilium: eius deniq; regionis principes enumerāt, Putilianum Latianum, Volesium Valētium, Metium Curtium, Alium Sunusileaticum. Hetruscis, recitant Lartem Porsenam. Ab Equiculis, Septimium Medium, primum regem eorum, & Sertorem Resium, qui primus Ius Feciale instituit. In hunc modum Varronis sententia subruitur.

Romanos autem arbitrandum est ab Albanis, & Sabinis multiplicandorum nominum consuetudinē traxisse: quoniam ab illis orti sunt. Omnia autem quæ ad unumquenq; nostrum definiendum excogitata sunt, eandē uim significandi hominis obtinent. Quod per proprietatem dicitur, hoc distat, quia eo gens cognoscitur, ideoq; dicitur gentilitiū. Cætera ordine uariantur. Nam quod præponitur, prænomen: quòd pòst fertur, cognomen: quod ad ultimum dicitur, agnomen: quorum series non ita, ut exposui, semper seruata est. Animaduertō enim in consulum fastis, perplexum usum prænominum & cognominum fuisse: dictum, Posthumum Cominium Aruntiū, & Posthumum Ebutium Heluam, & Vopiscū Iulium, & Opitrem Virgineum Tricoscum, & Paulum Fabium Maximum. Quinctiā quædā cognomina in nomē uersa sunt: ut Cepio: nanq; hoc in Bruto, nominis locū obtinuit.

Gentilium nomina Varro putat fuisse numero & prænomina circa triginta. Pueris non priusquàm togam uirilem sumerent: puellis non antequàm nuberent, prænomina imponi moris fuisse, Quintus Scæuola autor est. Quæ olim prænomina fuerunt, nunc cognomina sunt: ut, Posthumius, Agrippa, Proculus.

Cæsar Opiter, qui patre mortuo, auo uiuo gignebatur: ut Opiscus, qui in utero matris geminus conceptus,

altero

alterο abortu eiecto, incolumis editus erat.

Hospes prænomen fuit, in eo qui peregrè apud hospitē natus erat, idq; habuit Lucretius Tricipitius, collega Lucij Sergij. Volero enim prænomen abijt, quia nolentibus nasci liberis parētibus uidebatur, quo usus est Pub. Philo.

Laërtis prænomen, est sumptum à laribus. Tuscū antè creditum esse, fuitq; consularis. Heriminus, est prænomen Tito Virgineo Casto. Statius, à stabilitate: Faustus à fauore prænomen ceperunt. Tullius prænominatus est ominis gratia, quasi tollēdus, o litera, in u, conuersa. Sertior, qui per sationē natus est, appellatus est. Ancum prænomen, Varro à Sabinis trāslatum putat: Valerius autē scribit, quòd cubitum uitiosum habuit, quòd Græcè uocatur ἀγκών. Lucij cœperūt appellari, qui ipso initio lucis orti erant: aut (ut quidā arbitrātur) à Lucumonibus Hetruscis. Manij, qui manè editi erant: uel ominis causa, quasi boni: Manum enim antiqui bonum dicebant. Cneus, ob insignem rē appellatus, quod unum prænomē uaria scriptura notatur: alij enim Neum, alij Gneum, alij Cneum scribunt: qui G litera in hoc pronomine utūtur, antiquitatem sequi uidentur, quæ multum ea litera usa est: olim enim dicebant frugmentū, nunc frumētum refertur: & gnatura, modò natura. Igitur etiam qui in corporibus gigni solet Gneus appellatur. Qui C corruptione syllabæ delectari uidentur. Qui Neus, leuitatem Gaij iudicant à gaudio parentum dicti. Auli, qui dijs alentibus nascuntur.

Marci, qui Martio mense geniti. Publij, qui prius pupilli facti erant, quàm prænomina haberent: alij ominis causa, ex pube. Tyberij uocitari cœperunt, qui ad flumen Tyberim nascebātur. Titus à Sabino nomine Ti-

to fluxit. Appius, ab Acteo eiusdē regionis prænomine. Cæsones appellati sunt, qui mortuis matribus excecti erant. Seruius, qui mortua matre in utero seruatus est. Spurij, patre incerto geniti quasi Epoptæ. Numeri, sola patritia familia usa est Fabia, idcirco, quòd CCCVI. apud Trebiam flumen cæsis: qui unus ex ea stirpe extiterat, ducta in matrimonium uxore filia Numeri Iotalicij Malemitani, sub eo pacto, ut quem primum filium sustulisset, ei Numeri prænomen imponeret obtemperauit. Antiquarū mulierū frequēti in usu prænomina fuerunt, Rutilia, Cesellia, Rodocilla, Mutrulla, Burra, à calore dicta. Ista prænomina, à uiris tracta sunt, Caia, Lucia, Publia, Mœrea, Cæterū Caia usu super omnes celebrata est: fertur enim Caiam Cæciliam, Tarquinij Prisci regis uxorem, optimam lanificam fuisse, & ideo institutum fuit, ut nouæ nuptæ, ante ianuam mariti interrogatæ quænam uocarētur, Caiam esse se dicerent.

FINIS.

IND

INDEX COPIOSISSIMVS, OMNIVM NOMINA, DE QUIBUS PASSIM IN HAC HISTORIA AGITUR, COMPLECTENS.

Prior numerus librum, posterior uerò eius libri caput indicat.

A

Amic

C. Mar

Claud

D

Satell

Triumph

FINIS.

